کوردستان

و پۆست -داعش

ناوەندی لێکۆڵینەوەی رووداو

2016

کوردستان و پۆست -داعش

بەڕێوەبەری پرۆژە:

مامەند رۆژە

لێکۆلینڤانە سەرەکییەکان:

د. ئازاد عەلی

هاوڕێ باخەوان

لێکۆلینڤانە راسپێردراوەکان:

د. بیلال سامبوور

عەبدولڕەحمان کەریم دەروێش

د. مەسعوود رۆستەمی

حیسام دەستپیش

ناوەندی لێکۆڵینەوەی رووداو
Rudaw Research Centre

چاپی یەکەم
2716 ـی کوردی - 2016 ـی زایینی
ResearchCentre@rudaw.net
ناونیشان: هەولێر - باشووری کوردستان
چاپی دووەم: تشرینی دووەمی 2016

هەموو مافەکانی ئەو پەرتووکە پارێزراوە بۆ ناوەندی لێکۆڵینەوەی رووداو، هەموو جۆرە لەبەرگرتنەوەو بەکارهێنانەوەیەکی قەدەخەیە.

ژمارەی سپاردنی لە کتێبخانەی گشتی هەرێمی کوردستان (309 ساڵی 2016) ی بۆ تەرخانکراوە

چاپخانەی کوردستان - سلێمانی

نێوەڕۆک

پێشەکی 12

بەشی 1 – ڕەگوڕیشەی داعش و هاتنیان بۆ کوردستان 15

1-1 بەراییەکانی دەرکەوتنی داعش وەك هێزێکی سەربازی و ئایدیۆلۆژی 16

ڕیشەی مێژوویی دیاردەی ئیسلامی سیاسی 16

ئیخوان موسلمین و گۆڕانکارییە گەورەکە 17

گەشەسەندنی سەلەفیی جیهادی 18

سەرەتای چالاکی تەقاندنەوە 19

سەلەفیی جیهادی لە لۆکاڵییەوە بۆ گلۆباڵی و دامەزرانی قاعیدە 20

تۆڕی قاعیدەی جیهانی 21

ڕێڕەوی جیهادی جیهانی لە ئەفغانستانەوە بۆ هەورامانی کوردستان 21

ڕاگەیاندنی «تەوحید و جیهاد» و دامەزراندنی دەوڵەتی ئیسلامی لە عێراق 22

دامەزراندنی دەوڵەتی ئیسلامی لە عێراق و شام (داعش) 22

ڕێڕەوی دوژمنکارانەیان بەرامبەر کورد 23

هۆکارەکانی زۆربوونی ڕۆڵی داعش لە ناوچەکەدا 23

کورتە و سەرئەنجام 24

دیاگرامی ئیسلامی سیاسی لە جەمالەدینی ئەفغانییەوە بۆ عەرەبی ئەفغان 26

سەرچاوەکان 27

1-2 کورتەی ڕەگوڕیشەی سەلەفیی جیهادی لە کوردستان 28

دیاگرامی مێژووی ئیسلامی سیاسی لە کوردستاندا 34

سەرچاوەکان 35

بەشی 2 – فاکتەرە ناوخۆییەکان و کوردستان پۆست-داعش 36

2-1 باشووری کوردستان 37
بەرەی ناوخۆیی باشووری کوردستان و دابەشبوونی هێزە سیاسی و سەربازییەکان 38
نەخشەی دابەشکردنی هێزەکان لە باشووری کوردستاندا 44
باری ئابووریی کوردستان 45
باشووری کوردستان و دەوڵەتانی دراوسێی 45
باشووری کوردستان و پۆست-داعش 47
باری ئابووری 48
دیمۆگرافیای باشووری کوردستان 51
شانە نووستووەکانی داعش 51
سەرچاوەکان 52
2-2 باکووری کوردستان 54
بەرایی: یەکەم بەریەککەوتنی جیۆسیاسی 54
داعش – کەجەکە: هێزەکانی پۆست سایکس - پیکۆ 55
کەجەکە: خۆگونجاندن لەگەڵ سێ ئاڵقەی جیۆسیاسی 59
ئەنجام: کەجەکە جیۆپۆلیتیکی پۆست-داعش 61
2-3 ئایندەی هێرشی داعش بۆ سەر رۆژئاوای کوردستان 65
سووپایەك لە تووندرەوە سوورییەکان 65
هێرشی بەرەی نوسرە لەسەر ناوچەکانی رۆژئاوای کوردستان و ئامادەکاری بۆ جەنگی داعش 67
بەشداریکردنی داعش لە گۆڕینی نەخشەی هێزە سیاسییەکان لە رۆژئاوای کوردستان 73
کاریگەریی داعش لەسەر هەڵوێستی کوردانی رۆژئاوای کوردستان 75
کۆبانێ و بەجیهانیکردنی دۆزی کوردی سووریا 76
ئابلۆقەی عەفرین 78
کاریگەری نەرێنی هێرشی داعش بۆ سەر ناوچەکانی رۆژئاوای کوردستان 81
ئایندەی رۆژئاوای کوردستان دوای بەزاندنی داعش 84

2-4 داعش و ئاسایشی نیشتمانیی کوردستان 87
بەرایی: داعش چۆن دەرکەوت و چیکرد؟ 87
چەمکەکان: پێناسە و بوارەکانی ئاسایشی نیشتمانی 89
پایەکانی ئاسایشی نیشتمانیی کوردستان 92
داعش: تەحەدییەکانی ئاسایشی نیشتمانیی کوردستان 95
ئەنجام : پۆست – داعش و هەڕەشەکان 100
بەشی 3 – فاکتەرە هەرێمییەکان لەسەر کوردستان، پۆست-داعش 103
3-1 ئایا کوردستان دەتوانێ لەنێوان تورکیا و داعشدا سەربەخۆیی وەربگرێت؟ 104
هەست بە بوونی کورد دەکرێت! 105
مەزهەبگەرایی و بەرزبوونەوەی هەڕەشەی داعش 105
بەرخۆدانی رزگاری کوردستان لە دژی داعش 106
رۆژەڤی نەگۆڕ لە هەرێمی کوردستان: سەربەخۆیی 107
کوردستان و ناوچە کێشە لەسەرەکان 107
دابەشبوونی سیاسی لە کوردستان 108
وڵاتانی ناوچەکە و هێڵی دژە-کوردستان 109
ناوچەی کوردستانی پەیوەست بە تورکیا 110
ترسی هەمیشەیی تورکیا: دابەشبوون 110
هەڵەی گەورەی تورکیا: «باکووری عێراق» 111
سەربەخۆیی کوردستان و کۆمەڵگەی تورکیا 112
ترسی هەمیشەیی تورکیا: کوردستانی سەربەخۆ 113
پڕوپاگەندەی نوێی تورکیا: لەبەر سەقامگیری نەخێر بۆ کوردستان! 114
کوردستان وەك بەشێك لە تەوەری سوننی 116
تورکیا، ئەمریکا و ئێران 116
رۆژەڤی تورکیا سەربەخۆیی کوردستانی تێدا نییە 118

کوردستان وەك هەڕەشەیەك 118
ئایا تورکیا سەربەخۆیی کوردستان قبوڵدەکات؟ 119
ئەنجام 120
2-3 ئێران: سیاسەتی هەژموونی گوتاری 121
ئابستراکت 121
پێشەکی 121
چوارچێوەی تیۆری 122
جیۆپۆلیتیکی کوردستان و ناسنامەی کورد 124
ئێران و سیاسەتی داگیرکردنی جیۆپۆلیتیکی مێشکەکان 126
ئەنجام 129
سەرچاوە ئینگلیزییەکان 130
سەرچاوە فارسییەکان 130
3-3 هەڵوێستی دەوڵەتانی ئەنجوومەنی هاریکاری کەنداو و ئاسۆی پەیوەندییەکانیان
لەگەڵ هەرێمی کوردستان 131
1 - جیهادیی سەلەفی لە کۆمەڵگە خەلیجییەکان لەنێوان هەناردەکردن و کاریگەریدا 132
2 - وەرچەرخانی کارکردی جیهادیی سەلەفی و رەنگدانەوەی
لەسەر دەوڵەت و کۆمەڵگەی خەلیجی 133
3 - پێگەی وڵاتانی عەرەبی سوننە و بلۆکی کەنداو لەدژی داعش 134
4 - ژینگەی پێکگەیشتنی وڵاتانی عەرەبی سوننە بەرێبەری ئەنجوومەنی
هاریکاری کەنداو لەگەڵ هەرێمی کوردستان 135
5 - گۆڕانکاری لە پەیوەندییە کوردی – خەلیجییەکان دوای رێککەوتنی ئەتۆمی ئێران 136
6 - پێگەی کوردستان لەنێو هاوپەیمانی ئیسلامی بە پێشەنگی سعودیە 138
7 -ئاسۆکانی ئایندەی پەیوەندییە کوردستانی – خەلیجییەکان لە پاش داعش 143
بەشی 4 – فاکتەرە نێودەوڵەتییەکان و کوردستان پۆست-داعش 147

4-1 کاریگەری ستراتیژی ئۆراسیایی رووسیا لەسەر دۆخی کوردستان پۆست-داعش 148
جەنگی داعش و کاریگەرییەکانی رووسیا 161
ئەنجام 163
لیستی سەرچاوەکان: 134
4-2 سیاسەتی ئەتڵەسی و کوردستانی پۆست-داعش 165
ئەمریکا: داعش و پۆست-داعش 167
کوردستان، داعش و پۆست-داعش 168
ئەمریکا، عێراق و کوردستان: قۆناخی پۆست-داعش 169
ئەنجام 174
سیناریۆکان 177
کەی ترسی داعش نامێنێت؟ 177
سیناریۆ «خراپ»ەکان 178
سیناریۆ «باش»ەکان 179
ئەنجامی لێکۆڵینەوە 182
راسپاردەکان 185
بیۆگرافیای لێکۆلینڤانەکان 187
ئازاد عەلی 187
هاوڕێ باخەوان 188
مامەند رۆژە 189
عەبدولڕەحمان کەریم دەروێش 190
مەسعود رۆستەمی 191
بیلال سامبوور 192
حیسام دەستپێش 193

پێشەکی

لـە سـەرەتای ئابـی 2014دا داعـش پەلامـاری هەرێمـی کوردسـتانی دا و بەشـێکی خاکـی کوردسـتانی داگیرکـرد. داعـش پشـێوییەکانی بەهـاری عەرەبـی لـە سـووریا قۆسـتەوە. ئەمـە لـە دیـدی پسـپۆڕانی جیۆپۆلیتیـکا بـە وەرچەرخانێکـی جیۆپۆلیتیکـی لەقەڵەمدەدرێـت. بۆیـە کوردسـتان ناچاربـوو لەگـەڵ هەلومەرجێکـی جیۆپۆلیتیکـی تـازەدا هەڵبـکات. داعـش لەگـەڵ پەلاماردانـی موسـڵ لەیەکـەم بەیاننامـەدا رایگەیانـد کۆتایـی بە سـەردەمی سـایکس-پیکـۆ هێنـاوە و خـۆی وەك هێزێکـی پۆسـت سـایکس-پیکۆ پێناسـەکرد. لەسـەردەمێکدا کـە بـە سـەردەمی شۆڕشـی جیۆپۆلیتیـکا دادەنرێـت، ئـەم کـردارەی داعـش بـە دیاردەیەکـی جیۆپۆلیتیکـی لەقەڵەمدەدرێـت. داعـش لەپەنـای سـنوورەکانی کوردسـتان لـە ناوچـە سـوننەکانی عێـراق و سـووریا سیسـتەمێکی «نیوەدەوڵـەت»ی پێکەوەنـا کـە بەشـێکی زۆر لـە پسـپۆڕان بـە دیفاکتۆ-دەوڵـەت و هەندێکیـش بـە دەوڵەت–رێکخراوێکـی تیرۆریسـتی وەسـفیانکردووە.

شـاڵاوی داعـش بـۆ سـەر کوردسـتان هـەم هەلـی ئافرانـد و هـەم هەڕەشـە. لەگـەڵ «هەڕەشـە» بەردەوامەکانـی ئـەم هێـزە کـە بەشـێکی بـە کوشـتار و جینۆسـاید کۆتاییهـات، بەقسـەی بەشـێکی زۆر لـە پسـپۆڕان «هەل»ێکـی تازەشـی لەبـەردەم بزووتنـەوەی کـورددا رەخسـاند. پرسـی بەرەنگاربوونـەوەی هەڕەشـەکانی داعـش بـۆ سـەر ئاسایشـی ناوچەیـی و تەنانـەت جیهانـی، هێـزە چەکدارەکانـی کوردسـتانی وەك «سـپەرێکی جیۆپۆلیتیـك»ی کارا لەبـەردەم داعـش قووتکـردەوە. هەروەهـا پێناسـەیەکی دیکـەی بـە پێگـەی ناوچـە کوردسـتانییەکانی باشـوور و رۆژئـاوای کوردسـتان بەخشـی کـە وەك «پەرژینێکـی سـتراتیژی»، دەتوانـێ قوڵایـی دیموگرافـی سوننە لـە سـێکوچکەی ئەنـادۆڵ، شـام و عێـراق لەیـەك داببڕێـت. بەمـە کوردسـتان پێگـەی تـازەی خـۆی لەنێـو سـتراتیژییە جیهانییەکانـی نەهێشـتنی تیـرۆردا پێناسـەکردووە کـە ئەگـەری هەیـە ئاکامـی مێژوویـی یەکلاییکـەرەوەی بەدواوەبێـت، چونکـە داعـش وەك بکەرێکـی نە-دەوڵـەت، تاڕادەیـەك نەزمـی هەرێمـی لەبەریـەك هەڵوەشـاندووە. ئەمـەش ریزبەنـدی هێزەکانـی ناوچەکـەی گۆڕیـوە بەشـێوەیەك کـە چەندیـن هاوپەیمانـی و بلۆکـی جۆراوجـۆری بـەدوای خۆیـدا هێنـاوە.

ئامانـج لـە نووسـینی ئـەم کتێبـە، گەڕانـە بـەدوای ئـەو پرسـیارە چارەنووسـییەدا، ئایـا لـە قۆناغـی پۆسـت-داعشـدا چ سـیناریۆگەلێك چاوەڕێـی هەرێمی کوردسـتان دەکـەن؟ هەروەها ئەمـە لەپەنـای خۆیـدا چەنـد پرسـیارێکی لاوەکیـش دەورووژێنـێ ئایـا فاکتـەری نێوخۆیـی،

فاکتــەری ناوچەیــی و فاکتــەری ســەرووناوچەیی چــۆن کارلێــك دەکــەن و تێکهەڵکێشــی ئــەم ســیانە چ کاریگەرییەکــی لەســەر پێگــەی کوردســتان دەبێــت؟ وەڵام دۆزینــەوە بــۆ ئــەم پرســیارانە بەشــێوەیەك پەیوەنــدی بــە خوێندنــەوەی جیۆپۆلیتیکییــەوە هەیــە. بۆیــە پــڕۆژەی ئامادەکردنــی ئــەم کتێبــە وەك یەکــەم کتێبــی نێوکۆیــی ناوەنــدی لێکۆڵینــەوەی رووداو کــە بەرهەمــی ژمارەیــەك لێکۆڵینڤانــە لــە هەمــوو بەشــەکانی کوردســتان و ناوکــی تینك-تانکێکــی کوردســتانییە، بــۆ تاوتوێکردنــی ئەنجامــە بابەتییەکانــی پۆســت-داعش لــە کوردســتان تەرخاندەکرێــت.

کێشــەکانی بــەردەم ئــەم پرۆژەیــە زۆرتــر پەیوەندییــان بــە تەکنیکــی کارەوە هەیــە. وەك یەکــەم کاری پێکەوەیــی دەشــێ لــەڕووی چەمکســازی و زاراوەســازییەوە زۆر لێکچوو نەبێت. هەروەهــا دەشــێ یەکێکــی دیکــە لــە کێشــەکان، پەیوەنــدی بــە شــێوازی لێکۆڵینــەوەی لێکۆڵینڤانەکانــەوە هەبێــت. لەبەرئــەوەی هەریــەك لــە نووســەران خەڵکــی پارچەیەکــی کوردســتانن، پێدەچــێ شــێواز، تــەرز و میتــۆدی لێکۆلینــەوەش لێــك جیاوازبــن. بــۆ نموونــە لێکۆلینڤانانــی رۆژهــەڵات کاریگــەری میتــۆدی لێکۆڵینــەوەی ئێرانــی، باکــووری هــی تورکــی، رۆژئــاوا هــی عەرەبــی و باشــووریش لەگــەڵ ئــەوەی بەشــێنەیی بــەرەو مۆدێلێکــی تایبەتــی کــوردی دەچێــت، بــەڵام شــێوازی عەرەبــی هــەر لەســەرە.

ئــەم کتێبــە لــەڕووی پێکهاتــەوە بەســەر چــوار بەشــی ســەرەکیدا دابەشــدەبێت: یەکــەم، لــە بنجوبناوانــی ئیســلامی سیاســی و هاتنیــان بــۆ کوردســتان دەکۆڵێتــەوە. دووەم، بــۆ فاکتــەری ناوخۆیــی و کوردســتانی پۆســت-داعش تەرخاندەکرێــت. ســێیەم، باســی فاکتــەری ناوچەیــی و کوردســتانی پۆســت-داعش دەکات. چــوارەم، لــە فاکتــەری جیهانــی و کوردســتانی پۆســت-داعش دەکۆڵێتــەوە. لەپەنــای ئــەم بەشــە ســەرەکیانەدا ئــەوە چەنــد بڕگەیەکیــش بــۆ ســیناریۆکان، ئەنجامــەکان و لەئاکامیشــدا راســپاردەکان تەرخاندەکرێــت.

ئــەم کتێبــە کارێکــی هاوبەشــە کــە بەدڵنیاییــەوە ئەگــەر ئــەم هاوکاریــەی گشــت هــاوکاران پێکــەوە نەبووایــە، ئــەوا رەنگــە ئــەم بەرهەمــە ئامادەنەکرایــە! بۆیــە کاری هاوبــەش لەگــەڵ ئــەوەی گیروگرفتــی تایبــەت بەخــۆی هەیــە، لەگــەڵ ئــەوەی یەکخســتنی چەمــك و زاراوەکان ئاســان نییــە، بــەڵام زۆر لایەنــی ئەرێنیشــی هەیــە کــە پێکــەوە کــۆی بەرهەمــی تێکهەڵکێشراو کاملدەکەن.

لــە پرۆســەی نووســینی ئــەم بەرهەمــەدا جگــە لــە لێکۆلینڤانانــی ســەرەکی ناوەنــدی لێکۆلینــەوەی رووداو، کۆمەڵێــك لــە هاوکارانیــش لــەدەرەوەی ناوەندەکــە بــە لێکۆڵینــەوە و بابەتەکانیــان کاریــان بــۆ سەرخســتنی ئــەم پرۆژەیــە کــردووە. لێــرە پێویســتە بەنــاوی (ناوەنــدی لێکۆلینــەوەی رووداو)ەوە سوپاســی ئــەم بەڕێزانــە بکــەم، کــە بــە دڵئاوەڵاییــی

و بەدڵسـۆزییەوە لـە سەرخسـتنی پڕۆژەکـەدا رۆڵـی کارایـان گێـڕاوە: پرۆفیسـۆر د. بیـلال سـامبوور لـە باکـووری کوردسـتان، د. مەسـعودی رۆسـتەمی و د. حیسـام دەسـتپێش لـە رۆژهەڵاتـی کوردسـتان و مامۆسـتا عەبدولڕەحـمان کەریـم دەروێش لە باشـووری کوردسـتان. هەروەهـا سوپاسـی بەڕێـزان عەبدوڵـلا شـوکر و بەختیـار محەممـەد فەتحـی دەکەیـن کـە لـە وەرگێڕانـی بەشـێك لـە بابەتەکانـدا هاوکارییـان کردوویـن.
بێگومـان ئـەم بەرهەمـەش وەك هەمـوو بەرهەمێکـی ئادەمیـزاد لـە کەموکورتـی بێبـەری نییـە. لێـرەدا دەسـتی سـوپاس بـۆ ئـەو بەڕێزانـە دەخەینـە سـەر سـنگ کـە بـە رەخنـە و تێبینییەکانیـان کەموکورییەکانـی ئـەم کتێبـە کامڵدەکـەن.

(ناوەندی لێکۆڵینەوەی رووداو)
مامەند رۆژە
مارتی 2016

بەشی 1

ڕەگوڕیشەی داعش و هاتنیان بۆ کوردستان

بەرایییەکانی دەرکەوتنی داعش وەک هێزێکی سەربازی و ئایدیۆلۆژی

د. ئازاد عەلی

ریشەی مێژوویی دیاردەی ئیسلامی سیاسی

قەیرانی سەرمایەداری جیهانی و سیستەمی رژێمە جیهانییەکان لەدوای جەنگی جیهانیی دووەمەوە، هەروەها ئاڵۆزی کێشەکانی کۆمەڵگە هاوچەرخەکان و نەتوانینی وەڵامدانەوەی پرسە گرنگەکانی نەوە نوێیەکان و لاوازی دەوڵەتان و رژێمە سیاسییەکان بۆ دەستەبەرکردنی داواکارییەکانی ژیانی کۆمەڵایەتی لە زۆربەی کۆمەڵگەکاندا، پاشان شکستی پڕۆژەی سۆسیالیزمی نێودەوڵەتی و داڕمانی بلۆکی یەکێتیی سۆڤیەتی پێشوو، هۆکارگەلێك بوون بۆ دۆزینەوەی دەرچەیەك لەم قەیرانە. هەموو ئەوانە رێگەیان خۆشکرد بۆ گەڕانەوە بۆ ئایین وەك سەرچاوەیەك بۆ ژیان و ئاسوودەیی دەروونی بۆ مرۆڤەکان و کردنی بە بەرنامەیەك بۆ چارەسەری کێشەی کۆمەڵگەکان و دەوڵەتان بەشێوەیەکی گشتی و بەتایبەتیش وەك چارەسەرێکی بێکاری و پەراوێزخستن و جوداکردنەوە بە هەموو جۆرەکانییەوە.

گەڕانەوە بۆ ئایین وەك چارەسەر لە کۆمەڵگەیەکەوە بۆ یەکێکی دیکە دەگۆڕدرێت. دیارە ئایینی ئیسلام یەکەم ئایینی ئەوانەیە کە هەر لە دروستبوونییەوە داوای دەسەلاتی سیاسی ئەم دنیای کردووە. وڵاتە ئیسلامییەکانیش ناوچەیەکی بەپیتبوون بۆ گەشەکردنی ئەو بزووتنەوە ئیسلامییە رێکخراوانە. رووخانی دەوڵەتی عوسمانی و پێشتریش سەرنەکەوتنی لە چاکسازی کۆمەڵایەتیدا هۆیەکی گرنگی دیکە بوو بۆ گەشەکردنی ئەو بزووتنەوانە تاوەکو بەرەنگاری "داگیرکاری"ی رۆژئاوایی ببنەوە.

بزووتنـەوە ئیسـلامییەکان، چ بانگخـوازی یـان سیاسـی، دەیانویسـت کۆمەڵگـە ئیسـلامییەکان لـەڕووی کۆمەڵایەتـی و سیاسـییەوە ڕێکبخـەن و شـەریعەتی ئیسـلامیش وەك تاکـە یاسـای دنیایـی بچەسـپێنن.

پـاش کشـانەوە و دۆڕانـی سـوپای عوسـمانی لەبـەردەم هێـزی ڕۆژئاواییـدا، بزووتنـەوە ئیسـلامییەکان خواسـتیان ئـەوە بـوو کـە ئـەو دۆڕاندنـەی جیهانـی ئیسـلامی بکەنـە سـەرەتای بیـری چاکسـازی کۆمەڵایەتـی و سیاسـی. پاشـتر بانگەشـەکانی چاکسـازی فراوانـتر و هەمەلایەنـە بـوون، گرنگترینیـان چالاکییەکانـی جەمالەددینـی ئەفغانـی (1838-1897)، محەممـەد عەبـدوە (1849-1905)، ئەبـو عەلـی مـەودوودی (1903-1979) بـوون کـە کۆمەڵـی ئیسـلامیی لـە هیندسـتان و پاکسـتان دامەزرانـد.

سـەرەتا هەوڵـی هاوسـەنگی زانسـتی و شـێوازی سیاسـی ڕۆژئاوایـی و ئیسـلامییان دا، بـەڵام پاشـان لەمـەدا سـەرنەکەوتن و لـە بنەماکانـی ئیسـلام بەلادانیـان دانـا.

هەربۆیـە گەڕانـەوە بـۆ بنەماکانـی ئیسـلام و شـەریعەت بـووە دەسـتووری کارکردنـی ئـەم چاکسـازە ئیسـلامییانە و گەشـانەوەی ئیسـلامییان کـردە پێـڕەوی کاری خۆیـان کـە حەسـەن بەننـا یەکێـك لـەوان بـوو و بـوو بـە دامەزرێنـەری ئیخـوان موسـلمین.

ئیخوان موسلمین و گۆڕانکارییە گەورەکە

لەبەرانبـەر دەسـەڵاتی ڕۆژئـاوا و ئینگلیـز بەتایبەتـی و هەروەهـا بزووتنـەوە مژدەهێنـە مەسـیحییەکان لـە میـسردا، کۆمەڵـەی لاوانـی موسـڵمان دامـەزرا. حەسـەن بەننـا (1906-1949)، یەکێـك لـە دامەزرێنەرانـی ئـەم کۆمەڵەیـە بـوو، بـەڵام پاشـتر بیـری ئـەم لەگـەڵ بیـری لیبراڵـی ئـەم کۆمەڵەیـەدا نەگونجـا و سـاڵی 1928 کۆمەڵـەی ئیخـوان موسـلمینی دامەزرانـد و خۆشـی بـووە سـەرۆکی.

پاشـتر ئیخـوان بنکـەی فـراوان بـوو و بەشـداری چالاکـی سیاسـی دەکـرد. لـە جەنگـی 1948 لـە فەلەسـتین چالاکـی ڕێکخراوەیـی ئەنجامـدەدا. لەمـەوە بیرۆکـەی کـردەوەی سـەربازی و کودەتایـی لـەلای ئیخـوان دروسـتبوو بـۆ گۆڕینـی دەسـەڵاتی پادشـایی لـە میسر و بـە کوشـتنی چەنـد کەسـێکی سیاسـی لەوانـە سـەرۆکوەزیران مەحمـوود فەهمـی نەقراشـی دەسـتیان پێکـرد. [1]

ئیخـوان بەوجـۆرە یەکەمیـن ڕێکخـراوی ئیسـلامی سیاسـییان دروسـتکرد کـە توندوتیـژی

---

1 - الإسلاميون، بشير موسى نافع. مركز الجزيرة للدراسات، بيروت – 2010، لا 12، 32، 37، 67، 96 و 111.

بـووە كاریـان و شمشـێریش بـووە هێمایـان. ئەمەشـیان لـە وتـە بەنێوبانگەکـەی بەنـاوە هەڵهێنجابـوو کـە دەیگـوت: **"ئیسـلام ئاییـن و دەوڵەتـە، قورئـان و شمشـێرە"**.
ئیخـوان، پەیـڕەوی ئیسـلامییەکانی لـە بانگخوازییـەوە بـۆ شـەڕ و کوشـتن گـۆڕی. پاشـتریش کـە سـەید قوتـب بـووە سـەرۆکی ئیخـوان ئـەم پەیـڕەوە هێنـدەی دیکـە بـەرەو توونددوتیـژی رۆیشـت. سـەید قوتـب باندۆرێکـی زۆری لەسـەر ئەفسـەرە ئازادیخوازەکانـی میسر لەوانـە جەمـال عەبدولنـاسر هەبـوو.

گەشەسەندنی سەلەفیی جیهادی

لــە نیــوەی دووەمــی ســەدەی بیســتەم، گۆڕانــکاری شــێرگیر لــە جیهانــی عەرەبــی و رۆژهەڵاتــی نێوەڕاســت بــە دامەزراندنــی دەوڵەتــی ئیسرائیــل هاتەکایــەوە. ئەمــە بــووە هــۆی دامەزرانـدن و گەشەسـەندنی رێکخـراوە ئیسـلامییەکان، تاوەکـو بـەرەوڕووی رۆژئـاوا و دەوڵەتــی جوولەکــە بوەســتنەوە.
ســاڵی 1953 مامۆســتا و دادوەری شــەرعیی فەلەســتین شــێخ محەممــەد تەقیەددیــن نەبەهانــی (1977-1909)، پارتـی رزگاریخـوازی ئیسـلامیی دامەرزانـد. ئامانجـی ئـەم پارتـە دامەزراندنـی رژێمێکـی ئیسـلامی سیاسـی بـوو. نەبەهانـی پێیوابـوو کـە لەڕێگـەی ئەفسـەرە سـەربازییەکانەوە و بەهـۆی کودەتـاوە دەگاتـە حوکـم و رژێمێکـی ئیسـلامی دادەمەزرێنێت.
بـەڵام ئـەم شـەپۆلە ئیسـلامییە و بەتایبەتـی سـەلەفی نەبوونـە بزوێنـەری شـەقامی عەرەبـی تاوەکـو سـاڵی 1967، کاتێـك عـەرەب لەبەرانبـەر ئیسرائیلـدا تێکشـکا و ناوچـەی گۆلانیـش کەوتــە دەســت ئیسرائیــل. بەهــۆی ئــەوەوە گوتــاری ئیســلامی سیاســی لەنێــو عــەرەب و فەلەســتینییەکاندا پەرەیســەند.
بەوشــێوەیە رەوتــی ســەلەفیی جیهــادی بەهــۆی کۆمەڵێــك کەســایەتی و رێکخــراوی ئیســلامییەوە گەشــەیکرد و لــە حەفتاکانــی ســەدەی بیســتەمدا لــە جیهانــی عەرەبیــدا بەتەواوەتـی بـوون بـە دیاردەیەکـی سیاسـی. لەلایەکـی دیکەشـەوە سـەرۆك ئەنـوەر سـادات ئەمانــەی لــەدژی رەوتــی چــەپ بەکاردەهێنــا و یارمەتــی دەدان. ئیخوانیــش لــە ســعودیە و وڵاتانــی کەنــداودا زیاتــر گەشــەیان کــرد و بزووتنــەوەی وەهابیــش لــە ســعودیە بەنــاوی ســەلەفی عیلمییــەوە بــۆ زۆرتــر فراوانبوونــی جیهانــی ئیســلام باشــتر کەوتەخــۆ.
سـەلەفییە جیهادییـەکان لـە میسر خۆیان باشـتر رێکخسـت. د. سـاڵح سریـە و کارم ئەنادۆڵی کۆمەڵەیەکـی سـەلەفییان لەنێـو کۆلیـژی هونـەری سـەربازیی میسریـدا دامەزرانـد. پاشـان کارم لەسـێدارەدرا و کۆمەڵەکـەش سـەرکوتکرا. مـەروان حەدیدیـش لـە سـووریا کۆمەڵـەی

پێشـەنگانی جەنگاوەرانـی ئیخوانـی دامەزراند. لـە میـسر کۆمەڵـەی تەکفیـر و هیجـرە دامـەزرا و سـاڵی 1977 وەزیـری ئەوقافیـان کوشـت. سـاڵی 1979 نزیکـەی هـەزار سـەلەفی لـە مەککـە راپەڕینێکیـان بەسـەرۆکایەتی ئەلجەهەمـی لـەدژی دەوڵەتانـی رۆژئـاوا و پاککردنـەوەی زەویـە پیـرۆزەکان لـە خاچپەرسـتان رێکخسـت.
ناکۆکییەکانـی نێـوان عـەرەب و ئیسرائیـل بـووە هـۆی بەرزبوونـەوەی زۆرتـری توندوتیـژی سیاسـی. ئـەم توندوتیژییـە بـەدوای رەوایەتـی ئایینـی و مۆراڵیـدا دەگـەڕا. سـەلەفییە جیهادییـەکان هـەر بـە جەنگـی کلاسـیکییەوە نەوەسـتان، بەڵکـو کەوتنـە کاری خۆکـوژی لـە دژی دوژمنەکانیـان.

سەرەتای چالاکی تەقاندنەوە

لـە سـووریا، یـەك حیـزب و یـەك بنەماڵـە تـەواوی دامـەزراوە سیاسـی و سـەربازی و ئابوورییەکانـی قـۆرخ کردبـوو. ئـەم بارودۆخـە بـووە هـۆی گەشەسـەندنی هێـزە ئیسـلامییەکان. ئەمانیـش پەیوەنـدی پتەویـان بـە باڵـە سـەربازییە توندڕەوەکانـی ئیخوانـەوە هەبـوو. لـەدوای شـەڕی لوبنـان لـە 1975، چالاکییـە سیاسـی و خۆپیشـاندانە ئاشـکراکانیان لـەدژی بەعسـییەکان زۆرتـر بـوون. کەتیبەکانـی محەممـەد کـە لەلایـەن مـەروان حەدیدەوە دامەزرابـوون، ئامانجـی رووخاندنـی رژێمـی بەعـس بـوو، چونکـە بـەلای ئەوانـەوە بەعسـییەکان لـە دەرەوەی شـەریعەتی ئیسـلامی بـوون. مـەروان لەلایـەن بەعسـییەکانەوە گیـرا و لـە بەندیخانـەدا "مـرد". دوای مـەروان، رێکخراوەکـەی سـەرۆکی موخابەراتـی شـاری حەمـای دەسـتکوژکرد و لـە 16ی جونـی 1979دا چالاکییەکـی خوێناوییـان لـە قوتابخانـەی مەدفەعییـەی حەلـەب ئەنجامـدا. پاشـان کەوتنـە کوشـتنی سـەرکردە بەعسـی و عەلەوییەکانـی سـووریا.
ئیخوانەکانـی سـووریا لـە توندوتیـژی و کوشـتندا داهێنانـی دیکەیـان کـرد، بـۆ یەکەمجـار لـە مێـژووی جیهانـی عەرەبیـدا ئۆتۆمبێلـی بۆمبڕێژکراویـان لـە دیمەشـق تەقانـدەوە. قوربانییەکانـی ئـەم هێـرش و تەقینەوانـە بەسـەدان کـەس بـوون.
لێـرەوە توندوتیژیـی بنەماڵەیـی دەسـتیپێکرد کـە هەڵقـوڵاوی هێڵـی ئیسـلامی بـوو. کوشـتن و تۆڵـە گەییشـتە لووتکـە. ئیخوانـەکان هەلـی ناکۆکـی نێـوان پایتەختـە عەرەبییەکانیـان دەقۆسـتەوە بـۆ زۆرتـر چالاکـی و کوشـتن و بڕیـن. بەجۆرێـك دەسـتیان لـە هیـچ کـەس نەدەپاراسـت و خەڵکانێکـی سـڤیلی زۆر بوونـە قوربانـی.

ناکۆکـی نێـوان هـەردوو بەعسـی سـووریا و عێـراق، دەرفەتـی گەشەسـەندنی زیاتـری بـۆ ئیسـلامییەکان رەخسـاند ، ئەوانیـش هـەردەم خەریکـی کاری تیرۆریسـتی بـوون. تـرس و تۆقاندنیـان بڵاودەکـردەوە. لـە شـوێنە گشـتییەکاندا بۆمـب و ئۆتۆمبێلیـان دەتەقانـدەوە. هەربۆیـە دەکـرێ بگوترێـت ریشـەی تیـرۆر و تەقینەوەکانـی بەعسـیی ئیخوانـی هاوبەشـە و لانکـەی تیـرۆر و توندوتیژیـی ئیسـلامیی رێکخراویـش وڵاتانـی عەرەبییـە. هەروەهـا لـە جەنگـی باشـووری لوبنـان لـە سـاڵانی 1982-1981 هەندێـك لـە خۆکـوژەکان ئەندامانـی پارتـی قەومـی سـووری بـوون.[2]

سەلەفی جیهادی لە لۆکاڵییەوە بۆ گڵۆباڵی و دامەزرانی قاعیدە

هێرشـی سـۆڤیەتی پێشـوو بـۆ ئەفغانسـتان لەسـاڵی 1979دا وەرچەرخانێکـی نـوێ بـۆ رێکخـراوە ئیسـلامییەکان بـوو تاوەکـو دژی سـۆڤیەت درێـژە بە جیهـاد بـدەن. ئەمریکییەکان و وڵاتانـی عەرەبیـش زۆر پاڵپشـتی ئـەم رێکخـراوە ئیسـلامییانەیان دەکـرد و یارمەتیـی لۆجیسـتییان پێدەبەخشـین. سـعودیە و پاکسـتان و دەزگای هەواڵگریـی ئەمریـکا CIA پشـتگیرییەکی زۆری موجاهیدەکانیـان لـە ئەفغانسـتان دژی سـۆڤیەت دەکـرد. بەوشـێوەیە سـەلەفیی جیهـادی لـە جیهانـی عەرەبییـەوە چـووەدەرەوە و بـووە دیاردەیەکـی گڵۆبـاڵ. زۆربـەی رێکخـراوە ئیسـلامییە تیرۆریسـتەکان خێزانێکـی تەواوکـەر پێکدێنـن. ئەمانـە زۆریان کایـەی کاریـان وڵاتـە عەرەبییـەکان بـووە. رێکخـراوی قاعیـدە لەژێـر سـەرکردایەتی ئوسامە بنـلادن، زۆر لـە جیهادییـە عـەرەب و ناعەرەبەکانـی وڵاتـە ئیسـلامییەکانی کۆکـردەوە. ئەوەی قاعیـدە لەوانـی دیکـە جیادەکاتـەوە، بوونـی ئـەو ژمـارە زۆرە خۆبەخشـە بـوو کـە لـە چەندیـن وڵاتـەوە و تەنیـا خۆشەویسـتی بـۆ جیهـاد و سـەرکەوتنی ئیسـلام کۆیاندەکاتـەوە. کـرۆك و بزوێنـەری هەمـوو ئـەو رێکخراوانـە بـە قاعیدەشـەوە کێشـەی فەڵەسـتینە. ئـەم کێشـەیە وای لـەو سـەلەفییانە کـردووە وابیربکەنـەوە کـە پێکەوەژیـان لەگـەڵ خاچپەرسـتان و جوولەکـەدا ئەسـتەمە، هەربۆیەشـە زۆر لـەو سـەرکردە سـەلەفیانە بەرەگـەز فەڵەسـتینین. هەڵبـەت زۆرینـەی ئـەو توندوتیژیانـە بەهـۆی پاڵپشـتیی سـعودیەوە بـووە و هـەردەم هانـی گەنجانـی وڵاتەکـەی و موسـڵمانانی دیکـەی داوە پەیوەنـدی بـەم رێکخراوانـەوە بکـەن. تەنانـەت زۆرینـەی مزگەوتەکانـی سـعودیە کۆمەکـی داراییـان بـۆ موجاهیدەکانـی

2 - إيان شابيرو، نظرية الإحتواء، ماوراء الحرب على الإرهاب. شركة المطبوعات للتوزيع والنشر، بيروت ، لبنان – 2012

ئەفغان کۆدەکردەوە بۆ سەرکەوتنی جیهاد دژی کافران و لە کۆتایی هەشتاکاندا نزیکەی 35 تاوەکو 45 هەزار سعودی ڤیزەی پاکستانیان وەرگرت تاوەکو لەوێوە پەیوەندی بە موجاهیدەکانەوە بکەن و بەمانەش دەگوترێ "عەرەبی ئەفغان". هەروەها زۆر لە سەرچاوەکان ئاماژە بەوە دەکەن کە CIA پشتگیریی دیاردەی جیهادی سەلەفیی لە جیهان دەکات. [3]

تۆڕی قاعیدەی جیهانی

بەهۆی هۆکارە ناسراوەکانەوە گەورەترین ڕێکخراوی سەلەفی جیهادی جیهانی بەسەرۆکایەتی بنلادن دروستبوو. لە فێبریوەری 1998 لە بەیانێکیاندا بەناوی بەرەی جیهانیی ئیسلامی بەئاشکرا داوای کوشتنی ئەمریکی و جوولەکەکانیان دەکرد. لە 11ی سێپتەمبەری 2001 قاعیدە هێرشە گەورە ترسناکەکەی بۆسەر سەنتەری بازرگانیی جیهانی ئەنجامدا و ئیدی جەنگی ڕۆژئاوا و ئەو ڕێکخراوانە بەناوی جەنگی تیرۆرەوە دەستپێکرد. بە تێکشکانی قاعیدە لە ئەفغانستان، زۆر لە ئەندامانیان پەڕاگەندەبوون و عێراقیش یەکێک لەو وڵاتانە بوو کە زۆر لەوانە روویان تێکرد.

ڕێڕەوی جیهادی جیهانی
لە ئەفغانستانەوە بۆ هەورامانی کوردستان

پاش شکستی سەلەفییە جیهادییەکان لە ئەفغانستان، هەندێکیان بۆ رزگارکردنی ڕێڕەوی جیهاد روویان لە کوردستان کرد. زەرقاوی و زۆر لە هاوفکرانی لە ئێرانەوە خۆیان گەیاندە چیاکانی باشووری کوردستان و پاشانیش لەعێراق تۆڕە جیهادییەکەی خۆیان دامەزراند.

بەپێی زۆرینەی سەرچاوەکان زەرقاوی بەردی بناخەی جیهادی لە عێراقدا لەڕێگەی کوردستانەوە دانا. پاشانیش ڕۆڵی گەورەیان لە دامەزراندنی ڕێکخراوی جوندولئیسلامدا بینیوە. لە بەشی داهاتوودا بە کورتی و پوختی باس لە ڕۆڵی ئەنسارولئیسلامی کوردی دەکرێ و ڕۆڵیان لەسەر نەخشەی جیهادی جیهانی دیاریدەکرێت.

---

3 - ستيف كول، تحرير ومراجعة فؤاد زعيتر، حروب الأشباح، السجل الخفي لسي آي إي، ولإبن لادن. شركة المطبوعات، بيروت لبنان، 2008

راگەیاندنی "تەوحید و جیهاد" و دامەزراندنی دەوڵەتی ئیسلامی لە عێراق

لەژێـر کاریگـەری بیـرە توندڕەوەکانـی ئەبـو عەبدوڵـڵای موهاجیـر، زەرقـاوی دروشـمی "توونـدوتیـژی زۆرتـر"ی بەرزکـردەوە و تەنانـەت لـە قاعیدەشـی تێپەڕانـد. زۆرینـەی کردەوەکانـی سـەربە گرووپـی زەرقـاوی خۆکـوژی بـوون و بەهۆیانـەوە خەڵکانێکـی زۆر بوونـە قوربانـی. [4]

دوای هێرشـی رووخاندنـی رژێمـی سـەددام حوسـێن کـە ئەمریکییـەکان بەنـاوی "جەنگـی ئـازادی عێـراق"ەوە ئەنجامیانـدا و دواتـر لـە بڕیارەکانـی ئەنجومەنـی ئاسایشـدا بـە "داگیرکردنـی عێـراق" ناسـێندرا، زەرقـاوی رێکخـراوی تەوحیـد و جیهـادی راگەیانـد. سـەرەتا ناکۆکییـەك لەنێـوان زەرقـاوی و بنلادنـدا هەبـوو، پاشـان یەکەمیـان بەیعەتـی بـە بنـلادن دا و رێکخراوێکـی جیهادیـی سـەلەفی بەنـاوی "قاعیـدەی جیهـاد لـە وڵاتـی رافیدەیـن"دا دامەزرانـد.

کارەکانـی زەرقـاوی زۆرتـر گەشـەیانکرد و زۆر لـە ئەفسـەرە بەعسـییەکانی سـوپای پێشـوی عێـراق پەیوەندییـان پێوەکـرد و پاشـان لـە 25ی ئۆکتۆبـەری 2006 "دەوڵەتـی ئیسـلامیی عێراق"یـان دامەزرانـد. دامەزراندنـی ئـەم دەوڵەتـە بـووە هـۆی سـەرلەنوێ ناکۆکـی نێـوان ئـەوان و قاعیـدە لەسـەر دەسـتەواژەکانی دەوڵـەت و ئەمیـری موئمینیـن.

دامەزراندنی دەوڵەتی ئیسلامی لە عێراق و شام (داعش)

سـەلەفییەکان لەلایـەن ئەمریـکا و حکومەتـی عێراقـەوە گـورزی گەورەیـان لێوەشـێندرا و زەرقاویـش کـوژرا. بـەڵام بەهـۆی دژایەتیکردنـی عەرەبـی سـوننە لەلایـەن حکومەتـی عێراقـەوە، سـوننەکان توانییـان بکەونـە خۆیـان بەتایبەتـی کـە نەیانتوانـی لـە مەیدانـی سیاسـەتی عێراقیـدا بەهـۆی دەسـەڵاتی شـیعە و ئێرانـەوە باندۆرێکـی زۆریـان هەبێـت، بۆیـە بـژاردەی سـەربازی بـۆ ئـەوان بـووە باشـترین ئەلتەرناتیـڤ.

پـاش کوژرانـی ئەبـو عومـەر بەغـدادی، رێکخـراوە جیهادییـەکان چوونـە قۆناخـی ئەبوبەکـر بەغدادییـەوە کـە بـووە خەلیفـەی داعـش. [5]

---

4 - عبدالباري عطوان. القاعدة التنظيم السري، دار الساقي، بيروت – لبنان 2007

5 - حسن محمود أبو هنية و د. محمد سليمان أبو رمان، تنظيم «الدولة الإسلامية»، الأزمنة السنية والصراع على الجهادية العالمية. مؤسسة فريدرش إيبرت، عمان، الأردن 2015

داعش توانی لەماوەیەکی کەمدا ببێتە دەسەڵاتداری رووبەرێکی فراوانی ناوچەکانی عەرەبی سوننە. پاش هێرشی داعش بۆسەر زیندانی ئەبوغرێب، رووبەرێکی فراوانی خاکی سووریاشی گرت و ئیتر لەوەوە ناوەکەی بووە دەوڵەتی ئیسلامی لەعێراق و شام – کە لەڕووی میدیاییەوە بە داعش ناسرا.
داعش توانی شارەکانی موسڵ، تکریت، شنگال، رەققە و دێرەزور بگرێت و هێرشی بەرەو کوردستانیش هێنا.

رێڕەوی دوژمنکارانە بەرامبەر بە کورد

سەرەتا داعش هەڵوێستی هەڕەشەئامێزی خۆی پیشانی کورد نەدا، تەنانەت سێ رۆژ دوای گرتنی موسڵ ، گوتەبێژی داعش لەسەر تەلەڤزیۆنی رووداو بە تەلەفۆن رایگەیاند کە ئەوان هیچ نیازیان نییە هێرشبکەنە سەر هەرێمی کوردستان.
بەڵام ئەوانیش وەك زەرقاوی و هەموو گرووپە جیهادییەکانی دیکە کوردیان بە ئاگرپەرست و "موشریك" داناوە. دوژمنایەتییەکی گەورەیان بەرامبەر هێزەکانی ئاساییش هەبوو. هەردەم کوردیان بە جێبەجێکاری سیاسەتەکانی رۆژئاوا لە ناوچەکەدا داناوە و ئەوانیش دوژمنی سەرسەختی رۆژئاوان. هەربۆیە پاش گرتنی موسڵ هێرشێکی گەورەیان بۆ سەر کوردستان دەسپێکرد.

هۆکارەکانی زۆربوونی رۆڵی داعش لە ناوچەکەدا

- سەرمایەداریی نەوت و گڵۆباڵبوونی سەلەفیی جیهادی
- تەکنیکەکانی پەیوەندیکردن و رۆڵی جیهادی ئەلیکترۆنی[6]
- هاوپەیمانیی ئەفسەرە بەعسییەکان لەگەڵ سەلەفیی جیهادی
- بەهاری عەرەبی
- وەخۆگرتنی داعش لەلایەن هەندێك هۆزی عەرەبی سوننەوە
- گەمەی سیاسی پایتەختەکانی دیمەشق، بەغدا، تاران و ئەنقەرە[7]

6 - سماح عبدالصبور، (بۆ زانیاریی زۆرتر بڕوانە) أنماط استخدام الجماعات المسلحة للإرهاب الشبكي. المستقبل للدراسات والأبحاث المتقدمة: http://www.futurecenter.ae/analys.php?analys=251 . دوا سەردان لە رێکەوتی 2016/2/25

7 - هشام داوود، (بۆ زانیاریی زۆرتر بڕوانە) القبائل العراقية في أرض الجهاد. مجلة عمران، إصدار المركز العربي لدراسات السياسات. قطر، العدد 15، شتاء2016

- وەبەرهێنانی سیاسی و ئەمنی ئەکتەرە هەرێمییەکان لە سەر داعش
- شوێنی داعش لە کێشمەکێشی گازی سروشتیدا[8]

کورتە و سەرئەنجام

- ناکرێـت بزووتنـەوە ئیسـلامییە رێکخـراوەکان لـە سـەرەتای سـەدەی بیسـتەمدا لـە هێڵـی گشـتی دیـاردەی بێداریـی ئیسـلامی جودابکەینـەوە. ئەوانیـش هێـز و توانـای خۆیانیـان لـە شـەریعەت و سـەرچاوە ئیسـلامییەکانەوە بـۆ گەشەسـەندن و رزگارکردنـی کۆمەڵگـە ئیسـلامییەکان و بەتایبەتـی کۆمەڵگـەی عەرەبـی هەڵهێنجـاوە. هەروەهـا ناشـکرێ کاری بانگخـوازی و ئیسـلامی سیاسـی رێکخـراو لـە توونـدوتیژیـی چەکدارانـە جیابکەینـەوە، سـەرباری هەوڵـە کودەتاییەکانـی رێکخـراوی ئیخـوان موسـلمین کـە لـە "رێکخـراوی تایبـەت"دا خـۆی دەبینییـەوە و پاشـتریش بەهەمـان شـێوە لـە حیزبـی تەحریـردا بـووە. دامەزرێنـەری ئـەم حیزبـەش (نەبەهانـی) لـەو بـاوەڕەدا بـوو لەڕێگـەی راکێشـانی کۆمەڵێـك ئەفسـەرەوە و بەهـۆی کودەتـاوە دەگەنـە دەسـەڵات و پاشـانیش یەکسـەر دەوڵەتـی ئیسـلامی دادەمەزرێنـن.

کێشمەکێشـی نێـوان رژێمـی حافـز ئەسـەد و ئەندامانـی ئیخـوان لـە کۆتایـی حەفتاکانـدا بـووە هـۆی بەرزتربوونـەوەی توندوتیژیـی ئیسـلامی. ئـەم توندوتیژییانـە بوونەهـۆی دووبەرەکـی لەنێـوان قەومییەکانـی عـەرەب بەتایبەتـی هـەردوو بەعسـی عێـراق و سـووریا و بەهۆیـەوە دیـاردەی تەقینـەوە بـە ئۆتۆمبێلـی بۆمبرێـژ هاتەکایـەوە و هـەزاران کەسـی سـیڤیل لـە سـاڵانی 1982-1980 بوونـە قوربانـی. ئـەم توندوتیژیانـە یەکەمـن کـە تاوەکـو ئەوکاتـە لـە رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـتدا تۆمارکرابـن. ئەویـش بەهـۆی پێکگەیشـتنی هـەردوو ئەزموونـی بەعسـی و جیهـادی تەکفیرییـەوە بـووە.

توندوتیـژی داعـش شـتێکی لەپـڕ نەبـوو، بەڵکـو زادەی بەشـەریعەتکردنی کوشـتن بەپێـی رەگـەزەکان بـووە. ئەمـەش بەتـەواوی لـە رێکخـراوی قاعیـدەی جیهـاد لـە وڵاتـی رافیدەینـدا بەدیدەکـرا کاتێـك تەنیـا بەهـۆی وازهێنانـی کەسـێک لـە دینەکـەی بەبـێ دودڵـی دەیانکوشـت!

دیـارە کۆمەڵێـك هـۆکار وایـان لـە کۆمەڵگـە عەرەبـی و ئیسـلامییەکان کـردووە کـە بـە

---

8 - آزاد احمد علي، موقع داعش في حرب الغاز ومسارات انابيبه، دراسة صادرة عن مركز رووداو للدراسات، رێکەوتی 2014/11/30: http:// rudaw.net/arabic/opinion/281120141

هەنگاوێکـی ترسـناکدا تێپـەڕن کـە دەکرێ ناوبنرێـت "هەنـگاوی هەڵسـوکەوتی توندڕوانـە".
تونـدڕەوی ئاینــی لـە زۆرینــەی کۆمەڵگـە هەژارەکانـدا دیاردەیەکـە زۆر روودەدات.
دەرکەوتنـی رێکخـراوی دەوڵەتـی ئیسـلامی لەعێـراق و شـام، گرنگتریـن بەڵگـەی نەمانـی دەسـەڵاتی هـەردوو دەوڵەتـی عێـراق و سـووریایە لەلایـەك و لەلایەکـی دیکەشـەوە قەیرانی دەوڵەتـە عەرەبییـە سـوننەکانە. بەدەرکەوتنـی داعـش هـۆکارە بابەتییـەکان بـۆ سـەرلەنوێ دامەزراندنـەوەی هـەردوو دەوڵەتـی عێـراق و سـووریا لەسـەر بنچینـەی یاسـایی و سیاسـی نـوێ تەواودەبـن، لەوانـە گۆڕینـی سـنوور و سـەربەخۆیی کوردسـتان، هەرچەنـدە لەشـێوەی یەکێتییەکـی کۆنفدرالیشـدا بێـت. لەروانگـەی ئـەم سـتراتیژە نوێیانـەوە هەلێکـی فراوانـتر بـۆ پێکهاتـەکان دەکرێتـەوە.

دیاگرامی ئیسلامی سیاسی
لە جەمالەدینی ئەفغانییەوە بۆ عەرەبی ئەفغان

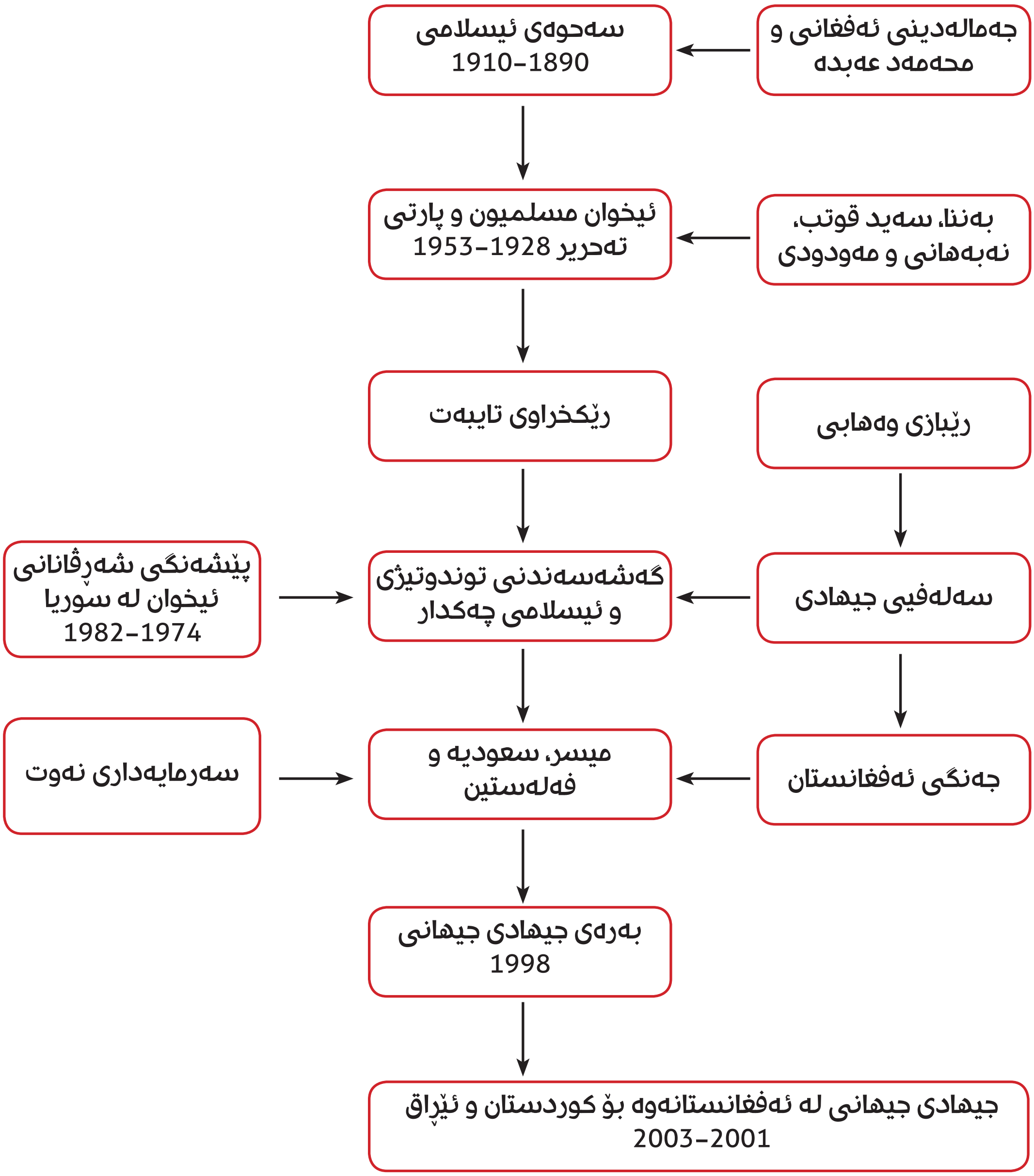

سەرچاوەکان

1 - الإسلاميون، بشير موسى نافع، مركز الجزيرة للدراسات، بيروت – 2010

2 - إيان شابيرو، نظريه الإحتواء، ماوراء الحرب على الإرهاب، شركة المطبوعات للتوزيع والنشر، بيروت ، لبنان – 2012

3 - إدريس عمر، سوريا من الإظطهاد السياسى إلى الكارثه الإنسانيه، الكتاب العربى للمعارف، القاهره، 2016

4 - كمال ديب، تاريخ سوريه المعاصر، من الانتداب الفرنسى إلى صيف 2011، بيروت لبنان، دار النهار، الطبعه الثانيه 2012

5 - ستيف كول، تحرير ومراجعه فواد زعيتر، حروب الأشباح، السجل الخفي لسى إى اى، ولإبن لادن، شركة المطبوعات، بيروت لبنان، 2008

6 - جعفر البكلى. كيف تصنع الـ CIA جهادا فى سبيل الله؟ جريدة الأخبار، العدد: 2374 ، 22 أب 2014 على الرابط : http://www.al-akhbar.com/node/213954

7 - سعيد على عبيد، تنظيم القاعدة، النشأة – الخلفية الفكرية – الإمتداد. القاهره 2008

8 - عبدالبارى عطوان. القاعدة التنظيم السرى، دار الساقي، بيروت – لبنان 2007

9 - ازاد أحمد على، كيف تحولت أمريكا إلى دولة دينيه، جريدة الحياة، العدد 16144، تاريخ 17/6/2007.

10 - باربا فيكتور، الحرب الصليبيه اليرة، المركز الثقافي العربي، الدار البيضاء، ترجمة حسين عمر.

11 - حسن محمود أبو هنيه و د. محمد سليمان أبو رمان، تنظيم "الدوله الإسلاميه"، الأزمنه السنيه والصراع على الجهاديه العالميه، مؤسسه فريدرش إيبرت، عمان، الأردن 2015

12 - سماح عبدالصبور ، أنماط استخدام الجماعات المسلحة للإرهاب الشبكى، المستقبل للدراسات والأبحاث المتقدمه، على الرابط: http://www.futurecenter.ae/analys.php?analys=251 . اخر زياره بتاريخ 25/2/2016

13 - هشام داوود، القبائل العراقية فى أرض الجهاد، مجله عمران، إصدار المركز العربى لدراسات السياسات، قطر، العدد 15، شتاء2016

14 - فداء عيتانى. تنظيم القاعدة في سوريه (2013-2000)، نشره خاصه، (Hivos) لاهاى .

15 - ازاد احمد على، موقع داعش فى حرب الغاز ومسارات انابيبة، دراسة صادره عن مركز رووداو للدراسات، بتاريخ 30/11/2014 ، على الرابط: http://rudaw.net/arabic/opinion/281120141

کورتەی ڕەگوڕیشەی سەلەفیی جیهادی لە کوردستان(1)

هاوڕێ باخەوان

چاکسازییە ئایینییەکانی جیهانی ئیسلامی دەرەوەی کوردستان، کەم تا زۆر باندۆری لەسەر ڕەوتی ئیسلامی لە کوردستانیشدا هەبووە. بیرۆکە نوێیەکانی جەمالەددینی ئەفغانی و محەممەد عەبدوە و ئەوانیدیکە لە سەرەتای سەدەی بیستەوە لەنێو کەمێك لە خوێندەوارانی کورددا بڵاوبوونەتەوە. ئەم بیرە "چاکسازی"یانە کارێکی وایانکردوە کە لە کوردستانیشدا ڕەوتی ئیسلامی بەکزی سەرهەڵبدات. مەلای گەورەی کۆیە و شێخ محەممەدی خاڵ لە سلێمانی، هەندێك لەو ڕووناکبیرانە بوون کە کاریگەریی ئەو چاکسازە ئیسلامییانەیان لەسەر درووستبووە و ئەوانیش لەلایەن خۆیانەوە داوای چاکسازیی ئایینی و کۆمەڵایەتییان کردوە. هەر ئەو بیرۆکانەش بوون وایانکرد کە ساڵی 1934 پارتێکی ئیسلامی بەناوی حیزبی ئیسلامیی کورد لە هەڵەبجە دابمەزرێت. ئەم حیزبە تەنیا دوو ساڵێك لە کارکردن بەردەوامبووە.

پاش دامەزراندنی کۆمەڵەی برایەتیی ئیسلام لە عێراق، بیری ئیخوان لە ناوچەکانی موسڵ و بادینان بڵاوبووەوە، بەڵام زۆرینەی سەرچاوەکان باس لەوە دەکەن کە مێژووی ئیسلامی سیاسی لە کوردستاندا بۆ پەنجاکانی سەدەی بیست دەگەڕێتەوە. سەرەتای پەنجاکان کۆمەڵێك مەلا و موسڵمانی کورد کە شێخ عوسمان عەبدولعەزیز و مەلا ساڵحی گەورە لەنێویاندا بوون، بەشێوەیەکی نافەرمی گرووپێکی ئیخوان موسلمینیان لە کوردستان دامەزراند. ئەمانە سەرەتا کەوتبوونە ژێر هێزکاری بیرۆکەکانی حەسەن بەنناوە کە خۆی لە سەلەفی زانستیدا دەبینییەوە. ئەم گرووپە چالاکییەکی ئەوتۆی بەرچاویان لەنێو کۆمەڵگەی کوردەواریدا نەبوو. هەروەها نەیانتوانی جێدەستیشیان بەسەر ڕووداوەکانی ئەوکاتی باشووری کوردستانەوە هەبێت. تاوەکو حکومەتی بەعس لە ساڵی 1971دا ئیخوانەکانی عێراق و کوردی هەڵوەشاندەوە و چالاکییەکانیانی قەدەخەکرد. بەڵام دەکرێت بگوترێت کە ئەمانە پێشەنگ بوون بۆ بەسیاسیکردنی

1 - ئەم باسە بە کوردیی ناوەڕاست نووسراوە.

ئیسلامییەکانی کوردستان و بنە هەوێنێك بۆ دامەزراندنی تەواوی پارتە ئیسلامییەکان و موتوربەکردنی هەندێك لەو تاکانەی ئەو حیزبانە بە بیری سەلەفیی سوننی جیهادی کە پاشان لە ڕێکخراوی ئەنسارولئیسلامدا خۆی بینییەوە.
لە ساڵی 1971ەوە، هیچ جموجۆڵێکی ئەوتۆی ئیسلامییەکانی کوردستان بەدیناکرێت کە شایانی باسبێت، جگە لە یەکێتیی زانایانی ئایینیی کوردستان کە دەستنێژ و لایەنگری ئەوکاتی پارتی دیموکراتی کوردستان بوون. ئەم یەکێتییەش ساڵی 1968 بە پێشنیازی شێخ عوسمان عەبدولعەزیز لەگەڵ مەلا مستەفا بارزانیدا دامەزرێندرا. شێخ عوسمان عەبدولعەزیز، ئیخوانی بوو و پاشتریش بووە دامەزرێنەری بزووتنەوەی ئیسلامی و ئیسلامی سەلەفی لە کوردستاندا. واتە ئیخوانەکانی کوردستان، یەکێتیی زانایانیان کردە ئەلتەرناتیڤ بۆ چالاکییەکانیان و بڵاوکردنەوەی بیری ئیخوان.
هەرچەندە سەرچاوە کەمە لەبارەی کۆبوونەوەیەکی چەند حاجییەکی کورد لە شاری مەککە لە وەرزێکی حەجی کۆتایی ساڵی حەفتاکاندا، بەڵام لێرە و لەوێ باسی ئەوە دەکرێت کە ساڵی 1979 چەند حاجییەکی کوردی باشوور و ڕۆژئاوا لە شاری مەککە هەوڵی دامەزراندنی بزووتنەوەیەکی ئیسلامیی سەلەفییان داوە. ئەم بزووتنەوەیە تاوەکو چ ڕادەیەك بە هەوڵی دەسەڵاتدارانی سعودیە بووە، ئەوەیان تائێستا نازانرێت، بەڵام بوونی ئەو کۆبوونەوەیە لە شوێنێکی وەك شاری مەککە خۆی لە خۆیدا زۆر باسوخواس هەڵدەگرێت.
پاش شۆڕشی گەلانی ئێران و دامەزراندنی کۆماری ئیسلامیی ئێران، ئیسلامییەکانی کورد بەیارمەتی ئێران کەوتنەخۆ و خۆیانیان لە چوارچێوەی ڕێکخراوێکدا کۆکردەوە. پرسیارێکی گرنگە کە بۆچی ئێرانی شیعە یارمەتی ئیسلامییە کوردە سوننەکان دەدات تاوەکو هێز پەیدابکەن و ببنە خاوەن ڕێکخراوێکی بەهێز؟ هەڵبەت ئەمە پەیوەندی بە ئەجێندای تایبەتی ئێرانەوە هەبووە و هەیە و هەردەم ویستوویەتی لەڕێگەی ڕێکخراوە ئیسلامییەکانەوە بەرژەوەندییەکانی خۆی لە کوردستاندا بپارێزێت و وەك کارتێك (هەرچەند بچووکیش بێت) لەدژی سعودیەی سەرچاوەی سوننە مەزهەب بەکاریان بێنێت.
ئیسلامییەکانی کورد لە باشووری کوردستان هەر زوو هێزیان پەیداکرد و بوونە خاوەنی هێزی چەکدار. کایەی کارکردنیان سنوورەکانی ئەوکاتی یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان بوو. تەواوی پاڵپشتی مادی و لۆجستییان بەئاشکرا لە ئێرانەوە پێدەگەیشت. پاش ڕێککەوتنی یەکێتیی نیشتمانی کوردستان و حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران

و کردنـەوەی بەرەیەکـی شـەڕ لـەدژی ئێـران، ئێرانیـش ویسـتی ئیسـلامییەکانی کـورد لـەو شـەڕەدا لـە بەرژەوەنـدی خـۆی بەکاربێنێـت. هـەر زوو ئیسـلامییەکانی کوردسـتان لەشـکری ئیسـلامیی کـورد - لیـك و هێزەکانـی یەکێتـی پێکـدا هەڵپـژان و قوربانییەکـی زۆری لێکەوتـەوە. سـەرئەنجام ئیسـلامییەکان لـە سـنوورەکانی یەکێتـی دەرکـران و کایـەی کارکردنیـان تەنیـا ناوچـە سـنووریەکانی نزیـك رۆژهـەڵات بـوو و بەشـێوەیەکی زۆر چڕیـش لـە ناوچـەی هەڵەبجـەدا بەنهێنـی خەریکـی خۆڕێکخسـتن بـوون.
پـاش کیمیابارانکردنـی هەڵەبجـە و راکردنـی زۆرینـەی خەڵکەکـەی بـۆ دیـوی رۆژهـەڵات، ئیسـلامییەکانی کـورد توانییـان دیسـانەوە خۆیـان رێکبخەنـەوە و هـەر لـەم ساڵەشـدا بـوو کـە بزووتنـەوەی ئیسـلامیی لـە کوردسـتانی عێـراق بەسـەرۆکایەتیی شـێخ عوسـمان عەبدولعەزیـز بەتەواوەتـی پەرەیسـەند.
بزووتنـەوەی ئیسـلامیی لـە کوردسـتانی عێـراق، یەکێـك لـە گرنگتریـن رێکخـراوە ئیسـلامییەکانی کوردسـتانە، چونکـە هەمـوو کۆمەڵـە و رێکخـراوە ئیسـلامییەکانی کوردسـتان بـە سـەلەفیی زانسـتی و سـەلەفی جیهادییـەوە لەنـاو ئـەم بزووتنەوەیـەدا پەروەردەبـوون و لێـی جودابوونەتـەوە. بـۆ نموونـە دوو لـە پێنـج حیزبـە گەورەکـەی باشـووری کوردسـتان، کۆمەڵـی ئیسـلامیی کوردسـتان و یەکگرتـووی ئیسـلامیی کوردسـتان هـەر لـە بزووتنـەوە جوودابوونەتـەوە، یـان سـەرکردەکانیان و زۆرینـەی کادیـرە پێشـکەوتووەکانیان ئەنـدام و چالاکـی بزووتنـەوەی ئیسـلامیی کوردسـتان بـوون.
بزووتنـەوە، لـە سـەرەتای راپەڕینـەوە بنکەیەکـی جەمـاوەری تاڕادەیـەك فراوانـی هەبـوو، بەتایبەتـی لـە ناوچەکانـی هەڵەبجـە، هەورامـان و سـلێمانی. تەنانـەت لـە هەڵبژاردنـی 1992ی باشـووری کوردسـتاندا کاندیدیشـی بـۆ پۆسـتی رابـەری هەرێمی کوردسـتان هەبووە. لەنێـو ئـەم بزووتنەوەیـەدا، کۆمەڵێکـی دیکـەی ئیسـلامی پەیدابـوو کـە کەوتبوونـە ژێـر بیرۆکەکانـی سـەید قوتـب، ئیبـن تەیمییـە، مـەودوودی و ئەوانـەی دیکـە کـە باوەڕیـان بـە سـەلەفیی جیهـادی هەبـوو، لەوانـە وریـا هەولێـری کـە نازنـاوی ئەبـو عەبدوڵڵای شـافیعی بـووە و لـە ئاکامـدا لـە 5ی دیسـەمبەری 2001 رێکخـراوی تونـدڕەوی جوندولئیسـلامی دامەزرانـد و دەکرێـت ئـەم رێکخـراوە بکرێتـە خاڵـی وەرچەرخـان لەنێـوان رێکخـراوە ئیسـلامییەکان و رێکخـراوە جیهادییـە سـەلەفییەکانی کوردسـتان.
وریـا هەولێـری، پێشـتر چووبـووە ئەفغانسـتان و سـەرچاوەکان باسـی ئـەوە دەکـەن کـە ئوسـامە بنلادنـی دیـوە و کەوتووەتـە ژێـر بانـدۆری رێکخـراوی قاعیـدەوە و رێکخـراوی جوندولئیسـلامیش هـەر بـە خواسـتی خـودی ئوسـامە بنـلادن لـە کوردسـتاندا لـە بزووتنـەوە

جودابووەتـەوە و دەکرێـت ببێتـە یەکەمیـن هـۆکاری بوونـی ڕێکخـراوی قاعیدە لە باشـووری کوردسـتان و سـنووری سیاسـی عێراقـی ئەوکاتـدا. تەنانـەت ئـەم ڕێکخـراوە پاشـان بـووە ڕێخۆشـکەرێك بـۆ درووسـتبوونی ئەنسارولسـوننە بەسـەرۆکایەتی زەرقـاوی کـە ڕۆڵێکـی گرنـگ و ترسـناکی لـە عێراقـدا لـە دوای کەوتنـی بەغـداوە گێـڕاوە.

شانبەشـانی وریـا هەولێـری و بزووتنەوەکـەی، لەنێـو بزووتنـەوەی ئیسـلامیدا چەندیـن کەس و بنەڕێکخـراوی دیکـە هەبـوون کـە نزیکبـوون لـە ڕەوتـی سەلەفی-سـوننی-جیهادییەوە و لەژێـر هێـزکاری بۆچـوون و نووسـینەکانی سـەید قوتبـدا بـوون. لەوانـە بزووتنـەوەی حەماسـی کـورد و بزووتنـەوەی ئیسـڵاح و تەوحیـد.

ڕۆژی 10ی دیسـەمبەری 2001 ئـەم دووانـەی کۆتایـی و جوندولیسـلام یەکیانگـرت و بەسـەرۆکایەتی مـەلا کرێـکار (نەجمەدیـن فـەرەج) ڕێکخراوێکـی نـوێ و گەورەتریـان پێکهێنـا بەنـاوی ئەنسارولئیسـلامەوە.

پێشـتر سـەران و ئەندامانـی جونـد و حەماسـی کـورد و تەوحیـد، هاتووچـۆی بەردەوامـی ئەفغانسـتانیان کـردووە و لـەوێ ڕاهێنانیـان پێکـراوە، پەیوەندییەکـی پتەویـان لەگـەڵ ڕێکخـراوی قاعیـدەدا هەبـووە و دەکرێـت بگوترێـت کۆکردنـەوەی ئـەو باڵـە سـەلەفییە جیهادییانـەی نـاو بزووتنـەوە و پێکهێنانـی ئەنسارولئیسـلام بە خواسـت و ئامـۆژگاری قاعیدە بـووە. هەربۆیەشـە لەنـاو ئەنسـاردا نزیکـەی 120 ئەندامـی عەرەبـی ئەفغـان هەبـوون، بەتایبـەت بـۆ پتەوکردنـی ئەنسـار لـە ئەفغانسـتانەوە هاتبوونـە چیاکانـی هەورامانـی لهـۆن. چ بزووتنـەوەی ئیسـلامی، چ ئەنسـار، هـەردەم پەیوەندیـی نێـوان ئەنسـار و قاعیدەیـان بەدرۆخسـتووەتەوە. بـەڵام سـەرچاوە ئەمریکـی و کوردییەکانـی وەك یەکێتـی و پارتـی هـەردەم جەخـت لەسـەر پەیوەندیـی بەهێـزی نێـوان ئەنسـار و قاعیـدە دەکەنـەوە.

تەنانـەت یەکێتـی نیشـتمانیی کوردسـتان زۆر دڵنیایـە لـەو پەیوەندییـە و یـەك لـە دیلەکانـی ئەنسـار کـە ئەفسـەرێکی موخابەراتـی عێراقـی بـووە بەنـاوی کازم، دانـی بـەو پەیوەندییـە پتـەوەدا نـاوە.

سـەرچاوە هەواڵگرییەکانـی ئەمریـکاش بـاس لـە چوونـی کەسـێك دەکـەن بەنـاوی مـەلا نامـۆ بـۆ ئەفغانسـتان و لەلایـەن قاعیـدەوە نزیکـەی 300 تاوەکـو 600 هـەزار دۆلاری وەرگرتـووە بـۆ بەهێزکردنـی ڕێکخـراوی ئەنسارولئیسـلام.

بـاس لـەوەش دەکـرێ کـە هەندێـك لـە چەکدارانـی ئەنسارولئیسـلام هەمـان جلـی عەرەبـە ئەفغانییەکانـی قاعیدەیـان لـە هەورامـان پۆشـیوە کـە شـەڕواڵێك و کراسـێکی درێـژ و کڵاوێکـی ئەفغانـی بـووە!

ئەنسـار، هـەر زوو لەگـەڵ حیزبـە کوردییەکانـدا کەوتـە ململانـێ و شـەڕەوە. بەتایبەتـی بەهـۆی ئـەوەی نزیکـی سـنوورەکانی یەکێتـی بـوون، هـەر زوو بوونـە هـۆی کوشـتاری گـەورەی وەك خێڵـی حەمـە و تیرۆرکردنی شـەوکەتی حاجی موشـیر ئەندامی سـەرکردایەتیی یەکێتـی و هەوڵـی تیرۆرکردنـی سـەرۆکوەزیرانی ئیـدارەی سـلێمانی د. بەرهـەم سـاڵح لـە 2ی ئەپریلـی 2002 و زۆر کاری هاوشـێوەی دیکـە.

سـەرچاوەکان بـاس لـەوە دەکـەن کـە نزیکـەی هـەزار کـوژراو و برینـدار لـەلای یەکێتـی و نزیکـەی 100 کـوژراو و برینـداری ئەنسـار لـەو پێکدادانـەی نێـوان یەکێتـی و ئەنسـاردا هەبـووە. پارتـی دیموکراتـی کوردسـتانیش، تیرۆرکردنـی فرەنسـۆ هەریـری ئەندامـی سـەرکردایەتی پارتـی دەداتـە پـاڵ ئـەم گرووپـە.

هـەر بەهـۆی ئـەو شەڕانەشـەوە بـوو کـە حیزبـە کوردییـەکان و ئێـران، لـە ڕێککەوتننامـەی تارانـدا لەسـەر لەنێوبردنـی ئەنسـار ڕێککەوتـن.

بەهـۆی سـەختیی ناوچـەی هەورامـان و بەکارهێنانـی شـێوازی شـەڕی پارتیزانـی "لێـدە و ڕاکـە"ی ئەنسـارەوە، هێزەکانـی یەکێتـی، هەرچەنـدە بـە ژمـارە و چـەك زۆر لـە ئەنسـار زۆرتربـوون، نەیانتوانـی ئەنسـار لەنێوبـەرن و ڕۆژبـەڕۆژ بەهێزتـر دەبـوون و کـردەوەی گەورەتریـان ئەنجامـدەدا. ناوچەکەشـیان بەتەواوەتـی خسـتبووە ژێـر یاسـاکانی شـەریعەتی ئیسـلامییەوە، موزیـك و وێنەهەڵواسـینیان قەدەخەکـرد، نەشیاندەهێشـت کچـان بچنـە قوتابخانـە و پیاوانیـش دەبووایـە ڕدێنیـان بهێشـتایەتەوە. هەروەهـا سـەردانی گـۆڕی "پیاوچاك"انیشـان قەدەخەکـرد و بگـرە هەندێـك لـە مـەزاری نەقشبەندییەکانیشـیان تێکـدا و ئێسکوپروسـکیان گواسـتەوە. لەسـەر ئـەم کارانـەی ئەنسـار، ڕێکخـراوی "هیومـان رایتـس وۆچ" هۆشـدارییدا و ڕاپۆرتێکیشـی لەسـەر بڵاوکردنـەوە.

ئەنسارولئیسـلام، هـەروەك هەمـوو بزووتنـەوە سـەلەفییە جیهادییەکانـی دیکـەی دەرەوەی کوردسـتان، بـاوەڕی بـە بزووتنـەوەی نەتەوەیـی نییـە، هـەروەك ئەوانیدیکـە دەڵێـن "لا قومیـة الا الاسـلام" واتـە هیـچ نەتەوەیـەك نییـە جگـە لـە ئیسـلام. لەمـەدا سەداسـەد لەگـەڵ داعـش و بیـری داعشـدا یەکدەگرنـەوە. گوێچکـە بڕیـن و سـەربڕینی تەرمـی پێشـمەرگەکانی یەکێتـی لـە گونـدی خێڵـی حەمـە، هەمـان شـێوازی وەهابییەکانـی سـەرەتای سـەدەی بیسـتی سـعودیە و ئێسـتای داعشـە. تەنانـەت ئـەو سروودانـەی کـە لـە دیکیۆمێنتەرییەکانـی ئەنسارولئیسـلامدا بەکاردەهێنرێـن، هەمـان ئەوانەن کە سـەلەفییە جیهادییـەکان و بەتایبەتی داعـش بەکاریدەهێنـن. هەربۆیـە دەتوانیـن بڵێیـن: ئەنسـاریش وەك هـەر ڕێکخراوێکـی سـەلەفیی جیهـادی لـە خزمەتـی شـۆڤێنیزمی عەرەبـی و عروبـەی عەرەبیـدا بـووە.

پـاش رووخاندنـی بەغـدا، کۆمەڵێـك ئەفسـەری بەعسـی و موخابەراتـی عێراقـی پەیوەندییـان بـە ئەنساروئیسـلامەوە کـرد. ئەنسـار بەمـە لەجـاران بەهێزتـر بـوو. ئـەم پەیوەندییـە ئـەوە دەگەیێنێـت کـە بیـری سـەلەفیی جیهـادی و شـۆڤێنیزمی عەرەبـی کـە پێیدەگوترێـت عروبـە لێك جیانابنـەوە. لـەو رووەوە زاراوەی سـەلەفی بەعسـی دەکرێـت ببێتـە زاراوەیەکـی گونجـاو بـۆ هەمـوو گرووپـە جیهادییـەکان، چونکـە لـە بنەڕەتـدا خزمـەت بـە بیروبۆچوونەکانـی شـۆڤێنیزمی عەرەبـی دەکـەن کـە سـەلەفی و بەعـس لـە سـەردەمە جوداکانـدا رابەرایەتییـان کـردووە.

بەتاوانـی پەیوەندییـان لەگـەڵ قاعیـدە و بوونـی کارخانـەی کیمیایـی سـەردەمی بەعـس لـە هەورامـان، ئەمریکییـەکان لـە 23ی مارتـی 2003 لەرێـی مووشـەکەوە لـە دەریـای سـوورەوە هێرشـیانکردە سـەر ئەنساروئیسـلام لـە هەورامـان و هێزەکانـی یەکێتیـش لـە زەوییـەوە پەلاماریانــدان. لـەم هێرشـەدا کـە 8 رۆژی خایانـد، سـەرچاوەکان بـاس لـە کوژرانـی 57 کەسـی ئەنسـار دەکـەن و بەهۆیـەوە ناوچەکانـی هەورامانیـان پـێ چۆڵکـرا و ئاودیـوی ئێـران بـوون و هەندێکیشـیان لـە شـارەکانی باشـووری کوردسـتاندا خۆیـان حەشـاردا. ئەوانـەی کـە عەرەبـی ئەفغـان و ئەفسـەر و موخابەراتـی عێراقـی بـوون پاشـتر لـە ئێرانـەوە گەڕانـەوە و پەیوەندییـان بـە زەرقاوییـەوە کـرد. ئـەو ئەفسـەرانە بەسـەرۆکایەتی زەرقـاوی رۆڵێکـی کاریگەریـان لـە گواسـتنەوەی ئەنسـاری "کـوردی" بـۆ ئەنساری بەعسـی بینـی کـە هەردووکیـان لـە بناوانـدا یـەك مەبەسـتیان هەیـە کـە ئەویـش سـەلەفی بەعسـییە و لـە خزمەتـی شـۆڤێنیزمی عەرەبیـدان.

بـەم هێرشـە رێکخـراوی ئەنسـار پەرتەوازەبـوو و تەنانـەت هەندێـك لـە سەرکردەکانیشـیان گیـران و مـەلا کرێکاریـش لـە رێگـەی ئێرانـەوە خـۆی گەیانـدە ئەوروپـا و تائێسـتا چەنـد جارێـك لـە نەرویـج دراوەتـە دادگا و زیندانیکـراوە.

دوای پاشەکشـەی ئەمریـکا لەعێـراق لـە 2011دا، دیسـان ئەنسـار چالاکبـووەوە. لە سـەرەتای دامەزراندنـی داعشـەوە، زۆر لـە ئەندامەکانـی پەیوەندییـان بـە داعشـەوە کـرد. تەنانـەت ئەنساروئیسـلام بەیعەتـی بـە خەلیفـەی داعـش ئەبوبەکـر بەغـدادی دا. هەرچەنـدە ئامارێکـی تـەواو سـەبارەت بـە ژمـارەی کوردانـی نێـو داعـش و پاشـخان و پەیوەندییەکانـی پێشـووتریان نییـە، بـەڵام زۆرینـەی هـەرەزۆری کوردانـی نـاو داعـش یـان بزووتنـەوە بـوون یـان ئەنساروئیسـلام! یاخـود بیریـان نزیکـی ئـەم دوو رێکخـراوە بـووە، هەڵبـەت هەندێـك ئەندامـی پێشـتری کۆمـەڵ و یەکگرتـووی ئیسـلامیش لەنێـو داعشـدا هـەن.

ئێسـتا ئەنساروئیسـلام لـە کوردسـتان و بەتایبەتـی لـە باشـووردا، جگـە لـە ئەندامەکانـی نێـو داعشـیان هیـچ چالاکییەکـی ئەوتۆیـان نییـە کـە بەرچـاو بێـت، بـەڵام لێـرە و لـەوێ

چەندیـن خانـەی نووسـتوویان هەیـە و چاوەڕوانـی هەلێکـی لەبـارن بـۆ ئـەوەی چالاك ببنـەوە! خانـە نووسـتووەکانی ئەنسـار و چالاکییەکانـی پاشـەڕۆژیان، دەکـرێ بچنـە خانـەی کوردسـتان و پۆست-داعشـەوە.

دیاگرامی مێژووی ئیسلامی سیاسی لە کوردستاندا

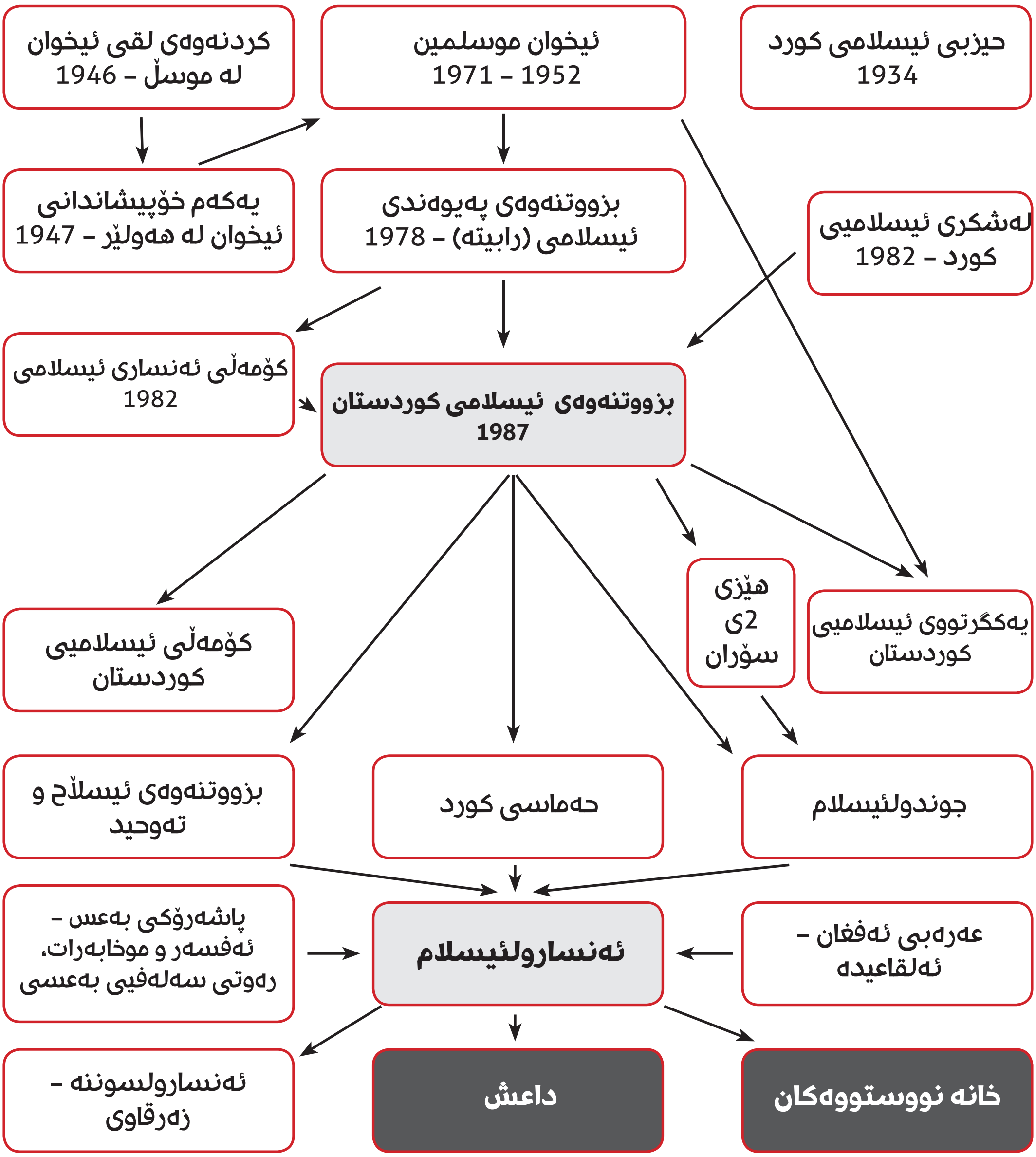

سەرچاوەکان

1. ڕەوتی ئیسلامی لە باشووری کوردستان 1946 - 1991، ئیدریس سیوەیلی، چاپی دووەم، 2009

2. داعشـنامە - وەشـانی 2ەم - تایبەتـە بـە داعشـەکانی کـورد و کارەکانیـان کـە ڕێکخـراوی کوردیپیدیـا بەدەسـتیهێناوە، ئامادەکردنـی: هـاوڕێ باخـەوان، بەیارمەتـی کوردیپیدیـا ،

2015 - http://www.kurdipedia.org/?lng=1&q=20141116153648118137

3. دیکیۆمێنتەریـی ئەنسارولئیسـلام پەیامێکـی ڕوون و کاروانێکـی بـەردەوام – بڵاوکـراوەی ئەنسارولئیسـلام لەسـەر یوتیـوب - https://www.youtube.com/watch?v=K2tV1c99A0A

4. Ansar al-Islam: Back in Iraq، by Jonathan Schanzer. Published in the Middle East Quarterly، Winter 2004، pp. 41-50.

5. Ansar al-Islam in Iraqi Kurdistan - Human Rights Watch -

تێبینی: کاتی بڵاوکردنەوەی ئەم کورتە ڕاپۆرتە نادیارە.

6. Ansar al-Islam (Iraq، Islamists/Kurdish Separatists)، Ansar al-Sunnah. Author: Kathryn Gregory، November 5، 2008

7. انصـار الاسـلام فـی کردسـتان العـراق - وثائقیـه بالعیـن المجـرده (دیانـا مقلـد)، تلفزیـون المسـتقبل – 2003 - https://www.youtube.com/watch?v=oPZLpoqA5a0

8. جماعـه أنصـار الإسـلام.. مـن هـی ولمـاذا قصفـت؟ جریـدة الیـوم، مـارس 24، 2003 - http://www.aljazeera.net

9. أنصار الإسلام الکردیه.. من التأسیس حتی داعش – http://burathanews.com/news/281312.html

10. الحـرکات الاسـلامیة الجهادیـة انصـار الاسـلام - جیـش انصـار السـنة - ابـو مصعـب الزرقـاوی - کتائـب ابـی حفـص - د. هانـی السـباعی

11. الإخـوان المسـلمون فـی کردسـتان العـراق.. تبعیـه لایـران تدفـع للمزیـد مـن الانشـقاقات - عبـد الرحیـم علــی - http://www.islamist-movements.com/4923

تێبینـی: ئـەو سـەرچاوە دیجیتاڵیانـەی بـۆ ئـەم نووسـینە سـوودیان لێوەرگیـراوە و بەسـتەرەکانیان دانـراون، لـە مانگـی فێبریوەریـی 2016دا خوێندراونەتـەوە و ئۆنلایـن بـوون.

بەشی 2

فاکتەرە ناوخۆییەکان و کوردستان پۆست-داعش

باشووری كوردستان [1]

هاوڕێ باخەوان

ئەسـتەمە بـاس لـە بارودۆخـی باشـووری كوردسـتان و پۆسـت-داعش بكرێـت، ئەگـەر كەمێـك لەسـەر بارودۆخـی ئێسـتای باشـووری كوردسـتان و یەكـەم بەركەوتـەی لەگـەڵ داعشـدا هەڵوەسـتەیەك نەكەیـن.

داعـش پـاش گرتنـی موسـڵ، وردەوردە هێزەكانـی خـۆی بـە یارمەتـی عەرەبـە سـوننەكانی سـەر سـنووری باشـووری كوردسـتان و عێراقـی عـەرەب كۆكـردەوە. هەرچەنـدە چاودێـران رایـان وابـوو كـە داعـش هێـرش ناكاتـە سـەر كوردسـتان! بـەڵام هـەر زوو بەهەمـان شـێوازی شـەڕكردنی وەهابییەكانـی عەرەبسـتانی سـعودیە و هێنانـی تـرس و تۆقانـدن، هێرشـیكردە سـەر هێـزی پێشـمەرگەی كوردسـتان. ئەوەنـدەی نەبـرد جەنگێكـی بەرەیـی دوور و درێـژ لەگـەڵ هێزەكانـی داعـش هـەر لـە شـنگالەوە تاوەكـو جەلـەولا بەرپابـوو. درێژایـی بـەرەی جەنـگ گەییشـتە زۆرتـر لـە یـەك هـەزار كیلۆمەتـر! نزیكـەی دوو سـاڵە ئـەم جەنگـە بەردەوامـە. سـەرەتا چەندیـن شـارۆچكە و سـەدان گونـدی باشـووری كوردسـتان لەلایـەن داعشـەوە داگیـر و خاپووركـران. خەڵكەكـەی ئـاوارە و كۆمەڵكوژكـران. هـەزاران ئافرەتـی ناوچەكانـی شـنگال و زومـمار لەلایـەن داعشـەوە بە سـەبییەكران و كاریگەرییەكـی دەروونی زۆر خراپـی لەسـەر تـەواوی تاكەكانـی كـورد بەجێهێشـت. زیانێكـی گیانـی و مـادی زۆر گـەورەش بـە هێـزی پێشـمەرگەی كوردسـتان و لایەنـە بەشـداربووەكانی بەشـەكانی دیكـەی كوردسـتانیش گەییشـت.

داعـش، پـاش داگیركردنـی شـنگال و مەخمـوور كـە دوو شـارۆچكەی گـەورەی سـنووریی كوردسـتانن، ویسـتی هێـرش بكاتـە سـەر هەولێـری پایتەخـت! ئـەم هێرشـە پشـێوییەكی زۆری لەبـەرەی ناوخۆیـی كوردسـتاندا دروسـتكرد و هـەر زووبـەزوو فڕۆكـە ئەمریكییـەكان هاتنـە دەسـت و ئـەوان لـە ئاسـمانەوە و هێـزی پێشـمەرگە و ئاسـایش و دژەتیـرۆر لـە زەمینـەوە مەترسـیی داعشـیان لەسـەر پایتەخـت دوورخسـتەوە.

باشـووری كوردسـتان و حكومەتەكـەی لەمـاوەی دوای راپەڕینـەوە، بەهـۆی ئـەو هەمـوو گۆڕانكارییـە ناوخۆیـی و ناوچەییانـەوە، هەرگیـز نەیتوانیـوە بارودۆخـی سیاسـی، ئابـووری و سـەربازیی خـۆی پتـەو و جێگیربـكات. هەربۆیەشـە باشـووری كوردسـتان بەهیـچ جۆرێـك

---

1 - ئەم باسە بە كوردیی ناوەڕاست نووسراوە.

ئامادەی شەڕی داعش و بەڕێوەبردنی بەرەیەکی درێژی یەك هەزار کیلۆمەتری نەبووە. ئاکامەکەشی ئەو زیانە زۆر و سورپریزە سەربازییانە بوو کە لە سەرەتای جەنگەکەوە تووشی هێزی پێشمەرگە بووا!

بەرەی ناوخۆیی باشووری کوردستان و دابەشبوونی هێزە سیاسی و سەربازییەکان

پەیوەندی نێوان پارتی و یەکێتی

بەرەی ناوخۆیی باشووری کوردستان و دابەشبوونی هێزە سیاسی و سەربازییەکان، هەر لە رێککەوتنی واشنتنەوە کە پارتی و یەکێتی تێیدا ئاشتکرانەوە، جگە لە ناوچەی سلێمانی گۆڕانکارییەکی ئەوتۆی بەسەردا نەهاتبوو. هەرچەندە پاشتر هەردوولا هەوڵی کاراکردنی حکومەت و پەرلەمانی باشووری کوردستانیان دا و خواست یان هەوڵی ئەوەش هەبوو کە سێکتەرەکانی دارایی، ئاسایش و هێزی پێشمەرگە رێکبخەن، بەڵام ئەم خواستانە هەرگیز بەتەواوی نەچوونە بواری جێبەجێکردنەوە.
بەکورتی، پارتی و یەکێتی بانگەشەی یەك حکومەتییان دەکرد، بەڵام لەڕاستیدا هیچی وایان لە قۆناخی دوئیدارەیی تێنەپەڕاندبوو. بەشێوەیەکی دیکە هەولێر حکومەتێك و سلێمانیش یەکێکی دیکە بووە!

پەیوەندی نێوان یەکێتی و بزووتنەوەی گۆڕان

هاوسەنگی هێزی سیاسی لە ناوچەی سلێمانیدا گۆڕانکاری شێرگیریی بەسەرداهات. ئەویش بەهۆی جیابوونەوەی بەشێکی زۆری ئەندامانی یەکێتی و دامەزراندنی بزووتنەوەی گۆڕان. ئەم بزووتنەوەیە هەر زوو توانی ببێتە هێزی سێیەم و پاشان لە پەرلەمانیشدا بووە دووەم. بزووتنەوەکە تەنانەت لە ناوچەی زۆنی زەردیشدا تاڕادەیەك بنچینەی جەماوەریی پەیداکرد، یان بەشێوەیەکی دیکە هەندێك لە بنچینە جەماوەرییەکەی یەکێتی گواسترایەوە بۆ گۆڕان. بەڵام لە راستیدا لە ناوچەی سلێمانی و ئەوەی کە پێیدەگوترێت زۆنی سەوز، هێزی پێشمەرگە، ئاسایش و کاروباری دارایی هەر لە دەستی یەکێتیدا مایەوە. هەرچەندە گۆڕان ژمارەی دەنگەکانی لە یەکێتیش زۆرتربوو، بەڵام لەسەر گۆڕەپانی سیاسی کوردستاندا نەیتوانی ببێتە هێزی دووەم. هەر ئەمەش بووە هۆکاری دژایەتیکردنی سەرسەختی یەکێتی و گۆڕان و کێشمەکێشی گەورەی لێکەوتەوە.

ئـەو کێشـەیەی نێـوان یەکێتـی و گـۆڕان بـووە هـۆی ئـەوەی کـە ڕێککەوتنـی سـتراتیژیی نێـوان پارتـی و یەکێتـی کارا ببێتـەوە و هـەردوو لـەدژی گـۆڕان بوەسـتن. ئەمـەش لـە هاوکێشـەی سیاسـیدا دەچێتـە چوارچێـوەی هاوپەیمانیـی دژەکانـەوە!
پەیوەندییەکانـی هـەردوولا زۆر بـە ناجێگیـری مایـەوە. یەکێتـی ماوەیەکـی زۆر کەوتبـووە نێـوان بەرداشـی گـۆڕان و پارتییـەوە، لەلایـەك نەیدەتوانـی پشـتگیری ئاشـکرای هەندێـك لـە هەڵوێسـتەکانی پارتـی لـەدژی گـۆڕان بـکات! ئەویـش بەهـۆی لەدەسـتدانی بنکـە جەماوەرییەکـەی لـە ناوچـەی سـلێمانیدا و گواسـتنەوەیان بـۆ گـۆڕان. لەلایەکیـترەوە، نەشـیدەتوانی پشـتگیری ئاشـکرای گـۆڕان بـکات بەتایبەتـی لەکاتـی ناردنـەوەی وەزیرەکانـی گـۆڕان و ڕێگرتـن لـە سـەرۆکی پەرلەمـان، بەهـۆی لەدەسـتدانی ڕێککەوتنیـان لەگـەڵ پارتـی و نەمانـی دەسـەڵاتیان لـە هەولێـردا. بەتایبەتـی هەولێـر لـەم دواییانـەدا و بەهـۆی شـەڕی داعشـەوە بووەتـە بنکـەی کۆبوونـەوە گرنگەکانـی نێـوان باشـووری کوردسـتان و هێـزە دژبـە داعشـەکانی وەك ئەمریـکا و وڵاتانـی ڕۆژئـاوا و نێردەکانـی نەتـەوە یەکگرتـووەکان. ئاسـان نەبـووە و نییـە بـۆ یەکێتـی کـە هەڵوێسـتی خـۆی لـە کێشـەکانی گـۆڕان و پارتیـدا بەلایەکـدا بشـکێنێت. ئەمـە سـەرباری کێشـە ناوخۆیـی و باڵباڵێنەکانـی یەکێتـی کـە پەیوەنـدی گرنگیان بـە گـۆڕان و پارتییـەوە هەیـە.

پەیوەندی نێوان پارتی و بزووتنەوەی گۆڕان

سروشـتی لێکترازانـە سیاسـییەکانی نێـو هـەر ڕێکخراوێـك وایـە کـە لایەنـی تـرازاو لـە لایەنـی دایـك ڕادیکاڵـتر دەبێـت. دژایەتـی بزووتنـەوەی گـۆڕان تەنیـا لـە زۆنـی سـەوزدا نەبـوو، بزووتنەوەکـە وەك خۆیـان بانگەشـەی بـۆ دەکـەن، دەیویسـت گۆڕانـکاری ڕیشـەیی لـە حکومـەت و پەرلەمانیشـدا بـکات کـە بەتایبەتـی زۆنـی زەردیشـی دەگرتـەوە. سـەرباری دژایەتـی مێژوویـی تونـدی ڕێکخـەری گشـتیی بزووتنـەوەی گـۆڕان بـۆ پارتـی و سـەرکردەکانی پارتـی، سـەرکەوتنەکانی گـۆڕان و بەدیهێنانـی ئـەو ڕێـژە کورسـییە زۆرەی پەرلەمـان، ڕێککەوتنـی هـەردوولا لەسـەر پێکەوەبـوون لـە یـەك حکومەتـدا ، ململانێییەکانی نێوانیانـی نەوەسـتاند. تاوەکـو کار گەییشـتە ئـەوەی پارتـی ڕێگـری لـە سـەرۆکی پەرلەمانـی کوردسـتان کـرد کـە سـەربە لیسـتی گـۆڕان بـوو و نەیهێشـت بگەڕێتـەوە هەولێـر و تـەواوی وەزیرەکانـی گۆڕانیشـی لەسـەر کار لابـرد و ناردنییـەوە بـۆ مـاڵ.
لـە سـەرەتاوە لەنێـو یەکێتیـدا، باڵێـك یـان چەنـد باڵێـك هەبـوون کـە هـەردەم دژایەتـی پارتییـان کـردووە، بـەوەی کـە پارتـی حیزبێکـی پارێـزگارە و دەبـێ دەسـەڵاتی سیاسـی و

سـەربازییان کەمبکرێتـەوە. ئـەم باڵـە پاشـتر وەك بزووتنـەوەی گـۆڕان خـۆی ناسـاند. گـۆڕان لەسـەر ئـەم هەڵوێسـتانەی بەردەوامبـوو و پاشـان زۆرینـەی کێشـە سیاسـی و ئابوورییـەکان و تەنانـەت گیرانـی زۆربـەی شـارۆچکە و ناوچەکانـی ژێردەسـتی داعشیشـی دەدایـە پـاڵ پارتـی.

پرسـی درێژکردنـەوەی مـاوەی سـەرۆکی هەرێمـی کوردسـتان هێنـدەی دیکـە کێشـەکانی گـۆڕان و پارتـی ئاڵۆزکـرد، بەجۆرێـك گـۆڕان سـەرۆکی هەرێمـی کوردسـتان بـە نایاسـایی پێناسـەدەکات و پارتیـش بـە یاسـایی. یەکێتیـش لـەم نێوانـەدا هـەردەم بەئاشـکرا سیاسـەتی دڵڕازیکردنـی هـەردوولای بەکارهێنـاوە و کـەم کات هەڵوێسـتی ئاشـکرای لایەنگـری هەبووە. دیـارە لێـرە و لـەوێ زۆرجـاران باسـی یەکگرتنـەوەی گـۆڕان و یەکێتـی بـۆ یەکخسـتنی هێزەکانیـان لـەدژی پارتـی دەکرێـت.

پارتە ئیسلامییەکانی باشووری کوردستان

ئیسـلامییەکانی کوردسـتان، هـەردەم هەڵوێسـتیان ناجێگیـر بـووە. هـەردوو یەکگرتـووی ئیسـلامی و کۆمەڵـی ئیسـلامی، دوو لـە گەورەتریـن پارتـە ئیسـلامییەکانی کوردسـتانن و دوو لـە پێنـج حیزبـە گەورەکـەی باشـووری کوردسـتان پێکدێنـن. جگـە لـەوەی لـە ئەنجامـی ململانـێ نێوخۆییەکانـی ئیسـلامییەکانی کوردسـتان دابـەش و دروسـتبوون، هەردەمیـش لەسـەر ئاسـتی سیاسـی کوردسـتاندا هەڵوێسـتەکانیان پەیوەسـت بـە وڵاتانـی ناوچەکـەوە بـووە. ئـەم دوو حیزبـە هیـچ کاتێـك لەسـەر هێڵێکـی گشـتی لـە پەیوەندییەکانیـان لەگـەڵ هەرسـێ حیزبەکـەی دیکـەی باشـووری کوردسـتان بەڕێوەنەڕۆیشـتوون.

ئێسـتا کۆمەڵـی ئیسـلامیی و یەکگرتـووی ئیسـلامیی کوردسـتان پێگـەی پەرلەمانیـان هەیـە. هەرچەنـدە سـەرەتا بەهـۆی بزووتنـەوەی گۆڕانـەوە چەندیـن دەسـکەوتی سیاسـییان بەدیهێنـا بـەوەی کـە هەرسـێکیان پێکـەوە بـەرەی ئۆپۆزیسـیۆنیان دامەزرانـد لـەدژی پارتـی و یەکێتـی، بـەڵام ئێسـتا دەیانەوێـت لـە ململانێـی پارتـی و حیزبەکانـی دیکـەدا، دەسـکەوتی زۆرتـر بەدەسـتبێنن و ئەوەشـی کـە پێشـتر پێیدەگوتـرا ئۆپۆزیسـیۆن ئـەو کاریگەرییـەی پێشـتری نەمـاوە.

باشووری کوردستان و هێزە کوردییەکانی دەرەوەی باشوور

باشـوور، هـەر لـەدوای راپەڕینـەوە نشـینگە و بـۆ هێزەکانـی دیکـەی بەشـەکانی کوردسـتان

شـوێنێکی تاڕادەیـەك ئارامبـووە. دەکرێـت زۆر بـە کورتی پەیوەندییەکانی ئێسـتای باشـووری کوردسـتان و هێـزە کوردییەکانـی دیکـە بەوشـێوەیە چڕبکرێتەوە:

- ڕۆژهـەڵات، تـەواوی پـارت و ڕێکخـراوە کوردییەکانـی ڕۆژهـەڵات جگـە لـە پارتـی ژیانـی ئـازادی کوردسـتان- پـژاك هـەر لـە نێوەڕاسـتی هەشـتاکانەوە کایـەی چالاکـی و بارەگاکانیـان لـە باشـووری کوردسـتان بـووە. گەورەتریـن ئـەو ڕێکخراوانـە (دیسـان جگـە لـە پـژاك)، هــەر لــەدوای ڕاپەڕینــی 1991ەوە وەك ڕێککەوتنێکــی نێــوان دەســەڵاتدارانی باشــوور و خۆیـان، هەمـوو چالاکییـە سـەربازییەکانیان دژی ئێـران هەڵپەسـارد. پـژاك لـەم هاوکێشـەیە بـەدەرە، چونکـە ئەویـش یەکێکـە لـەو پارتانـەی کـە پارتـی کرێکارانـی کوردسـتان - پەکەکـە ئاڕاسـتەی سیاسـەت و هەڵوێسـتەکانی دەکات و دەچێتـە ڕیـزی پارتـە ئاپۆییەکانـی دیکـەوە. پەیوەنـدی هێـزە سیاسـییەکانی ڕۆژهـەڵات و باشـوور هەمیشـە پەیوەسـت بـە پەیوەنـدی بـاش یـان خراپـی پارتەکانـی باشـوور لەگـەڵ ئێرانـدا بـووە. هەرچەنـدە نزیکتریـن پارتـی باشـوور لـە ئێرانـەوە یەکێتیـی نیشـتمانی کوردسـتانە، بـەڵام ئـەم پەیوەندییـە بەتایبەتـی لـە 10 سـاڵی ڕابـردوودا نەبووەتـە هـۆی تێکدانـی نێـوان ئـەو پارتانـە، بەتایبەتـی هـەردوو بــارەگای ســەرکردایەتی و زۆرینــەی هێزەکانــی دیموکــرات بەهــەردوو بەشــەکەیەوە و کۆمەڵەکانیـش لـە سـنووری ناوچەکانـی یەکێتیـدان. دەکرێـت بگوترێـت کـە پارتەکانـی ڕۆژهـەڵات هیـچ کاریگەرییەکـی ئەوتۆیـان نـە لەسـەر سیاسـەت نـە لەسـەر ڕووداوەکانـی باشـووری کوردسـتاندا نەبـووە. لـە شـەڕی داعشـدا، پارتەکانـی ڕۆژهەڵاتیـش ویسـتیان وەك ئەرکێکـی نەتەوەیـی بەشـدارییان لـە بەرەکانـدا هەبێـت. حیزبـی دیموکراتـی کوردسـتانی ئێـران و کۆمەڵـە و پارتـی ئـازادی کوردسـتان بەشـدارییان کـرد، پاشـان بـە گوشـاری ئێـران، حیزبـی دیموکـرات و کۆمەڵـە لـە بەرەکانـی شـەڕ کێشرانـەوە. دیـارە کشـانەوەی دیموکـرات و کۆمەڵـە و بەشـداری بەردەوامـی پـاك، پەیوەنـدی بـە سـنووری جیۆپۆلیتیکـی ئـەم دوو لایەنـەوە هەیـە. هەسـتیاری ئێـران بەرامبـەر بـە کۆمەڵـە و دیموکـرات زۆر لـە هەسـتیاری بەرامبـەر بـە پـاك زیاتـرە. ڕەنگـە بوونـی پێگـەی کۆمەڵـە و دیموکـرات لـە زۆنـی سـەوز و بوونـی بارەگاکانـی پـاك لـە زۆنـی زەردیـش کاریگـەری لـە سـەر ئـەم بابەتـە هەبووبێـت! بەشــداری هێزەکانــی ڕۆژهــەڵات، هەرچەنــدە کەمیــش بێــت دەچێتــە چوارچێــوەی سـوودەکانی شـەڕی داعشـەوە بـۆ پتەوکردنـی یەکانگیریـی نەتەوەیـی کـورد.

- باکـوور، یەکێـك لـە گرنگتریـن بەشـەکانی کوردسـتانە کـە کاریگـەری جیـددی لەسـەر

باشووری کوردستان هەیە. ئەم کاریگەرییانە هەردەم پەیوەستبوونە بە بەرژەوەندییەکانی تورکیا-پارتی دیموکراتی کوردستان، گواستنەوەی نەوت و بازرگانی لەنێوان تورکیا و باشووری کوردستان و عێراق. هەروەها بوونی ژمارەیەکی زۆری گەریلاکانی پەکەکە لە باشووردا و بەتایبەتی لە ناوچە سنوورییەکان رۆڵی گرنگی بینیوە. ئەم پەیوەندییانە زۆرتر تایبەت بووە بە ناوچەکانی ژێردەستی پارتییەوە، هەروەها هەندێکجار کاریگەری لەسەر پەیوەندییەکانی نێوان پارتی و یەکێتی، پارتی و گۆڕانیش هەبووە. بەوەی بەتایبەتی لەم چەند ساڵەی دواییدا بەرەیەکی چ شاردراوە چ ئاشکرای پەکەکە-یەکێتی-گۆڕان لەدژی پارتی لەئارادا بووە. پەکەکە وەك یەکێك لە زلهێزەکانی کوردستان، هەردەم هەمان سیاسەتی کلاسیکیی "پارتی پێشڕەو"ی بەکارهێناوە. لە تەواوی باکووری کوردستاندا باڵادەستە، هەر هێزێکی فەرمی یان نافەرمیش هەبێت، دەبێ سەر بە پەکەکە بێت و ئەو ئاراستەی سیاسەتەکانی بکات. لە رۆژهەڵاتیش پژاك هەمان رۆڵ لەدژی هەردوو کۆمەڵە"کان" و دیموکرات"ەکان" دەگێڕێت. لە رۆژئاواش بەهەمان شێوە. باشووری کوردستان کایەیەکی گرنگی پەکەکەیە. گرنگترین و زۆرترین گەریلا و بارەگاکانی پەکەکە لە باشووری کوردستانن. چەندین پارت و رێکخراوی سەربەخۆ-ی لە باشووردا هەن، هەڵوێستی پەکەکە لە باشووردا هەردەم پێچەوانەی هەردوو کۆمەڵە و دیموکرات بووە. ئەمان بۆ سەرخستنی دۆزی باکوور و پێشخستنی سیاسەت و بەرژەوەندییەکانی خۆیان، کەمتر بارودۆخی ناسکی باشووری کوردستانیان لەبەرچاوگرتووە. دیارە وڵاتانی ناوچەکە، بەتایبەتی تورکیا و ئێران رۆڵی ترسناکیان لەم پەیوەندییانەدا گێڕاوە. هەربۆیە هەندێکجار پەکەکە و یەکێتی یان پەکەکە و پارتی یان پەکەکە و هەردوو یەکێتی و پارتی، پێکدادانی خوێناوییان ئەنجامداوە. ئەم رۆڵە ترسناکانەی دەوڵەتانی ناوچەکە شکۆی باشووری کوردستان و تەنانەت عێراقیش کە باشوور بەشێکە لە نەخشەی سیاسییەکەی، خستووەتە مەترسییەوە، بەوەی بەردەوام فڕۆکەکانی تورکیا بەبیانووی بوونی گەریلاکانی پەکەکە بۆردومانی ناوچە سنوورییەکانی باشووری کوردستانی کردووە کە پەکەکە ئەو ناوچانانەی ناوناوە "هەرێمی پاراستنی میدیا".

دەیانجار هێزەکانی تورکیا سنووریان بۆ لێدانی گەریلاکانی پەکەکە بەزاندووە. لە شەڕی داعشدا، پەکەکە وەك هێزێکی ئامادە لە باشووری کوردستاندا، ویستی ئامادەیی هەبێت. هەرزوو لە ناوچەکانی مەخموور، جەلەولا و پاشان چیای شنگال وەك هێزی سەربەخۆ یان شانبەشانی هێزەکانی باشوور لەدژی داعش بەشداربوون. پاشتر لە

سـنووری رۆژئـاوا و باشـووری کوردسـتان بەهـۆی یەکینەکانـی بەرخۆدانـی شـنگالەوە کـە سـەربە پەکەکـەن و هەمـان سیاسـەتی ئاپۆیـی پەیڕەودەکـەن، ناوچەکانـی چیـای شـنگالیان کۆنترۆڵکـرد. ڕەخنـە و گازندەیەکـی زۆریـان لـەدژی هێزەکانـی باشـوور بەتایبەتـی پارتـی بڵاوکـردەوە بـەوەی وەك پێویسـت بەرگریـان لـە شـنگال نەکـردووە. ئـەم بارودۆخـە ململانێـی نێـوان پەکەکـە و پارتـی ئاڵۆزتـر کـرد و تائێسـتاش بەردەوامـە.

● ڕۆژئـاوا، ئـەم بەشـەی کوردسـتان هـەر لـە سـەرەتای هەشـتاکانەوە کایـەی کاری پەکەکـە بـووە. پێـش دامەزرانـی پارتـی یەکێتـی دیموکراتـی – پەیـەدە زۆر لـە گەنجانـی ڕۆژئـاوای کوردسـتان لەنێـو پەکەکـەدا کاریـان کـردووە، ژمارەیەکـی زۆریـان لە شـەڕی تورکیادا شـەهید بوبـوون کـە بـە پێنـج هـەزار شـەهید مەزەنـدە دەکرێـن. زۆرتریـن پـارت و ڕێکخراوەکانـی ڕۆژئـاوای کوردسـتان پێشـتر نزیکـی پارتـی بـوون. پەکەکـە زۆر کاری بـۆ نەهێشـتنی ئـەم نزیکییـە کـرد و لـەوەدا سـەرکەوتنی بەرچـاوی بەدەسـتهێنا. دامەزراندنـی پەیـەدەش لەسـەر ڕەوتـی ئاپۆیـی و نزیکـی پەکەکـە یەکێـك لـەم هۆکارانەیـە. پـاش ڕووداوەکانـی بەهـاری عەرەبـی، ڕۆژئـاوای کوردسـتانیش خۆپیشـاندانی گـەورە و گۆڕانـکاری گـەورەی بەخۆیـەوە بینـی، ناوچەکـە نیمچـە سـەربەخۆییەکی بەدەسـتهێنا. پاشـتر کانتۆنەکانـی سـەربە پەیـەدە دامــەزران و هاوشـێوەی باشــووری کوردســتان تووشــی شــەڕی داعــش بــوون. داعــش زەبـری کوشـندەی لـە ڕۆژئـاوادا و ئەوەنـدەش نەمابـوو شـارۆچکەی کۆبانـێ بەتەواوەتـی بکەوێتـە دەسـتیان. ئـەم شـەڕەی داعـش هەندێکجـار هـەردوو باشـوور و ڕۆژئـاوای لێـك نزیکخسـتووەتەوە، هێـزی پێشـمەرگەی کوردسـتان دوو سـنووری نێودەوڵەتـی بـڕی و چـووە هانـای یەکینەکانـی پاراسـتنی گەلـەوە. دیـارە ئەمـەش هـەر دەکرێـت بچێتـە خانـەی سـوودەکانی شـەڕی داعشـەوە. بـەڵام پەیوەندییـەکان هـەر ئاسـایی نەبوونـەوە. سـنووری باشـوور و ڕۆژئـاوا تەنیـا دوو هێـز کۆنترۆڵـی دەکـەن، ئەوانیـش پارتـی و پەیـەدەن. پەیـەدە وەك حیزبێکـی ئاپۆیـی هـەردەم پەیوەسـت بـە سیاسـەتە گشـتییەکانی پەکەکەوەیـە. بەواتایەکـی دیکـە، ئەگـەر پەیوەنـدی نێـوان پارتـی و پەکەکـە باش ببـێ، پەیوەنـدی ئەوانیش بـاش و پێچەوانەکەشـی ڕاسـتە. هەربۆیـە پەیوەنـدی نێـوان ڕۆژئـاوا و باشـووری کوردسـتان، پەیوەسـت بـە پەیوەندییەکانـی باکـوور و باشـووری کوردسـتانەوەیە. دیـارە لـەوەدا تورکیـا و بەرژەوەندییەکانـی ڕۆڵـی کاریگەریـان هەبـووە. هەرچەنـدە بەهـۆی شـەڕی داعشـەوە سـنووری سـایکس-پیکۆی نێـوان هـەردوو عێـراق و سـووریا نەمـا و داعـش هـەر زوو ئـەو سـنوورەی لابـرد! بـەڵام هێشـتا سـنوورەکانی نێـوان باشـوور و ڕۆژئـاوای کوردسـتان مـاون و

کورد خۆی سنوورەکەی چەسپاندووە. زۆرکات هیچ ئاڵوویرێکی ئابووری لەو سنوورەدا نییە، تەنانەت هاتووچۆی کەسانیش لە هەردوو دیوەوە ئاسان نییە.

نەخشەی دابەشکردنی هێزەکان لە باشووری کوردستاندا

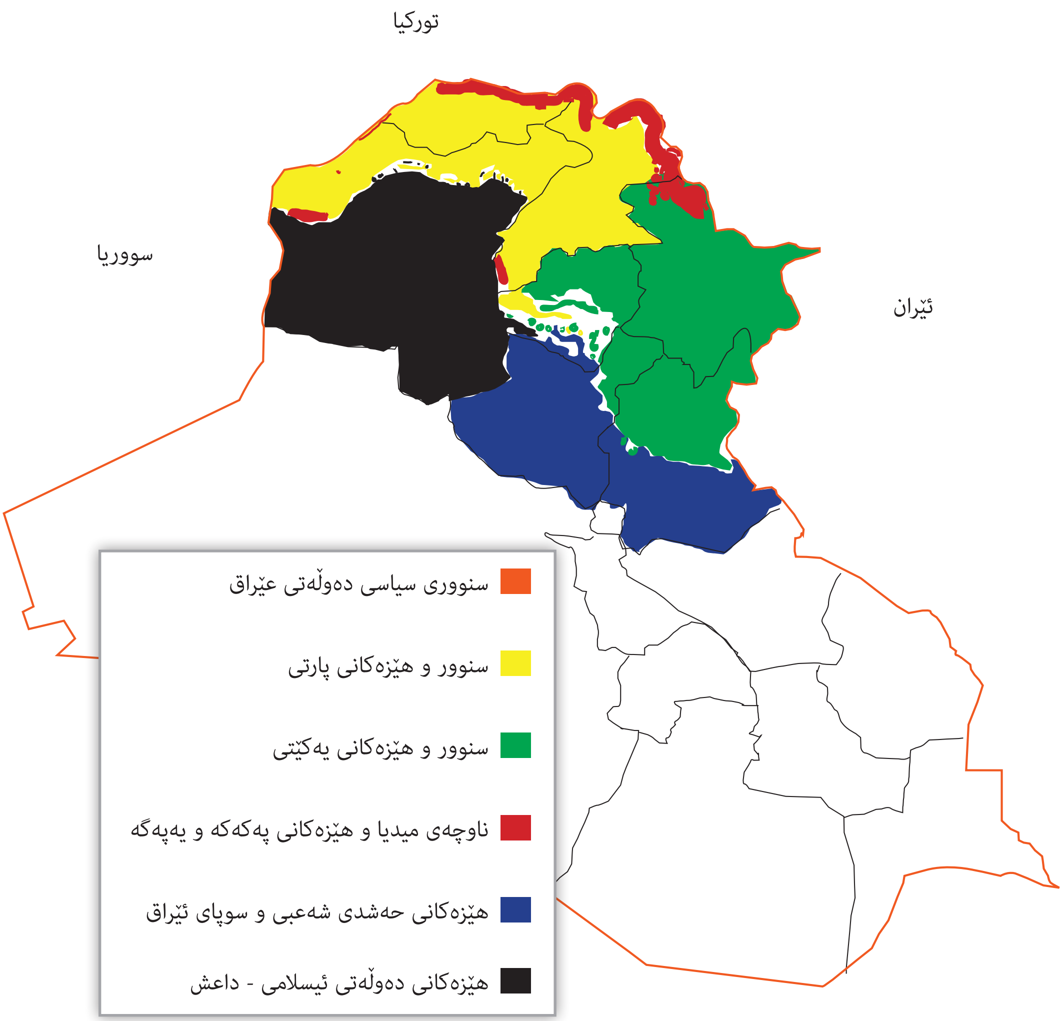

تێبینی: ئەم نەخشەیە بەهۆی ناجێگیری تەرازووی هێزەکانەوە، بەردەوام گۆڕانکاری بەسەردادێت.

باری ئابووری کوردستان

پێش هێرشی داعش، باشووری کوردستان و حکومەتی ناوەندیی عێراق کێشەی ئابووری زۆرییان لەگەڵ یەکتردا هەبوو. لە بودجەی عێراقدا ئەوەی کە بەشی کوردستان بوو، لەلایەن بەغداوە دەستی بەسەرداگیرا. تەنانەت مووچەی هێزی پێشمەرگەی کوردستانیش کە دەبووایە لەلایەن حکومەتی عێراقەوە وەك هێزێکی دەستووریی و نیزامی بدرێت، ئەویش نەدرا. کێشەی نەوت و دەسکەوتە گومرگییەکان و داهاتە نێوخۆییەکانی دیکەی باشووری کوردستان، بووە جێگەی مشتومڕ و شاندناردن و هێنان لەنێوان هەولێر و بەغداد. سەرئەنجام کێشەیەکی سیاسی و دارایی قوڵی لێکەوتەوە. ئەم کێشەیە و خراپبوونی باری ئابووری کوردستان، بووە هۆی خراپتربوونی بەرەی نێوخۆیی. پاشان کە داعشیش هێرشیکرد، بەو بارە ئابوورییە خراپەوە ئاسان نەبوو لەوماوە درێژەدا بەرەیەکی درێژی یەك هەزار کیلۆمەتری بەڕێوەببرێت.
ئێستا دەکرێت بگوترێت کە باری ئابووری کوردستان خراپە. چاودێرە ئابوورییەکان هۆشدارییان داوە. حکومەتی هەرێمی کوردستان چەندین ملیار دۆلار قەرزدارە. زۆر لە پڕۆژە ئابوورییەکان وەستاون. داهاتی تاکی کورد کە پێشتر لە عێراقدا بەرزترین بووە، زۆر هاتووەتە خوارەوە، بەڵام ئێستاش هەر بەرزترە.
زۆرینەی چاودێرانی ئابووری، خراپبوونی ئەم بارودۆخە دەگەڕێننەوە بۆ ئەم خاڵانە:
1. خراپ بەکارهێنانی داهاتی کوردستان و نەبوونی پلانێکی گونجاو
2. شەڕی داعش و تێچووە زۆرەکانی
3. دابەزینی نرخی نەوت بۆ کەمتر لە چارەکی نرخی ئاسایی و خەمڵاندنی خەرجییەکانی کوردستان بە نرخی بەرزی پێشتری نەوت
ئێستا پێویستییەکی گرنگ هەیە بۆ باشترکردنی باری ئابووری باشووری کوردستان. حکومەت چ پلانێکی هەیە بۆ ئەم باشترکردنە، هێشتا بەتەواوی روون نییە.

باشووری کوردستان و دەوڵەتانی دراوسێی

● عێراق، لە شەڕی داعشدا، سنووری نێوان باشوور و حکومەتی ناوەندیی عێراق پچڕا. باشوور بووە خاوەن دراوسێیەکی نوێ لە بەشی باشووریدا ئەویش دەوڵەتی ئیسلامی - داعش بوو. پاشتر ئەم سنوورە دیسان لەنێوان خورماتوو و خانەقینەوە کرایەوە. لە دوای رووخاندنی رژێمی بەعسەوە، عەرەبە شیعەکان لە عێراقدا باڵادەستبوون و

حکومەتـی ناوەندییـان بەڕێوەبـردووە. سیاسـەتی شـیعەکان هـەردەم لەژێـر بانـدۆری هێڵـی شـیعەی ئێرانیـدا بـووە. دەشـگوترێ عێـراق ئێرانـی عەرەبییـە و بەشـێکی گرنگـی کەوانـەی شـیعەیە کـە بـۆ سـووریا و لوبنـان درێژدەبێتـەوە. هەربۆیـە پەیوەنـدی باشـووری کوردسـتان و عێراقـی عەرەبـی، زۆرتـر ئێـران کۆنترۆڵـی دەکات. پەیوەندییـەکان هـەردەم لـە خراپـەوە بـەرەو خراپـتر چـوون. عێـراق، بەهـۆی ئامۆژگارییەکانی ئێرانـەوە لەو ماوەیەدا ویسـتوویەتی بـەرەی "یەکگرتـوو"ی کـورد تێکبـدات. هیـچ کاتێـك حکومەتـی باشـووری کوردسـتانی وەك یەکەیەکـی یەکگرتـووی فەرمـی نەبینیـوە. هـەردەم ویسـتوویەتی پەیوەندییـەکان لەنێـوان پارتـی و یەکێتیـدا و پاشـتریش گۆڕانـدا تێکبـدات. ئێسـتا دەکـرێ بگوترێـت، پەیوەندییەکانـی باشـووری کوردسـتان و عێـراق لـە خراپتریـن باردایـە. وتەکانـی عەبـادی لـە کۆنگـرەی میونشـن و سـەرکۆنەکردنی حکومەتـی باشـووری کوردسـتان بەبەرچـاوی دنیـاوە لـە 12ی فێبریـوەری 2016دا، پەیوەندییەکانـی هێندەیـتر خراپکـرد. دوای بەزینـی سـوپای عێـراق لـە موسـڵ و داگیرکردنـی لەلایـەن داعشـەوە، کـورد توانـی زۆرینـەی ناوچـە دابڕێنراوەکانـی چوارچێـوەی مـادەی 140 بـە زۆرینـەی پارێـزگای کەرکووکیشـەوە کۆنترۆڵبکاتـەوە. دیـارە ئەمـەش یەکێکـە لـە سـوودەکانی شـەڕی داعـش و کۆنترۆڵکردنـی کەرکـووك هەمیشـە جێگـەی ناکۆکی باشـوور و عێـراق بـووە کـە ڕەهەندەکانـی دەچێتـە هەنـگاوی پۆسـت-داعشـەوە. دەسـەڵاتی پارێـزگای کەرکـووك، یەکێـك لـە خاڵـە ناکۆکەکانـی پارتـی و یەکێتـی و ڕەهەندێکـی ناوخۆیـی دیکـەی هەنـگاوی پۆسـت-داعشـە. سـەرباری هەمـوو ئەوانـە، بوونـی هێزەکانـی "حەشـدی شـەعبی" لـە ناوچەکانـی خورماتـوو، جەلـەولا و ڕوودانـی چەنـد پێکدادانێـك لەنێـوان ئـەوان و هێـزی پێشـمەرگەدا زۆر بارودۆخەکـەی ئاڵۆزتـر کـردووە و لـە پۆسـت-داعشـدا دەبێتـە ڕۆژەڤێکـی گرنـگ و بـاس لـەوە دەکرێـت کـە پـاش شـەڕی داعـش، ئەگـەری ئـەوە هەیـە کـورد ناچـار بـێ خـۆی بـۆ شـەڕی حەشـد و شـیعەکان ئامادەبـکات!

- ئێـران، وەك لـە بەشـی عێراقـدا کـورت و چڕکرابـووەوە، ئێـران کاریگـەری بەرچـاوی لەسـەر سیاسـەتی گشـتیی عێـراق هەیـە. ئێسـتا هەوڵەکانـی ئێـران بـۆ زۆرتریـن دەسـکەوتی ئابـووری و سیاسـیی لـە باشـووری کوردسـتانە. بـۆ ئێـران زۆر گرنگـە کـە دراوسـێیەکەی باشـووری کوردسـتان تەنیـا عەرەبـی سـوننە نەبێـت. هەربۆیـە پلانێکـی گـەورەی بوونـی هێزەکانـی حەشـدی شـەعبی لـە خورماتـووەوە تاوەکـو خانەقیـن هەیـە و دەیـەوێ بەهـەر شـێوەیەك بێـت دیمۆگرافیـای پارێـزگای دیالـە لـە سـوننەوە بـۆ شـیعە بگـۆڕێـت و ئەمـەش ڕەهەندێکـی ترسـناکی دیکـەی پۆسـت-داعشـە.

● تورکیـا، یـەك لـە ئاڵۆزتریـن پەیوەندییەکانـی لەگـەڵ باشـووری کوردسـتان هەیـە. باشـوور لـەڕووی ئابـووری و سیاسـییەوە هـەردەم جێچـاوی تورکیا بـووە. ئاڵوگـۆڕی ئابووری لەگـەڵ تورکیـادا تائێسـتاش لەسـەرەوەیە. بوونـی گەریـلا و "هەرێمـی پاراسـتنی میدیـا" لـە باشـووردا یـەك لـە خاڵـە گرنگەکانـی ئـەم پەیوەندییەیـە. سیاسـەتی تاکڕەوانـەی پارتـی داد و گەشـەپێدان –ئاکەپـە و ویسـتی زیندووکردنـەوەی شـکۆی لەنێوچـووی دەوڵەتـی عوسـمانی، کێشـەی موسـڵی لـەلای تورکیـا لەجـاران زۆرتـر ژیاندووەتـەوە. کێشـەی موسـڵ زۆر لـە سـنووری جوگرافـی باشـووری کوردسـتان دەگرێتـەوە. تاچەنـد تورکیـا لـە زیندووکردنـەوەی کێشـەی موسـڵ و بەدەسـتهێنانەوەی سـەرکەوتوو دەبێـت، پەیوەسـتە بـە بەرژەوەندیـی زلهێزەکانـەوە و رەهەندێکـی گرنگـی دیکـەی پۆست-داعشـە. هەرچەنـدە پەیوەندییەکانـی رووسـیا و تورکیـا بەهـۆی شـەڕی داعشـەوە لـە خراپیدایـە و بەهۆیـەوە بانـدۆری سـەربازیی تورکیـای لـە باشـوور و رۆژئاواشـدا کەمکردووەتـەوە، بـەڵام تورکیـا تائێسـتاش کاریگـەری شـێرگیری لەسـەر سیاسـەت و پاشـەڕۆژی هەرسـێك لـە باکـوور، باشـوور و رۆژئـاوای کوردسـتان هەیـە. پاشـەڕۆژی تورکیـا و باشـووری کوردسـتان رەهەندێکـی گرنگـی دیکـەی پۆست-داعشـە.

● سـووریا، لاوازتریـن دراوسـێی باشـووری کوردسـتانە. بەهـۆی کێشـە نێوخۆییەکانییـەوە لـەم سـاڵانەی دواییـدا هیـچ کاریگەرییەکـی ئەوتـۆی لەسـەر باشـووری کوردسـتان نەبـووە. تەنانـەت ئێسـتا ناتوانرێـت پێـی بگوترێـت دراوسـێی باشـووری کوردسـتان، بەهـۆی کۆنترۆڵکردنـی تـەواوی سـنوورەکانی رۆژهەڵاتییـەوە لەلایـەن یەپەگـە و داعشـەوە.

باشووری کوردستان و پۆست-داعش

پاش تێپەڕبوونی نزیکەی دووساڵ بەسـەر شـەڕی باشـووری کوردسـتان و دەوڵەتی ئیسـلامی -داعـش، ئێسـتا لەگـەڵ ئـەوەی هێشـتا مەترسـی داعـش هـەر مـاوە، بـەڵام دەکـرێ بگوترێت مەترسـییەکانی کەمبوونەتـەوە. هەربۆیـە ئێسـتا دەتوانرێـت مەزەنـدەی ئـەوە بکرێـت کـە ئایا باشـووری کوردسـتان لـە پـاش شـەڕی داعـش چـی بەسـەردێت و سـیناریۆکانی چیـن؟ زۆرینـەی کێشـە سیاسـی، ئابـووری، شـکۆییەکانی باشـووری کوردسـتان کـە پێشـتر باسـکران، لـە هەنـگاوی پۆست-داعشیشـدا درێژەیـان دەبێـت. هۆکارەکەشـی ئاڵـۆزی کێشـەکانە و چارەسەرەکانیشـیان یـان ئاڵـۆزن یـان درێژخایـەن.

بەرەی ناوخۆیی

لـە کوردسـتان پێنـج حیزبـی گـەورە هەن کـە حکومـەت و پەرلەمـان "بەڕێوە"دەبـەن. لەوانە تەنیـا پارتـی و یەکێتـی شـادەمارە ئابـووری، سـەربازی و سیاسـییەکانیان بەدەسـتەوەیە. هـەر ئەوانیشـن بەرەکانـی شـەڕ لەگـەڵ داعـش بەڕێوەدەبەن.
ئێسـتا باشـووری کوردسـتان لـە کۆتاییهاتنـی شـەڕی داعـش نزیکدەبێتـەوە و بـە رزگارکردنـی موسـڵ "کۆتایـی"ی پێدێـت. هـەردوو پارتـی و یەکێتـی لەسـەر گەلێـك تـەوەر ناکۆکـن و ئەگـەری ئـەوە هەیـە ئـەم ناکۆکیانـە بـۆ قۆناخـی پۆسـت-داعش بگوێزرێنـەوە!
هێڵـی گشـتیی پارتـی بـۆ چارەسـەرکردنی بارودۆخـی باشـووری کوردسـتان، ئەنجامدانـی گشتپرسـی (ریفرانـدۆم) و راگەیاندنـی سـەربەخۆییە. لەبەرامبەریشـدا یەکێتـی پێیوایـە کـە باشـووری کوردسـتان هێشـتا ئامـادەی گشتپرسـی و سـەربەخۆیی نییـە، هەرچەنـدە بـەم دواییانـە ئەوانیـش خوازیـاری ئـەو گشتپرسـییەن. بەواتایەکـی دیکـە دابەشـبوونێك لـە هەڵوێسـتی یەکێتیـدا هەیـە.
هەرچـی گـۆڕان و پارتـە ئیسـلامییەکانن، هێشـتا هەڵوێسـتی خۆیـان لەمـەڕ ئەنجامدانـی گشتپرسـی و راگەیاندنـی سـەربەخۆیی رانەگەیانـدووە لەبـەر دوو هـۆکار: یەکەمیـان بەهـۆی ئـەوەی کـە گشتپرسـی دەستپێشـخەریی پارتییـە. دووەم تـەواوی ئـەو دەوڵەتانـەی کوردسـتان دابەشـدەکەن دژی گشتپرسـی و جیابوونـەوەی کوردسـتانن و ئەوانیـش بەتایبەتی پارتـە ئیسـلامییەکان هەڵوێسـتی هەرێمـی بەهەنـد وەردەگـرن. دیـارە هەڵوێسـتی یەکگرتـووی ئیسـلامی گۆڕانـکاری بەخۆیـەوە دیـوە و لێکنزیکییەکیـان لەگـەڵ پارتیـدا هەیـە بـۆ ئەنجامدانـی گشتپرسـی و راگەیاندنـی سـەربەخۆیی. گـۆڕان و ئەوانـی دیکـە پێیانوایـە کـە ئێسـتا خەڵکـی باشـووری کوردسـتان پێویسـتیان بـە باشـترکردنی بـاری ئابوورییـە کـە ئەمـەش لـە رێگـەی حکومەتـی ناوەندیـی عێراقـەوە چارەسـەردەبێت نـەك بـە جیابوونـەوە لـە عێـراق. ئـەم حیزبانـە هـەر یـەك لەلایـەن خۆیـەوە پـڕۆژەی چاکسـازی پێیە کـە دەکرێت ئـەم هەنـگاوە ناوبنرێـت قۆناخـی پـڕۆژەکان! بـەڵام تاوەکـو چ رادەیـەك پـڕۆژەکان کارا و سـەرکەوتوو دەبـن، ئـەوە لـە هەنـگاوی پۆست-داعشـدا دەردەکەوێـت.
ئـەم دوو هەڵوێسـتییەی بـەرەی ناوخۆیـی کـورد بانـدۆری خراپـی لەسـەر ئەنجامدانـی گشتپرسـی دەبێـت و سـەرکەوتنی دەخاتـە ژێـر پرسـیارەوە. بـەڵام ئەگـەر رۆڵـی پەرلەمانـی کوردسـتان کارا بکرێتـەوە، دەکرێـت بڕیارێکـی پەرلەمانـی کوردسـتان بـۆ ئەنجامدانـی گشتپرسـی بـە زۆرینـەی دەنگـی پێویسـت بەدەسـتبهێنرێت.

هەڵبـەت دابەشـبوونی هەڵوێسـتی کـورد و هێـزە سیاسـییەکان لەسـەر ئەنجامدانـی گشتپرسـی پەیوەنـدی گرنگـی بـە جیۆپۆلیتیکـی دابەشـبوونی هێزەکانـی کوردسـتانەوە هەیە کـە هـەردەم لەلایـەن وڵاتانـی ناوچەکـەوە ئاراسـتەکراون.
وا مەزەنـدە دەکرێـت کـە پێـش کۆتاییهانـی جەنگـی داعـش، پرسـی کاراکردنـەوەی پەرلەمـان و دابەشـکردنی وەزارەتـەکان دەسـیپێبکرێتەوە. بەمـەش گوڕێـك بـە بەهێزبوونـی بـەرەی ناوخۆیـی باشـووری کوردسـتان دەدرێـت و کاریگـەری گرنگـی لەسـەر گشتپرسـی و پاشـەڕۆژی باشـووری کوردسـتان لـە دوای نەمانـی داعـش دەبێـت.

باشوور و عێراقی عەرەبی

زۆرینـەی خاڵـە ناکۆکـە ئابـووری و سیاسـییەکانی باشـوور و عێـراق بـۆ قۆناخـی پۆسـت- داعـش دەگوێزرێنـەوە، چونکـە ئەسـتەمە لـە ئێسـتاوە تاوەکـو کۆتایـی شـەڕی داعـش خاڵـە ناکۆکـەکان کـە زۆر ئاڵـۆزن، چارەسـەر بکرێـن.
کێشـەی نـەوت لەگـەڵ حکومەتـی عێـراق، یەکێـك لـەو ناکۆکیانەیـە کە باشـووری کوردسـتان لـە پۆست-داعشـدا دەیبێت.
حەشـدی شـەعبی و هێزەکانـی سـوپای عێـراق و میلیشـیا شـیعەکانی دیکـە، لـە سـنووری خانەقیـن- خورماتـوو مۆڵـدراون و ترسـی بەریەککەوتنـی کـورد و شـیعە لـەدوای داعـش زۆرە. دیـارە باشـووری کوردسـتان لـە شـەڕی داعشـدا زیانێکـی گیانـی و مـاددی زۆری بەرکەوتـووە. لەبـەر ئـەوە ئایـا بـۆ شـەڕی شـیعە و دەسـتێوەردانەکانی ئێـران ئامادەیـە؟ ئـەوە پرسـیارێکی گرنگـی هەنـگاوی پۆست-داعشـە و باشـووری کوردسـتان دەبـێ باشـتر بیـری لێبکاتـەوە و خـۆی بـۆ ئامادەبـکات. بەتایبەتـی کـە پێشـتریش لەنێـوان پێشـمەرگە و حەشـدی شـەعبی لـە خورماتـوو پێکـدادان روویـداوە و قوربانیشـی لێکەوتووەتـەوە.
حەشـدی شـەعبی وەك ئەلتەرناتیڤێکـی سـوپای عێـراق دروسـتبووە، جێبەجێـکاری سـتراتیژی شـیعەگەرایی ئێرانییـە و هـەر لەلایـەن ئەوانیشـەوە راهێنـان و پاڵپشـتی لۆجیسـتی دەکرێـن و کۆپییەکـی سـوپای پاسـداران و بەسـیجی ئێرانییـە و ئیدیعـای ئـەوە دەکـرێ سـوپای قودس راسـتەوخۆ حەشـد بەڕێوەدەبات.
عەرەبـە سـوننەکان هـەر لـە زووەوە هۆشـدارییان داوە لەسـەر ئـەم دەسـتێوەردانەی ئێـران لـە عێراقـدا و بـە پلانێکـی "فراوانخوازیـی سـەفەویی" دەزانـن.
هەرچەنـدە ناوچـە دابڕاوەکانـی مـاددەی 140 بەهـۆی شـەڕی داعشـەوە هاتنـەوە ژێـر دەسـەڵاتی هێزەکانـی باشـووری کوردسـتان و ئێسـتا بووەتـە ئەمـری واقیعی نێوان باشـووری

کوردستان و عێراقی عەرەبی، بەڵام لە پۆست-داعشدا دەبێتە خاڵێکی سەرەکی ناکۆکییەکانی باشووری کوردستان و عێراق. کۆکردنەوەی هێزەکانی حەشدی شەعبی لە خورماتوو و ناوچەکانی دیکەی نزیک کەرکووك پێشەکیی هەڵگیرساندنی جەنگی کورد و شیعەیە لەپاش نەمانی داعش.

باشوور و هێزەکانی پەکەکە و لکوپۆکانی

پەیوەندییەکانی باشووری کوردستان بە پەکەکەوە رەهەندێکی گرنگی دیکەی پۆست-داعشە. ئەم پەیوەندییانە هەردەم لە هەڵکشان و داکشاندا بووە. ماوەیەکی زۆرە خۆشبەختانە هیچ بەریەککەوتنێکی سەربازی روونەداوە. هێزەکانی پەکەکە لە باشووری کوردستاندا لە قۆناخی پۆست-داعشدا هەر دەمێننەوە. باشتربوونی پەیوەندییەکان، بەتایبەتی پەیوەندییەکانی پارتی و پەکەکە، دەبێت لە توێی ستراتیژیەکی نەتەوەییدا یەکلایی بکرێتەوە. ئەگەری ئەوە هەیە سەرکەوتنی گشتپرسی ئەو پەیوەندییانە بەرەو باشتر ببات.

پەیوەندییەکانی تورکیا و بارودۆخی کورد لە باکووری کوردستان هەردەم باندۆری باش و خراپی لەسەر رەوشی باشووری کوردستان هەبووە. ئەم پەیوەندییانە کارێکی وایانکردووە کە چەندجارێك بۆرییە نەوتەکەی باشووری کوردستان-جەیهان بتەقێندرێتەوە و زیانێکی ماددیی گەورە بەر ئابووری باشووری کوردستان بکەوێت. پرسی نەوت و بۆری باشووری کوردستان-جەیهان، کێشەیەکی هاوکاتی داعش و پۆست-داعشیشە. دەسەڵاتدارانی باشوور و پەکەکە پێویستە ژیرانەتر لەسەر ئەم دۆزە بدوێن بەتایبەتی کە ئەو بۆریە گرنگترین شادەماری ئابووریی باشووری کوردستانە.

باری ئابووری

چاکسازییە ئابوورییەکان لەسەرەتای مانگی فێبریوەریی 2016دا بە فەرمی چ لەلایەن حکومەت و چ لەلایەن سەرۆکایەتیی باشووری کوردستانەوە بڕیاری لێدراوە. ئەم چاکسازییانە گرنگ و درێژخایەنن، واتە قۆناغی پۆست-داعشیش دەگرێتەوە. چاکسازی ئابووری زۆر پەیوەستە بە هەڵوێستی سیاسی لایەنەکانی کوردستان و پاشەڕۆژی سیاسی کوردستانەوە. دیارە هەموو لایەنەکان کۆك نین لەسەر چاکسازییەکان و هەندێکیان چاکسازییەکان وەك داپۆشینێك بۆ قەیرانی سیاسی دەبینن.

دیمۆگرافیای باشووری کوردستان

بەهـۆی شـەڕی داعشـەوە دیمۆگرافیـای باشـووری کوردسـتان گۆڕانـکاری زۆری بەسـەرداهاتووە. زۆرتـر لـە ملیۆنێـك ئـاوارەی عـەرەب روویانکردووەتـە شـارەکانی باشـووری کوردسـتان. زۆریـان لـە کەمپەکانـن و ئەوانـەش کـە توانـای داراییـان باشـە لـە شـار و شـارۆچکەکاندا نیشـتەجێبوون. مانـەوەی ئـەم عەرەبانـە لـە کوردسـتاندا مەترسـی هەیـە بـۆ ئاسایيشـی نەتەوەیـی کوردسـتان، بەتایبەتـی کـە زۆرینـەی ئەوانـە عەرەبـی سـوننەی ناوچـە کێشـە لەسـەرەکانن.
هـەر بەهـۆی شـەڕەکانەوە، زۆرینەی گوندنشـینە عەرەبەکانـی ناوچە سـنوورییەکان لەگەڵ عێراقی عەرەبـی کـە زۆرینـەی هـەرە زۆریـان هـاوکار و رێنیشـاندەری داعـش بـوون، لـە شـوێنی خۆیـان هەڵکەنـدران و لـە هەندێـك شـوێنیش بەهـۆی شـەڕەکانەوە گونـد یـان ماڵەکانیـان خاپووربـوون. لـە هەندێـك شـوێن هەنـدێ هـۆزی عەرەبـی بەتـەواوی لـە شـوێنی "خۆیـان" نەمـاون، هـۆزی کـەروی ناوچـەی جەلـەولا وەك نموونـە. ئەمانـە هەموویـان لـەو عەرەبانـە بـوون کـە بەهـۆی پرۆسـەی بەعەرەبکردنـەوە لەسـەر زەوی کـورد نیشـتەجێکرابوون. پـاش شـەڕی داعـش ئەوانـە هەوڵـدەدەن بگەڕێنـەوە بـۆ ناوچەکان"یـان" و دەبـێ بـە هەمـوو شـێوەیەك رێگرییـان لێبکرێـت، تاوەکـو سـنوورەکانی باشـووری کوردسـتان پارێزراوبـن و ئاسایيشـی نەتەوەیـی پتەوتربکرێت. ئەمە کێشـەیەکی گەورەیـە و لـە پۆسـت-داعشـدا دەبـێ زۆر بەگرنگییـەوە مامەڵـەی لەگـەڵ بکرێـت. بەتایبەتیـش کـە رێکخـراوی هیومـان رایتـس ووچ لـە جەنیـوەری 2016دا هێـزی پێشـمەرگەی کوردسـتانی بـەوە تۆمەتبارکـرد کـە بەمەبەسـت هـەزاران خانـووی عەرەبیـان رووخانـدووە!
بێجگـە لـە ئـاوارەی عـەرەب، زۆر کـوردی رۆژئـاوای کوردسـتان لـە باشـووری کوردسـتان بەهـۆی شـەڕەکانەوە نیشـتەجێبوون. ئەمانـە لـە وڵاتـی خۆیانـدان و گەڕانـەوە یـان نەگەڕانەوەیـان هیـچ کار ناکاتـە سـەر ئاسایيشـی نەتەوەیـی، بگـرە سوودیشـی بـۆ تێکەڵبوونـی یەکانگیریـی نەتەوەیـی دەبێـت.

شانە نووستووەکانی داعش

داعـش لـە باشـووری کوردسـتاندا بـەرەو پووکانـەوە دەچێـت، بـەڵام شـانە نووسـتووەکانیان لـە زۆر شـوێندا هـەن. ئەمانـە یـان کـوردن یانیـش عـەرەب کـە خۆیانیـان لەنێـو رەوی ئـاوارەکان و کەمپەکانـدا حەشـارداوە و دەبنـە کێشـەیەکی گـەورەی قۆناخـی پۆسـت-داعش لـە باشـووردا و پێویسـتە هـەردوو ئاژانسـی زانیـاری و پاراسـتن هاوئاهەنگی تەواویـان بۆ هەڵمالینـی نهێنییەکانیان و لەنێوبردنیـان هەبێـت.

سەرچاوەکان

1. 2014نامـە - وەشـانی 1 - رووداوە گرنگەکانـی سـاڵی 2014 یـە کـە رێکخـراوی کوردیپێدیـا بەدەسـتیهێناوە. ئامادەکردنـی: هـاوڕێ باخـەوان، سـاڵی وەشـان – 2015.
http://www.kurdipedia.org/default.aspx?q=20150101161006118594

2. 2015نامـە - وەشـانی 1 - رووداوە گرنگەکانـی سـاڵی 2015 یـە کـە رێکخـراوی کوردیپێدیـا بەدەسـتیهێناوە. ئامادەکردنـی: هـاوڕێ باخـەوان، سـاڵی وەشـان - 2016.
http://www.kurdipedia.org/default.aspx?q=20160101180029128872

3. حکومەتی هەرێمی کوردستان چەند بڕیارێك لەبارەی چاکسازی دەردەکات – پۆرتاڵی رووداو -
http://rudaw.net/NewsDetails.aspx?pageid=180752

4. چارەسەری قەیرانی دارایی ئێستای هەرێمی کوردستان – بزووتنەوەی گۆڕان، 2016 -
http://www.kurdipedia.org/default.aspx?q=2016021719595894017

5. فراکسیۆنی گۆڕان: چاکسازییەکانی حکومەت بۆ داپۆشینی قەیرانی سیاسییە -
http://www.kurdipedia.org/default.aspx?lng=1&q=2016021714010893999

6. د.بەرهەم ساڵح: هیوادارم لە داهاتوودا عێراق ببێتە دراوسێیەکی باشی کوردستان -
http://www.basnews.com/index.php/so/news/kurdistan/258280

7. نەخشـەڕێگەی دەرهێنانـی کۆمەڵگـەی کوردسـتان لـە قەیـران و بنبەسـتی ئێسـتا - حیزبـی کۆمۆنیسـتی کرێـکاری کوردسـتان -
http://www.kurdipedia.org/default.aspx?lng=1&q=2016022020281794079

8. مەسروور بارزانی: ئاوارەکان هەڕەشە لەسەر ئاسایشی هەرێمی کوردستان دروستدەکەن -
http://www.kurdipedia.org/?lng=1&q=2015092321253786109

9. ئاوارەکانی کەرکووك 400 هەزار کەسی تێپەڕاند -
http://www.kurdipedia.org/?lng=1&q=2014102215064677788

10. Iran's Role in Iraq - Alireza Nader - http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/perspectives/PE100/PE151/RAND_PE151.pdf

11. میلیشـیات «الحشـد الشـعبی» نسـخه عراقیـه مـن «الباسـیج» الایرانـی، د. خالـد یایمـوت - جامعـە محمـد الخامـس - جریـده الـشرق الاوسـط، العـدد 13215، 02 فبرایـر 2015

12. الاستراتیجیة الإیرانیة فی مواجهه أمیرکا في العراق - د. هیثم مزاحم -

http://www.beirutme.com/?p=697&print=pdf

13. أضواء على المشروع الصفوى الإيرانى - عمر خليفه راشد -
http://omarblog.com/media/67.pdf

14. النائب حيدر الملا: محافظه ديالى تتعرض للتغيير الديموغرافى منذ 13 عاما – فيديو -
http://altaghier.tv/2016/01/17/حيدر-الملا-محافظة-ديالى-تتعرض-للتغيير/

15. تمهيدا لتغيير ديموغرافيه المدينه: تصفيه ممنهجه بين مكونات محافظه ديالى - عايده الخطيب -
http://www.sotaliraq.com/newsitem.php?id=317010#axzz40VLdz600

16. مواجهات بين البيشمركه والحشد الشعبى فى طوزخورماتو – موقع شبكة روداو -
http://rudaw.net/arabic/kurdistan/1211201524

17. كردستان العراق- تهجير وتطويق واعتقال العرب -
Human Rights Watch - https://www.hrw.org/ar/news/2015/02/25/266992

18. الأمم المتحدة: مليون و800 ألف لاجئ فى العراق -
http://www.kurdipedia.org/?lng=1&q=20140901144105772O9

تێبینی: ئەو سەرچاوە دیجیتاڵیانەی بۆ ئەم نووسینە سوودیان لێوەرگیراوە و بەستەرەکانیان دانراون، لە مانگی فێبریوەریی 2016دا خوێندراونەتەوە و ئۆنلاین بوون.

باکووری کوردستان [1]

مامەند رۆژە

بەرایی: یەکەم بەریەککەوتنی جیۆسیاسی

چـۆن داعـش و هێـزە گەورەکـەی باکـووری کوردسـتان تووشـی پێکداکێشـان بـوون؟ بـۆ وەڵامدانـەوەی ئـەم پرسـیارە پێویسـتە تۆزێـك بگەڕێینـەوە بـۆ دواوە. پەکەکە لـەدوای ئەوەی لەسـاڵی 1980ەوە رووی لـە سـووریا و لوبنـان کـرد، هـەر لەسـەرەتاوە گـەرای رێکخسـتنی خـۆی لەنێـو کوردانـی رۆژئـاوای کوردسـتان دانـا. لەئەنجامـی ئەمـەدا هـەزاران گەنـج لـەو بەشـەدا چوونـە ریزەکانـی پەکەکـە. ئەمـە رێکخسـتنێکی بەریـن و تۆکمـەی لێکەوتـەوە. [2] لەسـاڵی 1998 عەبدوڵـڵا ئۆجـەلان ویسـتی هاوشـێوەی باکـووری کوردسـتان باڵێکـی نیمچەفەرمـی بـۆ ئـەم رێکخسـتنە بدۆزێتـەوە. ئەوسـا "تەجەموعـی دیموکراتـی نیشـتمانی" بەئـاگاداری حکومەتـی سـووریا دروسـتکرا. لەسـاڵی 2004یشـەوە بەفەرمـی لـە قەندیـل پارتـی یەکێتـی دیموکراتی-پەیـەدە دامـەزرا و بـووە پۆششـی سـەرەکی بـۆ کاروخەباتـی کەجەکـە لـە رۆژئـاوای کوردسـتان. [3]

لەگـەڵ سـەرهەڵدانی بەهـاری عەرەبـی و شۆڕشـی سـووریا، پەیـەدە قورسـاییەکی زیاتـری بەچالاییەکانـی خۆیـدا. لەگـەڵ بەچەکداریبوونـی شۆڕشـە مەدەنییەکـە، رژێـم زۆربـەی داوودەزگاکانـی لەشـارەکانی رۆژئـاوای کوردسـتان چۆڵکـرد، تەنیـا لـە قامشـلۆ بەشـێوەی سـیمبوولی مایـەوە. پەیـەدە دەسـبەجێ بـە دامەزراندنی یەکینەکانـی پاراسـتنی گەل-یەپەگە هەوڵـی پڕکردنـەوەی ئـەم بۆشـاییە سـەربازی – ئەمنییـەی دا.[4] لـەو سـاڵەدا هێزەکانـی ئەحـراری شـام بەپشـتیوانی تورکیـا لـە سـنووری "سـەرێکانی"یەوە دەربـازی رۆژئـاوای کوردسـتان بـوون. یەکـەم پێکـدادان لەنێـوان ئەحـراری شـام و یەپەگـە هاتەکایـەوە. دوای ئـەوە پێکـدادان لەنێـوان بـەرەی نـوسرە و یەپەگـە لـە "گرێسـپی" و دەوروبەری دەسـپێکرد. لەگـەڵ جیابوونـەوەی نـوسرە لـە داعـش، ئـەم هێـزە شـوێنەکانی نـوسرەی داگیرکـرد. ئەمـە داعشـی لەگـەڵ یەپەگـە کـردە هاوسـنوور.

---

1 - ئەم باسە بە کوردیی ناوەڕاست نووسراوە.

2 - چاوپێکەوتن لەگەڵ هەڤاڵ ئەبوبەکر (خەلیل ئاتاج) ئەندامی پێشوی کۆنسەی سەرۆکایەتی پەکەکە، کۆیە، شوباتی 2007 بە کاسێت.

3 - چاوپێکەوتن لەگەڵ هەڤاڵ ماهیر عەفرینی، یەکێك لە کادیرە باڵاکانی کوردی سوریا لەناو پەکەکە، سلێمانی، تەموزی 2013 بەکاسێت.

4 - بیار روباری، اردوغان والحائط الکردي، ولاتی نت، شوبات 2016.

ئیـتر بەریەککەوتـن لەنێـوان یەپەگـە - داعـش هـەر لـە سـنوورەکانی شـنگالەوە تاوەکـو باشـووری کۆبانـێ هاتەکایـەوە. لەسـاڵی 2013 ئـەم پێکدادانانـە ئاسـتێکی توونـدی بەخۆوەگـرت. لەسـاڵی 2014 بەرفـراوان بـوو و پەلـی بـۆ نێـو باشـووری کوردسـتان لـە شـنگالیش هاویشـت. لەوێشـەوە بـۆ مەخمـوور، کەرکـووك تاوەکـو جەلـەولا لـە سـنوورێکی بەرفراوانـدا هێزەکانـی سـەر بـە کەجەکـە لەگـەڵ داعـش رووبـەڕووی یەکـتر بوونـەوە. داعـش بـەوەوە نەوەسـتا و تەنیـا لـە رۆژئـاوا یـان لـە باشـووری کوردسـتان لـەدژی هێزەکانـی سـەربە کەجەکـە بجەنگـێ، بەڵکـو رووبـەری جەنگەکـەی بەرفراوانکـرد و کـردەوە تیرۆرکارییەکانـی گەیانـدە باکووری کوردسـتانیش. داعـش بەفەرمـی تەقینەوەکـەی دیاربەکـر لـە پێـش هەڵبژاردنەکانـی حەوتـی حوزەیرانـی 2015، تەقینەوەکـەی سروج و تەقینەوەکـەی ئەنکـەرەی خستەئەسـتۆی خـۆی. لـەم تەقینەوانـەدا سـەدان هاوونیشـتمانی کـوردی باکـووری کوردسـتان بوونـە قوربانـی. [5]

بەوشـێوەیە پێکداکێشـانی جیۆسیاسـی لەنێـوان داعـش - یەپەگـە پەلـی بـۆ باشـووری کوردسـتان هاویشـت و لـە شـنگال، مەخمـوور، کەرکـووك و جەلـەولا هێزەکانـی پاراسـتنی گـەل - هەپەگەیـش تێیـدا بەشـداربوون. لێرەشـەوە پەلـی بـۆ باکـوور هاویشـت و داعـش کۆبوونـەوە گرسـەییەکانی هەدەپـەی کـردە ئامانـج. لـە جەنگـی کۆبانێیـەوە ئەنکـەرە هەڵوێسـتێکی دنـەدەری هەبـوو و ویسـتی جەنگێگـی وەکالەتـی لەرێگـەی داعشـەوە لـەدژی یەپەگـە بەرپابـکات. ئەمـەش خۆپیشـاندانە ملیۆنییەکانـی نێوەڕاسـتی پاییـزی 2014 لێکەوتـەوە. بۆیـە بەریەککەوتنـە جیۆسیاسـییەکە لەسـێکوچکەی ئەنکـەرە - داعـش - کەجەکـەوە دەسـپێکرد و سـەرئەنجام لـە سـووریا رووبەرێکـی سـتراتیژی وای بەخۆیەوەگرتـووە کـە لـە ئاسـتی هەرێمییـەوە پەڕیوەتـەوە و ئاسـتی سـەرووهەرێمی و نێودەوڵەتیشـی بەخۆیەوەگرتـووە. [6]

داعش - کەجەکە: هێزەکانی پۆست سایکس - پیکۆ

داعـش کاتێـك لـە سـووریا و عێـراق قەڵەمـڕەوی سـەرزەمینی دەسخسـت، لەپـڕ بـووە خـاوەن سـوپایەکی 30 - 40 هـەزار کەسـی. لێـرەوە لـە یەکـەم لێدوانـی دوای داگیرکردنـی موسـڵ بەفەرمـی رایگەیانـد کـە ئـەوان کۆتاییـان بـە قۆناخـی سـایکس-پیکۆ هێنـاوە. واتـە داعـش لـە سـووریاوە بـووە هێزێکـی جیۆپۆلیتیکـی کـە پسـپۆڕان لەوەبـەدوا بـە "دیفاکتۆ-

5- . www.Radıkal.com. Cengiz Çandar, Süryede kayıpet – kayıpet politikası, Şubat 2006.

6 - ادیب سیف الدین، ترکیا بقیت وحیدة، موقع ولاتی نت، 23 - 2 - 2016.

دەوڵـەت" ناویـان دەبـرد. لەبەرامبـەردا یەپەگـە لـەدوای زنجیرەیـەك شـەڕی سـەركەوتووانە، قەڵەمڕەوێكـی سـەرزەوینی گـەورەی بەدەستخسـت. هەتـا دێـت ئـەم قەڵەمـڕەوە زیاتـر دەكشـێ و هـەر لـە سـێمالكا لـە سـنووری باشـووری كوردسـتانەوە بەدەسـت یەپەگەوەیـە هەتاوەكـو كۆبانـێ. لەوێشـەوە دەیـەوێ ناوچەكانـی جەرابلـۆس، ئەعـزاز و مارعیشـی پێوەبلكێنـێ و بـە عەفرینـەوە گرێیانبـدات.

بەپێـی تێـزە جیۆپۆلیتیكییـەكان بـۆ ئـەوەی دەوڵەتێـك پێكبـێ، پێویسـتی بـە سـێ پایـەی سـەرەكییە: خەڵـك، خـاك و سـەروەری سیاسـی.[7] ئێسـتا ئەگـەر بەپێـی ئـەم تێزانـە بێیـن دۆخـی سـووریا بەگشـتی و ڕۆژئـاوای كوردسـتان بەتایبەتـی لێكبدەینـەوە، ئـەوە ئـەم چەنـد ئەنجامەمـان بـۆ یەكلاییدەبێتـەوە: یەكـەم، هـەم دەوڵەتـی ئیسـلامی و هـەم ئیـدارەی خۆسـەری دیموكراتـی خاكیـان بەدەسـتەوەیە، خەڵـك لەژێـر قەڵەمڕەویاندایـە و بەجۆرێـك سـەروەرییەكی سیاسـیان هەیـە. دووەم، ئـەم دوو هێـزە سـەرچاوەی هێزیـان هـەم لەناوەوەیـە و هـەم لـەدەرەوە. سـێیەم، ئـەم دوو هێـزە هەردووكیـان باوەڕیـان بـە سـنوورە كۆلۆنیاڵكردەكانـی سـایكس – پیكـۆ نییـە. چـوارەم، هەردووكیـان ئانتـی - تێـزی یەكتریـن و مانـەوەی یەكیـان بـە نەهێشـتنی ئەویتریانـەوە بەنـدە. ئەمەیـش ڕەهەنـدی ئایدیۆلـۆژی، فیكـری، جیۆسیاسـی، سـتراتیژی، سـەربازی و كولتـووری هەیـە. یەكیـان هێزێكـی سـەلەفی-جیهادییـە و یەكیشـیان هێزێكـی چەپگـری نەتەوەیـی سـیكۆلارە. لەبـەر ئەمـە بەشـێكی زۆر لــە نەبــەردە جیۆسیاســییەكانی ئاینــدەی ســووریا لەنێــوان ئــەم دوو جەمســەرەدا یەكلاییدەبنــەوە.

بـۆ ئـەوەی هێزێـك بەڕاسـتی ببێتـە هێـز، پێویسـتی بەوەیـە یەكـەم، ئامرازەكانـی زەبروزەنگ كـە تووندوتیـژی دەخەنـەوە و "هێـز" بەرهەمدەهێنـن زەوتبـكات. دووەم، لەكاتـی خۆیـدا ئــەم ئامرازانــە بقۆزێتــەوە و دوودڵــی تێدانــەكات. ســێیەم، لــە دوای یەكلاییكردنــەوەی نەبــەردەكان، دیســان لەرێگــەی هێــزە چەكدارەكانــەوە دەســەڵاتی خــۆی بســەپێنێ و ڕەوایـی هێـز یاخـود "هەقـی هێـز" بچەسـپێنێت.[8] ئەگـەر بێیـن بەپێـی ئـەم پێوەرانـە دۆخـی سـووریای ژێردەسـتی داعـش و ڕۆژئـاوای كوردسـتان هەڵسـەنگێنین، ئەوسـا ڕەنگبـێ بگەینـە ئـەو ئەنجامـە كـە هـەردووك هێزەكـە تاڕادەیەكـی زۆر پایەكانـی هێز و دەسـەڵاتیان دەستخسـتوە. هەروەهـا دەشـێ بێژیـن هـەردوو هێزەكـە نەزمێكـی هاوشـێوەی دەوڵەتیـان چەسـپاندووە كـە پشـت بـە دەزگاسـازی دەبەسـتێت.

---

7 - مامەند ڕۆژە، چۆن دەبین بە دەوڵەت؟ ئایندەی جیۆپۆلیتیكی كوردستان، چاپی یەكەم، كۆمپانیای شارپرێس، سلێمانی 2014، لا 259.

8 - Ahmet Davutoğlü, Stratejik Derinlik, Küre Yayınlari, Istanbul, 2009, s.15-.

دەشێ بتوانیـن چەنـد وێکچونێکـی دیکـە لەنێـوان ئـەم دوو هێـزە ئایدیۆلۆژییـە دژبەیەکەدا پۆلێنبکەیـن: هـەردوو هێزەکـە خـاوەن جیهانبینییەکـی گشـتگیرن، هەردووکیـان خـاوەن ئایدیۆلـۆژی فراوانخـوازن و هەردووکیـان سـەرچاوەکانی فیکـر، سیاسـەت و سـتراتیژییان لـەدەرەوەی سـووریا و رۆژئـاوای کوردسـتانەوە وردەگـرن. داعـش سـەرچاوە فیکـری و ستراتیژییەکانی سـەرەتا لـە قاعیـدە و تاڵیبانـەوە دەهـات. پەیـەدە- یەپەگـە یـش سـەرچاوە فکـری و سیاسـییەکانی لـە کەجەکـە هێـزە سـەرەکییەکەی باکـووری کوردسـتان وەردەگرێت. یەکیـان گرووپێکـی راسـتگری پەڕگیـرە و یەکیشـیان گرووپێکـی چەپگـری پەڕگیـرە کـە مەیلی بـەلای پرسـە نەتەوەییەکانـدا هەیـە.

لەسـەرەتای بەهـاری عەرەبـی و شۆڕشـی سووریادا داعـش کـە ئەوسـا بەناوی بـەرەی نوسرە لەنێـو ململانـێ سـەربازییەکاندا خەریکـی خۆجێگیرکـردن بـوو، پشـتی بـە سـێ فاکتـەری محەلـی عەرەبـی سـوننە، فاکتـەری هەرێمـی تورکیـا – خەلیـج و فاکتـەری سـەرووهەرێمی "ئەتڵەسـی" دەبەسـت. لـە 2012دا رۆژئـاوا هێشـتا هەسـتەوەرییەکی ئەوتـۆی بەرامبـەر "نـوسرە" نەبـوو. کاتێـك داعـش لـە زکـی "نـوسرە" هاتـەدەرەوە، ئـەوە بەهـۆی ئـەو تووندڕەوییـە وەحشـیانەیەوە کـە لـەدژی مەدەنییـەکان، رۆژنامەڤانانـی بیانـی و دیلـەکان ئەنجامیـدان، بـەرە – بـەرە فاکتـەری سـەرووهەرێمی لێـی تاکییـەوە و فاکتـەری هەرێمیش چیـتر نەیوێـرا و نەیتوانـی وەك پێشـتر پشـتیوانی لێبـکا و لۆجسـتیك و جبەخانـەی بـۆ بگوازێتـەوە. لەبەرامبـەر ئەمـەدا "پەیـەدە – یەپەگـە" سـەرەتا پشـتی بەفاکتـەری محەلـی بەسـت و بەکەمیـش فاکتـەری هەرێمـی (ئەسـەد - ئێران)یشـی قۆسـتەوە. لـە دۆزی کۆبانێشـەوە بەکـردەوە فاکتـەری سـەرووهەرێمی و نێودەوڵەتیـش دەقۆزێتـەوە.[9]

ئێسـتا لـەڕووی جیۆسیاسـیەوە رووبـەڕووی دوو تابلـۆی جیـاواز دەبینـەوە: پەیەدە-یەپەگـە خەریکـە بەهـۆی داعشـەوە پەیامێکـی فیکـری – سـتراتیژی بۆخـۆی پێناسـەدەکات. ئـەم هێـزە ئێسـتا خـۆی بـە پایەیەکـی سـەرەکی "هاوپەیمانـی دژی داعـش" دەزانـێ کـە ئەرکـی رووبەڕووبوونـەوە و قەڵاچۆکردنـی داعشـی لەئەسـتۆیە. ئـەم پەیامـە ئـەو هێـزەی کردووەتە هێـزی سـەرەکی سـیکۆلار کـە بلۆکـی ئەتڵەسـی دەیـەوێ لـە سـتراتیژیی نەهێشـتنی تیـرۆردا پشـتی پێببەسـتێت. هەروەهـا بلۆکـی ئەتڵەسـی بـۆی دەرکەوتـووە هێـزی سـەرەکی کـە دەتوانـێ سـەرچاوەکانی هێـزی داعـش وشـك بـکا "جەنگاوەرانـی کـورد"ن. بۆیـە لـە ستراتیژییەکانی خۆیانـدا دەیانـەوێ ئـەم هێـزە تۆکمەبکـەن و ناشـیانەوێ بکەوێتـە باوەشـی "هێـزی ئۆراسـیایی"یەوە. لـەڕووی راوێـژی سـەربازی – هەواڵگری، لۆجسـتی و ئاسمانیشـەوە

9 - احمد قاسم، مرة اخرى داعش هي من تغير الاستراتيجيات، موقع ولاتي نت، 27 - -2 2016.

بـەردەوام پشـتگیری لێدەکـەن. [10]

لـەولاش داعـش بووەتـە "مێمـڵ"ی سـتراتیژیی ئەتڵەسـی و تەنانـەت سـتراتیژی ئۆراسـیاییش. هـەردوو جەمسـەرەکە داعـش بەهێزێکـی ترسـناك وەسـفدەکەن کـە بـۆی هەیـە زیـان بـە پایەکانـی ئاسایشـی نیشـتمانیان بگەیێنێـت. بۆیـە هـەردوو بلـۆك دەیانـەوێ لەسـەر زەوینـی واقیـع لـە سـووریا لەڕێگـەی هێـزە وەکالەتییەکانیانـەوە بەرەنـگاری ئـەم هێـزە ببنـەوە. داعـش بـۆ هێـزە سـەرووهەرێمییەکان کارکردێکـی دیکەیشـی پێناسـەکردووە: بووەتـە بیانوویەکـی ئامـادە بـۆ ئـەوەی دەسـت لـە کاروبـاری سـووریا وەربـدەن.[11] ئـەم دۆخـەی داعـش هەلێکـی مێژوویـی زێڕینـی بـۆ کەجەکـە ڕەخسـاندووە کـە کارکـردە سـتراتیژییەکانی خـۆی سـەرلەنوێ پێناسـەبکاتەوە. کەجەکـە دەیـەوێ ئـەم هەلـە مێژووییـە بقۆزێتـەوە و لێرەشـەوە جگـە لـە دەسـکەوتەکانی ڕۆژئـاوای کوردسـتان و سـووریا، تینێکـی دیکـە بەبـەر بزووتنـەوەی باکـووری کوردسـتاندا بکاتـەوە.

تورکیـا سـەرەتا پشـتیوانی لـە داعـش کـردووە. دواتـر ئـەم پشـتیوانییەی بـۆ سـوپای فەتـح (هێـزی هاوبەشـی ئەحـراری شـام و بـەرەی نـوسرە) زیادکـردووە. ئەمـەش لەگـەڵ سـتراتیژی و پێوەرەکانـی ڕۆژئـاوا و تەنانـەت ناتۆشـدا ناگونجێـت. ئـەم جیاوازییـە درزێکـی لەنێـوان تورکیـا و ناتـۆدا دروسـتکردووە. ئەمریـکا لـە ڕۆژئـاوا خەریکە لەسـەر ئەنجوومەنی سـووریای دیموکراتـی و باڵـە سـەربازییەکەی واتـە هێزەکانـی سـووریای دیموکراتـی سـەرمایەگوزاری دەکات. تورکیـاش ئـەم گرووپانـە بـە درێژکـراوەی پەکەکـە دەزانـێ و چەندیـن جـار ڕایگەیانـدووە بـا ئەمریـکا لەنێـوان ئەنکـەرە و پەیـەدە یەکێکیـان هەڵبژێرێـت. ئەمریـکا هەمیشـە جەختـی لـەوە کردووەتـەوە کـە ئـەوان پەیـەدە بـە تیرۆریسـت نازانـن و بـە هاوپەیمانـی لەقەڵەمـدەدەن. ئەمەیـش هەتـا دێـت هەلـە مێژوویەکـە زیاتـر بـۆ کەجەکـە هەراودەکاتـەوە. ئـەم هەلـە لەنێـو سـینییەکی زێڕینـدا لەبـەر دەسـتی کەجەکـە دایـە.[12] بەوجـۆرە دوو هێـز لـە سـتراتیژییە محەلـی، هەرێمـی و سـەرووهەرێمییەکاندا جێگیربـوون. یەکیـان بووەتـە ئامانجـی سـتراتیژییە هەرێمـی و سـەرووهەرێمییەکان و یەکیشـیان کـە پێشـتر لەنێـو لیسـتی تیـرۆری زلهێزەکانـدا بـووە، ئێسـتا لەسـایەی بەرەنگاربوونـەوەی ملۆزمـە سـەلەفییە جیهادییەکـەی، پێگـەی هێزێکـی وەکالەتـی بـۆ زلهێـزەکان پەیداکـردووە کـە لەجیاتـی ئـەوان لـەڕووی زەوینییـەوە پەلامـاری "دەوڵەتـی ئیسـلامی" دەدات و بەمـەش وەك هێزێکـی ڕزگاریبەخـش نێوبانگـی پەیداکـردووە. ئـەم هـەردوو هێـزە هێـزی پۆسـت

10 - زارا مستو، هل التحالف الامريكي مع الكورد في سوريا سياسي ام عسكري؟ موعق ولاتي نت، 19 – 12 – 2015.

11 - الازمة السورية: اتجاهات التدافعات الاقليمية و الدولية، تقدير موقف، مركز الجزيرة للدراسات، 31 يناير 2016.

12 - Ural Çalışlar, Bu Akıl dışı durum nereye kadar, radikal gazetesi, 27 – 2- 2016:

سایکس – پیکۆن، دان بە سنوورەکاندا نانێن و خاوەن کۆمەڵێک ئایدیا و ستراتیژی سەرنجڕاکێشن. لەگەڵ ئەمەش یەکێکیان لەلایەن کۆمەڵگەی نێودەوڵەتییەوە بە "ئەهریمەن" و یەکێکیشیان بە "فریشتەی رزگارکەر" لەقەڵەمدەدرێت.

کەجەکە: خۆگونجاندن لەگەڵ سێ ئاڵقەی جیۆسیاسی

کۆما جڤاکێن کوردستان - کەجەکە وەك ماکی بەشێکی زۆر لە گرووپە سیاسییەکانی باکوور و رۆژئاوای کوردستان ئەمڕۆ لەگەڵ واقیعێکی نوێدا رووبەرووبووەتەوە. کەجەکە بەتایبەت باڵە سووریاییەکەی وەك هێزێکی "بکەری کارا" خۆی بەشێکی زۆر لەم واقیعەی خوڵقاندووە. واتە هەلومەرجی بەپێی ستراتیژییەکانی خۆی رێکخستووە. تاڕادەیەکی زۆریش لەوەدا فاکتەرە محەلی، هەرێمی و سەرووهەرێمییەکان لەگەڵیبوون. لەگەڵ ئەمەش ئایندەی دەسکەوت و داوودەزگاکانی کەجەکە لە رۆژئاوای کوردستان و سووریا بە فاکتەرە محەلی، هەرێمی و سەرووهەرێمییەکانەوە بەندە. ئەمەش گەمەیەکی هاوئاهەنگی پێویستە کە تێکڕای فاکتەرەکان لەخۆبگرێت. [13]

ئاڵقەی یەکەم - کەجەکە لەگەڵ فاکتەری کوردستانی: کەجەکە لە باکووری کوردستان تەنیا هەندێکجار لەچوارچێوەی هاوپەیمانی سیاسی و بەم ساڵانەی دواییش هاوپەیمانی هەڵبژاردندا ویستویەتی لەگەڵ گرووپە کوردستانییەکاندا هاوکاری بکات. لە باکووری کوردستان ئەو سەردەمەی پەکەکە تازە خۆی راگەیاندبوو، لەگەڵ زۆربەی زۆری گرووپە کوردییەکاندا پێکدادانی توندی هەبووە. کاتێکیش پێگەی سەرکردایەتییەکەی بۆ باشووری رۆژئاوای کوردستان گواستەوە، لەوێش هەمان رێبازی پیادەکردووە. ناوبەناو لەگەڵ گرووپە کوردییەکاندا جۆرێك لە دیالۆگی هەبووە، بەڵام بەگشتی هیچکات نەیویستوە بەشێوەیەکی شێلگیرانە هاوکاری و هاوئاهەنگیان لەگەڵ بکات. [14]
لەدوای شۆڕشی سووریاوە پەیوەندییەکانی تەڤدەم باڵی فەرمی کەجەکە لە رۆژئاوای کوردستان لەگەڵ ئەنجوومەنی نیشتمانی کورد – ئەنەکەسە ئاست و رووبەرێکی جیاوازی بەخۆیەوەگرتووە. لێرەوە بە نێوانگیری سەرۆکایەتی هەرێمی کوردستان لە رێککەوتنەکانی هەولێر 1، هەولێر 2 و دهۆك 1 دا هەردوولا لەسەر رێچکەیەك بۆ

13 - احمد سليمان، سوريا التي تنتظر اتفاقا اقليميا و دوليا، موقع ولاتى، 23 – -2 2016.

14 - چاوپێکەوتن لەگەڵ هەڤاڵ بۆتان (نیزامەددین تاش) ئەندامی پێشوی کۆنسەی سەرۆکایەتی پەکەکە، سەبارەت بە پەکەکە و خۆرئاوای کوردستان، کۆیە، هاوینی 2008، بەکاسێت.

کاروبـاری ئـەو پارچەیـەی کوردسـتان ڕێککەوتـن. ڕێچکـەی یەکـەم دامەزراندنـی دەسـتەی بـاڵای کـوردی بـوو، بـەڵام بەناکامـی لەدایکبـوو. لـە ڕێککەوتنـی دهـۆك 1یشـدا "لێڤەگـەڕی سیاسـی" دامـەزرا، بـەڵام ئەمەشـیان بەناکامـی مایـەوە.

ئاڵقـەی دووەم - کەجەکـە لەگـەڵ فاکتـەری هەرێمـی: باڵـی ڕۆژئـاوای کەجەکـە سـەرەتا لەگـەڵ ئـەوەی زۆربـەی زۆری ناوچەکانـی ڕۆژئـاوای کوردسـتانی کۆنتڕۆڵکـرد، تەنیـا لـە قامشـلۆ چەنـد داوودەزگای ڕژێمـی بەشـێوەیەکی هێمایـی هێشـتەوە. دیـارە پەیـەدە لـە قۆناخـی یەکەمـدا دەیویسـت ئـەم فاکتـەرە هەرێمییـە (ڕژێمـی ئەسـەد) وەك گەرەنتییـەك لەبەرامبـەر هەرچـی دەسـوەردانێکی هێـزە چەکدارەکانـی تـورك بقۆزێتـەوە. ئەمـەی کـردە فاکتەرێکـی ئاسایشـی بـۆ داوودەزگاکانـی خـۆی. لێـرەوە پەیـەدە بەقۆسـتنەوەی دینامیکـە هەرێمییـەکان بـەرە - بـەرە زەمینـەی بـۆ جێگیرکردنـی دەزگاسـازی خـۆی لـە ڕۆژئـاوا خۆشـکردووە. پەیـەدە بەپشتبەسـتن بـەم فاکتـەرە توانـی لەمـاوەی دوو سـاڵدا هەمـوو دەسـکەوتەکانی لەشـێوەی ئیـدارەی خۆسـەری دیموکراتیـدا ڕێکبخاتـەوە و ڕایبگەیێنێـت. [15] لـە قۆناخـی دووەمیشـدا پەیـەدە هەنگاوێـك چـووە پێشـەوە. ئەمجـارە دوای جاڕدانـی خۆسـەری دیموکراتـی، بەشـێنەیی فاکتـەری هەرێمـی ئێرانیشـی لـە کێشمەکێشـەکانی ڕۆژئـاوای کوردسـتاندا قۆسـتەوە. بەمـەش ئاسـتەنگێکی دیکـەی لەپێـش دەسـتوەردانی تورکیـا دانـا. هەروەهـا توانـی پشـتیوانی لۆجسـتی ئێـران و تەنانـەت حکومەتـی عێراقیـش بـۆ داوودەزگاکانـی وەربگرێـت. بەتایبـەت لـە ڕووبەڕووبوونـەوەی داعشـدا، یەپەگـە بـووە خاڵـی پێکگەیاندنـی پاڵپشـتی سـێکوچکەی ڕژێمـی ئەسـەد - ئێـران - عێـراق. بەگوێـرەی هەندێـك لـە سـەرچاوەکان، یەکینەکانـی پاراسـتنی گـەل یەپەگـە، لـە ڕووبەڕووبوونـەوەی هێزەکانـی داعشـدا بەباشـی کەڵکیـان لـە هـاوکاری جبەخانە و لۆجسـتی ئەسـەد، ئێرانییەکان و عێراقییـەکان وەرگرتـووە. [16]

ئاڵقـەی سـێیەم - کەجەکـە لەگـەڵ فاکتـەری جیهانـی: لـە تەنگـژەی کوبانێیـەوە کەجەکـە پێـی ناوەتـە قۆناخێکـی نوێـوە. بـۆ یەکەمجـار فاکتـەری جیهانـی ئەتڵەسـیش بەهانـای یەپەگـەوە هاتـوون. ئەمـە سـەرەتا بەداباراندنـی چـەك و جبەخانـە بـۆ یەپەگە لەنێو شـارەکە دەسـتیپێکرد. پاشـان لـە پشـتیوانییەکی ئاسـمانییەوە بەردەوامبـووە بـۆ ئەوەی شـاری کۆبانێ نەکەوێـت. بـەڵام ئـەم پەیوەندییانـە بـەرە - بـەرە ڕەهەندێکـی سـتراتیژییان وەرگرتـووە

15 - مامەند ڕۆژە، دیفاکتۆی خۆرئاوای کوردستان، نامیلکە، سەنتەری لێکۆڵینەوەی ڕوداو، هەولێر، چاپنەکراو، شوباتی 2016.
16 - مامەند ڕۆژە، دیفاکتۆی خۆرئاوای کوردستان، سەرچاوەی پێشو.

و ئەمریـکا لـە سـتراتیژی رووبەڕووبوونـەوەی داعشـدا یەپەگـەی بـە هێـزی هاوپەیمانـی سـەرەکی خـۆی لەقەڵەمـداوە. لـە سـتراتیژی نەهێشـتنی داعشـدا، ئەمریـکا زیاتـر پشـتیوانی ئاسـمانی و هەواڵگـری دەسـتەبەردەکات و دەیـەوێ هێرشـی زەوینـی لەلایـەن هێـزە محەلییـە وەکالەتییەکانـەوە ئەنجامبدرێـت. لـەوەدا پشـکەکە بەنـاوی یەپەگـەوە دەرچـووە، چونکـە: ئـەم لایەنـە هێزێکـی سـیکۆلارە، نەیـاری سرووشـتی سـەلەفیەتی جیهادییـە، دەکرێ لـە ئاینـدەدا وەك بەدیلـی ئەسـەدیش حسـابی لەسـەر بکرێـت. [17]
کەجەکـە ئـەم سـتراتیژیەی ئەمریـکای قۆسـتووەتەوە. بۆیـە دەسـبەجێ ئامادەسـازی بـۆ دامەزراندنـی ئەنجوومەنـی سووریای دیموکراتـی و باڵـە سـەربازییەکەی هێزەکانی سـووریای دیموکراتـی کـردووە. ئێسـتا ئـەم هێـزە بـە دوو ئاراسـتەدا پێشـڕەوی دەکات: یەکـەم، لـە باشـوورەوە بـەرەو ناوچەکانـی شـەداد و دێـرەزور دەکشـێت. دووەم لـە رۆژئاواشـەوە بـەرەو پێکەوەبەسـتنەوەی دوو کەرتـی کۆبانـێ - عەفریـن هەنـگاو دەنێـت.[18] هەروەهـا لـە عەفرینیشـەوە ئـەم هێزانـە بـە ئاراسـتەی گرتنـەوەی ئەعـزاز - مـارع و جەرابلـۆس دەسـتیان بەپێشـڕەوی کـردووە. رووسـیاش لـەم سـتراتیژییەدا بـۆ لێدانـی بنکـەی سـەربازیی بـەرەی نـوسرە - ئەحـراری شـام، پشـتیوانی ئاسـمانیی یەپەگـە دەکات. کەجەکـە لـە شـەڕی کوبانێـوە هاتووەتـە نێـو سـتراتیژییە نێودەوڵەتییەکانـەوە. لێـرەوە توانیویەتـی هـەردوو فاکتـەری پشـتیوانی ئەتڵەسـی و ئۆراسـیایی بـۆ خـۆی مسـۆگەر بـکات.

ئەنجام، کەجەکە جیۆپۆلیتیکی پۆست-داعش

لەجیۆپۆلیتیـکادا پێگـەی جوگرافـی یەکـە سیاسـییەکان زۆر گرنگـە. پێگـە جوگرافییـەکان بەپێـی تیۆرییەکانـی جیۆپۆلیتیك بەسـەر ئەوانـەی خوارەوەدا دابەشـدەکرێن: یەکـەم، پێگەی دوورگەیـی - دەریایـی وەك ئینگلتـەرە و ژاپـۆن. دووەم، پێگـەی کیشـوەری - دوورگەیـی وەك ویلایەتـە یەکگرتوەکانـی ئەمریـکا. سـێیەم، پێگـەی کیشـوەری وەك رووسـیا. چـوارەم، پێگـەی کەناریـی وەك تورکیـا و ئێـران. پێنجـەم، پێگـەی ناوکیشـوەری وەك ئەفغانسـتان، مەغۆلسـتان و کوردسـتان.
بەپێـی تێـزە جیۆسیاسـییەکان باشـترین پێگـە پێگـەی دوورگەیـی دەریاییـە و خراپتریـن پێگـەش پێگـەی ناوکیشـوەرییە. کوردسـتان تائێسـتاش پێگـەی ناوکیشـوەری هەیـە، بۆیـە ئـەم داخرانـە جیۆسیاسـییە هەمیشـە بانـدۆری خراپـی لەسـەر پێگـەی

17 - حسين جاسم الخزاعي، داعش و اثره على الامن القومي العراقي، دارالحكمة، لندن، الطبعة الاولى 2015، ص 201.
18 - العقيد طلال سلو، انتصاراتنا ضد تنظيم داعش تساهم في ازدياد اسهمنا لدى قوات التحالف الدولي، شبكة ولاتى، الحسكة، 19-11-2015.

بزووتنــەوە سیاســییەکەی هەبــووە. [19]
زۆرجاریــش پێگــەی دەوڵــەت گەلێــك باشــە، بــەڵام لەبەرئــەوەی بــژارەی سیاســی خــاوەن هوشــیاری جیۆسیاســی نییــە، ناتوانــێ ئــەم پێگەیــە بخوێنێتــەوە و بەپێــی ئەمــە ســتراتیژەکەی دابڕێژێــت. بەپێچەوانەشــەوە زۆرجــار پێگــەی جیۆسیاســی وڵات زۆر بــاش نییــە، بــەڵام دەســتەبژێری سیاســی توانیویەتــی بــە هەوڵــی خــۆی دۆخــە ســتراتیژییەکان بقۆزێتــەوە و وڵاتەکــەی پــێ تۆکمەبــکات. بــۆ نموونــە دەتوانیــن ئامــاژە بــە پێگــەی هــەردوو وڵاتی ئێــران و تورکیــا بدەیــن. لــە جەنگــی یەکەمــی جیهانیــدا عوســمانی پێگــەی وڵاتەکــەی خوێندبــووەوە، بــەڵام لەبــەر بڕیــاری ســتراتیژی هەڵــەی لایەنگرییــان لــە یەکێــك لــە جەمســەرەکان بــووە هــۆی ئــەوەی ئیمپراتۆرییەکــە لەبەریــەك هەڵبوەشــێتەوە. ئەمــە لەکاتێکــدا ئێــران لــەم جەنگــەدا بەبێلایەنــی توانــی قــەوارەی خــۆی بەشــێوەیەکی رێژەیــی بپارێزێــت. لــە جەنگــی دووەمــی جیهانیــدا بەپێچەوانــەوە تورکیــا بێلایــەن مایــەوە کەچــی ئێــران لایەنــی یەکێــك لــە جەمســەرەکانی گــرت. ئەمــەش بــووە هــۆی دەســتوەردانی دەرەکــی لــە ئێــران و دوورخســتنەوەی پادشــاکەی.[20] هەروەهــا دەتوانیــن ئامــاژە بــە پێگــەی جوگرافــی تورکیــا لــەدوای جەنگــی دووەمــی جیهانــی بدەیــن. لــەم جەنگــەدا دەســتەبژێری سیاســی کاتێــك ئەوەیــان زانــی جەمســەرێك جەنگەکــەی بردووەتــەوە، ئەوســا بڕیارێکــی یەکلاکــەرەوەی داوە و لەگــەڵ جەمســەری ئەتڵەســی پەیمانــی بەســتووە. بۆیــە بــە ئەندامبوونــی تورکیــا لــە پەیمانــی ئەتڵەســی لــە خوێندنــەوەی پێگــەی جیۆسیاســی ئــەم وڵاتــەوە هەڵدەقوڵــێ، چونکــە لــە باشــوورەوە هاوســنووری یەکێتــی ســۆڤیەت بــووە. ئەمــەش لەتوێــی ســتراتیژی "کۆنتاینمەنــت"دا بــۆ ناتــۆ زۆر گرنــگ بــووە. بەپێــی ئــەم ســتراتیژیە دەبووایــە بلۆکــی رۆژهــەڵات و یەکێتــی ســۆڤیەت لــە چــواردەورەوە گەمارۆبدرایــە. بۆیــە پێگــەی تورکیــا نایــاب بــوو. دەســتەبژێری تورکیــا بــاش ئەمــەی خوێنــدەوە. [21]
ئێســتا لــە پەنــای رۆژئــاوای کوردســتانیش هێزێــك بەنــاوی "دەوڵەتــی ئیســلامی" هاتووەتەکایــەوە. ئــەم هێــزە لەلایــەن بلۆکــی ئەتڵەســی و هێــزی ئۆراسیاییەوە بــە هەڕەشــە بــۆ ســەر پایەکانــی ئاسایشــی نەتەوەیــی وەســفدەکرێت. هــەردوو هێزەکــەش نایانــەوێ بەســتراتیژی پەلامــاری زەوینــی رووبــەڕووی داعــش ببنــەوە و پێویســتیان بــە هێــزی مەیدانــی محەلــی هەیــە، جەنگــی وەکالەتیــان بــۆ بــکات. کەجەکــە ئــەم دۆخــەی خوێندووەتــەوە و خــۆی وەك بەربژێــری ئــەم هێــزە وەکالەتەییــە نیشــانداوە. ئەمــەش پێگــەی جیۆسیاســی

---

19 - د.عیززەتوڵلا عیززەتی، جیۆپۆلەتیك، وەرگێڕانی کەمال رەشید شەریف، سەنتەری لێکۆڵینەوەی ستراتیجی کورستان، سلێمانی، 2004، لا -97 96.
20 - نجف قلي پسيان، از مهاباد خونين تا كرانه‌هاى رود ارس، تهران، 1948، ص 103-104.
21- N. Spykman"Americans Strategy in World Politics". 1992. Pp.45.

کەجەکـەی بەیەکجـاری گۆڕیـوە. کەجەکـە توانیویەتـی پێگـەی جیۆسیاسـی باڵەکـەی سـووریای بقۆزێتـەوە. ئەمـە کۆتایـی بـە چەرخـی گەمـارۆی سـتراتیژی لەسـەر ئـەم گرووپـە هێنـاوە و لەنێـو سـتراتیژییە جیهانییەکانـدا بەتایبـەت سـتراتیژی نەهێشـتنی تیـرۆردا، جێگەیەکـی بـۆ دەسـتەبەرکردووە.

ئـەم پێگەیـە بـۆ جیۆپۆلیتیکـی پۆست-داعشـیش گەلێـك یەكلاییکـەرەوە دەبێـت. پێدەچێـت لـە رۆژئـاوای کوردسـتانەوە بەپشـتیوانی ئەمریکییـەکان کار بـۆ ئۆپەراسـیۆنی دەرپەڕاندنـی داعـش لـە رەققـە و دێـرەزور بکرێـت. رەنگـە هێـزی زەوینـی بەربژێـر بـۆ ئـەم ئۆپەراسـیۆنە (هێزەکانـی سـووریا ی دیموکراتی)بێــت. ئەمــە لــە قۆناغــی پۆست-داعشــدا پێگەیەکــی جیۆسیاسـی تۆکمەتـر بـە باڵـی سـوورییی کەجەکـە دەبەخشـێت.[22] سـیناریۆ داڕشـتن بـۆ قۆناغـی پۆسـت – داعـش زۆر ئاسـتەم نییـە، بـەڵام پێدەچـێ داعـش وەك دیفاکتۆدەوڵەت لە سـووریا نەمێنێـت. داعـش وەك هێزێکـی پەرتوبـڵاو کـە سـتراتیژی جەنگـی "ئەسـیمەتریك" واتـە جەنگـی چەتەیـی پیـادەدەکات، لـە بەشـێکی بەرینـی سـووریادا دەمێنێتـەوە. هەروەها ئەگـەری ئـەوە هەیـە داعـش، بـەرەی نـوسرە، جونـدی ئەقسـا و تەنانـەت ئەحـراری شـامیش یەکبگرنـەوە. پێشـبینیدەکرێت باڵـی سـوورییی کەجەکـە رووبـەڕووی جەنگێکـی پڕوکێنەری درێژخایـەن لەگـەڵ گرووپـە سـەلەفییە جیهادییەکانـدا ببێتـەوە.

22 - العقيد طلال سلو، انتصارتنا ضد تنظيم داعش تساهم في ازدياد اسهمنا لدي قوات التحالف الدولي، شبكة ولاتي، الحسكة، 19 – 11 – 2015.

سەرچاوەکان

1 - چاوپێکەوتن لەگەڵ هەڤاڵ ماهیر عەفرینی، یەکێك لە کادیرە باڵاکانی کوردی سوریا لەناو پەکەکە، سلێمانی، تەموزی 2013 بەکاسێت.

2 - چاوپێکەوتن لەگەڵ هەڤاڵ ئەبوبەکر (خەلیل ئاتاج) ئەندامی پێشوی کۆنسەی سەرۆکایەتی پەکەکە، کۆیە، شوباتی 2007 بە کاسێت.

3 - بیار روباری، اردوغان والحائط الكردي، ولاتی نت، شوباتی 2016.

4- . www.Radıkal.com. Cengiz Çandar, Süryede kayıpet – kayıpet politikası, Şubat 2006.

5 - اديب سيف الدين، تركيا بقيت وحيدة، موقع ولاتی نت، 23 – 2 – 2016.

6 - مامەند رۆژە، چۆن دەبین بە دەوڵەت؟ ئایندەی جیۆپۆلیتیکی کوردستان، چاپی یەکەم، کۆمپانیای شارپرێس، سلێمانی 2014، لا 259.

7- Ahmet Davutoğlü, Stratejik Derinlik, Küre Yayınlari, Istanbul, 2009, s.15-.

8 - احمد قاسم، مرة اخرى داعش هي من تغير الاستراتيجيات، موقع ولاتي نت، 27 - -2 2016.

9 - زارا مستو، هل التحالف الامريكي مع الكورد في سوريا سياسي ام عسكري؟ موعق ولاتي نت، 19 – 12 – 2015.

10 - الازمة السورية: اتجاهات التدافعات الاقليمية و الدولية، تقدير موقف، مركز الجزيرة للدراسات، 31 يناير 2016.

11 - Ural Çalışlar, Bu Akıl dışı durum nereye kadar, radikal gazetesi, 27 – 2- 2016:

12 - احمد سليمان، سوريا التي تنتظر اتفاقا اقليميا و دوليا، موقع ولاتی، 23 – -2 2016.

13 - چاوپێکەوتن لەگەڵ هەڤاڵ بۆتان (نیزامەددین تاش) ئەندامی پێشوی کۆنسەی سەرۆکایەتی پەکەکە، سەبارەت بە پەکەکە و خۆرئاوای کوردستان، کۆیە، هاوینی 2008، بەکاسێت.

14 - مامەند رۆژە، دیفاکتۆی خۆرئاوای کوردستان، نامیلکە، سەنتەری لێکۆڵینەوەی رووداو، هەولێر، چاپنەکراو، شوباتی 2016.

15 - حسين جاسم الخزاعي، داعش و اثره على الامن القومي العراقي، دارالحكمة، لندن، الطبعة الاولى 2015، ص 201.

16 - العقيد طلال سلو، انتصاراتنا ضد تنظيم داعش تساهم في ازدياد اسهمنا لدى قوات التحالف الدولي، شبكة ولاتی، الحسكة، 19 – -11 2015.

17 - د.عیززەتوڵڵا عیززەتی، جیۆپۆلەتیك، وەرگێڕانی کەمال رەشید شەریف، سەنتەری لێکۆڵینەوەی ستراتیجی کورستان، سلێمانی، 2004، لا -97 96.

18 - نجف قلي پسيان، از مهاباد خونين تا كرانەهای رود ارس، تهران، 1948، ص 103-104.

19- N. Spykman"Americans Strategy in World Politics". 1992. Pp.45.

ئایندەی هێرشی داعش بۆ سەر رۆژئاوای کوردستان [1]

د. ئازاد عەلی

لـە دوای راپەڕینـی کـورد لـە رۆژئـاوای کوردسـتان ، کـە لـە 12/3/2004ەوە دەسـتیپێکرد، ناوچەکانـی رۆژئـاوای کوردسـتان و هێـزە سیاسـییەکانی بەکـردەوە رووبـەڕووی دۆخێکـی سـەختی مامەڵـەی رژێمـی ئەسـەد بوونـەوە. بۆیـە دەسـەڵات دەسـتیکرد بـە جێبەجێکردنـی سیاسـەتی دەرکـردن، تەعریـب و بڕینـی هۆکارەکانـی ژیـان لـە لاوانـی کـورد . رژێـم لەوکاتـەوە هەڵمەتێکـی چـڕی بـۆ راوەدوونانـی لایەنگـر و ئەندامانـی حیزبـە کوردییـەکان دەسـتپێکرد. گرووپەکانـی ئۆپۆزیسـیۆنی سـووریا ، ئەوانـەی بـە حیزبـە ئەندامەکانـی "راگەیێنـدراوی دیمەشـق" دەنـاسران، جۆریـك لـە هاوسـۆزییان بـۆ کـورد نیشـاندا، بـەڵام ئەمـەش زۆر بـەلاوازی دەهاتـە بەرچـاو . ئەمـەش پشـتی بـە "راگەیێنـدراوی دیمەشـق" بـۆ گۆڕانـکاری دیموکراسـی بەسـتبوو کـە بزووتنـەوەی سیاسـی کـوردی چ لەنـاوەوە یـان لـە دەرەوە بڕبـڕەی پشـت و هێـزی جەمـاوەری ئـەو راگەیێنـدراوەی پێکدەهێنـا. لەسـەر ئـەم بزووتنەوەیـە چەنـد دەنگێکـی پەشـیمانی دەرکەوتـن کـە لەکاتـی خۆیـدا پشـتیوانی کوردیان نەکـرد لـە راپەڕینەکـەی بەهـاری سـاڵی 2004. بـەڵام دەسـەڵات چەندیـن هەوڵـی جیـاوازی خـۆی خسـتەگەڕ بـۆ بەتاڵکردنـەوەی هـەر شـێوازێك لـەکاری هاوبـەش لەنێـوان هێزەکانـی ئۆپۆزیسـیۆنی عەرەبـی و بزووتنـەوەی کـوردی لـە نێوەڕۆکـە تێکۆشـەرییە گۆڕانخوازیەکـەی.

سووپایەک لە توندڕەوە سوورییەکان

بەدواداچوونـی وردەکارییـەکان لـە گۆڕانکارییـە سیاسـی و رێکخراوەییەکانـدا لـە سـووریا، لـە مـاوەی دەسـاڵ و ئاشـکراکردنی میکانیزمـی پێشـکەوتن و رەگداکوتانـی بزووتنـەوەی جیهـادی لەنێـو سـووریا لـە دوای بەهـاری سـاڵی 2011، پێویسـتی بـە لێکۆڵینـەوەی ورد بـووە ، سـەرەڕای ئـەو بەڵگەنامـە و زانیارییانـەی کـە هـەن. بۆیـە ئـەم لێکۆڵینەوەیەمـان لـە نزیکتریـن ئاسـت لـە گەیانـدن و گەڕاندنـەوەی وێنـەی دیمەنـی سیاسـی و سـەربازی کـە بەدرێژایـی پێنـج ساڵی رابـردوو لـە سـووریا بەگشـتی و لـە ناوچـە کوردییـەکان بەتایبەتـی پێکهاتـووە چڕدەبێتـەوە. هەروەهـا ئێمـە ئامـاژە بـە نیشـانەی دیمەنـی سـەرەکی و هێڵـە

1 - ئەم باسە بە زمانی عەرەبی نووسراوە لەلایەن بەختیار محەمەد فەتحی-یەوە کراوەتە کوردیی ناوەڕاست.

گشـتییەکان دەدەیـن کـە لـە بەرەوپێشـچوونی ڕووداوەکانـدا دەردەکـەون. پاشـان بـەو فاکتەرانـەی کـە بوونەتـە هـۆکار بـۆ دروسـتکردنی ئـەم گۆڕانکارییـە قوڵانـە، ئەویـش بـە پشتبەسـتن بـە سـووپایەکی راسـتەقینە لـە خەڵکـی توونـدڕەو کـە قـەوارەی سیاسـی و کۆمەڵایەتـی سـوورییان سـەرەوژێرکردەوە.
یەکێـك لـەو فاکتەرانـەی کـە زەمینەیـان بـۆ پیتاندنـی ژینگەیەکـی توونڕەوی خۆشـکرد لەنێـو سـووریادا، بریتیبـوو لـە ململانێـی سیاسـی لەنێـوان هـەردوو بزووتنـەوەی نەتەوەیـی عەلمانـی عەرەبـی و ئیسـلامی، پاشـان گەشەسـەندنی ململانێـی نـەژادی تایفەگـەری سیاسـی بـە سـەرکردایەتی بزووتنـەوەی ئیخـوان موسـلمین کـە لـەدژی رژێمـی بەعسـیی حافـز ئەسـەد دەسـتیپێکرد و دواتـر، گەیشـتن بـە بڵاوکردنـەوەی بیـری بانگەوازخـوازی سـەلەفی و پاشـانیش جیهـادی تەکفیـری لەنێـو سـووریادا. هـاوکات لەگـەڵ ئـەم فاکتەرانـەی بەرهەمهێنانـی بیـری توونـدڕەوی، کـردەوەی نیزامـی تایفەگـەری جیـاکاری لـەدژی پێکهاتـەی بەرفراوانـی زۆرینـەی سـوننە لـە سـووریادا کاریگـەری خۆیـان هەبـووە. هەروەهـا لەسـەر تەشەنەسـەندنی خێـرا و قوڵبوونـەوەی کەشـوهەوا کۆمەڵایەتییەکـە بـۆ توونـدڕەوی ئیسـلامی کاریگەربـوون کـە باوەشـی بـۆ کردووەتـەوە.
بەدرێژایـی مێـژووی نوێـی سـووریا، ململانـێ لەنێـوان رەوتـی سـەربازی لەلایـەك و سیاسـەتمەدارانی لیـبراڵ و ئیسـلامیی لەلایەکـی دیکـەوە هـەر هەبـووە. لـە کۆتاییشـدا یەکلایـی بووەتـەوە و بەشـێوەیەکی رەمـزی خـۆی لەنێـو ململانێـی عەمامـە و پۆسـتاڵدا بینیوەتـەوە.
رژێـم بەپشتبەسـتن بـە پێکهاتـەی سـەربازی، توانیویەتـی ئەزموونێکـی گـەورەی هەواڵگـری لـە بـواری بەڕێوبـردن و وەبەرهێنانی رێکخراوە سیاسـییەکان و رقئەسـتووری توونـدڕەوی بەدەسـتبێنێت و لـەم بوارەشـدا لـە متمانەپێهێنانـی هێـزە کاراکانـی نێـو گۆڕەپانـی هەرێمـی و نێودەوڵەتـی سـەرکەوتووبووە کـە وەك باشـترین جێگـرەوە بـۆ توونـدڕەوی ئیسـلامی دەمێنێتـەوە.
رژێـم ئـەم ئەزمـوون و خەسڵەتەشـی خسـتەگەڕ بـۆ راکێشـانی رێکخـراوە جیهادییـەکان و چاوپۆشـیکردن لـە گەشـەکردنی ئـەو زەمینەیـەی لەنێـو سـووریادا هەبـووە ئەویـش لـەدوای چەنـد مانگێکـی کـەم لـە دەسـتپێکردنی راپەڕینەکانـی سـووریا. بەهێزتریـن ئـەو رێکخراوانـە کـە زۆرتریـن شـێوازی توونـدڕەوی هەبـووە بـەرەی نـوسرە (جبهـە النـصرە) بـووە.

هێرشی بەرەی نووسرە بۆ سەر ناوچەکانی رۆژئاوای کوردستان و ئامادەکاری بۆ جەنگی داعش:

بـەرەی نـوسرە لەنێـوان دەیـان کەتیبـە و گرووپـی سـەربازییدا لـە کۆتایـی سـاڵی 2011 سـەریهەڵداوە. ئەمانـە سـەر بـە بیـری سـەلەفی جیهـادی بـوون و بەڕاشـکاوی وابەسـتەی رێکخـراوی قاعیـدە بـوون. بۆیـە لـە مانگـی کانونـی یەکەمـی 2011 بـەو نـاوەوە رەواجـی پەیداکـردووە، پـەرەی بـە تواناکانـی داوە بـۆ ئـەوەی لـە مـاوەی چەنـد مانگێکـدا ببێتـە یەکێـك لـە دیارتریـن هێزەکانـی ئۆپۆزیسـیۆنی چەکـدار . تاوەکـو ئـەو رادەیـەی ژمـارەی چەکدارەکانـی لـە سـاڵی 2013 گەیشـتە نزیکـەی شـەش هـەزار کـە زۆرینەیـان لـە جیهادییـە بیانییـەکان بـوون[2]. لەسـەرەتای سـەرهەڵدانیدا هیـچ شـێوازێکی رەق و توونـدوتیـژی لەلایـەن ئەمانـەوە نەنوێـنراوە، چونکـە بەدرێژایـی سـاڵی 2012، کاتێـك لـە شـەقامە گشـتییەکانی هـەردوو پارێـزگای رەققـە و دێـرەزور چاومـان بـە ئەندامەکانـی دەکـەوت نەرمـی و رەفتـاری رێـك یەکێـك لـە شێوازەکانی مامەڵەکردنیـان بـوو لەگـەڵ خەڵکـدا ، کـە خۆیـان نمایشـیاندەکرد. بۆیـە لـە سـەرەتادا رەفتـاری رێکـی ئەمانـە بۆچوونێکـی ئەرێنـی لـەو ژینگەیـەدا دروسـتکرد کـە پێشـوازی لێدەکـردن و بەخێوکەریـان بـوون.

هەروەهـا دیـارە ئەمـە شـێوازێکی نوێبـوو لـە کارکـردن بـۆ راکێشـانی سـۆزی هەندێـك لـە هـۆزە عەرەبییـەکان بـەلای خۆیانـدا، بەتایبەتیـش لـە ناوچـە سـنوورییەکاندا لەگـەڵ عێـراق کـە لەوێـوە بەشـی سـەرەکی رێکخراوەکەیـان بـۆ عێـراق گواسـتەوە و وەبەرهێنانیـان لەسـەر لاوان دەکـرد.

بـە حوکمـی وابەسـتەبوونی زۆرینـەی سـەرکردەو لایەنگرانـی بـەرەی نـووسرە بـە دامەزراوەکانـی هـەردوو حیزبـی بەعـس لەعێـراق و سـووریا، ئـەوە وایکـرد دووبـارە دەسـت بـە گرتنەبـەری هەمـان ئـەو ئامانـج و رەفتارانـە بکـەن کـە رژێـم پەیـڕەوی دەکـردن. بۆیـە بـەرەی نـووسرە پارێـزگاری لـە ژمارەیـەك لـە ئەندامەکانـی کـرد کـە لەنێـو دامـەزراوە حکومییەکانـدا بـوون، لەوانـەش دەزگا ئەمنییەکانـی حکومـەت و یەکـە سـەربازییەکان. هەروەهـا خاوەنـی کۆمەڵێـك گرووپـی هەواڵگـری پێشـکەوتوو بـوو، وێـڕای چەندیـن چیرۆکـی جیـاواز کـە بـە هاوتەریبـی لەگـەڵ سـەرکەوتن و بڵاوبونەوەیـدا دەبیسـتران، سـەبارەت بـەوەی کـە زۆرینـەی سـەرکردەکانی بـەرەی نـووسرە لـە ئەفسـەرانی هەواڵگـری

2 - پێگەی سەرچاوەکە، هەر چەندێکتان ویست دەربارەی بەرەی نوسرە بزانن لە بەستەرەکەدا بیدۆزنەوە، دوایەمین سەردان 2016/3/24:
http://www.al-masdar.net/

سەربازی سووری بوون، ئەمە سەرەڕای ئەنجامدانی چەند چالاکییەکی سەربازی گەورە لەدژی جومگەکانی حوکم. بۆیە بەرەی نووسرە دەستی بە ئەنجامدانی هێرشی تووند کرد بۆ سەر ئەو ئامانجانە کە سەربە رژێمی سووریا بوون، تەنانەت لە نێوەڕاستی ساڵی 2013 بەرپرسیارێتی خۆی لە ئەنجامدانی 57 هێرشی خۆکوژی لەنێو سووریادا ڕاگەیاند.[3]

بە چاوپۆشین لەم هەلومەرجانە، بەرەی نووسرە دەرفەتەکەی بۆ بنیادنانی پەیوەندی باش لەگەڵ ئۆپۆزیسیۆنی سووریا قۆستەوە و لەگەڵ ئۆپۆزیسیۆنی چەکداری هاوئاهەنگبوو و دەستیدایە پتەوکردنی پەیوەندییەکانی لەگەڵ هاوپەیمانی سووری ئۆپۆزیسیۆن، تاوەکو ئەو رادەیەی کە معاز خەتیب، سەرۆکی پێشووی هاوپەیمانیی هێزەکانی ئۆپۆزیسیۆنی سووریا، گوتی "بانگی ویلایەتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا دەکەم، بۆ دووبارە چاوخشاندنەوە بە دانانی بەرەی نووسرە لە لیستی تیرۆردا". ئەو لەبەردەم زۆرتر لە سەت دەوڵەتی ئامادەبوو لە کۆڕبەندی دۆستانی گەلی سووریا لە مەغریب ئەمەی گوت! دەیویست بڵێت کە دەبێ ئەمریکا رەچاوی ئەوە بکات کە بەرەی نووسرە یەکێکە لەو لایەنانەی کە رووبەڕووی دەسەڵات بووەتەوە و نابێ بە تیرۆریست دابنرێت . ئەمەش پێویستی بە دووبارە پێداچوونەوەیە .

هەروەها ئەو گوتی"پێدەچێ ئێمە لەگەڵ هەندێك لە لایەنەکان لە بیر و بۆچوونی سیاسیدا جیاوازبین، بەڵام دووپاتیدەکەینەوە کە تفەنگی شۆڕشگێڕان رووەو رووخاندنی دەسەڵات ئاراستەکراوەو هیچ شوورەیی نییە بەلای هیچ کەسێکەوە کە هاندەری بۆ رزگارکردنی وڵاتەکەی دینەکەی بێت، چونکە ئەو دینەی میللەتان رزگارناکات و زوڵم و زۆرداریش لەنێونابات دینێکی ساختەیە". زۆرتریشی لەسەر رۆیشت و گوتی "بوونی بزووتنەوەی سەربازی بەزۆرینەی رەنگی ئیسلامی، شێوازێکی ئەرێنییە و شانازی پێوەدەکەین، چونکە شەهیدبوون لەپێناو خودا هەمیشە بزووێنەری سەرەکی بۆ رزگارکردنی مرۆڤ بووە."[4]

رەوتی سەلەفی جیهادی هەلومەرجەکەی قۆستەوە و هاتەناوەوە. رژێمیش بۆ پارسەنگدانەوەی هێزە سەرەکییەکانی شۆڕش کەڵکی لەم گرووپە سەلەفییانە وەرگرت.

---

3 - بەرەی نوسرە: جبهة النصرة: «أفغنة» سوريا، بوابة الحركات الإسلامية، بڵاوکراوەتەوە لە رێکەوتی 2014/5/1، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/16:

http://www.islamist-movements.com/2526

4 - ناونانی هەینی سبەینێ بۆ وەڵامدانەوەی ئەمریکا: بەرەی نوسرە تیرۆریست نییە، پێگەی اورینت نیوز، لە رێکەوتی 2012/12/12، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری: 2016/3/19، http://www.orient-news.net/ar/news_show/1000

ڕژێـم بـە بیانـووی بەرپەرچدانـەوە دەسـتی بـە هەڵمەتێـك كـرد بـۆ ئـەوەی ئەمـە بـۆ هەڵچوونێكـی جەمـاوەری و نەتەوەیـی وەربسـووڕێنێت. بۆیـە بـەرەی نـووسرە یەكـەم لایـەن بـوو كـە سـوودی لـە كەشـی بڵاوكردنـەوەی توونڕەوتیـژی وەرگـرت بـۆ فراوانكردنـی ئـەو ژینگەیـەی ئامیـزی بـۆ كردبـووەوە لـەڕووی جوگرافـی لەنێـو ئـەو گوندانـەی لەژێـر ركێفـی دەسـەڵات دەربازیـان ببـوو. نـووسرە هەوڵیـدا دەسـت بەسـەر ناوچەكانـی حـەوزی خابـووری خـوارووودا بگرێـت كـە سرووشـتی كۆمەڵایەتـی خێڵەكـی هـەژاری لـكاوی بـە عێراقـەوە هەیـە. هەروەهـا دەسـتی بـە هاندانـی خێڵـەكان بـۆ بەهێزكردنـی ئامادەیـی سـەربازی خـۆی لـە ناوچەكـەدا كـرد. بـۆ ئـەم مەبەسـتەش هەوڵیـدا (جیـش الانصـار) لـە رەققـە دامەزرێنێـت كـە سـووپایەكی خێڵەكییـە بـە تایبەتمەنـدی ئـەم ناوچەیـە، هەروەهـا رەگـی دەسـەڵاتی خـۆی لـە دەوروبـەری گونـدی ئەلشـەحیل لەسـەر فـرات داكوتـا كـە ئیدارەیەكـی بـۆ خـۆی لـە ژێـر ناونیشـانێكی گاڵتەجاڕییـدا رێكخسـت لـە كۆتایـی سـاڵی 2012 بەنـاوی دەوڵەتـی شـەحیل.

لەئەنجامـدا بـەرەی نـووسرە بەرنامەڕێـژی بـۆ مەبەسـتی فراوانكردنی دەسـەڵاتی خـۆی لەنێو هـۆزە عەرەبییەكانـدا كـرد، واتـە رێگەخۆشـكردن بـۆ نزیكبوونـەوە و گەیشـتن بـە سـنووری توركیـا لـە باكـوورەوە، لەگـەڵ گرتنەبـەری بیرۆكـە و زەمینـەی شۆڤێنیسـتی پێشـوەخت دژ بـە كـورد. لەگـەڵ ئەوەشـدا پێشـبینی ئەوەیدەكـرد ناوچـە كوردییـەكان بگێڕێتـەوە ژێـر حوكمـی عەرەبـی. سـەرەڕای چاوبڕینـە نـەوت و غـاز كـە هەمـوو ئەمانـە هانـدەری بـەرەی نـووسرە بـوون بـۆ هێرشـكردنە سـەر ناوچـە كوردییـەكان و پێكـدادان لەگـەڵ یەكینەكانـی پاراسـتنی گـەل (یەپەگـە)ی سـەر بـە پارتـی یەكێتـی دیموكراتـی (پەیـەدە).

پێدەچـێ ئـارەزووی دەسـتگرتن بەسـەر ناوچـە كوردییەكانـدا تەنیا پەیوەسـت نەبووبـێ بـە بـەرەی نـووسرەوە، بەڵكـو ئـەو لایەنانـەی دیكـەش كـە هەوڵیـان بـۆ دەدا كـەم نەبـوون. هەمـوو پێكەوەبـوون لەگـەڵ بەرزبوونـەوەی ئاسـتی گـرژی سیاسـی، بۆیـە هەندێـك لـە یەكـە سـەربازییەكانی سـوپای ئـازاد هێرشـیانكردە سـەر شـارەكانی قامشـلۆ و حەسـەكە. هەروەهـا دەشـێ هێرشـە بەرفراوانەكـە لـە هاوینـی 2012 بـۆ سـەر ناوچـە كوردییـەكان لـە باكـووری سـووریا بـە ئاسـتی بەرەوپێشـچوونی سـەربازی و سیاسـی هێـزە كوردییەكانـەوە ببەسـترێتەوە. سـەرەڕای ناكۆكییەكانیـش یەكگرتنێـك لـە چوارچێـوەی دەسـتەی بـاڵای كوردیـدا هاتەكایـەوە. بۆیـە هەوڵـەكان بـۆ لەباربردنـی ئـەم دەسـكەوتە لەسـەر ئاسـتی هەرێمـی و ناخۆیـی پەرەیانسـەند. بـەڵام وێنەكـە لەنێـو ماڵـی كوردیـدا هیـچ جـوان نەبـوو، چونكـە لایەنێـك هەوڵیـدەدا هەمـوو بارودۆخـە جیـاوازەكان بـۆ بەرژەوەنـدی

حیزبیـی خـۆی بقۆزێتـەوە، ئەمـە سـەرەڕای تەقـەلای سـەرۆکایەتی هەرێمـی کوردسـتان بـۆ یەکخسـتنی حیزبـە کوردییـەکان لەنێـو یـەك دامـەزراوەدا، رووداوەکان سـەلمێنەری ئاسـتەنگی بەدەسـتهێنانی ئـەم ئامانجـە بـوون کـە دواتـر لـە بەیاننامەیەکـی ئەنجوومەنـی نیشـتمانی کوردیـدا ئامـاژە بـە خاڵـە لاوازەکانـی نێـو یەکڕیـزی کـوردی کـراوە: "لـە تەمموزی 2012 و بـە دەستپێشـخەرییەك لەلایـەن سـەرۆکایەتی هەرێمـی کوردسـتان و بەسەرپەرشـتی سـەرۆك مەسـعود بارزانـی، رێککەوتنـی هەولێـر لەنێـوان ئەنجوومەنـی نیشـتمانی کـوردی و ئەنجوومەنـی گەلـی رۆژئـاوا واژۆکـراوە، بـەو پێیـە دەسـتەی بـاڵای کـوردی پێکهێـنراوە کـە ئەرکـی سـەرکردایەتی کاری هاوبـەش لـەم قۆناخـە هەسـتیار و نامۆیـەدا بگرێتەئەسـتۆ و لیژنـەی خزمەتگـوزاری، فریاگـوزاری بـۆ دامەزرێنـدراوە. بـەڵام ئـەم رێککەوتنـە وەك پێویسـت کاری پێنەکـراوە و هـەر زوو بەربەسـت و تەگـەرەکان لەبەردەمیـدا چەقیـان بەسـتووە بەهـۆی تاکڕەوی ئەنجوومەنـی گەلـی رۆژئـاوا و قۆرخکردنـی نـاوی دەسـتەی بـاڵای کـوردی بـۆ خـۆی و چالاکنەکردنی ئـەو سـەرکردایەتیە تایبەتمەنـدەی کە راسـپێردرابوو بـۆ کاروبـاری پاراسـتنی هاوونیشـتمانیانی مەدەنـی و بەرگریکـردن لـە ناوچـە کوردییـەکان . لەبەرئـەوە هێزەکانـی ئاسـایش و یەکینەکانـی پاراسـتنی گـەل کـە لەلایـەن ئەنجوومەنـی گەلـی رۆژئـاوەوە پێکهێنرابـوون لەلایـەن پەیـەدەوە بەڕێوەدەبرێـن و هیـچ بوارێـك بـۆ هاوبەشـی راسـتەقینە نەهێڵراوەتـەوە".[5]

کەشـی بەهەڵـە لـە یەکترتێگەیشـتن و گومانـاوی، سـەرەڕای ململانێیـەکان و ناکۆکـی حیزبـە کوردییـەکان ، بـووە هـۆی ئـەوەی چەنـد بەیاننامەیـەك دەربکـەن و تێیانـدا ئامانجـە راسـتەقینەکانیان دەربخـەن و ئـارەزووی هەموویـان بـۆ بەرگریکـردن لـە ناوچەکانـی خۆیـان، هەروەهـا بەیاننامـەی دەسـتەی بـاڵای کـوردی ، لـەدژی ئـەم هێرشـانە دەرکـرا کـە ئـەوەی تێـدا هاتبـوو : "ماوەیەکـە ناوچـە کوردییـەکان کـردەوە و پێکداپژانـی سـەربازی لەنێـوان یەکـە سـەربازییە جیاوازەکانـدا بەخـۆوە دەبینـن لەژێـر نـاوی سـوپای ئـازاد و سـوپای نیزامـی کـە بەهۆیـەوە تێکـدان و داڕمـان رووی لـە گوندەکانـی جزیـرە کـردووە و جەنگەکـەش بووەتـە هـۆکاری ئاوارەبوونـی زۆری دانیشـتوان بـەرەو شـارەکانی حەسـەکە و قامشـلۆ و شـارۆچکەکانی دیکـە . ئـەو هەوڵانـەی دەدرێـن بـۆ پەلکێشـکردنی خەڵـك بـۆ ناوچـە کوردییـەکان هیـچ لـە بەرژەوەنـدی شۆڕشـدا نیـن ، سـەرەڕای ئـەوەی ئـەم ناوچانـە بوونەتـە بنکەیەکـی پارێـزراو بـۆ ئـەو ئاوارانـەی لـە ناوچەکانـی دیکـەوە روویـان تێدەکـەن

5 - بەیانی ئەنجومەنی نیشتمانی کوردی سوری، لە رێکەوتی 20 / 2 / 2014 دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/26: http://www.kurdstreet.com/?p=9254

کـە جەنگـی وێرانـکاری تێیانـدا روویـداوە. دەسـتەی بـاڵای کـوردی پێکـەوە لەگـەڵ نوێنـەری هەمـوو پێکهاتەکانـی دیکـە بـە تـەواوی رەتیدەکاتـەوە کـە ناوچەکەمـان بکرێتـە گۆڕەپانـی جەنـگ یـان دەسـتێوەردان، بەهـۆی هەسـتیاری ناوچەکـە و پێکهاتـەی دانیشـتوانی".[6]

هێرشـی هەندێـك لـە یەکەکانـی ئۆپۆزیسـیۆنی سـووریا بـۆ سـەر شـاری سـەرێکانیێ کـە کەوتووەتـە سەرسـنووری نێودەوڵەتـی تورکیـا – سـووریا لـە کۆتایـی سـاڵی 2012 دا ، ئاماژەیەکـی ترسـناك و بەڵگـەی دروسـتبوونی گـرژی بـوو لـە پەیوەنـدی عەرەبـی – کـوردی، سـەرەڕای ئـەوەی کـە ئەمـە پلانێکـی سیاسـی نوێـی ناوەندەکانـی ئۆپۆزیسـیۆنە بـۆ بانگکردنـی حیزبـە کوردییـەکان و سـوود وەرگرتـن لـە ناکۆکییـە ناوخۆییەکانیـان.

لەگـەڵ ئەمەشـدا هێزەکانـی ئۆپۆزیسـیۆنی چەکـداری سـووریا لـە رۆژی 7ی تشرینـی دووەم هێرشـیانکردە سـەر شـاری سـەرێکانیێ، بەبـێ ئـەوەی لـەو کاتـدا ئامانجـی ئـەم هێرشـە بـۆ سـەر ئـەم شـارە بزانرێـت کـە ئـەم شـارە هیـچ بارگرانییـەك لەسـەر هاوکێشـەی سـووریا دروسـتناکات، ئەنجوومەنـی نیشـتمانیی کـورد لـە سـووریا لـە بەیاننامەیەکـدا لەوبـارەوە رایگەیانـد : "دوێنـی سـوپای سـووریای ئـازاد هەڵیکوتایـە سـەر بنکـە ئەمنییەکانـی رژێـم لـە شـاری سـەرێکانیێی سـەر بـە پارێـزگای حەسـەکە کـە کەوتووەتـە سەرسـنووری تورکیـا و زۆرینـەی دانیشـتووانی شـارەکە کـوردن. ئـەم هێرشـە پێکدادانـی توونـدی لەنێـوان گرووپـە کوردییـە چەکـدارەکان و هێزەکانـی دەسـەڵات لێکەوتـەوە کـە لـە پارێـزگای حەسـەکەوە دەهاتـن بـەرەو سـەرێکانیێ لەسـەر سـنوور لەگـەڵ تورکیـا و لـە دوای شـەڕ و پێکدادانێکـی زۆری هێزەکانـی دەسـەڵات لـە هەوڵێکـدا بـۆ گەیشـتنی هێـزی پاڵپشـت ، پاشەکشـەیان کـرد بـەرەو دەرەوەی شـارەکە. بەگوێـرەی مەزەنـدەی چالاکڤانـان نزیکـەی 90%ی دانیشـتووانی ناوچەکـە کـە نزیکـەی 70 هـەزار کـەس دەبـن بـەرەو دەرەوەی شـارەکە ئـاوارە بـوون و هەندێکیـش چوونەتـە نـاو خاکـی تورکیـاوە. بۆیـە ئەنجوومەنـی نیشـتمانیی کـورد لـە سـووریا ، کۆبوونەوەیەکـی بەپەلـەی لـە نـاو شـارەکە لەگـەڵ سـوپای ئـازاد رێکخسـتووە بـۆ لێکۆڵینـەوە لـەو هێرشـە سـەربازییە".[7]

لەئەنجامـی هێرشـی کۆمەڵێـك لـە گرووپـە چەکـدارەکان لـە رۆژی 28/11/2013 بـۆ سـەر سـەرێکانیێ کـە بـە زۆری لەنێـو خاکـی تورکیـاوە و بـە ئاسـانکاری هەواڵگـری سـەربازی

---

6 - بیان: «الهیئة الکردیة العلیا»، لە رێکەوتی 2013/4/13 دامەزرێنراوە لە تموز 2012، ئەو کاتە نوێنەرێتی هەر یەك لە هێزە سیاسیەکانی کوردی چالاکی سوریای دەکرد، پێگەی گلگامش ، لەسەر بەستەری دوایەمین سەردان: 2016/3/20 http://www.gilgamish.org/viewarticle. 30244-php?id=kurds_matters-20130414

7 - جریدة البیان، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/22: http://www.albayan.ae/one-world/ 1.1763173-08-11-arabs/2012

دزەیانکردبـوو، کێشـەی شـارەکەی ئاڵۆزترکـرد، چونکـە: "بزووتنـەوەی ئەحـراری شـام، بـەرەی نــووسرە و لیواکانــی ئەحفــاد رەســوڵ ڕۆژی دووشــەممە رایانگەیانــد کــە دەســتیان بــە جەنگـی پاککردنـەوەی شـاری سـەرێکانیێ کـردووە لـە پارێـزگای حەسـەکە لـە ئەندامانـی پارتـی کرێکارانـی کوردسـتان".[8]

ئـەم هێرشـە بـە هاوئاهەنگـی ئـەم گرووپانـە لەگـەڵ یەکێـك لـە پیاوماقوڵانـی خێڵـی ئەلبـەکارەی نیشـتەجێ لـە باشـووری ناوچـەی سـەرێکانیێ ئەنجامـدرا. هێرشـکردن بـۆ سـەر شـاری سـەرێکانیێ خاڵـی وەرچەرخـان و گۆڕینـی ئاراسـتەی چالاکیـە سـەربازییەکان لـە ناوچـە کوردییەکانـدا بـوو کـە کاریگـەری سیاسـی و سـەربازی ترسـناکی هەبـوو، چونکـە هێرشـەکان لـە دواتریشـدا هـەر رانەوەسـتێنران. هەروەهـا تەقـەلای ئۆپۆزیسـیۆنی چەکداری بـۆ سـەپاندنی دەسـەڵاتی خـۆی لەسـەر ناوچـە کوردییـەکان و بـە سـەربازگرتنی لاوەکانیـان بـۆ تێکەڵکردنیـان لـە شـەڕێك لـە دژی سیسـتەمی حوکمڕانـی لـە دیمەشـق زۆرتربـوو.

نیشــانەکانی هــاوکاری و هاوئاهەنگــی لەنێــوان ئــەو لایەنانــەی ئۆپۆزیســیۆن کــە لــە پێشــبڕکێی یەکتریــدا بــوون دەرکەوتــن، بــە مەبەســتی ملکەچکردنــی ئــەو ناوچــە و شـوێنانەی لەژێـر رکێفـی رژێـم دەربازبـوون، بـۆ ئـەوەی لەژێـر دەسـتی هێـزە کوردییـەکان و هاوپەیمانەکانیــان دەربهێنرێــن، تاوەکــو ئــەو رادەیــەی کــە دامەزراوەکانــی راگەیانــدن نـاوی لایەنـە هێرشـبەرەکانیان بەهـۆی یەکگرتوویـی و هاوکاریکردنیـان لـە هێرشـکردن و ئامانجەکانـدا تێکەڵدەکـرد. لـەو رووەوە لـە رووماڵکردنـی رووداوەکانـدا کەناڵـی (العربیـە) ، لەژێــر ناونیشــانی "داعــش و نــووسرە لەســەر حیســابی کــوردەکان لــە حەســەکە لــە پێشـڕەویدان" و، بـە وردی رایگەیانـد: "جەنگاوەرانـی رێکخـراوی دەوڵەتـی عێـراق و شـام (داعـش) و بـەرەی نـووسرە لـە دوای شـەڕوپێکدادانی سـەخت لەگـەڵ ئەندامانـی پارتـی کرێکارانـی کوردسـتان و هێزەکانـی رژێمـی سـووریا، دەسـتیان بەسـەر شـارۆچکەی ئەلسـەفا لـە پارێـزگای حەسـەکەدا گـرت.. بـەرەی نـووسرە لـە نێوەڕاسـتی شـاری ئەلجەوادییـە لـە حەسـەکەوە هێرشـیکردە سـەر ئەندامانـی پارتـی کرێکارانـی کوردسـتانی دڵسـۆز بـۆ رژێمـی ئەسـەد کـە خۆیـان لەنـاو هەریـەك لـە باڵەخانەکانـی ئاودێـری و باڵەخانـەی شـەبیبەی سـەورەدا مەڵاسـدابوو. بەرامبـەر ئـەو هێرشـە، پارتـی کرێکارانـی کوردسـتان بـە هەڵمەتێـك لـە تۆپبارانکردنـی هەریـەك لـە گونـدی محەممـەد دیـاب کـە کەوتووەتـە نـاو شـارۆچکەی ئەلقەحتانییـە، سـەر بـە گوندەکانـی قامشـلۆ و گونـدی کەرهـوك و عەلـی ئاغـا و کریفاتـی هاتووەتـە دەنـگ . بەگوێـرەی راگەیاندنـی چـالاکان، پێکدادانـەکان تاوەکـو ئێسـتاش لەنێوان

8 - پێگەی الدرر الشامیة، دوو شەممە 2013/11/28، لەسەر بەستەری دوایەمین سەردان 2016/3/25: http://eldorar.com/node/32002

هەردوولایەن لە هەریەك لە تەل خلف و لە سنوورەکانی سەرێکانیێ لە حەسەکە بەردەوامە".[9] بە چاوپۆشین لە نادروستی رووماڵەکە و ناولێنانی ئەو هێزانەی رووبەڕووی یەکتربوونەتەوە، بەڵام ئەو زانیاریانەی لەو چەند مانگەدا هەن، بوونی ژینگەیەك دەسەلمێنن کە هاندەرە بۆ هێرشکردنە سەر دانیشتوانی ناوچەکانی باکوور لە سووریا کە بەزۆری کوردن . ئەمە لەگەڵ ئارەزووی جیهادییەکان بۆ هێرشکردنەسەر کەمینەی کریستیان لە گوندەکانی حەسەکە، یەکدەگرێتەوە!

بەرەی نووسرە بەشداری لە پێکهێنان و بەهێزکردنی دەوڵەتی ئیسلامی لەعێراق و شام (داعش) کردووە، بەڵام ململانێ و جیابوونەوە درزی خستە نێو ریزەکانی و لە یەکتری جیابوونەوە هەروەك لە بەشی یەکەمی کتێبەکەدا لەسەر کۆمەڵێك لە بابەتەکان ئاماژەی پێکراوە، ئەوانیش ناکۆکیان لەسەر سیاسەتی ئاڕاستەکراو سەبارەت بە ناوچە کوردییەکان بوو، چونکە هێزی داعش سیاسەتەکەی بۆ هێرشکردنە سەر کورد و مەسیحیەکان چڕکردبووەوە. بەوشێوەیەش ئامانجی دەستگرتن بەسەر سەرچاوەکانی نەوت و خاڵە سنوورییەکانی باکووری سووریا بوو، بۆیە داعش و بەرەی نووسرە نمایشی هێزەکەیان سنوورەکانی ئاوەزی تێپەڕاند، تاوەکو ژمارەیەکی زۆرتر لە عەرەبی جزیرە بەلای خۆیاندا رابکێشن.

بەشداریکردنی داعش لە گۆڕینی نەخشەی هێزە سیاسییەکان لە رۆژئاوای کوردستان

ململانێی نێوان داعش و بەرەی نووسرە پەرەینەسەند بۆ ململانێی سەخت و گەورە، چونکە بەرنامەکانیان جیاواز نەبوو، بۆیە داعش پلانەکەی بەرەی نووسرەی لە هێرشکردنە سەر ناوچە کوردییەکان تەواوکرد . لەدوای ئەوەی بەرەی نووسرەی دوورخستەوە و پاڵی پێوەنا بەرەو رۆژئاوا و باشووری سووریا، داعش دەستیکرد بە پتەوکردنی توانا ئابووری و سەربازییەکانی خۆی لە هێرشکردن و دەستگرتن بەسەر ناوچە کوردییە دەوڵەمەندەکاندا . هەندێك لە سەرچاوەکان هاوئاهەنگی لەنێوان ئەم دووانەدا بۆ ماوەیەکی دوورودرێژ دەچەسپێنن: "بۆچوونی عومەر بەکری، شێخی سەلەفی لوبنانی ئەوەبوو کە لە لێدوانێکی رۆژنامەڤانیدا گوتی ئەوەی دەربارەی پووچەڵکردنەوەی داعش و مانەوەی بەرەی نووسرە بە سەربەخۆ هاتووە ، تەنیا پێشنیازێك بوو کە کاری پێنەکرا

9 - العربیە نت، لەسەر بەستەری، دوایەمین سەردان 2016/3/20: /06/10/http://www.alarabiya.net/ar/arab-and-world/syria/2013

و هــەردوو ڕێکخراوەکــەی بــەرەی نــووسرە و دەوڵەتــی ئیســلامی لــە عێــراق لــە کارکردنــی پێکەوەیــی و هاوئاهەنگــی چالاکییەکانیــان بەردەوامبــوون. هەروەهــا ئامــاژەی بــۆ ئەوەکــرد کــە ســەرکردە جیهادییەکانــی ناویــان لــە نێوانیانــدا ئەبــو محەممــەد ئەلمەقدەســی بــە ڕەگــەز ئوردنــی و عومــەر عوســمانی بــە ڕەگــەز فەڵەســتینی ئوردنــی نــاسراو بــە ئەبــو قەتــادەی بەندکــراو لــە ئــوردن، پێشــنیازی دامەزراندنــی ئەنجوومەنــی شــورای موجاهیدینیــان لــە ســووریا کــردووە کــە لــە دوو نوێنــەر لــە هــەر گرووپێکــی جیهــادی پێکدێــت، بــەو مەرجــەی ئەبــو خالــد ئەلســووریی تێدابێــت کــە زەواهیــری بــە ناوبژیوانــی نێوانیــان ڕایســپاردبوو و هەریــەك کــە لــە گرووپــەکان بــە ســەربەخۆیی بمێننــەوە".[10]

ســەرئەنجام، داعــش ناوچــە کوردییــەکان و دەروازە ســنوورییەکانی لەگــەڵ تورکیــا، لەگــەڵ کێڵگەکانــی نــەوت و گازی کــردە ئامانجــی ســەرەکی و ســتراتیژی خــۆی. ســەرەتا ئامانجەکــەی تل کۆچــەر (الیعروبیــة – الربیعــە) بــوو، لەســەر ڕێگــەی نێودەوڵەتــی کــە هــەردوو شــاری حەلــەب و موسڵ پێکــەوە دەبەســتێتەوە و دیــارە لــە یەکــەم بەریەککەوتــن و جیابوونــەوەی کــرداری لــە نێوانیانــدا، داعــش ئەوێــی لەژێــر دەســەڵاتی بــەرەی نــووسرە دەرهێنــا :"بــەڵام جەنگاوەرانی کورد لــە مانگــی تشرینــی یەکەمــی 2013 لەژێــر دەســتی داعشــیان دەرهێنایــەوە کــە بــووە هــۆکاری تەقینــەوەی ململانێــی چەکــداری لەنێــوان داعــش و یەپەگــە. لــەدوای پێکدادانــی ســەخت لەگەڵ دەوڵەتــی ئیســلامی لەعێــراق و شــام و بــەرەی نــووسرە و چەندیــن چەکــدار لــە کەتیبــەی دیکــە، لــە مــاوەی مانگــی تشرینــی دووەمــی 2013دا یەپەگــە 19گونــدی لــە گوندەکانــی ســەرێکانێی ڕزگارکــردن. لــە ئەنجامــی سیاســەتی هاوتەریبــدا، هاوپەیمانیــی هێزەکانــی ئۆپۆزیســیۆن و شۆڕشــی ســووریا، پارتــی یەکێتــی دیموکراتــی (یەپەگــە) یــان بــە ڕێکخراوێکــی دژ بــە شۆڕشــی ســووریا ناوزەدکــرد کــە پێکهاتەیەکــە پاڵپشــتی لــە ڕژێمــی ســەرۆك بەشــار ئەســەد دەکات".

هەروەهــا لــە بەیاننامەیەکــی دیکــەدا بایەخــی بــە (ئەنجوومەنــی نیشــتمانیی کــورد لــە ســووریا) داوە بــۆ هاتنــە نێــو ڕیزەکانــی خــۆی و بــە دەســتکەوتێکی دانــاوە کــە یەکڕیــزی نیشــتمانی پتــەودەکات . بــەرە بــەرە بارودۆخەکــە بــەرەو دامەزرانــی کانتۆنــەکان لــە جزیــرە، کۆبانــێ و عەفریــن ڕۆیشــت کــە ژمارەیــەك وەزیــری هــەن پایتەختەکەشــی شــاری ئامودەیــە. هەروەهــا بەگوێــرەی لێدوانــی ســەرکردەکانی کــورد، ناتوانــرێ چاوەڕێی ســازان لەســەر چارەســەری سیاســی بــۆ قەیرانــی ســووریا بکرێــت و بەڕێوەبردنــی کاروبــاری هاونیشــتمانیان لەســەر زەوی بــۆ ئــەو کاتــە دوابخرێــن .[11]

---

10 - نون بوست، لە ڕێکەوتی 2015/7/3 دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/22: http://www.noonpost.net/

11 - الجزيرة نت، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/20: http://www.aljazeera.net/news/reportsandinterview

کاریگەری داعش لەسەر هەڵوێستی کوردانی ڕۆژئاوای کوردستان

ڕووداوەکانی ئەم ساڵانەی ڕابردوو دەریانخست کە لایەنە کوردییەکان تەنیا لەنێوان خۆیاندا لە پێشبڕکێدا نین، بەڵکو لەگەڵ لایەنی ئۆپۆزیسیۆنی غەیری کوردیش، بەهۆی ململانێ بەمەبەستی گەیشتن بە سەرچاوەکان و فراوانکردنی ناوچەکانی دەسەڵات لە کێشمەکێشدان . ئەو لێدوانەی کە ستەمی پێوەدیارە ڕەنگی ئیسلامی و نەتەوەیی عەرەبی بوو کە بووە هۆکاری دوورکەوتنەوەی زۆرترین کورد، بەتایبەتی ئەوانەی لە پارتی یەکێتی دیموکراتییەوە نزیکترن زیاتر لە ئۆپۆزیسیۆنی عەرەبی. لەگەڵ بەردەوامبوونی ململانێ و ئەگەری گۆڕین بۆ شەڕی ناوخۆیی گشتگیر، چونکە تەنگژەی نەژادی و تایفەگەری لە هەڵکشانێکی بەردەوامدایە. بۆیە وڵات ڕووبەڕووبوونەوەی لەنێوان هێزەکانی پارتی یەکێتی دیموکراتی و گرووپەکانی ئۆپۆزیسیۆنی چەکداری بەخۆیەوە بینی. ئەو شەڕانە تائێستا هەر ململانێ بوون لەپێناو ناوچەی دەسەڵاتدا، بەڵام دەشێ بەشێوەیەکی بەرفراوانتر هەڵبکشێ بۆ پێکهێنانی ململانێیەك لەسەر بارودۆخی ئایندەی کورد.[12]

پارتی یەکێتی دیموکراتی کەڵکی لە هەڵوێستەکانی خۆی لە بەرگریکردن لە ناوچە کوردییەکان و بەرەنگاربوونەوەی توندڕەوی وەرگرت و تاکڕەوانە گۆڕەپانی کوردی قۆرخکرد کە بەشێوەی سەربازی حوکمی تێدا دەکات: "سەرەڕای چەندین هەوڵی دووبارە بۆ ڕێگریکردن لە جیابوونەوە و گەڕاندنەوەی بارودۆخەکە بۆ شوێنی خۆی و چالاککردنی ڕێککەوتنی هەولێر کە ئەمانە بەکردەوە جێبەجێنەکران و هەمیشە ئەنجوومەنی گەلی ڕۆژئاوا بە تاکڕەوی بەڕێوەیدەبرد و تاکلایەنە ناوی دەستەی باڵای کوردی بەکاردەهێنا بەبێ ڕەچاوکردنی را و بۆچوون و ڕۆڵی ئەنجوومەنی نیشتمانیی کوردی هاوبەشی خۆی کە لە زۆرتر لە پەڕەیەك لە پێشێلکاری و سەرپێچی و داپڵۆسینی پێشکەشکردووە و پابەندنەبوونیان بە هاوبەشبوونی ڕاستەقینە بەگوێرەی دەق و نێوەڕۆکی ڕێککەوتنەکە، هەروەها لەژێر سێبەری بارودۆخی ئەمنی نالەبار و لەکارخستنی ئەرکی دەستەی باڵای کوردی و لیژنەکان لەلایەن ئەنجوومەنی گەل هەر لە ئازاری 2013 و لەژێر گوشاری بارودۆخی گوزەرانی سەخت و نەمانی کەرەستەی خۆراکی لەئەنجامی ئابڵۆقەی دوولایەنە لەسەر ناوچە کوردییەکان لەلایەن ڕژێم و لەلایەن گرووپە چەکدارەکان و بەرزبوونەوەی ڕێژەی کۆچکردن بەشێوەیەکی ترسناك

12 - أكراد سورية: ململانێ ناو ململانێ. مركز الشام بۆ توێژینەوە و لێکۆڵینەوە، پشتبەست بە کۆمەڵێك لە قەیرانی نێودەوڵەتی. نسخه pdf، ل 5

و ئەو بۆشاییە کارگێڕی و ئەمنیەی لە زۆربەی شار و شارۆچکە کوردییەکاندا هەبوون، هەموو ئەمانە بوونە هۆکار بۆ پێشنیازکردنی قۆناخی ئیدارەی کاتی بۆ ناوچە کوردییەکان و بۆ ناوچە هاوبەشەکان بۆ ئەوەی هەردوو ئەنجوومەنی نیشتمانیی کورد و ئەنجوومەنی گەلی رۆژئاوا بەهۆی زنجیرەیەك چاوپێکەوتنەوە بتوانن لەسەر رەشنووسی ئەم پڕۆژەیە رێبکەون بە مەرجێك گوتوبێژ لەگەڵ پێکهاتە نەتەوەیی و کۆمەڵایەتییەکانی دیکەدا بکەن و لەمەڕ گرنگی و پێویستی بنیادنانی ئەم ئیدارەیە بڕوایان پێبێنن بۆ ئەوەی پێداویستییەکانی گوزەران و ئاسایش و باری ئابووری خەڵك پڕبکەنەوە و ئەو دامەزراوانە بنیادبنێن کە خزمەتی ئەو پرۆسەیە دەکەن. بەڵام ئەوەی کە روویدا ئەوەبوو کە ئەنجوومەنی گەلی رۆژئاوا تاکلایەنە دەستی بە بانگەواز کرد بۆ کۆبوونەوەی دامەزرێنەر بۆ ئەم ئیدارەیە کرد و بانگەوازی بۆ هەندێك لە گرووپە کوردی و کەسایەتییە سیاسییەکانی پێکهاتەکانی دیکە کرد کە هیچ بوونێکی راستەقینەیان لەسەر گۆڕەپانی کوردی و کوردستانیدا نەبووە. سەرەڕای بەرپەرچدانەوەی لەلایەن ئەنجوومەنی نیشتمانیی کوردییەوە، بەڵام ئەنجوومەنی گەلی رۆژئاوا ئەم بەرپەرچدانەوەیەی فەرامۆشکرد ، هەرچەندە رێککەوتنی هەولێر کە لە 23/12/2013 واژۆکرابوو، سەرلەنوێ بانگەوازی بۆ گوتوبێژ لەسەر ئەم بابەتە کرد، بەڵام ئەنجوومەن لەسەر چالاکییەکە بەردەوامبووە و بەڕێوەبەریەکەی لە شەوی رێکخستنی کۆڕبەندی جنێڤ 2 لە 21/1/2014 راگەیاند." [13]

راگەیاندنی سێ کانتۆن ، جیابوونەوەی پارتە کوردییەکانی لێکەوتەوە، بۆیە بەسەر دوو تەوەری سەرەکی ئۆپۆزیسیۆنی سووریدا دابەشبوون، هاوپەیمانێتی هێزەکانی ئۆپۆزیسیۆن و دەستەی هاوئاهەنگی (هيئە التنسيق)، بەڵام هەموو پارتە کوردییەکان هەمیشە بەدەست ئاستەنگی داواکردنی مافە نەتەوەییەکانیانەوە گیرۆدە بوون. بەهەمان شێوە ئۆپۆزیسیۆنی عەرەبی بە هەستیارییەکی زۆرەوە رووبەڕووی ئومێدە نەتەوەییەکانی کورد بووەوە کە پێشتر هیچ گرنگی پێنەدابوو. بۆیە پێشبینی بەردەوامبوونی کێشمەکێشی زیاتر دەکرێت.

کۆبانێ و بەجیهانیکردنی دۆزی کوردی سووریا

زۆربەی لایەنە عەرەبییە چەکدارەکان، ناوچە کوردییەکانیان کردووەتە ئامانج و، ئامانج

13 - بەیانی پارتەکانی ئەنجومەنی نیشتمانی کوردی لە رێکەوتی 20 / 2 / 2014، سەرچاوەی پێشتر.

لـە هێرشـکردن لـە نێوەڕاسـتی سـاڵی 2013ەوە بـۆ مەبەسـتی دەستبەسـەرداگرتن گـۆڕاوە. جگـە لـەوە هەندێـك لـە لایەنـەكان زێدەگۆییـان كـردووە لـەوەی كـورد دەسـتیكردووە بـە دەركـردن لـەو ناوچانـەی كـە كـورد تێیانـدا زۆرینـەی رەهـا پێكناهێنـن . ئەمـەش لـە هێرشـەكانی گرێسـپی و رووداوی گەماڕۆدانـی كۆبانێـدا دەركـەوت! بەوشـێوەیە: "لایەنـە عەرەبییـە چەكـدارەكان لـە 21ی تەممـوزی 2013ەوە دەسـتیانكردووە بـە یەكـەم هێـرش بـۆ سـەر گوندەكانـی رۆژئـاوای كۆبانـێ و هێرشـیانكردووەتە سـەر گرێسـپی كـە تێیـدا دەسـتیانكردووە بـە پاكتـاوی نـەژادی لـە دژی كـورد . هەروەهـا گرووپـە چەكـدارەكان دەستیانكردووە بـە سـەپاندنی ئابڵۆقـە لـە مانگـی ئابـی 2013 لەسـەر شـاری كۆبانـێ و لـە دوای مانگێـك هەمـوو ئـەو لایەنانـە رێككەوتـن و بەشـێك لـە ئابڵۆقەكەیـان هەڵگـرت تەنیـا داعـش نەبـێ كـە ئاگربەسـتەكەی رەتكـردەوە".[14]

یەكـەم هێرشـی سـەرەكی داعـش بـۆ كۆبانـێ لەمانگـی ئەیلولـی 2014 بـوو بـە كرۆكـی ململانێـی سـەربازی و سیاسـی لەسـەر هـەردوو گۆڕەپانـی سـووری و هەرێمـی. ئـەم هێرشـە لەلایـەك لـە بەرژەوەنـدی رێـڕەوی ئاشـتیانەی شـۆڕشـی سـووریادا نەبـوو و لەلایەكـی دیكـەوە لـە بەرژەوەنـدی برایەتـی كـوردی - عەرەبیـدا نەبـوو. بۆیـە لـە دواییـدا ئامانجەكانـی شـۆڕشـی سـووریای بەلاڕێـدا بـرد سـەبارەت بـە گۆڕینـی دەسـەڵات. داعـش كاتێـك هێرشـەكانی لەسـەر كۆبانـێ چڕكـردەوە و رژێمـی سـووریای لەبیركـرد، لـەم پلانـەدا سـەركەوتنی بەدەسـتهێنا و شـۆڕشـی لـە رێبازەكـەی دوورخسـتەوە. بەوشـێوەیە داعـش وەك خـۆی و لەجیاتـی لایەنەكانـی دیكـە هێرشـیكردە سـەر كۆبانـێ. لـە هەمانكاتـدا هاوسـۆزی و هـەرەوەزی هەمـوو كـوردی بـۆ هێزەكانـی یەپەگـە زیاتـر كـرد، بـەو رادەیـەی كـە ژمارەیـەك لـە خۆبەخشـانی كـورد بەرێكەوتـن لـە باكـووری كوردسـتان و توركیـاوە بۆ بەرگـری لێكردنی. لـەدوای گرتنـی موسـڵ و راگەیاندنـی خەلافـەت لـە هاوینـی 2014 لەلایـەن داعشـەوە ، پرۆسـەی بەجیهانیكردنـی جیهـادی سـەلەفی تەواوبـووە و هەڕەشـە لەسـەر ناوچەكـە و جیهانـی دوورتریـش پەرەیسـەندووە. لـە جەنگـی كۆبانـێ و بەرگـری كـچ و كـوڕە جەنگاوەرەكانـی كـورد لەبەرامبـەر داعـش و رزگاركردنـی لـە كۆتایـی كانوونـی دووەمـی 2015، سـەركەوتنێك تۆماركـراوە كـە هێمایەكـی گـەورەی سـەركەوتنە بەسـەر تیرۆریزمـدا . ئەمـە تایبـەت بـە هەمـوو دنیـای پێشـكەوتوو بـووە. بەوهۆیـەوە دۆزی كـورد چـووە ئاسـتێكی جیهانییـەوەو كۆبانـێ تەنیـا بـە هێـمای بەرخـۆدان و رزگاری كـورد نەمایـەوە،

14 - مستەفا عەبدی، شبكە ولاتي نت، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/24:
http://www.welati.info/nuce.php?ziman=ar&id=26681&niviskar=818&cure=5&kijan

بەڵکو بووە هێمای بەرگریی جیهانیی دیموکراسی لەدژی تیرۆریزم.

هەروەها جەنگی کۆبانێ چەندین هێمای سیاسی و ئایدیۆلۆژی جیاوازی خوڵقاندووە: "جەنگی کۆبانێ لە ماوەی چەندین هەفتەی رابردوودا پێشکەوتنی بەدوای خۆیدا هێناوە بۆ وروژاندن و دانانی چەندین نیشانەی پرسیار سەبارەت بە کۆی پەیوەندییەکان و هاوپەیمانییەکانی هاوشێوە لە ناوچەکەدا کە دەتوانرێت بگوترێت ئەمە چەندین ئاماژەی لەگەڵدابووە سەبارەت بە گۆڕینی هەندێك لە بنەما و مەرجەعیات لەسەر ئەم باسە. چونکە کە داعش هێرشیکردە سەر ئەم شارە گیانی بەرەنگاربوونەوە وەکو سیمبوول لەنێو سووریادا لە دژی ئەم رێکخراوە سەریهەڵداوە و لەسەرتاسەری ناوچەکەشدا پەرەیسەندووە.ئەمە سەرەڕای ئەوەی کە کورد و هێزەکانی هاوپەیمانی نێودەوڵەتی بە جۆرێك یەکیانگرت دژی داعش"[15]

بەشداریکردنی هێزی پێشمەرگەی کوردستان و تێپەڕینیان بەنێو خاکی تورکیادا، بۆ یەکەمجار لە مێژووی کوردستاندا خاڵی وەرچەرخان بووە. ئەمە بە برایەتی نەتەوەیی کوردی لەژێر سایەی شەرعیەتی نێودەوڵەتیدا لێکدرایەوە، چونکە یەکەم هێزی نیزامی بوو کە لەلایەن دەوڵەتێکی هاوسێ -چونکە هەرێمی کوردستان بەپێی دەستوور بەشێکە لەعێراق- تێکەڵی جەنگی ناوخۆیی سووریا دەبێت. 150 لە هێزەکانی پێشمەرگە لە رۆژی 28/10/2014 گەیشتنە کۆبانێ بۆ وەدەرنانی چەکدارانی داعش.[16] سەرەڕای ناڕەزایی فەرمیی دیمەشق بەرامبەر ئەم هەنگاوە، بەڵام لە نێوەڕۆکدا ئەنجامەکانی بەلاوە پەسەندبوو، چونکە پێشمەرگە بە چەکی قورسەوە، بە هاوبەشییەکی چالاك لەلایەن هێزەکانی هاوپەیمانان لە ئاسمانەوە، توانی جەنگەکە بەسوودی هێزە کوردییە هاوبەشەکان بشکێنێتەوە.

ئابڵۆقەی عەفرین

لەمێژە عەفرین پارێزگاری لە تایبەتمەندی خۆی دەکات. بەردەوام نەیهێشتووە ناوچەکە بکرێتە سەربازگە و توندوتیژی تێیدا پەرەبستێنێت. هەمیشە هەوڵی دابینکردنی

15 - مروة نظير.المستقبل للأبحاث والدراسات المتقدمة: دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/23
http://www.futurecenter.ae/analys.php?analys=267

16 - پۆرتاڵی رووداو، لەسەر بەستەری: http://rudaw.net/arabic/kurdistan/251020141

گـوزەران، خزمەتگوزارییـەکان و پێداویسـتی ڕۆژانەی داوە. هەروەها دەسـەڵاتدارانی خۆجێی عەفریـن و دامـەزراوە میللییـەکان لـە ڕێکخسـتنی خزمەتگوزارییـەکان و مسـۆگەرکردن و دابینکردنـی پێداویسـتی هـەژاران و ئـاوارەکان بەشـداربوونە . وێـڕای سـەقامگیری بـاری ئەمنـی ، بەهـۆی هەوڵـی بەردەوامـی هێزەکانـی ئاسـایش.

سـەرەڕای ئـەوەی کـە دەسـەڵاتی داعـش ناگاتـە ناوچـەی عەفریـن، بـەڵام بارودۆخەکـە بەدڵـی ڕێکخـراوە جیهادییـە توونڕەوەکانـی هاوشـێوەی داعـش بـووە. بۆیـە ئابڵۆقەیـان لەسـەر ناوچەکـە چڕکردووەتـەوە و دەسـتیان بـە برسـیکردن و کوشـتنی ئەوانـە کـردووە کـە لـە ئابڵۆقەکـە دەردەچـوون. بەوشـێوەیە چـوار لـە هاونیشـتمانیانی شـارۆچکەی کفرجەنـەی سـەر بـە قـەزای عەفریـن بـە دەسـتی چەکدارانـی داعـش کـوژران، لەکاتێکـدا هەوڵـی بـە قاچاخبردنـی خۆراکیـان دەدا بەنـاو چەنـد زەویەکـی کشـتوکاڵیدا لـە شـاری ئەعـزازەوە بـۆ شـاری عەفریـن. داعـش لەوبـارەوە بەیاننامەیەکـی بڵاوکـردەوە و هەمووڵایەکـی ئاگادارکـردەوە کـە هەوڵـی بردنـی شـتومەك بـۆ نـاو شـاری عەفریـن و کۆبانـێ نـەدەن ، بـەو پاسـاوەی کـە ئـەم ناوچانـە کەوتوونەتـە ژێـر ڕکێفـی پارتـی کرێکارانـی کوردسـتان ، کـە وەك داعـش دەڵـێ ئـەو پارتـە لەسـەر بنەمـای بیـری چەپـڕەوی سۆسیالیسـتی دروسـتبووە و یارمەتـی ئەوانـە کـە دژی ئەوانـن ، واتـە هاونیشـتمانیانی نوبـل و زەهـرا کـە لـەدژی موجاهدیـن دەجەنگـن! سـەرئەنجام جیهادییـەکان ڕایانگەیانـد کـە ڕۆژی 7/12/2013 وادەی جێبەجێکردنـی ئابڵۆقەیـە لەسـەر عەفریـن دادەنرێـت.[17]

هێرشـەکان بەردەوامبـوون و ئابڵۆقـە لەسـەر ناوچـەی عەفریـن تاوەکـو کۆتایـی سـاڵی 2015 درێـژەی کێشـا. هەروەهـا ئۆپۆزیسـیۆن دەسـتی بـە ئەنجامدانـی هەڵمەتـی سـەربازیکرد بـۆ سـەر گەڕەکـی شـێخ مەقسـود لـە حەلـەب کـە زۆرینـەی دانیشـتوانی کـوردن، ئەویـش بـە پاسـاوی ئـەوەی کـە هێزەکانـی یەپەگـەی تێـدان. پێدەچـێ عەفریـن لەنێـو گێـژاوی جەنگـی سـووریادا حاڵەتێکـی نمونەیـی بێـت و پێوەرێـك لـە ناکۆکییـە کـوردی - عەرەبییـەکان بێـت، چونکـە چەندیـن جـار ڕێککەوتـن لەسـەر ئاگربەسـت کـراوە و پێشـێلیان کـردووە. ئەمـە نیشـانەی بێمتمانەیـی و بوونـی ناکۆکـی جەوهەرییـە لەنێـوان لایەنەکانـی ململانێیەکـە. لـە سـەرەتای سـاڵی 2016، شـەڕ دەسـتیپێکردووەتەوە و ئاسـتی ناکۆکییـەکان بـەرەو هەڵکشـان چـووە چ لـە عەفریـن یـان لـە گەڕەکـی شـێخ مەقسـود.

ئۆپۆزیسـیۆنی عەرەبـی لـە بەیاننامەیەکـدا هێـزە کوردییەکانـی بـە پێشـێلکردنی بەندەکانـی

---

17 - ليندا ئەحمەد، پەیامنێری puk میدیا لە عەفرین، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/24: http://www.pukmedia.com/AR_Direje.aspx?Jimare=24521

ڕێککەوتـن و بەرپرسـیاربوون بەرامبـەر ئاڵۆزبوونـی بارودۆخەکـە بـە مەبەسـت و هـاوکات لەگـەڵ بۆمبابارانــی رووســی بــۆ ســەر پێگەکانــی ئۆپۆزیســیۆن تۆمەتبارکـرد کـە ئەمـە هۆشــدارییە لەســەر پێکدادانــی ئاینــدە! لەگــەڵ هەڵکشــانی رووداوەکانیــش ، تورکیــا راسـتەوخۆ هاتـە سـەر خەتـی ململانـێ و دەسـتی بـە تۆپبارانـی ناوچەکانـی عەفریـن کـرد. لەبەرئـەوە هاوپەیمانیـی نیشـتمانیی کـوردی لـە سـووریا کـە لـە پارتـی کـوردی دەرکـراو لـە ئەنجوومەنـی نیشـتمانی کـوردی پێکهاتـوون، ئـەوان بانگەوازیـان بـۆ راگرتنـی هێرشـەکان و هەڵگرتنـی ئابڵۆقـە کـرد، لـە ڕێگـەی بەیاننامەیەکـەوە کـە لـە رۆژی 8/3/2016 دەریانکـرد، تێیـدا هاتبـوو:

"لـەم دوواییانـەدا ئاسـتی هێرشـی وەحشـیانە لـە گەڕەکـی شـێخ مەقسـود لە شـاری حەلەب رووی لـە هەڵکشـان کـردووە کـە دەیـان هـەزار خێزانـی کـورد و عـەرەب و مەسـیحی تێیـدا نیشـتەجێن. هـەر لـە سـەرەتای ئاگربەسـتەوە لـە سـووریا هێشـتا تۆپبـاران و موشـەکباران لەلایـەن گرووپـە توونـدڕەوەکان بـە نوێنەرایەتـی بـەرەی نـووسرە ، ئەحرارولشـام ، لیـوای نوورەدیـن زەنگـی ، محەممـەد ئەلفاتـح ، فەیلەقولشـام و ڕێکخراوەکانـی دیکـە بەردەوامـە. لەمـاوەی سـێ رۆژی رابـردوودا دەیـان کـوردی بێتـاوان کـوژراون کـە زۆرینەیـان ژن و منـداڵ بـوون و بیناکان بەسـەر سـەری نیشـتەجێبووەکانیدا داڕمێـنراون و ئەم دژایەتییە وەحشـیانەیە لەژێـر پـەردەی سـوپای سـووریای ئـازاد و راسـتەوخۆ لەلایـەن هێـزە هەرێمییەکانـەوە لەبەرچـاوی کۆمەڵگـەی نێودەوڵەتیـدا ئەنجامدەدرێـت. هـەر دەڵێـی ئاگربەسـت گەڕەکـە کوردییـەکان ناگرێتـەوە! ئـەم پێشـێلکارییانە هاوکاتـن لەگـەڵ تۆپبارانـی بەردەوامـی تورکیـا بـۆ ناوچـەی کـورداخ و ناوچـە کوردییەکانـی دیکـەی سـەر سـنووری تورکیـا."(18)

پێشـبینیدەکرێت پارچەبـوون لەنێـو ئۆپۆزیسـیۆنی عەرەبـی رووبـدات. ئەویـش دوای ئەوەی لیژنـەی بـاڵای دانوسـتاندن لـە ئەنجامـی کۆبوونـەوەی ریـاز دروسـتبوو ، پێشـبینیدەکرێت ئـەو عەرەبانـەی دژی دانوسـتاندن لەگـەڵ رژێمـی ئەسـەد ، بچنـە پـاڵ داعـش و بـەرەی نـووسرە . سـەرەڕای ئـەوەی داعـش و بـەرەی نـووسرە لەلایـەك و ناكۆكـی نێـوان زۆرینـەی هێـزە کوردییـەکان لەلایەکـی دیکـە، دەرگا بـەڕووی قۆناخـی نوێـی پەیوەنـدی و ململانـێ لەسـەر هەمـوو ئەگەرەکانـدا دەکاتـەوە.

لـە کۆتاییـدا هێرشـی لایەنـە ئیسـلامییە چەکـدارەکان و بەتایبەتیـش ئەحرارولشـام و بـەرەی نـووسرە و داعـش بوونـە هـۆکار بـۆ گۆڕینـی دیمەنـی سیاسـی و، بارودۆخـی کۆمەڵایەتـی و ئابـووری لـە ناوچەکانـی رۆژئـاوای کوردسـتان و سـێ رەوتـی سـەرەکی جیـاواز لەنێـو

18 - التحالف الوطني الكردي في سوريا، بيان دوايەمين سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/24: http://www.yek-dem.com/?p=3193

بزووتنـەوەی کوردیـدا سـەریانهەڵدا بـە نوێنەرایەتـی ئەنجوومەنـی سـووریای دیموکراتـی یان ئـەو رەوتـەی خـۆی لـە دەوری تەڤـدەم ئاڵاندبـوو لەگـەڵ ئەنجوومەنـی نیشـتمانی کـوردی کـە ئەندامـە لەنێـو هاوپەیمانیـی هێزەکانـی ئۆپۆزیسـیۆنی سـووریادا . لـە کۆتاییشـدا، دوبـارە ڕێکخسـتنەوەی ڕەوتـی سـێیەم بـە نوێنەرێتـی هاوپەیمانـی دیموکراتـی کـوردی.

ئـەم هێرشـانە بوونـە هـۆکار بـۆ قووڵکردنـەوەی ململانێـی سیاسـی عەرەبـی - کـوردی و لەبـەرەی رژێمـی حوکمڕانـەوە بـۆ مـاوەی چەندیـن سـاڵ و دەیـان سـاڵەی رابـردوودا گواسـتیانەوە بـۆ نێـو بـەرەی بزووتنـەوەی میللـی، پاشـان بـۆ نێـو ئۆپۆزیسـیۆنی سـووری عەرەبـی. ئەمـە سـەرەڕای بەسـەربازیکردنی ململانێیەکـە و رشـتنی خوێنـی زۆرتـر. لەمـەوە چیـتر ناکۆکـی سیاسـی کـورد تەنیـا لەگـەڵ حکومەتـی دیمەشـق و رەوتـی حیزبـی بەعسـی حاکمـدا نییـە، بەڵکـو ناکۆکییەکـە زۆرتـر فراوانبـووە و کولتـووری داگیـرکاری، تەکفیـری و کوشـتار کـە داعـش و هاوپەیمانەکانـی پەیـڕەوی دەکـەن، زیاتـر دۆخەکـەی سـەختکردووە.

کاریگەری نەرێنی هێرشی داعش بۆسەر ناوچەکانی رۆژئاوای کوردستان

- **گۆڕینی دیمۆگرافی**

جەنگـی داعـش بـۆ ناوچەکانـی رۆژئـاوای کوردسـتان تەنیا کاریگـەری لەسـەر قووڵکردنەوەی ناکۆکـی عەرەبـی – کـوردی نەبـووە، بەڵکـو کۆمەڵگـەی کـوردی راچڵەکانـدووە و پـەردەی لەسـەر خاڵەکانـی کەموکورتیـش لاداوە کـە یەکەمجـار لـە لاوازی پەیوەنـدی بـە خـاك، حەزی زۆر بـۆ کـۆچ و ئاوارەبووندا خۆیـان دەبیننـەوە، چونکـە نزیکـەی دوو ملیـۆن هاونیشـتمانی کـورد لـە ناوچـەی دێـرك و گوندەکانـی دیجلـە لـە رۆژهـەڵات تاوەکـو گوندەکانـی عەفریـن لەسـەر سـنووری لیـوای ئەسـکەندەروون لـە رۆژئـاوا ئاوارەبـوون یـان کۆچیـان کـردووە. چارەکـە ملیۆنێـك لەوانـە لەنێـو کەمپـی ئـاوارەکان لـە هەرێمـی کوردسـتان نیشـتەجێبوون و زۆرتریشـیان لەنێـو خێوەتگـەکان و شـارەکانی تورکیـادان . چەندینـی دیکـە کۆچیانکـردووە بـەرەو وڵاتانـی ئەوروپـا، ئەمریـکا و ئوسـترالیا. شـوێنی ئەوانـە بـە ژمارەیەکـی یەکجـار زۆری هاونیشـتمانی عەرەبـی ئـاوارە پڕکراوەتـەوە کـە ناوچەکانـی خۆیـان شـوێنی گەرمـی جەنگبوونـە و کەوتوونەتـە باشـووری ناوچـە کوردییەکانـەوە.

هەروەهـا لـە شـارەکانی دێـرەزوور، حەلـەب، ئیدلـب و رەققـە دەیـان هـەزار ئـاوارەی عـەرەب هاتوونەتـە کوردسـتان و سـوودیان لـە باری ئەمنی سـەقامگیری ناوچـە کوردییەکان

وەرگرتـووە. ئەمـە سـەرەڕای پەیوەنـدی هاوسـێیەتی و کۆمەڵایەتـی لەگـەڵ خێـزان و هـۆز و تەنانـەت هێـزە سیاسـیە کوردییـەکان. ڕاپەڕینـی سـووریا لـە مـاوەی پێنـج سـاڵی ڕابـردوودا پێکهاتـەی دانیشـتووانی لەنێـو سـووریادا گۆڕیـوە و جەنگـی داعشـیش زیاتـر گۆڕیویەتـی. سـەرئەنجام پێکهاتـەی دیمۆگرافـی ناوچـە کوردییـەکان بەشـێوەیەکی بەرچـاو گـۆڕاوە.

● زیانە ئابووریەکان

جەنـگ بەشـێوەیەکی گشـتی لـە ئەنجامـی ڕاپەڕینـی سـووریا و هێرشـەکانی بـەرەی نـووسرە و بەتایبەتیـش بەهـۆی داعشـەوە بووەتـە هـۆکاری زیانـی گـەورە بـۆ بوارەکانی ئابـووری، کشـتوکاڵ، ئاژەڵـداری، بازرگانـی، بیناکـردن و چالاکییەکانـی دیکـە کـە بـە نزیکـەی دەیـان ملیـار دۆلار دەخەملێنرێـن . بەگوێـرەی لێکۆڵینـەوەی شـارەزایەکی بـواری ئابـووری زیانەکانـی ناوچـەی کۆبانـێ بـە تەنیـا لەهـەردوو سـاڵی 2014 – 2015 گەیشـتە نزیکـەی دە ملیـار دۆلار. دەتوانرێـت کـۆی زیانـەکان لـە ناوچـە کوردییەکانـی دیکـە کـە نـەوت و گازی تیـدا بەفێـڕۆدراوە، کـە بـە ملیۆنـان دۆلار (19) مەزەنـدە دەکرێـت.

● بەسەربازیکردنی کۆمەڵگەی کوردی و ڕەقبوونی کردەوەکانی تەڤدەم

هـەر لەسـەرەتای سـاڵی 2013، هێرشـەکانی داعـش و بـەرەی نـووسرە ئاسـتی بەسـەربازیکردنی کۆمەڵگـەی کوردییـان بەرزترکـردەوە کـە بـووە هـۆی بەشـداربوونی هـەزاران لاو لـە کاری سـەربازیدا ، بـە مەبەسـتی بەرگریکردن لە ناوچـەکان و کۆمەڵگەی خۆیـان. سـەربازی بـووە سـەرچاوەی نـان پەیداکـردن، بەهـۆی نەمانـی دەرفەتـی کار و پاشەکشـەکردنی بوارەکانـی کشـتوکاڵ و بازرگانـی. کاریگـەری داعـش تەنیـا لەسـەر ئـەم بـوارە نەبـوو، بەڵکـو توونـدبـوون و ڕەقبوونـی هێـزە سیاسـییەکان و بەتایبەتیـش پەیـەدە و تەڤدەمـی زۆرترکـردووە ، ئـەوان گۆڕانیـان بەسـەرداهاتووە و بوونەتـە دەسـەڵاتێکی جێبەجێـکار بـە فەرمانـی گرووپێکـی سـەربازی کـە لـە پشـت پـەردەوە کاردەکات . بۆیـە بـواری ئازادییـەکان تەسـکبووەتەوە و پەراوێـزی ژیانـی سیاسـی کـوردی بەتاڵکراوەتـەوە

19 - مسلم طالاس، كوباني الخسائر الاقتصادية لغزو داعش، مدارات كورد، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/24: http://www.medaratkurd.com/?p=901

. ئەمەش لە چەندین حاڵەتدا بەرجەستەبووە.
سیاسەتی دەرکردن، بەپاساوی بەرگریکردن لە ناوچە کوردییەکان و بەرەنگاربوونەوەی تیرۆر، پەرەیسەندووە . لەکاتێکدا کە سیاسەتێکی ژیرانە پێویستە بۆ پێکهێنانی هاوپەیمانییەکی هەموو هێزە کوردییەکان لەدژی داعش ، بەڵام پێچەوانەکەی روویداوە و ئەو بەرەیەی کە بەرەنگاری داعش بووەتەوە، دەسەڵاتێکی ستەمکاری نوێی لە ناوچە کوردییەکاندا بەرهەمهێناوە کە هەموو هاوبەشییەك بەتایبەتی لەگەڵ پارتە کوردییە نەریتییەکاندا رەتدەکاتەوە. ئەمەش لەوانەیە ئەگەری دیموکراتیزەکردنی کۆمەڵگە و بنیادنانی دامەزراوەی دیموکراتی لەجیاتی ئەوانەی رژێمی بەعس دروستیکردوون، لەنێوبەرێت.
وەك هەڵسەنگاندنێك بۆ حاڵەتە سیاسییە گشتییەکە کە بەرهەمی راپەڕینی سووریا و هێرشەکانی داعشن، هەموو سەرئەنجامەکان لە هێرشەکانی داعش نەرێنی و وێرانکاری نەبوون، بەڵکو دەرئەنجامی سەرەکی لە هێرشەکانی جیهادییە سەلەفییە داعشییەکان لەسەر ناوچەکانی رۆژئاوای کوردستان دیارە ئەرێنی دەبێت و لە بەرژەوەندی پرۆژەی رزگاری نەتەوەیی کوردستاندا دەبێت. هەروەها بە پشتبەستن بە یەکێك لە ئەنجامەکانی هێرشەکە، دیارە دۆزی کورد و راستی دادپەروەری بە جیهانیکراوە و ناسێنراوە. بەتایبەتی ئیسلامی میانڕەوی کورد و وێنەی کاریگەری ئافرەت لەڕووی سیاسی و سەربازییەوە لەسەر ئاستی دنیا رەنگیداوەتەوە. هەروەها دۆزی کورد گرنگی پێدراوە بەوەی باسدەکرێت کە کێشەی گەورەترین گەلی رۆژهەڵات و جیهانە کە تائێستا بڕیار لەسەر چارەنووسە سیاسییەکەی نەدراوە و خاوەنی دەوڵەتی تایبەتی خۆی نییە.
جگە لەوە لەوانەیە کورد پشتیوانی و یارمەتی زۆرتری دەستبکەوێت لەسەر بەرەنگاربوونەوەی بزووتنەوەی عەولەمەی جیهاد و پەڕینەوەی تیرۆریزم بۆ وڵاتان و کیشوەرەکانی دیکە . هێزە گەورەکان ناچاری وەستاندنی بوونە لەسەر سنووری ناوچە کوردییەکان، چونکە کورد ئازایانە توانییان بەرگری لە خاکی خۆیان بکەن و ئەفسانەی تیرۆر بشکێنن. بۆیە وێنەی بەرخۆدانی کورد رەگی داکوتا و بڵاوبووەوە نەك تەنیا بەشێوەی گێڕانەوەی رۆژهەڵاتناسی رۆمانسی کە بە تیۆری دەگێڕدرێنەوە، بەڵکو بەهۆی وێنە و ڤیدیۆی ئەو جەنگانەی کە کورد کردوویەتی و لەپێناویدا هەزاران قوربانیداوە.

ئاییندەی رۆژئاوای کوردستان دوای بەزاندنی داعش

لەگـەڵ بڕیـاری یەکخسـتنی سـێ کانتۆنـە کوردییەکـە و راگەیاندنـی یەکخسـتنیان لەنێـو سیسـتەمێکی فیدراڵیـدا بەپێـی رەشنووسـی (بڕوانامـەی سیسـتەمی فیدراڵـی دیموکراتـی رۆژئاڤا – باکووری سـووریا "[20] لـەدوای هەموارکردنـەوەی کـە لە رۆژانـی 16 و 17/3/2016 لـە رومێلان، گفتوگۆی لەسـەر کـراوە، لەسایەی ئەنجوومەنی سـووریای دیموکراتـی، دیمەنی سیاسـی سـووریا لەگـەڵ داواکارییەکانـی کـورد تێکدەئاڵـێ و ئاڵۆزتردەبێـت. ئـەم رووداوە بـە دووەم دانیشـتن لـە دانوسـتاندنی جنێـڤ 3 لەنێـوان هـەردوو شـاندی ئۆپۆزیسـیۆن و حکومەتـی دیمەشـقەوە لکێـنراوە. کات ئـەوە نیشـاندەدات کـە فیدراڵـی پێشـنیازکراو پاشەکشـەی هەرێمـی و نێودەوڵەتـی بـەدوای خۆیـدا دەهێنێـت. ئـەوەش بەشـێکە لـە ململانـێ و پێشـبڕکێی هەرێمـی – نێودەوڵەتـی لەنێـو گۆڕەپانـی سـووریا و دەربڕینێکـی روون نییـە لـە ئامانـج و داواکارییەکانـی کـورد. بەپێـی کاردانـەوە سـەرەتاییەکان، پشـتیوانە سـەرەکییەکانی دانوسـتاندن و لـە هەمانکاتـدا هەڵگـری فایلـی چارەسـەری دۆزی سـووریا (رووسـیا و ئەمریـکا) پێشـوازییان لـە راگەیاندنـی فیدراڵیـی یەکلایەنـە نەکـردووە. هەروەهـا رژێمـی حوکمـڕان لـە دیمەشـق رەتیکـردەوەو بەهەمـان توانـا هێزەکانـی ئۆپۆزیسـیۆنی عەرەبـی دژایەتـی دەکـەن، بـەڵام هەمـوو هێـزەکان و پارتـە کوردییەکانـی دیکـە خۆیـان بـە پارێـزکاری هێشـتووەتەوە لەسـەر شـێواز و کاتـی راگەیاندنەکـە، سـەرەڕای دژایەتیکردنـی توونـدی لەلایـەن تورکیـاوە. بـەڵام ئەنجوومەنـی نیشـتمانیی کـورد پێشـتر رایگەیاندبـوو کـە ئـەوان فیدرالـی بـە چارەسـەر دەبینـن بـۆ رۆژئـاوای کوردسـتان و، مەسـعود بارزانـی سـەرۆکی هەرێمـی کوردسـتانیش پشـتیوانی خـۆی بـۆ چارەسـەری فیدرالـی لـە سـووریا و رۆژئـاوای کوردسـتان راگەیانـد .[21]

بۆیـە پرسـیار ئەوەیـە ئایـا شـێوازی چارەسـەرکردنی دۆزی کـورد چـۆن دەبێـت و ئاسـۆکانی چـی دەبـن؟ کاریگەرییەکانـی راگەیاندنـی فیدراڵـی یـەك لایەنـە چـۆن دەبێـت؟

بۆمـان دەردەکەوێـت کـە ململانێـی سـووریا لـەم دواییانـەدا لەسـەر دوو خاڵـی بنەڕەتـی چڕبووەتـەوە: یەکەمیـان چۆنیەتـی گواسـتنەوەی دەسـەڵات و میکانیزمـی گواسـتنەوەی حوکمڕانـی ئێسـتا بـۆ ئۆپۆزیسـیۆن و دووەم کـێ لـە قۆناخـی داهاتـوودا دەسـەڵاتی بەسـەر ئـەو شـوێنانەدا دەسـەپێنێت کـە لـە دەسـتی داعـش دەردەهێنرێنـەوە. چونکـە تائێسـتا

20 - التفاصيل على موقع وكالة هاوار، لەسەر بەستەری: http://www.hawarnews.com/

21 - تفاصيل الموقف من الفدرالية في ملف مركز الشرق العربي للدراسات ، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/27:
http://www.asharqalarabi.org.uk/الأكراد-وإعلان-اليدرالية-وردود-العل-عليه_ad-id!343645.ks#.WC_wV_l96Hu

ئامـاژەکان دڵخۆشـکەرنین لەمـەڕ پێشـبینیکردنی ئـەوەی کـە هێزەکانـی ئۆپۆزیسـیۆن دان بـەو ناوچانـە دابنێـن کـە ئێسـتا لەبندەسـەڵاتی هێـزە کوردییەکانـدان و ئـەو ناوچانـەش کـە لـە داهاتـوودا لـە دەسـتی داعـش دەریاندەهێنـن . چونکـە لـە ئاسـۆدا هیـچ شـتێك روون نییـە کـە کـێ بەڕێوەبردنـی ناوچەکانـی رۆژئـاوای کوردسـتان بـە کـورد رەوا دەبینـێ و تەنانـەت پشـتگیری تیـۆری لەلایـەن سـەرۆکایەتی هەرێمـی کوردسـتانەوە لـە بنەمـای فیدراڵـی لـە سـووریا وەك رێگەچـارە بەپێـی پێویسـت دان پێدانـان نییـە بـە فیدراڵـی دیموکراتـی لـە باکـووری سـووریا. بـەڵام ئەمـە لـە گرنگـی راگەیانـدن و ئەگـەری گۆڕینـی بـۆ ئەمـری واقیعیـش لەسـەر زەوی کەمناکاتـەوە. بەومەرجـەی ژینگـەی بەردەوامـی و سـەرکەوتنی کردەیـی بـۆ مسـۆگەر بکرێـت و فاکتـەرە سـەرەکییەکانی ئەمـەش، یەکخسـتنی هەڵوێسـتی کوردسـتانی و دووبـارە پێکـەوە هاوبەشـیکردنی هەمـوو پارتـەکان لـە بـواری سیاسـی و سـەربازی لەنێـو گۆڕەپانـی رۆژئـاوای کوردسـتان و باشـترکردنی پەیوەندییـەکان و رێکخسـتنەوەیان لەسـەر بنەمـای روون لەگـەڵ حکومەتـی هەرێمـی کوردسـتان، بەتایبەتـی لـە بـواری ئابـووری، بـە کردنـەوەی دەروازە سـنوورییەکان و کارئاسـانی هاتووچـۆ لەنێـوان رۆژئـاوای کوردسـتان و باشـووری کوردسـتان و هاوردەکـردن و ناردنـی شـتومەك و خزمەتگـوزاری و بەرزکردنـەوەی ئاسـتی ئاڵوگـۆڕی بازرگانـی دەبێـت.

.

سەرچاوەکان

1 - پێگەی سەرچاوەکە، هەر چەندێکتان ویست دەربارەی بەرەی نوسرە بزانن لە بەستەرەکەدا بیدۆزنەوە، دوایەمین سەردان 2016/3/24:
http://www.al-masdar.net/كل-ما-أردتم-أن-تعرفوه-عن-الملايين-التي-ي/

2 - بەرەی نوسرە: جبهة النصرة: «أفغنة» سوريا، بوابة الحركات الإسلامية، بڵاوکراوەتەوە لە ڕێکەوتی 2014/5/1، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/16:
http://www.islamist-movements.com/2526

3 - ناونانی هەینی سبەینێ بۆ وەڵامدانەوەی ئەمریکا: بەرەی نوسرە تیرۆریست نییە، پێگەی اورینت نیوز، لە ڕێکەوتی 2012/12/12، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری: 2016/3/19، http://www.orient-news.net/ar/news_show/1000

4 - بەیانی ئەنجومەنی نیشتمانی کوردی سوری، لە ڕێکەوتی 20 / 2 / 2014 دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/26: http://www.kurdstreet.com/?p=9254

5 - بیان: «الهيئة الكردية العليا»، لە ڕێکەوتی 2013/4/13 ئەنجومەنی دامەزرێنراوە لە تموز 2012، ئەو کاتە نوێنەرێتی هەر یەك لە هێزە سیاسیەکانی کوردی چالاکی سوریای دەکرد، پێگەی گلگامش ، لەسەر بەستەری دوایەمین سەردان: 2016/3/20 http://www.gilgamish.org/30244-viewarticle.php?id=kurds_matters-20130414

6 - جريدة البيان، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/22: http://www.albayan.ae/one-world/1.1763173-08-11-arabs/2012

7 - پێگەی الدرر الشامية، دوو شەممە 2013/11/28، لەسەر بەستەری دوایەمین سەردان 2016/3/25: http://eldorar.com/node/32002

8 - العربيه نت، لەسەر بەستەری، دوایەمین سەردان 2016/3/20: http://www.alarabiya.net/ar/arab-and-world/syria/2013/06/10/

9 - نون بوست، لە ڕێکەوتی 2015/7/3 دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/22:
http://www.noonpost.net/الإسلاميون/النصرة

10 - الجزيرة نت، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/20:
http://www.aljazeera.net/news/reportsandinterviews/2014/12/3/أكراد-شمالي-سوريا-سلطة-أمر-واقع

11 - أكراد سورية: ململانێ ناو ململانێ. مرکز الشام بۆ توێژینەوە و لێکۆڵینەوە، پشتبەست بە کۆمەڵێك لە قەیرانی نێودەوڵەتی. نسخه pdf، ل 5

12 - بەیانی پارتەکانی ئەنجومەنی نیشتمانی کوردی لە ڕێکەوتی 20 / 2 / 2014، سەرچاوەی پێشتر.

13 - مستەفا عەبدی، شبكه ولاتي نت، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/24:
http://www.welati.info/nuce.php?ziman=ar&id=26681&niviskar=818&cure=5&kijan

14 - مروة نظير.المستقبل للأبحاث والدراسات المتقدمة: دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/23
http://www.futurecenter.ae/analys.php?analys=267

15 - پۆرتاڵی ڕووداو، لەسەر بەستەری: http://rudaw.net/arabic/kurdistan/251020141

16 - ليندا ئەحمەد، پەیامنێری puk میدیا لە عفرین، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/24: http://www.pukmedia.com/AR_Direje.aspx?Jimare=24521

17 - التحالف الوطني الكردي في سوريا، بيان دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/24: http://www.yek-dem.com/?p=3193

18 - مسلم طالاس، كوباني الخسائر الاقتصادية لغزو داعش، مدارات کورد، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/24: http://www.medaratkurd.com/?p=901

19 - التفاصيل على موقع وكالة هاوار، لەسەر بەستەری: http://www.hawarnews.com/

20 - تفاصيل الموقف من الفدرالية في ملف مركز الشرق العربي للدراسات ، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/27:
http://www.asharqalarabi.org.uk/الأكراد-وإعلان-اليدرالية-وردود-العل-عليه_ad-id!343645.ks#.Vve2a-J96Uk

داعش و ئاسایشی نیشتمانی کوردستان [1]

مامەند رۆژە

بەرایی: داعش چۆن دەرکەوت و چیکرد؟

داعش رۆژی 3 ئۆگۆستی 2014 بەشێوەیەکی کتوپڕ لە چەند بەرەیەکەوە لە زومار، شنگال، بەنداوی موسڵ و مەخموور پەلاماری باشووری کوردستانیدا. داعش لەم هێرشەدا توانی لەماوەیەکی کەمدا زومار، رەبیعە، شنگال و تەنانەت بەنداوی موسڵ و مەخموور داگیربکات. ئەم هێرشەی داعش کە لە ئەدەبیاتی سیاسی خۆیدا بەناوی "فتوحات" ناویدەهێنێت، زیانێکی گەورەی بە پێکهاتی سەربازی، ئەمنی، سیاسی، ئابووری و مۆراڵی کوردستان گەیاندووە. بەقسەی هەندێك لە پسپۆڕانی سیاسی، هێرشی داعش ئەوەندە کتوپڕ و پێشبینینەکراو بوو کە زۆربەی سەرکردە سیاسی، هەواڵگری و سەربازییەکانی کوردستانی خافڵگیرکرد. [2]

داعش بۆ ئەم هێرشەی کەڵکی لەدوو تاکتیك وەرگرت: یەکەم، لەگەڵ گرتنی موسڵ کاتێك هێزەکانی داعش و پێشمەرگە هاوسنوور بوون، بەبیانووی پێشمەرگە دیلەکانەوە پەیتا - پەیتا پەیامی وای بە بەرپرسانی هەرێمی کوردستان دەگەیاند کە ئەوان نیانەوێ پەلاماری کوردستان بدەن و بەتەمای بەغدان، بۆیە خوازیاری دراوسێیەتی و گفتوگۆن! دووەم، داعش بە جەنگێکی هەمەلایەنەی رەوانی کە لەڕێگەی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکانەوە پەرەیپێدەدا، پێش سەرکەوتنی سەربازی سەرکەوتنی دەروونی بەدەستهێنابوو. بۆیە کاتێك پەلاماری کوردستانیدا بە ژمارەیەکی کەم رووبەرێکی بەرفراوانی لە کوردستان داگیرکرد. [3]

ئەم پەلامارەی داعش، زۆر ئاکامی نەخواستەی بۆ هەرێمی کوردستان بەجێهێشت: پەلامارەکە دەریخست کە ژێرخانی هەواڵگری - ئەمنی کوردستان فشۆڵە، چونکە تەنیا یەك سیناریۆش بۆ هێرشی داعش حیساب نەکرابوو، دەریخست کە ژێرخانی

---

1 - ئەم باسە بە کوردیی ناوەڕاست نووسراوە.

2 - www.Radıkal.com, Murat Yetkin, Turkyeyi Suriye Denkleminden çıkarmak, 25 – 2- 2016.

3 - www.Posta.com, DAEŞ ve Pisikolijik Savaş, rapor, şubat 2014.

سـەربازی هەرێمـی کوردسـتان تۆکمـە نییـە، دۆکتۆرینـی سـەربازی لەئـارادا نییـە، سـتراتیژیی سـەربازی بوونـی نییـە، خاوەنـی پلانسـازی جەنگـی نییـە، هێزێکـی بێدیسـیپلینی پچـڕ – پچـڕ و پەرتوبـڵاوی هەیـە، ڕۆحـی بەرگـری و مۆراڵـی هێـزەکان ئەوەنـدە لـەرزۆك بـووە کـە بەشـێکی زۆر لـە فەرمانـدەکان پێـش خەڵکەکـە ناوچەکانیـان بەجێهێشـت، کشـانەوەیەکی بێسـەروبەریان ڕێکخسـت و تەنیـا بەشـێك لـە فەرمانـدە و هێزەکانـی پێشـمەرگە لـە گۆڕەپانەکـەدا مانـەوە و لەگـەڵ شـەڕڤانانی یەپەگـە پێشـگیریان لـە پێشـڕەوی زیاتـری داعـش بـۆ چیاکانـی شـنگال کـرد و لەوێشـەوە بەهـاوکاری شـەڕڤانان ڕاڕەوێکـی مرۆییـان بـۆ ئاوارەکانـی جەنـگ کـردەوە.

"فتوحـات"ی داعـش لـە کوردسـتان زۆر ئاکامـی ترسـناکی سـتراتیژی و سـەربازی لێکەوتـەوە. ئـەم پرۆسـەیە لـە "فتوحـات" جگـە لـەوەی بـە شکسـتێکی سـەربازی بـۆ کـورد لەقەڵەمـدرا، جگـە لـەوەی کاریکردەسـەر نێوبانگـی پێشـمەرگە، ئەوەیشـی دەرخسـت کـە دەزگاکانـی حوکمـداری لـە هەرێمـی کوردسـتان هیـچ سـتراتیژییەکیان لەمـەڕ ناوچەکانـی عەرەبـی سـوننە پـێ نییـە. نـە سـەرۆکایەتی هەرێمـی کوردسـتان، نـە سـەرۆکایەتی حکومـەت، نـە ئاژانسـی پاراسـتن و زانیـاری هەرێمـی کوردسـتان، نـە وەزارەتـی پێشـمەرگە، نـە وەزارەتـی ناوخـۆ و نـە هیـچ دەزگایەکـی دیکە پێشـبینی پەلامـاری داعشـیان نەدەکـرد! ئـەم هەڵوێسـتە هەرێمـی کوردسـتانی لەبەرانبەر داعشـدا کـردە "بەرکارێکـی کەمـکارا". لەکاتێکـدا دەبووایـە "بکەرێکـی کارا" بووایە و پێشـتر خـۆی گۆڕەپانی جەنگـی بـۆ پەلاماردەرەکـە دیارییکردایـە. (4)

"فتوحـات"ی داعـش زۆر ئەنجامـی دڵتەزێنـی مرۆییشـی خسـتەوە: سـەدان هـەزار هاوونیشـتمانی کـوردی ئێـزدی ناچاربـوون زێـدی خۆیـان بەجێبهێڵـن، سـەدان هـەزار ئاوارە لـە ناوچەکانـی دیکەی کوردسـتان گیرسـانەوە، هـەزاران کـوردی ئێـزدی بەدەسـتی چەکدارانـی داعـش کۆمەڵکوژکـران کـە تائێسـتاش گـۆڕە بەکۆمەڵەکانیـان هەڵنەدراونەتـەوە، چەنـد هـەزار ژن و کچـی کـوردی ئێـزدی بەپشتبەسـتن بـە دەقـە پیـرۆزەکان بەدیلـی بەنـاوی کەنیـزەك ڕەوانـەی خێوەتـی ئەمیـرەکان و شـەڕکەرەکانی داعـش کـران. ژێرخانـی دیمۆگرافـی شـنگال زیانێکـی گـەورەی بەرکـەوت کـە بەهۆیـەوە دەیـان هـەزار کـوردی ئێـزدی بەیەکجـاری زێدیـان بەجێهێشـت و ڕوویانکـردە تورکیـا، وڵاتانـی ئەوروپـا و ئەمریـکا، کـە تائێسـتاش ئـەم کـۆڕەوە بەبێدەنگـی درێـژەی هەیـە! نزیکـەی هــەزار و پێنجســەت پێشــمەرگە شــەهیدبوون، چەنــد هەزارێکێــش برینــدار هــەن، چەندیــن پێشــمەرگەش بەدیـل گیـراون کـە داعـش ژمارەیەکـی لـێ سـەربڕیون. (5)

---

4 - مامەند ڕۆژە، کوردستان دراوسێی قاعیدەیە، گۆڤاری سڤیل، ژمارەی ....، هاوینی 2013.

5 - چاوپێکەوتن لەگەڵ مەحما خەلیل پەرلەمانتاری پێشوی ئێراق لەسەر پێکهاتەی ئێزدی و قایمقامی ئێستای شارۆچکەی شنگال، هاوینی 2015، بەکاسێت.

"فتوحـات"ی داعـش زیانێکـی زۆری بـە ژێرخانـی دارایـی و ئابـووری هەرێمـی کوردسـتان گەیانـدووە: لـە ناوچـە "فەتح"کراوەکانـدا کەرتـی بەرهەمهێنانـی کشـتوکاڵ و ئاژەڵـداری پەکیکـەوت و سـەدان هـەزار دۆنمـی کێڵـدراو بەفیڕۆچـوون کـە بەبـڕی ملیۆنـان دۆلار مەزەنـدە دەکرێـن، قەبـارەی زۆری ئـاوارەکان گوشـارێکی زۆری خستەسـەر بودجـەی پارێـزگاکان، جەنگەکـە پشـکێکی زۆری بودجـەی هەڵلوشـی، لەپەنـای گەمـارۆی دارایـی بەغـدا لەسـەر کوردسـتان، داعشـیش بـە گرتنـی بیـرە نەوتـەکان و پاڵاوگـەکان بەتایبەتـی پاڵاوگـەی بێجـی گەمارۆیەکـی دیکـەی خستەسـەر هەرێمـی کوردسـتان، زیانێکـی زۆری بـە کەرتـی وزەی کوردسـتان گەیانـد و تەنگژەیەکـی سـووتەمەنی کوردسـتانی گرتـەوە، پەلامـاری داعـش لەگـەڵ هۆکارەکانـی بڕینـی بودجـە لەلایـەن بەغـدا و دابەزینـی بێوێنـەی نرخـی نـەوت بوونـە سێ هـۆکار کـە تەنگـژەی دارایـی و ئابـووری هەرێمـی کوردسـتانیان چەندقاتێـك زیادکـرد.
بەکورتـی فتوحاتـی داعـش زەبرێکـی گـەورەی لـە پایەکانـی ئاسایشـی نیشـتمانی هەرێمـی کوردسـتان وەشـاندووە کـە پێدەچـێ شـوێنەوارەکانی سـاڵانێکی زۆر نەڕەوێنـەوە.

چەمکەکان: پێناسە و بوارەکانی ئاسایشی نیشتمانی

تائێسـتا ئاسایشـی نیشـتمانی پێناسـەیەکی سـتانداردی وای بـۆ نەکـراوە کـە هەمـوو لایـەك لەسـەری کـۆك بـن. ئـەم زاراوەیـە پـڕ ڕەهەنـدە و تاڕادەیەکیـش پێچەڵپێـچ و تێکئاڵۆسـکاوە. ئـەم چەمکـە بەتایبەتـی لـەدوای جەنگـی دووەمـی جیهانییـەوە پەیدابـووە و لەنێـو ئەدەبیاتـی سیاسـیدا جێگـەی خـۆی کردووەتـەوە. ئـەوەی تائێسـتاش هەیـە بریتییـە لـە چەنـد تایبەتمەندییـەك: بەشـێکی بەگشـتی لـە پەیدابوونـی چەمکـی ئاسایشـی نیشـتمانی دەدوێـت. بەشـی دووەمیشـی بـاس لـە سـەرچاوەکانی هەڕەشـەی دەرەکـی دەکات کـە راستەوخۆ بانـدۆری لەسـەر ئاسایشـی نیشـتمانی هەیـە.[6] بەشـی سێیەمیشـی لـە هەوڵـی چارەسـەرکردنی ئاسایشـی نیشـتمانی بەگشـت ڕەهەندییەکانیەوەیەتـی بەتایبـەت لێـرە جەخـت لەسـەر سـەرچاوەکانی هەڕەشـەی دەرەکـی دەکرێتـەوە.[7]
نیوسـەدەی رابـردوو چەنـد شـتێکی لەمـەڕ چەمکـی ئاسایشـی نیشـتمانی دەرخسـتووە: بابەتـی ئاسـایش خـۆی لـەڕووی چەمکـەوە فرەڕەهەنـد و فرەجـۆرە، زۆربـەی ئەنجامەکانیش ئەمـەی پێوەدیـارە کـە هاودەنگییـەك لەسـەر ئـەم چەمکـە بەدیناکرێـت، ئەمـەش جـۆرە

6 - Ahmet Davutoğlu, Staratejik Derinlik, Küre Yayinlari, 38.baskı, Istanbul, 2009, s.15-.

7 - د. غازي صالح نهار، الامن القومي العربي، ط 1، دارالمل، عمان 1993، لا 3.

تەمێکـی لەمـەڕ وتەزاکانـی هێناوەتەکایـەوە. بۆیـە خوێندنـەوە و لێکۆڵینـەوەی ئـەم چەمکە گەلێـك ئاسـتەم و دەربڕینـی سنوورەکانیشـی سـەختە.[8] ماکـی ئاسـایش لەمـەڕ دەوڵەتـەکان لـە مانــەوە، ســنوورەکان، بەرژەوەندییــە باڵاکانــی میللــەت و دەوڵەتــدا چڕدەبێتــەوە. واتــە ئاســایش بریتییــە لــە کۆمەڵێــك ئیجرائاتــی ئەمنــی کــە بــۆ پاراســتنی نهێنییەکانــی دەوڵـەت، هاوونیشـتمانیان، داوودەزگاکان و بەرژەوەندییـە ژیانییەکانـی لەنـاوەوە و دەرەوە دەگیرێنەبــەر.[9]

بـەرە – بـەرە ئـەوە رۆشـندەبێتەوە کـە ئەم زاراوەیـە گەلێك رەهەنـدی جیـاواز لەخۆدەگرێت لەوانـەش واتاکانـی گەشەسـەندن و خۆشـگوزەرانی کۆمەڵایەتیـش هەڵدەگرێـت.[10] لێـرەدا هەسـت بـەوە دەکرێـت کـە سـنوورەکانی ئـەم چەمکـە لەپەنـای هێـزی سـەربازی و ئەمنـی لایەنـی کۆمەڵایەتـی و ئابووریـش دەگرێتـەوە. ئـەم تێکئاڵانـە بەشـێکی بۆ ئـەوە دەگەڕێتەوە کـە خـودی چەمکسـازییەکە تازەیـە و بەشێکیشـی بـۆ ئـەو گۆشـەنیگایە دەگەڕێتـەوە کـە لێکۆلینڤانەکـە خوێندنـەوەی بـۆ دەکات. لەبـەر ئـەوە لای هەندێـك چەمکێکـی سـەربازییە، هەندێـك بـە هاوتەریبێکـی چەمکـی سیاسـەتی دەرەوەی دەزانـن و هەندێکیـش پێیانوایـە ئەمـە دۆزێکـی کۆمەڵایەتییـە.[11]

چەمکـی ئاساییشـی نیشـتمانی لـەدوای جەنگـی دووەمـی جیهانـی لـە فەرهەنگـی سیاسـی ئەمریـکادا بەکارهێـنراوە. ئەمــەش پەیوەنــدی بــە پێناسـەکردنی هەڕەشــە دەرەکییــەکان و خۆدەرخسـتن لەژێـر نیـری هێزەکانـی دیکـەوە هەبـووە.[12] بەپێـی ئـەم پیناسـەیە پێویسـتە دەوڵـەت هەمـوو ژێرخانـە سـەربازی، بەرگـری و ئەمنییەکانـی خـۆی لەبەرامبـەر هەڕەشـە دەرەکییـەکان تۆکمەبـکات.[13] هەروەهـا دەبـێ دەوڵـەت توانـای بەرگـری، بەرپەرچدانـەوە و باڵادەسـتی سـەربازی خـۆی پێشـبخات. هارۆڵـد بـراون وەزیـری بەرگـری ئەمریـکا لەسـەردەمی جیمـی کارتـر پێناسـەکردنی ئـەم چەمکـەی گـۆڕی و دوو هـۆکاری ئابـووری و ژینگەیشـی بـۆ زیادکـرد و رایگەیانـد ئـەم دوو هـۆکارە ئاسایشـی نیشـتمانی گەرەنتـی دەکـەن.

لێـرەوە بەشـێنەیی زۆر رەهەنـدی دیکـە بـۆ چەمکەکـە زیادکـراوە و رەهەنـدی محەلـی،

---

8 - د.پیروز مجتهدزاده، جغرافیای سیاسی و سیاست جغرافیایی، سازمان تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها - سمت، تهران 1381، ص 127.

9 - حسين جاسم الخزاعي، داعش و اثره على الامن القومي العراقي، دارالحكمة، لندن، طبعة الاولى 2015، لا 30.

10 - Robert Mcnmara. The Essence of Security. Harpert and Row. New York. 1968. P.P 149150-.

11 - د.يسرى الجوهري، الجغرافيا السياسية، جامعة سانت كليمنتس العالمية، بغداد 2009، ص 3.

12 - . هيثم الكيلاني، مفهوم الامن القومي العربي «دراسة في جانبيه السياسي و العسكري»، مركز دراسات العربي الاوروبي، باريس 1996، لا 70 – 71.

13 - محمد عاكف جمال، متغيرات في مفهوم الامن القومي، جريدة بيان الاماراتية، 7 نوفمبر 2014.

هەرێمی و نێودەوڵەتیشی پێوەنوسێنراوە. ئەمەیان وەك چوارچێوە سەرەكییەكانی ئاساییشی نەتەوەیی لێكداوەتەوە كە هەموویان پێكەوە ئاسایشی دەوڵەت دابیندەكەن.[14]
بەوجۆرە ئاسایشی نیشتمانی بریتییە لە پێشخستنی سەرچاوە دەرەكی و ناوخۆییەكانی هێز لەبەرامبەر ئەو هەڕەشە دەرەكی و ناوخۆییانەی كە قەوارەی سیاسی بە ئامانج دەگرن. بەواتایەك ئاسایشی نیشتمانی بریتییە لە گەشەپێدانی چالاكییە سیاسی، سەربازی، ئەمنی، كۆمەڵایەتی و ئابوورییەكانی دەوڵەت و بەرپەرچدانەوەی خێرای هەموو هەڕەشەیەك كە زیان بە مانەوەی بگەیێنێت. [15]
دەشێ چەمكی ئاسایشی نیشتمانی زۆر رەهەندی جیاواز لەخۆبگرێت، چونكە هێشتا پێناسەیەكی ستانداردی بۆ نەكراوە. لەبەرئەوە دەڵێن ئاسایشی نیشتمانی بریتییە لەو رێكارانەی كەوا دەوڵەت بۆ پاراستنی قەوارەی خۆی بە رەچاوكردنی گۆڕاوە محەلی، هەرێمی و نێودەوڵەتییەكان دەیانگرێتەبەر. بۆیە ئاسایشی نیشتمانی گەشەپێدانی دەرفەتەكانی قەوارەی سیاسی بۆ پاراستن و پێشخستنی ئامرازەكانی خۆبەڕێوەبردن و خۆپاراستنی دەگرێتەوە. كەوابوو ئاسایشی نیشتمانی خۆی پرۆسەیە، بەو مانایەی گشت هۆكارە ناوخۆیی، هەرێمی و نێودەوڵەتییەكان لەخۆدەگرێت و ئەمەش بەگشتی پشت بە فەلسەفەی نیشتمانی قەوارە سیاسییەكە دەبەستێت. فەلسەفەی نیشتمانی بەئاسانی بەهاكان و رێساكانی دەوڵەت دەسنیشاندەكات و ئەو ئامرازانەی هێزیش دەستەبەردەكات كە بەها نیشتمانییەكانی نەتەوە و دەوڵەت لەبەرامبەر سەرچاوەكانی هەڕەشەی ناوخۆیی و دەرەكی دەپارێزن. [16]
ئاسایشی نیشتمانی بەگشتی بریتییە لە میكانیزمێك كە ئاسایشی دانیشتووانی وڵات دابینبكات و سەقامیگری، ئارامی، سەربەخۆیی و سەروەری دەوڵەت گەرەنتی بكات. ئەمەیش بە سێ رێكار بەدیدێت: یەكەم، دابینكردنی پێداویستییە ئابووری، كولتووری، كۆمەڵایەتی، سیاسی و سەربازییەكان. دووەم: پاراستنی سەربەخۆیی و سەروەری دەوڵەت . سێیەم: پێشخستنی تواناكانی سەربەخۆیی بڕیارسازی نەتەوەیی. كەوابوو لێرە ئەم چەند بابەتە بۆ ئاسایشی نیشتمانی گرنگن: سەربەخۆیی، سەروەری و سەقامیگری. بەدەربڕینێكی دیكەش وەك والتر لیپمان نووسەری كتێبی (سیاسەتی دەرەوەی ویلایەتە یەكگرتوەكانی ئەمریكا) دەڵێ، ئاسایشی نیشتمانی تواناكانی

14 - Denis Retaille; Tarihte Jeopolitik, Çeviren Emre Sayin, Avrasiya Dosıyası, Cilt 8, Sayi 4. 2002, s.2223-.

15 - حسين جاسم الخزاعي، داعش و اثره على الامن القومي العراقي، مصدر سابق، لا 32.

16 - مامەند رۆژە، چۆن دەبین بە دەوڵەت؟ ئایندەی جیۆپۆلیتیكی كوردستان، بڵاوكراوەكانی كۆمپانیای شارپرێس، سلێمانی 2014، لا 20.

دەوڵـەت بـۆ بەرگریکـردن لـە بەهـا ناوخۆییەکانـی دەگرێتـەوە.[17] بـاری بۆزانیش دەنووسـێ " ئاسایشـی نیشـتمانی لـەڕووی ناوخۆییـەوە بریتییـە لـە خـۆ رزگارکـردن لـە سـەرچاوەکانی هەڕەشـە و لـەڕووی نێودەوڵەتیشـەوە بریتییـە لـە توانـای دەوڵـەت بـۆ پاراسـتنی ناسـنامەی سـەربەخۆی خـۆی." [18]

لێـرەدا زۆر رەهەنـدی ناوخۆیـی بـۆ چەمکـی ئاسایشـی نیشـتمانی زیادبـوون، وەك: گەندەڵـی ئیـداری، دارایـی و ئابـووری، کارەسـاتی سرووشـتی گـەورە، بێـکاری، ئاوسـانی ئابـووی، مـاددە بێهۆشـکەرەکان، تاوانـکاری، ململانێـی کۆمەڵایەتـی، سـەرکوتکاری سیاسـی.[19] هەروەهـا لەسـەر ئاسـتی هەرێمـی و نێودەوڵەتیـش ئـەم دیاردانـە بـە هەڕەشـە بـۆ سـەر ئاسایشـی مرۆیـی دادەنرێـن: تووندوتیـژی کۆمەڵایەتـی، مـاددە بێهۆشـکەرەکان، بازرگانـی مـرۆڤ، قاچاخـی مـرۆڤ، کۆچـی نایاسـایی، پیشـێلکاری مافەکانـی مـرۆڤ، پیسـکردنی ژینگـە، تاوانکارییەکانـی جەنـگ، پاکتـاوی نـەژادی، ئەتنـی و کۆچبەرکردنـی زۆرەملـێ. رووبەڕووبوونـەوەی ئـەم دیاردەیـەش تەنیـا بـە دەوڵەتـان ناکـرێ و بـە رێـکاری سـەربازی و ئاسایشـی نەریتیـش لەبارنابرێـن، بەڵکـو پێویسـتیان بـە کۆدەنگـی هەرێمـی، نێودەوڵەتـی و جیهانییـە و لەوانەیـە بـۆ بەشـێك لەمانـە، دەزگا نێودەوڵەتییـە حکومییەکانـی وەك نەتـەوە یەکگرتـووەکان و دەزگا پەیوەسـتەکانی چارەسـەری بـۆ بدۆزنـەوە و بەمەش دەڵێن ئاسایشـی هەرێمـی و جیهانـی.

پایەکانی ئاسایشی نیشتمانی کوردستان

پێـش ئـەوەی تاوتوێـی ئـەو زیانـە ئاسایشـییە بکەیـن کـە داعـش بـە هەرێمـی کوردسـتانی گەیانـدووە، پێویسـتە لێـرە چەنـد بابەتێکـی وەك هۆکارەکانـی ئاسایشـی نیشـتمانی، تایبەتمەندییەکانـی ئاسایشـی نیشـتمانی، رەهەندەکانـی ئاسایشـی نیشـتمانی، هەڕەشـە و تەحەداکانـی ئاسایشـی نیشـتمانی لەگـەڵ سـتراتیژییەکانی ئاسایشـی نیشـتمانی شـیبکەینەوە کـە بەبـێ ئەمانـە ئاسـتەمە پۆلێنبەندییەکـی زانسـتی بـۆ دیـاردەی داعـش، پۆسـت – داعـش و ئاسایشـی هەرێمـی کوردسـتان بکرێـت.

---

17 - حسين جاسم الخزاعي، داعش، سەرچاوەی پێشوو، لا 34 لەگەڵ جاري محمد، القدرة في التنظيم الدولي المعاصر، المجلة العربية للدراسات الدولية، السنة الاولى، عدد 2، واشنتن 1988، لا 50.

18 - حسين جاسم الخزاعي، داعش، سەرچاوەی پێشوو، لا 35 لەگەڵ جون بيلسي، الامن الدولي في حقبة مابعد الحرب الباردة، ترجمة مركز الخليج للابحاث، دبي 2008، لا 414.

19 - چاوپێکەوتن لەگەڵ پرۆفیسۆر دۆغو ئەرگیل سەبارەت بە چەمکەکانی ئاسایشی نیشتمانی لە کوردستان، هاوینی 2011، بەکاسێت.

یەکـەم، هۆکارەکانـی ئاسایشـی نیشـتمانی : لێـرەدا چەنـد هۆکارێـك هـەن کـە کاریگـەری یەکلاییکەرەوەیـان لەسـەر ئاسایشـی نیشـتمانی هەیـە کـە بۆخۆیـان توخمـی بەرهەمهێنـی ئامرازەکانـی هێـزی دەوڵەتـن کـە بریتیـن لـە: یەکـەم، خـاك، دووەم، خەڵـك کـە دەکـرێ بـە سـەرزەمین و دانیشـتوانیش وەسـفی بکەیـن.[20] سـەرزەوین و خاکـی دەوڵـەت لـەڕووی رووبـەر، سـامانە سرووشـتییەکان، قەبـارە و جـۆری تۆپۆگرافـی و بـوون یـان نەبوونـی سـنووری دەریایـی، بانـدۆڕی لەسـەر ئاسایشـی دەوڵـەت هەیـە. هەروەهـا پرسـی خەڵـك و دانیشـتوانیش لـەڕووی ژمـارە، پێکهاتـی تەمـەن، پێکهاتـی دیمۆگرافـی وەك پێکهاتـەی دینـی، مەزهەبـی و ئەتنـی – نـەژادی و پێکهاتـەی رەگـەزی کاریگەریـان لەسـەر پایەکانـی هێـزی دەوڵـەت هەیـە.[21]

دووەم، رەهەندەکانـی ئاسایشـی نیشـتمانی - ئەمـە بـە واتایەکیـش گرێژەنـەی ئاسایشـی دەوڵـەت پێکدەهێنـێ و رەنگـە بشـێ بێژیـن توخمەکانـی ئاسایشـی دەوڵەتیـش دەگرێتـەوە. گرنگتریـن رەهەندەکانـی ئاسایشـی دەوڵەتیـش بریتیـن لـە:

رەهەنـدی سیاسـی: ئیـرادەی نیشـتمانی، ئـازادی وەرگرتنـی بڕیـاری سیاسـی و دابینکردنـی سیاسـەتە گشـتییەکانی دەوڵـەت لـە بەرامبەر هەڕەشـە ناوخۆیـی و دەرەکییـەکان دەگرێتەوە. رەهەنـدی ئابـووری: دەسـتەبەرکردنی پێویسـتییە سـەرەکییەکان و دابینکردنی خۆشـگوزەرانی خەڵـك دەگرێتـەوە کـە ئاسایشـی خۆراکـی تێدایـە و رەهەنـدی ئـاو، کشـتوکاڵ، بازرگانییـش دەگرێتـەوە. رەهەنـدی سـەربازی: پاراسـتنی دەوڵەت لەو هەڕەشـەیە دەگرێتـەوە کە ئەگەری پارچەکـردن یاخـود داگیرکردنـی وڵات لەخۆدەگرێـت. رەهەنـدی کۆمەڵایەتـی: بریتییـە لـە دابینکردنـی ئاسایشـی هاوونیشـتمانیان بەشـێوەیەك وەلا و ئینتمایـان بـۆ نیشـتمان پێشـبخات کـە خـۆی رەهەنـدی فیکـری، راگەیانـدن و ئایدیۆلۆژیشـی تێدایـە. رەهەنـدی جیۆسیاسـی: خوێندنـەوەی دروسـتی راسـتییەکانی پێگـەی جیۆسیاسـی دەوڵـەت و قۆسـتنەوەی لەپێنـاو ئامانجـە سیاسـییەکان. رەهەنـدی تەکنۆلـۆژی: بریتییـە لـە بنیاتنانـی توانسـتی زانسـتی و تەکنۆلـۆژی دەوڵـەت بـۆ تۆکمەکردنـی رەهەندەکانـی دیکـە.[22]

سـێیەم، تایبەتمەندییەکانـی ئاسایشـی نیشـتمانی: ئاسایشـی نیشـتمانی چەنـد تایبەتمەندییەك لەخۆدەگرێـت کـە لەبەرچاوگرتنیـان بـۆ بریارسـازان زۆر گرنگـە. ئەمانـەش بریتیـن لـە:

- ئاسایشـی نیشـتمانی چەمکێکـی دینامیکییـە واتـە بەپێـی گۆڕانـکاری محەلـی، هەرێمـی

20 - دکتر عزت الله عزتی، ژئوپلیتیك در قرن بیست‌ویکم، چاپ چهارم، سازمان تدوین کتب دانشگاهی (سمت)، تهران 1390، ص 9091.

21 - Dr. Bulent Ülaş, Jeopolitik, Başlık Yayinlari, 1.Baskı, İstanbul, 2011, s.228229-.

22 - Suat İlhan, Jeopolitik Duyarlılık, Otuken Yayinlari, İstanbul, 2003, s.4243-.

و نێودەوڵەتـی دەگۆڕدرێـت. هەروەهـا بەگوێـرەی تەنگـژەی سیاسـی، ئەمنـی، ئابـووری و کۆمەڵایەتـی دەگۆڕدرێـت. جگـە لـەوە بەگوێـرەی ئـەو رێکارەکانـەش کـە دەوڵـەت بـۆ رووبەڕووبوونـەوەی هەرەشـەکان دەیانقۆزێتـەوە، گۆڕانـی بەسـەردا دێـت.

- ئاسایشـی نیشـتمانی چەمکێکـی رێژەییـە واتـە رەهـا نییـە و بەگوێـرەی لێکدانـەوەی بەرژەوەندییـە حەیاتییەکانـی دەوڵـەت و قەبـارەی هەڕەشـەکان گۆڕانـی بەسـەردا دێـت. [23]

چـوارەم، هەڕەشـەکانی ئاسایشـی نیشـتمانی: ئاسایشـی نیشـتمانی بـە دژبـەری واتـە "هەڕەشـەکان" پێناسـەدەکرێت. هەڕەشـەکانی ئاسایشـی نیشـتمانی بەسـەر دوو لکـدا دابەشـدەکرێن:

- **هەڕەشـە ناوخۆییـەکان:** ئەمانـە ئـەو هەڕەشـانەن کـە بەهـۆی دینامیکـە ناوخۆییەکانـەوە سـەرهەڵدەدەن و پەیوەسـتن بـە ئاسایشـی ناوخۆیـی. زۆر جـار ئـەم هەڕەشـانە بەپێـی دووبەرەکییـە سیاسـی، ئەتنـی و مەزهەبییەکانـەوە سـەرهەڵدەدەن و ئەگـەر ئـەم ململانێیـە رەهەنـدی تەنگـژەی گـەرم و چەکـداری بەخۆیـەوە بگرێـت، ئـەوا دەبێتـە هـۆی پارچەکردنی وڵات.

- **هەڕەشـە دەرەکییـەکان:** ئـەو هەڕەشـانەن کـە لە دەرەوەی سـنوورەکانەوە سـەرهەڵدەدەن و لەگـەڵ بەرژەوەندییـە باڵاکانـی وڵاتـدا پێکدادەکێشـن وەك دووژمنایەتـی، پەلامـار و دەسـتوەردانی دەرەکـی. [24]

پێنجـەم، سـتراتیژییەکانی ئاسایشـی نیشـتمانی: بریتییـە لـەو پرۆسـەیە کـە بڕیاربەدەسـتان تێکـڕای سـەرچاوەکانی هێـزی سیاسـی، ئابـووری، سـەربازی، کولتـووری، کۆمەڵایەتـی، راگەیانـدن، زانسـتی و تەکنۆلـۆژی دەوڵـەت لەپێنـاو ئامانجـە نەتەوەییـەکان و بەرژەوەندییە باڵاکانـدا دەقۆزنـەوە. هەروەهـا داڕشـتنی ئـەم سـتراتیژییە بـە پشتبەسـتن بـەم خاڵانـەی خـوارەوە دەسـتەبەردەبێت:

- پۆلێنکردنی هەڕەشە ناوخۆیی و دەرەکییەکان
- داڕشتنی ستراتیژییەکانی هێزی دەوڵەت
- تۆکمەکردنی هێزە چەکدارەکانی دەوڵەت بۆ بەرەنگاربوونەوە و نەهێشتنی هەڕەشەکان

---

23 - حسين جاسم الخزاعي، سەرچاوەی پێشوو و قدوين اندريا سعد اللة، مهددات الامن القومي السوداني، بحث تكميلي لنيل زمالة الامن الوطني، الدفعة الاولى (الخرطوم، الاكاديمية العليا للدراسات الاستراتيجية و الامنية، 2007، لا 38.

24 - حسين جاسم الخزاعي، داعش، سەرچاوەی پێشوو لا 43 و عادل حسن محمد احمد، تحديات الامن القومي السوداني بعد نهاية الحرب الباردة و استراتيجية مواجهتها، شركة السودان للعملة المحدودة، الخرطوم 2013، لا 81.

- دارِشتنی سیناریۆکان و دەستەبەرکردنی ئامرازی قەڵاچۆکردنی هەڕەشەکان

دیـارە دەوڵەتـان لەپەنـای دارِشـتنی سـتراتیژییەکانی ئاسایشـی نیشـتمانی، بایـەخ بـە دارِشـتنی ئامانجەکانـی ئاسایشـی نیشـتمانیش دەدەن. ئەمانـە پشـت بـە سـێ ڕەهەنـدی سـەرەکی دەبەسـتن کـە کرۆکـی ئامانجەکانـی ئاسایشـی نیشـتمانی دەوڵـەت پێکدەهێنـن. ئـەم سـیانەش:

- دەبێ ئامانجەکە گشتگیر بێ و تێکڕای هاونیشتمانیان بایەخی پێبدەن
- دەبێ ئامانجەکە پەیوەست بێت بە ڕەهەندەکانی ئاسایشی نیشتمانی دەوڵەتەوە
- دەبـێ حکومـەت ئامانجەکـە جێبەجێبـکات و سـەرچاوەی پێویسـت بـۆ پیادەکردنـی دابینبـکات

دارِشـتنی سـتراتیژییەکانی ئاسایشـی نیشـتمانی دەوڵەتیـش بەپێـی ئـەم هەنگاوانـەی خـوارەوە دێتەکایـەوە: دیاریکردنـی ئامانجـی نەتەوەیـی، دیاریکردنـی بەرژەوەندییـە نەتەوەییـەکان، پۆلێنکـردن بەپێـی گرنگـی ئامانجـە نەتەوەییـەکان، دیاریکردنـی دەرفـەت و توانـا ڕێژەییەکانـی دەوڵـەت، دیاریکردنـی دوورنمایەکـی گشـتگیر لەمـەڕ ڕەوشـی هەرێمـی و نێودەوڵەتـی، دارِشـتنی سیاسـەت، سـتراتیژی، بەرنامـە و پـڕۆژەکان.

داعش: تەحەدییەکانی ئاسایشی نیشتمانی کوردستان

هێرشـەکانی داعـش بـۆ سـەر هەرێمـی کوردسـتان کـە لەمـەولا ئێمـە بەپێـی ئەدەبیاتـی داعـش بـە "فتوحـات"ی ناودەبەیـن، گەلێـك دیـاردەی لەژێـر بـەڕە خسـتەدەرەوە. جارێـك ئـەم پەلامـارە دەریخسـت کـە ژێرخانـی هەواڵگـری وڵات زۆر لاوازە و هیـچ پۆلێنێکـی بـۆ دووژمنێکـی جیۆسیاسـی تـازە هەڵتۆقیـو نەکـردووە و هیـچ تەدبیرێکـی پێشوەختیشـی نەبـووە. هەروەهـا دەریخسـت کـە ژێرخانـی سـەربازی و بەرگـری وڵات زۆر لاوازە. هێـزە چەکدارەکانـی هەرێمـی کوردسـتان نەیانتوانـی لەکاتـی هەڵمەتـی یەکەمـدا بەرپەرچـی داعـش بدەنـەوە. واتـە داعـش هێزەکانـی خافڵیگـر کـرد و لـە پاشەکشـێیەکی بێسـەروبەردا سـەدان هـەزار هاونیشـتمانیش ناچاربـوون ڕو لـە ئاوارەیـی بکـەن.
فتوحاتـی داعـش لـە چەنـد ڕەهەندێکـەوە زیانـی بـە پایەکانـی ئاسایشـی نیشـتمانی هەرێمـی کوردسـتان گەیانـدووە. ئەوەشـی دەرخسـت کـە بابەتـی ئاسایشـی نیشـتمانی لـە

هەرێمـی کوردسـتان زۆر ناکامیـی تێـدا هەیـە. هەروەهـا لـەدوو لاوە هەرێمـی کوردسـتانی رووبـەڕووی تەحـەدی کـردەوە یەکێکیـان، کوردسـتانی خافڵگیرکـرد و لـە هەفتـەی یەکەمـدا هەمـوو دەسپێشـکەرییەکی لێسـەند. دووەمیـان، ئەمرێکـی واقیعـی بەسـەردا سـەپاند کـە ئەگـەر "هـۆکاری پشـتیوانی دەرەکـی" نەبووایـە زۆر ئەسـتەم بـوو تەنیـا بەپشتبەسـتن بـە "هـۆکاری ناوخۆیـی" ئـەم هەڕەشـەیە بڕەواندرایەتـەوە. لێـرەوە خـراپ نییـە بزانیـن کـە گرنگتریـن ناتەواوییـەکان بریتیـن لەوانـەی خـوارەوە:

یەکـەم، دانەڕشـتنی غایـەت و ئامانجەکانـی ئاسایشـی نیشـتمانی کوردسـتان (نەبوونـی دۆکتۆرینـی ئاسایشـی). داعـش دەریخسـت کـە هەرێمـی کوردسـتان خاوەنـی دۆکتۆرینـی ئاسیاشـی نیشـتمانی خـۆی نییـە. هەروەهـا ئەوەشـی سـەلماند کە لـە کوردسـتان بەڵگەنامەی ئارمـان و ئامانجـی درێژخایەنـی ئاسایشـی نیشـتمانی بوونـی نییـە. واتـە وڵاتێکـە کـە هێشـتا ئەولەویەتـە سـتراتیژییەکانی ئاسایشـی نیشـتمانی دیارنیـن!

دووەم، نەبوونـی سـتراتیژی ئاسایشـی نیشـتمانی لـە هەرێمـی کوردسـتان: بـەم پەلامـارە راسـتییەکی دیکەشـمان بـۆ یەکلاییبـووەوە کـە چالاکی و پرۆسـەی کاری ئەمنـی – هەواڵگری لـە کوردسـتان پشـت بـە سـتراتیژییەکی داڕشـتوی ئاسایشـی نیشـتمانی نابەسـتێت. واتـە نەك سـتراتیژی ئاسایشـی نیشـتمانی کوردسـتانی بوونـی نییـە، بەڵکـو ئـەم پرسـە بەپێـی هەندێـك پلانسـازی محەلـی – حیزبـی لەجیاتـی سـتراتیژی ئاسایشـی، بەڕێوەدەبرێـت کـە بەرپرسـە حیزبییـەکان ئەمـە دادەڕێـژن نـەك پسـپۆڕەکان!

سێیەم، نەبوونی پلانسـازی سـاڵانەی ئاسایشـی نیشـتمانی، نەبوونی دەزگاسـازی و نەبوونی پۆلێنـکاری هەڕەشـە دەرەکـی و ناوخۆییـەکان: داعـش بـەم پەلامارەی راسـتییەکی دیکەیشـی بەڕوومانـدا تەقانـدەوە کـە لـە کوردسـتان لەلایـەن ئاژانسـی ئاسایشـەوە کۆنفرانـس و کۆنگـرەی تایبـەت بـە ئاسایشـی نیشـتمانی بەڕێوەناچـن، بۆیـە بەڵگەنامـە و پلانسـازی سـاڵانەی ئاسایشـی نیشـتمانی لەئـارادا نییـە. لەگـەڵ ئـەوەی ئاژانسـێکی گـەورە، چەنـد دەزگایەکـی پاراسـتن، زانیـاری، دژەتیـرۆر و ئاسایشـی گشـتی هـەن، لەگـەڵ ئـەوەی پشـکێکی قەبـەی سـامانی مـاددی و مرۆیـی ئـەم وڵاتەشـیان بـۆ تەرخانکـراوە، کەچـی لەئاسـت پێشـبینیکردنی دووژمنـی ئامـادە و دووژمنـی خەوتـوو کەمتوانـا بـوون. هۆیەکیشـی ئەوەیـە کـە تائێسـتا ئـەم دامەزراوانـە پرۆسـەی دەزگاسـازییان نەبڕیـوە.

چـوارەم، داعـش زەبـری لـە رەهەندەکانـی ئاسایشـی نیشـتمانی وەك رەهەنـدی سیاسـی، رەهەنـدی سـەربازی، رەهەنـدی ئابـووری، رەهەنـدی کۆمەڵایەتـی و رەهەنـدی دەروونـی وەشـاندووە. لـەڕووی سیاسـییەوە لـە بەرەکانـی جەنـگ درزە حیزبییـەکان دەمیـان کردەوە و

ململانێـی ناوخۆیـی سـەریهەڵدا. ئەمـە لـەڕووی سەربازیشـەوە ڕەنگیدایـەوە و لـە ڕۆژەکانی یەکەمـدا بانـدۆری لەسـەر شـکانی بەرەکانیـش هەبـووە (ناکۆکییەکانـی پ.د.ك – پەکەکـە و ی.ن.ك). لـەڕووی ئابوورییـەوە زیانێکـی چەنـد ملیـار دۆلاری بـەر وڵات کـەوت. لـەڕەوی کۆمەڵایەتییـەوە زیانـی گـەورە وەك ئەنفالـی کوردانـی ئێـزدی، ئاوارەبوونـی چەندسـەت هـەزاری، تێداچوونـی چەنـد هەزارێـك و بەکۆیلەکردنـی زۆرتـر لـە دووهـەزار ژنـی کـوردی ئێـزدی لێکەوتـەوە. لـەڕووی دەروونیشـەوە داعـش پێـش ئـەوەی بەرەکانـی جەنـگ بباتـەوە لـە بـەرەی جەنگـی دەروونیـدا سـەرکەوتنی بەدەسـتهێنابوو.

پێنجـەم، داعـش دوو تەحـەدی ناوخۆیـی و دەرەکـی رووبـەڕووی هەرێمـی کوردسـتان کـردەوە:

● لـە نـاوەوە خانـە نووسـتووەکانی سـەلەفیەتی جیهـادی بزوانـد کـە نزیکـەی چەندسـەت هاونیشـتمانی کوردسـتان روویـان لـە ریزەکانـی ئـەم گرووپـە کـردووە و لـەدژی وڵاتەکەیـان جەنگیـون. لەوانەیـە هێنـدەی ئـەو ژمارەیـەش لـە نـاوەوە چاوەڕوانـی کاژێـری سـفریان کردبێـت!

● لـە دەرەوەش پەلامـاری پەیتـا – پەیتـای جنـودی خەلافـەت لـە هەمـوو بەرەکانـەوە زیانـی شـێرگیری بـە پێکهاتـە و ژێرخانـی سـەربازیی کوردسـتان گەیانـدووە. داعـش لـە تێزەکانـی خۆیـدا لـەدوای شـام و عێـراق، "کوردسـتان" بـە ویلایەتـی سـێیەم دەزانێـت و لەنێـو سـتراتیژییە یەکەمەکانیدایـە، بۆیـە دەبـێ چاوەڕوانـی هێرشـی زیاتریشـی لێبکرێـت!

شەشەم، داعش هۆکارە سەرەکییەکانی ئاسایشی نیشتمانی کوردستانی پێکاوە:

● خاکـی داگیرکـردوە و بەشـێکی زۆری لێدابڕیـوە. داعـش ئەمەی بە فتوحـات لەقەڵەمداوە و دەزانرێـت لـە ئەدەبیاتـی ئیسـلامیدا فتوحـات بـۆ داگیرکردنـی سـەرزەوینی کافـرەکان بەکاردەهێنرێـت! لەوەشـەوە خـاك و سـەرزەوینی کوردسـتان جارێکـی دیکـە رووبـەڕووی پرۆسـەیەکی داگیـرکاری نـوێ بـووەوە.

● پێکهاتـی دانیشـتوانی گۆڕیـوە واتـە بووەتـە هـۆی کارەسـاتێکی گـەورەی مرۆیـی. "هەیئەتـی شـەرعی" داعـش کاتێـك فەتـوای بـۆ ئێزدییـەکان دەرکـرد رایگەیانـد "بۆمـان دەرکەوتـووە ئەمانـە ئەسـڵەن موسـڵمان نیـن و نابـێ حسـابی مورتەدیـان بـۆ بکرێـت، بەڵکـو موشریکـن و دینیـان قبوڵنەکـردووە. بۆیـە بەپێـی فەرمانەکانـی ئەڵـڵا مامەڵەیـان لەگـەڵ دەکرێـت"! ، ئەمەیـش بـووە هـۆی لەنێوچونـی چەنـد هـەزار هاونیشـتمانی کـوردی ئێـزدی، بەکەنیزەککردنـی دوو هـەزار کچـی کـوردی ئێـزدی و چەندیـن گـۆڕی بەکۆمـەڵ. لێـرەدا باشـە بزانرێـت لێکۆڵینـەوە لـە ئاسایشـی نیشـتمانی واتـە تێگەیشـتن لـە رەهەنـدەکان

و پێکهاتەکانی کوردستان. هەروەها پێویستە توخمەکانی هێز، پایەکانی دەسەڵات و هۆکارەکانی هەڕەشە بۆ سەر کوردستان بناسین. کاتێك باس لە ئاسایشی نیشتمانی کوردستان دەکەین مەبەستمان لە ئاسایشی دەرەکی و ناوخۆیی دەسەڵاتی سیاسییە کە خۆی لە پاراستنی سێ پایەی دەوڵەتی نەتەوەیی واتە خەڵك، خاك و سەروەریدا دەبینێتەوە.

چەمکی ئاسایشی نیشتمانی بۆ هەرێمی کوردستان واتە پاراستنی تاکەکان، گرووپە کۆمەڵایەتییەکان و داوودەزگا نەتەوەییەکان لە هەموو جۆرە سەرچاوەیەکی هەڕەشەی دەرەکی و ناوخۆیی. لێرەدا بەپلەی یەکەم سنوورەکانی هەرێمی کوردستان لەگەڵ دراوسێیەکان سەرچاوەی هەڕەشەی دەرەکین. بۆمان دەردەکەوێت کە هەمیشە بەدرێژایی 90 ساڵی رابردوو سنوورەکانی باشوور بەتایبەت باشووری رۆژئاوا و باشووری رۆژهەڵاتی هەرێمی کوردستان سەرچاوەی هەڕەشەی بەردەوامبوون. لە نێوەڕاستی عێراقەوە چەندین شەپۆلی داگیرکاری و پاکتاوکاری نەژادی رووبەڕووی هەرێمی کوردستان کراوەتەوە. لەبەرئەوە سنوورەکانی لای خواروو هەمیشە سەرچاوەی هەڕەشەی ئاسایشی بوون.

جاروبار سنوورەکانی باکوور لەگەڵ تورکیا دەبنە سەرچاوەی هەڕەشەی دەرەکی. زۆرجار تورکیا لەم سنوورانەوە بەبیانووی پەکەکە سەروەری ئاسمانی و زەوینی هەرێمی کوردستانی بەزاندووە. زۆرجاریش راستەوخۆ هەڕەشەی لە هەرێمی کوردستان کردووە وەك ئەوەی لە ساڵی 2007 روویدا. جارجاریش سنوورەکانی رۆژهەڵات لەگەڵ ئێران دەبێتە سەرچاوەی هەڕەشەی دەرەکی. ئێرانیش بەبیانووی ئۆپۆزیسیۆنی رۆژهەڵاتی کوردستانەوە چەندینجار سنووری ئاسمانی و زەوینی هەرێمی کوردستانی بەزاندووە. زۆرجاریش راستەوخۆ ناوچە سنوورییەکانی کوردستانی تۆپبارانکردووە بۆ ئەوەی گوشاربخاتەسەر هەولێر یان سلێمانی. پیشتریش لەڕێگەی ئەنسارولئیسلام و گرووپە ئیسلامییە چەکدارەکانەوە گوشاری بۆ هەرێمی کوردستان هێناوە.

لەگەڵ ئەم سەرچاوە هەڕەشە دەرەکیانە گرنگترین سنوور کە سەرچاوەی هەڕەشەی دەرەکییە، سنوورەکانی کوردستان لەگەڵ عەرەبستانی عێراقە. لەو سنوورانەوە هەمیشە کوردستان لەژێر هەڕەشەی بەردەوامدایە و ئەمەش مێژوویەکی 1400 ساڵەی هەیە. لەسەردەمی حوکمی بەریتانیا بەسەر عێراقدا، لەم سنوورانەوە پەلاماری کوردستان دراوە و داگیرکراوەتەوە. لەسەردەمی پاشایەتیشدا هەروا بووە. لەسەردەمی عەبدولکەریم قاسم، هەردوو برایانی عارف و سەردەمی بەعسدا کوردستان بەردەوام

پەلامـاردراوە. دژوارتریـن هەڕەشـە لەسـەردەمی سـەدام حوسـێنەوە بـووە کـە لەڕێگـەی پرۆسـەیەکی پاکتـاوی نەژادییـەوە سـەدان هـەزار هاونیشـتمانی کـورد بەکۆمەڵکـوژران، سـەدان هـەزار دوورخراونەتـەوە و نزیکـەی ملیۆنێکیـش بـە کۆچبـەری و کـۆڕەو لـە زێـدی خۆیـان دوورکەوتوونەتـەوە.

نەخشەی هەڕەشە دەرەکییەکان بۆسەر باشووری کوردستان

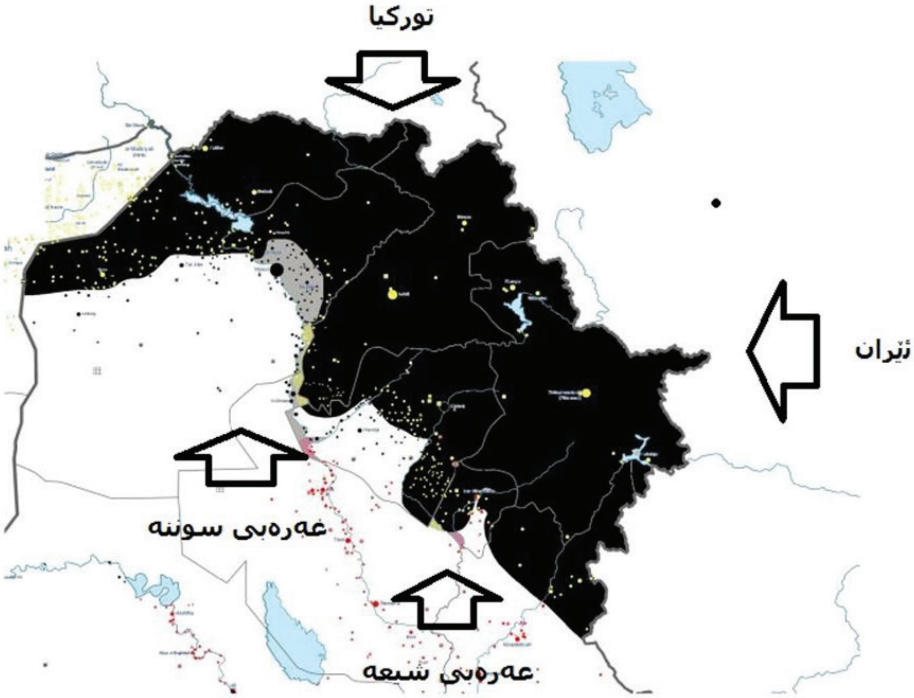

سـنوورەکانی باشـووری کوردسـتان، جارێکیـتر لەلایـەن ناوچـەی عەرەبسـتانی عێراقـەوە رووبـەڕووی هەڕەشـە بووەتـەوە. ئەمجـارە رەوتـی "سـەلەفیەتی بەعسـی" پەلامـاری کوردسـتانی داوە. سـەرلەنوێ بـە تەفسـیرێکی دینـی سـەدان هـەزار هاونیشـتمانی کـوردی ئێـزدی لـە زێـدی خۆیـان هەڵکەنـراون، چەندیـن هـەزار بەدیلـی و بەکەنیزەکـی بـراون، چەندیـن هەزاریـش کـوژراون. ئـەم هەڕەشـەیە کـە رەوتـی سـەلەفیەتی بەعسـی واتـە داعـش نوێنەرایەتـی دەکات، تائێسـتاش بەردەوامـە. لـەم سـنوورانەوە دەشـێ چاوەڕێـی سـەرچاوەی هەڕەشـەی جیاوازیـش بکەیـن. هـەر لەئیسـتاوە رەوتـی شـیعەی عەرەبـی

بەناوی "حەشدی شەعبی" و بەبیانووی تورکمانە شیعەکانەوە لە کەنار سنوورەکانی باشوورەوە خۆیان مەڵاسداوە و دەشێ پێشبینی زنجیرەیەك پێکدادانی سەخت لەنێوان کورد و ئەم رەوتە تازەیەشدا بکرێت.

ئەنجام پۆست - داعش و هەڕەشەکان

لەوانەیە نەتوانین بە ئاسانی زاراوەی پۆست – داعش بەکاربێنین، چونکە ئاستەمە داعش بەیەکجاری لەنێوبچێت. ئەوەندە هەیە لە 2016 پێدەچێ لە سووریاوە پەلاماری رەققە بدرێت و لە عێراقیشەوە پەلاماری موسڵ بدرێت کە هەردووکیان بە پایتەختی داعش دادەنرێن. بۆیە داعش بە ئەگەری زۆر دەسەڵاتی خۆی وەك دەوڵەتێکی دیفاکتۆ لەدەستدەدا، بەڵام وەك گرووپێکی سەلەفی جیهادی چ لە عێراق و چ لە سووریا ئامادەیی دەبێت. ئەگەری زۆریش ئەوەیە داعش لە زۆربەی بیابانەکانی سووریا و عێراق خۆی تۆکمەبکاتەوە و لەگەڵ دەرکەوتنی تەنگژەی سیاسی، سەرلەنوێ پەلاماری شارە گەورەکان بداتەوە.

پێدەچێ داعش دوای ئۆپەراسیۆنی موسڵ بۆ ماوەیەك لەناو شارەکە بەرگری بکات و بیەوێ خەڵکەکە بکاتە مەرتاڵی مرۆیی. ئەگەری زۆریش ئەوەیە دوای ماوەیەك بۆ ئەوەی شەڕکەرەکانی بپارێزێت لە شارەکە بکشێتەوە. پاش ئەمە پێدەچێ داعش وەك گرووپێکی چەکداری، "جەنگی چەتەیی" درێژەپێبدا و لەناوچە سنوورییەکانی نێوان کوردستان و عێراقی عەرەبدا ئامادەیی هەبێت. پێدەچێ لە ناوچەکانی حەوزی سیروان (دیالە)، زنجیرەی حەمرین هەر لە خانەقینەوە تاوەکو باشووری کەرکووك، لە حەوزی دیجلە و تەلانەکانی نێوان موسڵ و کوردستاندا پێگەی خۆی پەرەپێبدات. لێرەوە دەتوانرێت پێشبینی هەڵمەتی تیرۆریستی توندی داعش دژی داوودەزگاکان، هێزە چەکدارەکان و هاونیشتمانیانی هەرێمی کوردستان بکرێت.

ئەگەری ئەوە هەیە هەرێمی کوردستان لە قۆناخی پۆست داعشدا رووبەڕووی دووجۆر هەڕەشەی ئاسایشی ببێتەوە: یەکێکیان هەڕەشە ناوخۆییەکانە: هەڕەشە ناوخۆییەکان لە سێ دیاردەدا پوختەدەکرێنەوە: گەندەڵی ئیداری، تەنگژەی سیاسی و تەنگژەی دارایی – ئابووری. لە هەرێمی کوردستان گەندەڵییەکی سیستەماتیکی رێکخراوی ئیداری هەیە کە سیستەمی سیاسی گیرۆدەکردوە. تائێستا ئیرادەیەکی ئەوتۆ بۆ ریشەکێشکردنی ئەم دیاردەیە نەهاتووەتە ئاراوە. لەوەتەی تەنگژەی دارایی و تەنگژەی سیاسی بەرۆکی هەرێمی کوردستانی گرتووە، وەك پسپۆڕان دەڵێن کێرد

گەیشـتووەتە سـەر ئێسـقانی دەسـەڵات و هاونیشـتمانی. تەنگـژەی داراییـش ڕۆژ دوای ڕۆژ زیاتـر تەشـەنەدەکات. ئەمـەش تەنگـژەی سیاسـی تووندتـر کـردووە.

گەندەڵـی ئیـداری، تەنگـژەی دارایـی و تەنگـژەی سیاسـی ئەگـەر چارەسـەرنەکرێن، دەبنەهـۆی دروسـتبوونی گەلێـك هەڕەشـەی ئاسایشـی ناوخۆیی وەك: دروسـتبوونی پشـێوی ناوخۆیـی (کێشمەکێشـی نێـوان گـۆڕان - پ.د.ك، پەکەکـە - پ.د.ك، پ.د.ك - ی.ن.ك)، تێکچوونـی سـەقامیگری، تێکچوونـی ئارامـی و نەزمـی گشـتی، دروسـتبوونەوەی نەزمـی دووجەمسـەری کـە ئەمـەش نەزمـی دوو ئیدارەیـی لێدەکەوێتـەوە و ئەگـەری جەنـگ و پێکدادانـی ناوخۆیـی زیاددەکات. ئەمە بەنـۆرەی خـۆی کۆمـەك بـەوە دەکات گرووپی وەك داعـش سـەرمایەگوزاری سیاسـی لەسـەر بـکات و لەپێنـاو ئەجێنـدا سـتراتیژییەکانی خۆیـدا بیقۆزێـتەوە. بۆیـە پێـش هەمـوو شـتێك هەرێمـی کوردسـتان پێویسـتی بـە هەڵمەتێکـی نیشـتمانییە بـۆ ئـەوەی ڕووبـەڕووی گەندەڵـی ئیـداری ببێتـەوە. ئەمـە دەبـێ لەگـەڵ "ئاشـتەواییەکی کوردسـتانی"دا هاوتەریـب بێـت بـۆ ئـەوەی بـە نەهێشـتنی تەنگـژەی سیاسـی کار بـۆ نەهێشـتنی تەنگـژەی داراییـش بکرێـت.

دووەمیـان هەڕەشـە دەرەکییەکانـە: ئـەم هەڕەشـانەش لـەدەرەوەی سـنوورەکانەوە هەڵدەقوڵێـن. جار-جـار لـە سـنوورەکانی تورکیـاوە، جاروبـار لـە سـنوورەکانی ئێرانـەوە و بەزۆریـش لـە سـنوورەکانی عەرەبسـتانی عێراقـەوە سـەرهەڵدەدەن. ئێسـتا ئـەم هەڕەشـەیە لـە سـنووری عەرەبسـتانی عێراقـەوە ڕووبـەڕووی هەرێمـی کوردسـتان بووەتـەوە کـە خـودی داعشـە. بـۆ قۆناخـی پۆسـت-داعش دەشـێ پیشـبینی چەنـد سـیناریۆیەك بکەیـن:

یەکـەم، داعـش وەك دیفاکتۆدەوڵـەت نامێنـێ، بـەڵام وەك گرووپێکـی تیـرۆرکاری کـە جەنگـی چەتەیـی دەکات دەمێنـێ و هەمیشـە وەك هەڕەشـەیەکی زینـدوو لەبەرامبـەر کوردسـتان دەمێنێتـەوە. دووەم، داعـش بچووکدەبێتـەوە و ئەگـەری ئـەوە هەیـە گرووپەکانـی وەك ئەنسارولسـوننە، سـوپای نەقشـبەندی، سـوپای ئیسـلامی و ئەفسـەرە بەعسـییەکان لێـی بتەکێنـەوە و سـەرلەنوێ بەناسـنامەی خۆیانـەوە سـەرهەڵبدەنەوە. سیناریۆی سـێیەم، ئەگـەری ئـەوە هەیـە دۆخێکـی جیـاواز بێـتەکایەوە و تەنانـەت گرووپـی سـوننەی جیـاواز و قەبەتـر سـەرهەڵبدا وەك حەشـدی نیشـتمانی و ڕەنگـە پێکـدادان لەنێـوان حەشـدی نیشـتمانی و حەشـدی شـەعبیش بێتەکایـەوە! سـیناریۆی چـوارەم، حەشـدی شـەعبی بـە لاوازبونـی داعـش سـەر لـە سـەری هەرێمـی کوردسـتان دەنـێ و هـەر لـە نەفتخانـەوە تاوەکـو دەوروبـەری موسـڵ کێشـەی ئاسایشـی نیشـتمانی و کێشـەی جیۆسیاسـی بـۆ کوردسـتان دەنێتـەوە. دەشـێ چاوەڕێـی زۆر پێکـدادان لەنێـوان هێـزی پێشـمەرگەی کوردسـتان و حەشـدی شـەعبییش بکرێـت.

سەرچاوەکان

1 - www.Radıkal.com, Murat Yetkin, Turkyeyi Suriye Denkleminden çıkarmak, 25 – 2- 2016.

2 - www.Posta.com, DAEŞ ve Pisikolijik Savaş, rapor, şubat 2014.

3 - مامەند رۆژە، کوردستان دراوسێی قاعیدەیە، گۆڤاری سڤیل، ژمارەی ....، هاوینی 2013.

4 - چاوپێکەوتن لەگەڵ مەحما خەلیل پەرلەمانتاری پێشوی ئێراق لەسەر پێکهاتەی ئێزدی و قایمقامی ئێستای شارۆچکەی شنگال، هاوینی 2015، بەکاسێت.

5 - Ahmet Davutoğlu, Staratejik Derinlik, Küre Yayinlari, 38.baskı, Istanbul, 2009, s.15-.

6 - د. غازی صالح نهار، الامن القومی العربي، ط 1، دارالمل، عمان 1993، لا 3.

7 - د.پیروز مجتهدزاده، جغرافیای سیاسی و سیاست جغرافیایی، سازمان تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها - سمت، تهران 1381، ص 127.

8 - حسین جاسم الخزاعي، داعش و اثره على الامن القومي العراقي، دارالحكمة، لندن، طبعة الاولى 2015، لا 30.

9 - Robert Mcnmara. The Essence of Security. Harpert and Row. New York. 1968. P.P 149150-.

10 - د.یسری الجوهري، الجغرافيا السياسية، جامعة سانت كليمنتس العالمية، بغداد 2009، ص 3.

11 - . هيثم الكيلاني، مفهوم الامن القومي العربي «دراسة في جانبيه السياسي و العسكري»، مركز دراسات العربي الاوروبي، باريس 1996، لا 70 – 71.

12 - محمد عاكف جمال، متغيرات في مفهوم الامن القومي، جريدة بيان الاماراتية، 7 نوفمبر 2014.

13 - Denis Retaille; Tarihte Jeopolitik, Çeviren Emre Sayin, Avrasiya Dosıyası, Cilt 8, Sayi 4. 2002, s.2223-.

14 - حسين جاسم الخزاعي، داعش و اثره على الامن القومي العراقي، مصدر سابق، لا 32.

15 - مامەند رۆژە، چۆن دەبین بە دەوڵەت؟ ئایندەی جیۆپۆلیتیکی کوردستان، بڵاوکراوەکانی کۆمپانیای شارپرێس، سلێمانی 2014، لا 20.

16 - جاري محمد، القدرة في التنظيم الدولي المعاصر، المجلة العربية للدراسات الدولية، السنة الاولى، عدد 2، واشنتن 1988، لا 50.

17 - جون بيلسي، الامن الدولي في حقبة مابعد الحرب الباردة، ترجمة مركز الخليج للابحاث، دبي 2008، لا 414.

18 - چاوپێکەوتن لەگەڵ پرۆفیسۆر دۆغو ئەرگیل سەبارەت بە چەمکەکانی ئاسایشی نیشتمانی لە کوردستان، هاوینی 2011، بەکاسێت.

19 - دکتر عزت الله عزتی، ژئوپلیتیك در قرن بیستویکم، چاپ چهارم، سازمان تدوین کتب دانشگاهی (سمت)، تهران 1390، ص 9091.

20 - Dr. Bulent Ülaş, Jeopolitik, Başlık Yayinlari, 1.Baskı, İstanbul, 2011, s.228229-.

21 - Suat İlhan, Jeopolitik Duyarlılık, Otuken Yayinlari, İstanbul, 2003, s.4243-.

22 - قدوين اندريا سعد اللة، مهددات الامن القومي السوداني، بحث تكميلي لنيل زمالة الامن الوطني، الدفعة الاولى (الخرطوم، الاكاديمية العليا للدراسات الاستراتيجية و الامنية، 2007، لا 38.

23 - عادل حسن محمد احمد، تحديات الامن القومي السوداني بعد نهاية الحرب الباردة و استراتيجية مواجهتها، شركة السودان للعملة المحدودة، الخرطوم 2013، لا 81.

بەشی 3

فاکتەرە هەرێمییەکان و کوردستان پۆست-داعش

ئایا کوردستان دەتوانێت لەنێوان تورکیا و داعشدا سەربەخۆیی وەربگرێت؟ [1]

پرۆفیسۆر بیلال سامبوور

پێشەکی

کورد وەك یەکێك لە کۆنترین گەلانی ناوچەکە لە جوگرافیای مێزۆپۆتامیا، بە چوارەم گەورەترین گەلی رۆژهەڵاتی نێوەڕاست دادەنرێن. کورد خاوەنی زمان، کولتوور، شێوازی ژیان، مێژوو، فۆلکلۆر و پێکهاتەی کۆمەڵایەتی تایبەت بەخۆیانن. هاوکات داهاتووی گەلی کورد بەشێوەیەکی بەربڵاو لە گشت جیهان تاوتوێی لەسەر دەکرێت. هەر لە سەرەتای سەدەی بیستەمەوە تاوەکو ئەمڕۆ داهاتووی سیاسی و کۆمەڵایەتی کورد هەمیشە لە رۆژەڤدابووە. کورد وەك گەلێکی نزیکەی 50 ملیۆن کەسی، لەنێوان خاکی دەوڵەتەکانی تورکیا، سووریا، عێراق و ئێران بڵاوبوونەتەوە. بەدەر لە جوگرافیای سرووشتی خۆیان، کورد ئەمڕۆ خاوەنی رەوەندێکی سەرووی دوو ملیۆن کەسین لە ئەوروپا. کورد لە شارە گەورەکانی وەك، ئیستەنبووڵ، تاران، ئیزمیر و دیمەشق دەژین. ئەمڕۆ نێوبردنی ئیستەنبووڵ وەك گەورەترین شاری کورد، بە تایبەتمەندییەکی گرنگی کورد دەردەخرێت. کورد لەڕووی کولتووری، سیاسەت و کۆمەڵایەتی وەك هەر کۆمەڵگەیەکی دیکە، خاوەن پێکهاتەیەکی دەوڵەمەندن. لایەنە جیاوازەکانی گەلی کورد وەك پێویستییەکی بۆچوونی پێکەوەژیان، لە هەوڵی جێبەجێکردنی خواستی سیاسی، کۆمەڵایەتی و بەرژەوەندی خۆیانن.

کورد، لە جیهان بە یەکێك لە گەورەترین گەلانی بێدەوڵەت دادەنرێن. لەوەتەی سەدەی بیستەمەوە تاوەکو ئەمڕۆ رووبەڕووی کۆکوژی، گوشار، گۆڕینی ناسنامە بوونەتەوە لەو وڵاتانەی کە تێیدا دەژین. کورد بەرامبەر ئەو گوشارانەی کە رووبەڕوویان بوونەتەوە، هەوڵی جیاوازیان داوە بۆ فراوانکردنی مافەکانی مرۆڤ، پێکهێنانی دەسەڵاتی خۆبەرێوەبەری و دەوڵەت لەو وڵاتانەی کە تێیدا دەژین.

---

1 - ئەم باسە بە زمانی تورکی نووسراوە و لەلایەن ناوەندی لێکۆڵینەوەی ڕووداوەوە کراوەتە کوردیی ناوەڕاست.

هەست بە بوونی کورد دەکرێت!

لەگەڵ هاتنی سەدەی بیستویەکەم لەسەر ئاستی نێودەوڵەتی هەست بە گرنگی کورد دەکرێت. ئیتر چوونەتە نێو ژینگەیەك کە خواست و داواکارییەکانیان بە ڕەوا دەبینرێت. بەشێوەیەکی چڕ ئاماژە بەوە دەکرێت کە سەدەی بیستویەکەم دەبێتە سەدەی کوردان. ئەمڕۆ دەوڵەتانی وەك سووریا و عێراق بەشێوەیەکی کرداری بوونیان نییە. لەگەڵ کۆتاییهاتنی ئەم دەوڵەتە دروستکراوانە، روونتر هەست بەڕاستیی کورد دەکرێت. سەرەڕای ئەوەی کە ئێستا بەڕوونی هەست بە دۆزی کورد دەکرێت، شتێکی زۆر سەیرە بەوەی کە پەیڕەوکردنی ئەو سیاسەتە بەردەوامە کە پێداگیری لەوە دەکات کورد پەیوەستبن بە دەوڵەتە دروستکراوەکانی وەك عێراق و سووریاوە.

مەزهەبگەرایی و بەرزبوونەوەی هەڕەشەی داعش

مەزهەب بووەتە بابەتی لێك جیاکردنەوەی کۆمەڵگە و پێکهێنانی جیاوازی قوڵ لەو وڵاتانەی کە کورد تێیدا دەژیت. ئەو بنەما دینامیکییەی کە ئەمڕۆ عێراق و سووریای لێك جیاکردووەتەوە بۆچوونی مەزهەبە. لەکاتێکدا کە کورد، لە چوارچێوەی چەمکی ناسنامە، نەتەوە و سەربەخۆیی بۆ دیاریکردنی چارەنووسی خۆیان بەرخۆدان دەکەن، شیعە و سوننەکان لەسەر بنەمای مەزهەب لە پێکدادانداان. لە عێراقیش لەنێو شیعە و سوننەکان گیریان خواردووە.
گۆڕانکاری گرنگ لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست بەتایبەتی لەعێراق و سووریا لە ئارادان. هاوکات هەموو گۆڕانگاریەکیش کێشە، مەترسی و هەڕەشەی نوێ بەدوای خۆیدا دەهێنێت. ئەو شەڕ و پێکدادانەی کە لەعێراق و سووریا بوونی هەیە، نیشاندەری ئەوەیە کە مەزهەبگەرایی وەك مەترسییەکی جددی چەند بەربڵاو بووەتەوە. داعش بەدەرفەت وەرگرتن لە بارگرژی نێوان شیعە و سوننە لەعێراق و سووریا لە جێگیرکردنی خۆی لەو ناوچانە سەرکەوتووبووە. هاوکات ئێستا بارگرژی مەزهەبگەرایی و توندڕەوی لە ناوچەی کوردستان لە رەهەندی هەڕەشەدا نییە. بەڵام ئەمە، بە مانای ئەوە نایێت کە توندڕەوی و مەزهەبگەرایی مەترسی و هەڕەشە بۆ کوردستان دروستناکات. لە بەرامبەر مەترسی داعش، دەتوانین بڵێین گرووپە کوردییەکان بەمەبەستی بەرەنگاربوونەوەی دوژمنی هاوبەش یەکڕیزیان دروستکردووە.
لەگەڵ راگەیاندنی سەربەخۆیی و جیابوونەوەی کوردستان لەعێراق بانگەشەی ئەگەری

پێکدادانی نوێ لەگەڵ عێراق و دووژمنایەتی سوننە و شیعە عەرەبەکان بە ئاراستەی کوردستان بەشێوەیەکی بەردەوام لەلایەن هێزە ناوچەییەکان و جیهانییەکان ئاماژەی پێدەکرێت. دەتوانین بڵێین کە لەنێو عەرەبە سوننەکان بۆچوونێکی نەرێنی لەبارەی هەرێمی کوردستان وەك سەرچاوەی گشت کێشەکان هەیە. لەدوای کەمکردنەوەی کاریگەری داعش، هەڕەشەی عەرەبە سوننەکان بۆ هەرێمی کوردستان بەردەوام دەبێت.

بەرخۆدانی رزگاری کوردستان لە دژی داعش

لەساڵی 2014ەوە کوردانی سووریا و عێراق لە بەرخۆدانێکی گەورەدان دژی داعش . دەسەڵاتدارێتی هەرێمی کوردستان خاوەنی زیاتر لە 900 کیلۆمەتر سنووری هاوبەشە لەگەڵ داعش. زیاتر لە 1500 پێشمەرگە لە شەڕی دژی داعش گیانیان لەدەستداوە. گەورەترین دووژمنی داعش، هەرێمی کوردستان و کوردن. وڵاتانی ئەوروپا و ئەمریکا هاوکاری سەربازیی هەرێمی کوردستان دەکەن. بەڵام ئەم هاوکارییە بۆ هەرێمی کوردستان لەدژی داعش وەك پێویست نییە. حکومەتی بەغدا دژی ناردنی هاوکاری سەربازییە بۆ پێشمەرگە و نایەوێت پێشمەرگە لەدژی داعش بەهێزببێت. هاوکات هەڵوێستی بەغدا لە دژایەتی بەهێزبوونی پێشمەرگە وەك هێزێکی کاریگەر لەدژی داعش رەنگدانەوەی ئەو ناڕەزاییەیە کە بەرامبەر بە بوونی کوردستان هەیەتی. بەرخۆدانی باڵای دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان لەدژی داعش، پێگە و متمانەپێکراوی کوردستانی لە جیهان بەشێویەکی ریشەیی بەرزکردووەتەوە.
رۆژهەڵاتی نێوەڕاست، کورد و جیهانیش بەرامبەر دڕندەیی و داگیرکاری داعش هەژاون. کورد گەورەترین بەرخۆدانیان بەرامبەر هێرشەکانی داعش کە ریشەی ئەو گرووپە بۆ رێکخراوی قاعیدە دەگەڕێتەوە نیشانداوە. هێزەکانی پێشمەرگە رۆڵێکی گرنگیان هەبووە لە ئازادکردنی شنگال و هاوکات رێگریکردن لە داگیرکردنی کۆبانێ لەلایەن داعشەوە. بەوشێوەیەش پێشمەرگە، رێز و شانازی گشت جیهانی بەدەستهێناوە. پێشمەرگە تاکە هێزە کە توانیویەتی ئەنجام لە دژی داعش بەدەستبێنێت. لەکاتێکدا کە سوپای عێراق توانای بەرەنگاری و لەنێوبردنی داعشی نییە، ئەمەشی لە کەوتنی موسڵ و زۆربەی رووداوەکانی دیکەدا نیشانداوە. بەوشێوەیەش پێشمەرگە وەك کاریگەرترین هێزی دژی داعش، بووەتە هۆکارێك بۆ ئەوەی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی چاویان بکەوێتە سەر پێشمەرگە و کوردستان. ئەمڕۆ زۆر وڵات لە هاوکاریکردن و راهێنان و پڕچەککردنی

پێشـمەرگەدا بەشـدارن. ئەمریـکاش لـەدژی داعـش بـە ئۆپەراسـیۆنی ئاسـمانی پاڵپشـتی لـە پێشـمەرگە دەکات.

رۆژهەڤی نەگۆڕ لە هەرێمی کوردستان: سەربەخۆیی

کـورد گەلێکـە لـە هـەر چـوار دەوڵەتـی ئێـران، عێـراق، سـووریا و تورکیـا دەژیـت. لـە هـەردوو وڵاتـی ئێـران و تورکیـا، کـورد خاوەنـی هیـچ پێگەیـەك نیـن. هـاوکات بەهـۆی شـەڕی سـووریاوە کـورد، لـە رۆژئـاوا سـێ کانتۆنـی: عەفریـن، کۆبانـێ و جزیرەیـان بـە سـیفەتی خۆبەڕێوبـەری پێکهێنـاوە. لـە قۆناخـی مۆدێرنـدا، فراوانتریـن پێکهاتـەی سیاسـی کـە کـورد تائێسـتا پێکیانهێنابێـت، دەسـەڵاتی هەرێمـی کوردسـتانە. کوردانـی عێراق لەساڵی 1991ەوە بەشـێوەیەکی کردەیـی خاوەنـی ئۆتۆنۆمـی خۆیانـن. لەساڵی 2005دا دەسـەڵاتی هەرێمـی کوردسـتان لـە دەسـتووری عێـراق وەك ناوچەیەکـی ئۆتۆنـۆم بـە فەرمی ناسـێنراوە. بـەڵام لەسـەر شـاری کەرکـووك و بەشـێك لـە ناوچەکانـی دیکـە، ناکۆکـی لەنێـوان عێـراق و کوردسـتان لەئارادایـە.

سـەربەخۆیی هەرێمـی کوردسـتان بەشـێوەیەکی بـەردەوام گفتوگـۆی لەسـەر دەکرێـت و سـەرۆك مەسـعود بارزانیـش بـە گەورەتریـن سـەرۆکی ئـەو سـەربەخۆییە دەژمێردرێـت. سـەرۆك بارزانـی لـە ناوچەکـە و جیهـان بـۆ سـەربەخۆیی کوردسـتان هەوڵێکـی زۆر دەدات. سـەرۆك بارزانـی دەڵێـت " کاتـی بڕیـاردان بـۆ داهاتوومـان هاتـووە. ناتوانیـن چاوەڕێـی بڕیـاری گەلانـی دیکـە بیـن بـۆ ئێمـە". ئیـتر کـورد ئـارەزووی ئـەوە دەکـەن خۆیـان بڕیـار لەسـەر داهاتـووی خۆیـان بـدەن. ئارەزووی سـەربەخۆیی لەنێـو کوردانـدا پەیوەنـدی قوڵـی بـە بابەتـی دەروونـی، کۆمەڵایەتـی، مێژوویـی، سیاسـی و کولتوورییـەوە هەیـە. کوردسـتان لـە هەوڵـی ئەوەدایـە کـە بەشـێوەیەکی ئاشـتیانە و دیموکراتـی لەعێـراق جیاببێتـەوە و سـەربەخۆ بێـت. بـەڵام دەوڵەتەکانـی ناوچەکـە رێگـە بەمـە نـادەن و دەیانـەوێ پێکـدادان و قەیـران لەنێـوان عێـراق و هەولێـر سـەرهەڵبدات.

کوردستان و ناوچە کێشە لەسەرەکان

بـۆ بەردەوامـی کوردسـتان، کۆنترۆڵکردنـی ئـەو ناوچانـەی کـە گاز و نەوتیـان لێیـە بەتایبەتـی کەرکـووك پێویسـتە. لەگـەڵ سـەرهەڵدانی هەڕەشـەی داعـش و گەڕاندنـەوەی ناوچـە ناکۆکـی لەسـەرەکان بـۆ سـەر هەرێمـی کوردسـتان لەلایـەن پێشـمەرگە، بـووە هـۆکاری

سـەرهەڵدانی چەندیـن گفتوگـۆ و دەمەقاڵـێ. تورکیـا نیگەرانـە بـە کۆنترۆڵکردنـی ناوچـە ناکۆکـی لەسـەرەکان بەتایبەتـی کەرکـووك لەلایـەن دەسـەڵاتی هەرێمـی کوردسـتانەوە. کەرکـووك وەك گرنگتریـن ناوچـەی ناکۆکـی لەسـەر دەژمێردرێـت. لەکاتێکـدا کەرکـووك بـە ناوەنـدی مێژوویـی کوردسـتان و بـە قودسـی کـورد دادەنرێـت. سـەرەڕای ئـەوەی کـە رژێمی سـەددام بەشـێوەیەکی سیسـتەماتیکی هەوڵـی بەعەرەبکردنـی کەرکووکـی داوە، بـەڵام نەتوانـرا پێگـەی کەرکـووك وەك ناوەنـدی کوردسـتان بگۆڕدرێـت. لـە سـاڵی 2014دا، داعـش لـە هێرشـکردنە سـەر کوردسـتان و کەرکـووك لەبەرامبـەر پێشـمەرگە رووبـەڕووی شکسـت و زیانـی گـەورە بـووەوە. ئەمـڕۆ کەرکـووك بەشـێوەیەکی کردەیـی لەلایـەن دەسـەڵاتی هەرێمـی کوردسـتانەوە بەرێوەدەبردرێـت. ئەمـڕۆ بەشێوەیەکی کردەیـی سـنووری هەرێمی کوردسـتان دیاریکـراوە.

تورکیـا بەرگـری لـەوە دەکات کـە دەسـەڵاتی هەرێمـی کوردسـتان بەبیانـووی هەڕەشـەی داعـش، دەسـتی بەسـەر کەرکـووك و ناوچـە ناکۆکـی لەسـەرەکانی نێـو مـاددەی 140دا گرتـووە و لەسـایەی داعـش گەیشـتووەتە کۆتایـی سـنوورەکانی خـۆی. لەوانەیـە تورکیـا لـە داهاتـوودا بەرگـری لـەوە بـکات کـە دەسـەڵاتی هەرێمـی کوردسـتان، دەبـێ کەرکـووك و ناوچـە ناکۆکـی لەسـەرەکانی دیکـە رادەسـتی عێـراق بکاتـەوە. تورکیـا، بەهیـچ شـێوەیەك نایـەوێ کەرکـووك بچێتـە ژێـر کۆنترۆڵـی کوردسـتانەوە.

دابەشبوونی سیاسی لە کوردستان

ماوەیەکـی درێـژە هەرێمـی کوردسـتان بابەتـی سـەربەخۆیی خسـتووەتە رۆژەڤـی خۆیـەوە. لەگـەڵ ئەمەشـدا ئامـاژە بەوەدەکرێـت کـە ژمارەیەکـی زۆر رێگـری لەبـەردەم سـەربەخۆیی کوردسـتاندا هـەن. لـە هەرێمـی کوردسـتان پارتـە سیاسـییەکانی وەك پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان، یەکێتـی نیشـتمانی کوردسـتان، بزووتنـەوەی گـۆڕان، یەکگرتـووی ئیسـلامیی کوردسـتان هەروەهـا کۆمەڵـی ئیسـلامی هـەن. هـاوکات بارگـرژی و جیـاوازی زۆر لەنێـو ئـەو پارتـە سیاسـیانەدا هەیـە. پێکدادانـی سیاسـی و بوونـی جیـاوازی لەنێـو کـوردان بەگرنگتریـن رێگـر لەبـەردەم سـەربەخۆیی کوردسـتان دادەنرێـت. بەمانایەکـی دیکـە، لـە بابەتـی سـەربەخۆیی نەتوانـراوە یەکڕیـزی کـورد دەسـتەبەربکرێت. پێکهاتـەی میلیشـیایی نێـو هەرێمـی کوردسـتان، بـە گەورەتریـن رێگـری بـەردەم پێکهێنانـی دەوڵەتێکـی سـەربەخۆ دادەنرێـت. تورکیـا پێشـبینی ئـەوە دەکات کـە هەوڵـی بارزانـی بـۆ سـەربەخۆیی، هەوڵێکـی تاکـە کەسـییە و پارتەکانـی دیکـە بەتایبەتـی یەکێتـی و گـۆڕان پاڵپشـتی پێویسـت نابـن و

دانوستاندن لەنێو پارتە سیاسییەکانی کوردستان لەبارەی سەربەخۆییەوە ئەنجامنادرێت.

وڵاتانی ناوچەکە و هێڵی دژە-کوردستان

لەبارەی سەربەخۆیی، هەڵوێستی دژە-کوردستان لەلایەن وڵاتانی ناوچەکە بە هۆکاری ڕێگری سەرەکی دادەنرێت. ئێران و تورکیا دژی سەربەخۆیی کوردستانن. سەرەڕای ئەوەی ئێران بەئاشکرا دژایەتی خۆی بەرامبەر سەربەخۆیی کوردستان دەرخستووە، تورکیا زیاتر بە ئاماژە و لەڕێگەی دیپلۆماتی لە هەوڵی ئەوەدایە کە بڵێت دژی سەربەخۆیی کوردستانە. تورکیا لە بابەتی سەربەخۆیی کوردستان هێزێکی هاوسەنگ نییە بەرامبەر ئێران، بەڵکو لە پێگەی هێزێکدایە کە پاڵپشتی لەو ئۆپۆزیسیۆنە دەکات کە دژی سەربەخۆیی کوردستانە. لەگەڵ ئەمەشدا تورکیا واز لە هاوئاهەنگیی خۆی لەگەڵ کورستان ناهێنێت. بەڵکو مەرجی ئەو هاوئاهەنگییە بە نەبوونی سەربەخۆیی بەستووەتەوە. هەوڵدان بۆ سەربەخۆیی بە متمانەکردن بەو وڵاتانەی کە دژی سەربەخۆیی کوردستانن، کۆتاییەکی بێئەنجامە. کورد ڕووبەڕووی ئەوە بوونەتەوە کە دەبێ بابەتی سەربەخۆیی لەگەڵ ئەو دەوڵەتانەی کە تێیدا دەژین و دەوڵەتانی دراوسێ تاوتوێ بکەن. بەمانایەکی دیکە کورد ناچارکراون کە رکابەرانی خۆیان بە سەربەخۆیی رازیبکەن.

دابەشبوونی عێراق و سووریا بەهۆی شەڕەوە، بەمانای ئاساییبوونەوەی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست و کوردستان نایێت. هەر پێشهاتێکی توندوتیژی و پێکدادان لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست کاریگەری نەرێنی لەسەر دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان هەیە. هاوکات دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان لەنێو شەپۆلی قووڵی جوگرافیای ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست هەوڵی مانەوەی خۆی دەدات. لە مەرجی ئێستادا گرنگترین شت بۆ هەرێمی کوردستان پارێزگاریکردن لە بوونی خۆیەتی.

پاڵپشتی ناوچەیی و جیهانی مەرجێکە بۆ سەربەخۆیی کوردستان. بەڵام تاوەکو عێراق بەشێوەیەکی فەرمی بمێنێتەوە، تورکیا و ئێران لە بەرهەڵستکاری سەربەخۆیی بەردەوامدەبن. لەدوای پەرتەوازەبوونی عێراق و هەنگاوهاویشتن بۆ سەربەخۆیی کوردستان، دەتوانین پێشبینی بەرهەڵستکاری کەمتر بۆ ئەو سەربەخۆییە بکەین. هاوکات قۆناخی دوای داعش و بەتایبەتی قۆناخی دوای عێراق، دەتوانرێت بە قۆناخێکی گونجاو بۆ سەربەخۆیی کوردستان دابنرێت.

ناوچەی کوردستانی پەیوەست بە تورکیا

هەندێجار لە تورکیا بەدەر لە سەربەخۆیی کوردستان باس لە ناوچەیەکی فیدرالی کوردی سەر بە تورکیا دەکرێت. سەرەڕای باسکردنی کوردستان وەك ویلایەتی تورکیا لەلایەن تورکە موحافزکارەکانەوە، ئەمە نەبووەتە تێزێکی گشتگیر و سیاسی بۆ جێبەجێکردن. هاوکات بانگەشەی پاراستنی کورد لەلایەن تورکیا و یەکگرتنی تورکیا و کوردستان، سیناریۆیەکی لەراستی بەدەرە. هەروەك چۆن تورکیا هیچ کاتێك سەربەخۆیی کوردستانی پەسندنەکردووە، بەهیچ شێوەیەك بە ئەرێنی نەیڕوانیوەتە نزیکبوونەوەیەك لە ئاستی یەکگرتن لەنێوان خۆی و کوردستان.
تورکیا بەدەر لە سەربەخۆیی، دەیەوێت پارێزگاری لە دۆخی ئێستا بکرێت. بە مانایەکی دیکە، تورکیا پێداگیری لە مانەوەی کوردستان لەگەڵ عێراق دەکات. تاوەکو ئەوکاتەی کە سەرۆك بارزانی درێژە بەو پێگەیە بدات، ئەوا لەلایەن تورکیاوە پاڵپشتیدەکرێت. داواکردنی بارزانی بۆ گشتپرسی سەربەخۆیی بە نەرێنی لە تورکیا پێشوازی لێدەکرێت و ڕەتدەکرێتەوە.

ترسی هەمیشەیی تورکیا: دابەشبوون

تورکیا لەو باوەڕەدایە کە سەربەخۆیی کوردستان، شەپۆلی سەربەخۆیی لەنێو کوردانی تورکیاش دروستدەکات. بەمانایەکی دیکە، تورکیا سەربەخۆیی کوردستان بە مۆدێلێکی جیاخواز بۆ تورکیا دەبینێت. لەپاڵ ئەمەشدا تورکیا سەرەڕای پێشخستنی پەیوەندییە ئابوورییەکانی لەگەڵ کوردستان، تائێستا دوورە لە بیرۆکەی سەربەخۆیی کوردستان. بەدرێژایی هەتا کێشەی کورد لە سووریا و تورکیا چارەسەرنەکرێت، بە ئەستەم دەشێ پێشبینی پاڵپشتی تورکیا بۆ سەربەخۆیی کوردستان بکرێت.
تورکیا، نیگەرانە لە هەڕەشەی داعش بۆ سەر هەرێمی کوردستان. (پارتی کرێکارانی کوردستان-پەکەکە) سەرچاوەی نیگەرانی سەرەکییە بۆ تورکیا. هاوکات تورکیا پرسی جێگیربوونی پەکەکە لە هەرێمی کوردستان وەك هەڕەشەیەك بۆ سەر ئاسایش و بوونی خۆی دەزانێت. تورکیا بە زیادکردنی هێزی سەربازی لە هەرێمی کوردستان بەدوای دۆزینەوەی ڕێگەیەکە بۆ کەمکردنەوەی هەڕەشەی پەکەکە.
لەدوای ئەوەی پرۆسەی چارەسەری بەمەبەستی چارەسەرکردنی کێشەی کورد لە تورکیا دەستپێکرد، ئێستا گۆڕاوە بۆ قۆناخی شەڕ و پێکدادان. سەرۆك کۆماری

تورکیـا، ئەردۆغـان رایگەیاندبـوو کـە کێشـەی کـورد بوونـی نییـە. لەدۆخـی ئێسـتادا تورکیـا، سیاسـەتی نەبوونـی کێشـەی کـورد بەڵکـو هەبوونـی کێشـەی تیـرۆر پەیـڕەودەکات. تورکیـا بـە گوێـرەی مەرجەکانـی یەکێتـی ئەوروپـا و لەچوارچێـوەی مافەکانـی مـرۆڤ نەیتوانیـوە کێشـەی کـورد چارەسـەربکات. قۆناخـی شـەڕ و پێکـدادان دووبـارە دەسـتپێکردووەتەوە. ئەمـەش وایکـردووە کـە تورکیـا زۆر لـە خاڵـی پێشـوازیکردن لـە سـەربەخۆیی کوردسـتان دووربکەوێتـەوە.

هەڵەی گەورەی تورکیا: "باکووری عێراق"

بەسەرپەرشـتی ئەمریـکا، لەسـاڵی 1992 حکومەتـی هەرێمـی کوردسـتان پێکهێـنرا. تورکیـا لەوکاتـەوە تائێسـتا بـە مانـای راسـتی و تەواوکـەر، یەکێتـی نیشـتمانی کوردسـتان (یەنەکـە) ی قبوڵنەکـردووە. رێگرینەکـردن لـە دامەزراندنـی حکومەتـی هەرێمـی کوردسـتان لەلایـەن تورکیـاوە وەك هەڵەیەکـی گـەورە هەڵسـەنگاندنی بـۆ دەکرێـت. رەجـەب تەیـب ئەردۆغـان سـەرکۆماری تورکیـا، رایگەیاندبـوو "ئێمـە عێراقێکـی نوێـمان ناوێـت. ئەمـەش چییـە؟ هەڵبەتـە باکـووری عێراقـە، ئێسـتاش دەڵێـن باکـووری سـووریا پێکبهێنرێـت؟ قبوڵکردنـی ئەمـە ئەسـتەمە". بەوپێیـەش رێگرینەکـردن لـە پێکهێنانـی باکـووری عێراق(هەرێمـی کوردسـتان) وەك هەڵەیەکـی گـەورە هەڵسـەنگاندنی بـۆ دەکرێـت. سیاسـەتی سـتراتیژیی تورکیـا بـە ئاراسـتەی ئەوەیـە کـە کـورد لـە رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت نەبنـە خاوەنـی هیـچ پێگەیـەك. رەجـەب تەیـب ئەردۆغـان سـەرۆك کۆمـاری تورکیـا، بەشـێوەیەکی ئاشـکرا رایگەیانـدووە کـە قبوڵکردنـی باکـووری عێـراق وەك هەرێمـی کوردسـتان هەڵەیەکـی گەورەیـە. بەوپێیـەش پەیامـی ئـەوەی بەئاشـکرا گەیانـدووە کـە سـەربەخۆیی کوردسـتان دەبێتـە هەڵەیەکـی گەورەتـر. تورکیـا لـە دۆخـی ئێسـتادا دەیەوێـت "دوو هەڵـەی گـەورە" دووبارەنەکاتـەوە. تورکیـا پێـش هەمـوو شـتێك بـۆ رێگریکـردن لـە پێکهێنانـی رۆژئـاوا (باکـووری سـووریا) لەلایـەن کـوردەوە هەمـوو شـتێك دەکات. لـەدوای ئەمـەش هەوڵـی زۆر بـۆ رێگریکـردن لـە سـەربەخۆیی هەرێمـی کوردسـتان دەدات. لەگـەڵ خسـتنە رۆژەڤـی بابەتـی گشتپرسـیی سـەربەخۆیی لەلایـەن دەسـەڵاتی هەرێمـی کوردسـتان، دووبـارە هێڵـی رەسـمی تورکیـای لەبـارەی دژایەتـی سـەربەخۆیی کوردسـتان چالاککردووەتـەوە و بووەتـە هـۆکاری سـەرهەڵدانی قۆناخێکـی دیکـە.

لـەدوای ئـەوەی سـەرۆك بارزانـی بابەتـی گشتپرسـیی خسـتە رۆژەڤـەوە، تورکیـا بـۆ راگرتنـی ئـەم هەوڵـە داوای لـە وڵاتانـی ئەوروپـا کـردووە. بەوپێیـەش مێـرکڵ بـە سـەرۆك بارزانـی

راگەیانـدووە کـە سـەربەخۆیی هۆکارێکـە بـۆ ناسـەقامگیری ناوچەکـە و بەوشـێوەیەش دژی ئـەوەن. هـاوکات بانگەشـەی ئـەوە هەیـە کـە تورکیـا بـۆ رێگریکـردن لـە سـەربەخۆیی کوردسـتان، وەك گوشـارێك کارتـی رەوتـی پەنابەرانـی دژی ئەوروپـا بەکارهێنـاوە. لەکاتێکـدا کـە ئەڵمانیـا بـە گرفتـی پەنابەرانـەوە گیـری خـواردووە، ئەگەرێکـی بەهێـزە کـە تورکیـا لـەم بابەتـە گوشـاری خسـتبێتە سـەر ئـەو وڵاتـە.

تورکیـا زۆر خۆشـحاڵە بـەوەی کـە ئەمریـکا، ئەوروپـا و رووسـیا لەبـارەی سـەربەخۆیی کوردسـتانەوە رێکنەکەوتـوون. تورکیـا وابیردەکاتـەوە کـە تاوەکـو ئـەم رێککەوتنـە ئەنجامنەدرێـت، کوردسـتان سـەربەخۆ نابێـت. تورکیـا نایەوێـت هاوسـۆزی جیهـان بـۆ پێشـمەرگە بەهـۆی بەرەنگاربوونـەوەی داعـش ببێتـە زەمینەیەکـی پێویسـت بـۆ سـەربەخۆیی کوردسـتان.

سەربەخۆیی کوردستان و کۆمەڵگەی تورکیا

لـە تورکیـا دژایەتییەکـی قوڵـی سیاسـی و کۆمەڵایەتـی بـۆ سـەربەخۆیی کوردسـتان هەیـە. لەئەنجامـی ئـەو پڕوپاگەندانـەی کـە سـاڵانێکە دەکرێـن، هەرێمـی کوردسـتان لەلایـەن تورکەکانـەوە وەك ئیسرائیلـی دووەم ناودەبرێـت. ئـەم بۆچوونـە لەنێـو چینـی موحافـزکاران و ناسیۆنالیسـتەکان هەیـە. هـاوکات پرسـی راگەیاندنـی پاڵپشـتی لـە ئەنجامدانـی گشتپرسـی و پاشـان سـەربەخۆیی کوردسـتان لەلایـەن ئیسرائیلـەوە وەك پروپاگانـدەی ئـەم بۆچوونـە بەکارهێـنراوە. لەپـاڵ ئەمـەش سـەربەخۆیی کوردسـتان وەك پرۆژەیەکـی جوولەکـە و ئیسرائیـل ناودەبرێـت.

زیاتـر لـە نیـوەی کۆمەڵگـەی تورکیـا بەشـێوەیەکی توونـد دژی سـەربەخۆیی کوردسـتانن. هەندێـك لـە چینـی کۆمەڵگـە لـەو بڕوایـەدان کـە پێویسـتە دەوڵـەت هەمـوو رێگەیەکـی سـەربازی و دیپلۆماتـی بـۆ رێگریکـردن لە سـەربەخۆیی بەکاربێنێت. بەشـێکی زۆری کۆمەڵگە بەهـۆی بەرژەوەنـدی ئابوورییـەوە لەبەرانبـەر پەیوەنـدی نێـوان تورکیـا و هەرێمی کوردسـتان بێدەنگـن. لەلایەکـی دیکـەش سـەربەخۆیی کوردسـتان وەك بابەتـی ئاسایشـی دەبینـن.

بەشـێکی زۆری کۆمەڵگـە بـەدەر لە گرووپە ناسیۆنالیسـتەکان، سـەرباری دژایەتی سـەربەخۆیی کوردسـتان، بـەڵام کاردانەوەیەکـی توونـد پیشـاننادەن. بەشـێوەیەکی گشـتی کاردانـەوەی کۆمەڵگـە پەیوەسـتە بـە لێدوانەکانـی دەوڵـەت لەوبـارەوە. دەتوانیـن بڵێیـن ئەگـەر دەوڵـەت دژی سـەربەخۆیی نەبێـت ئـەوا بەشـی زۆری کۆمەڵگـەش دژی سـەربەخۆیی کوردسـتان نابـن. ئیـتر کۆمەڵگـە لەگـەڵ بوونـی کوردسـتان راهاتـووە.

لـە تورکیـا، لەنێـو چینێکـی فراوانـی کۆمەڵگـە دەسـەڵاتی هەرێمـی کوردسـتان وەك دەوڵـەت قبوڵکـراوە. بـەڵام هەمیشــە وابیردەکرێتــەوە کــە نابــێ ئــەم قبوڵکردنــە بگۆڕدرێــت بــۆ دانپێدانانـی کوردسـتان بەشـێوەیەکی فەرمـی. بەچەمککردنـی باکـووری عێـراق، ئاماژەیـە بـۆ چەمکێـك لەبـارەی نەناسـاندنی دەسـەڵاتی هەرێمـی کوردسـتان. لـە وڵاتـی تورکیـا لەبـارەی گۆڕینـی باکـووری عێـراق بـۆ دەسـەڵاتی هەرێمـی کوردسـتان ڕێگەیەکی درێـژ بـڕدراوە. تورکیا ئامـاژەی باکـووری عێـراق بەهەمـان شـێوە ئێسـتا بـۆ باکـووری سـووریا دووبـارە دەکاتـەوە. هـاوکات لەبـارەی گۆڕینـی دەسـەڵاتی هەرێمـی کوردسـتانەوە بـۆ کوردسـتانی سـەربەخۆ، تورکیـا ڕێگەیەکـی زۆر درێـژی مـاوە بیبڕێـت.

ترسی هەمیشەیی تورکیا: کوردستانی سەربەخۆ

بیرۆکـەی کوردسـتانی سـەربەخۆ گەورەتریـن ترسـە لـە مێـژووی کۆمـاری تورکیـادا. لـەدوای ساڵەکانی دووهـەزار ئیـتر بـاس لـە گۆڕانـی قەدەخـەی کوردسـتانی سـەربەخۆ لـە تورکیـا دەکرێـت. بـەڵام پێچەوانـەی ئـەم بیرۆکەیـە تائێسـتا قەدەخـەی کوردسـتانی سـەربەخۆ لـە تورکیـا بەردەوامـە. تورکیـا، بەرگـری لـەوە دەکات کـە بەدرێژایـی مانـەوەی حکومەتـی بەغـدا پێویسـتە هەرێمـی کوردسـتان لەگـەڵ حکومەتـی ناوەندیـدا بمێنێتـەوە. تورکیـا ئیـتر ڕاهاتـووە لـە هەرێمـی کوردسـتان کـە پەیوەسـت بـە حکومەتـی بەغـدا بێـت. بـەڵام بەهیـچ شـێوەیەك قبوڵـی بیرۆکـەی کوردسـتانی سـەربەخۆ نـاکات.

ئەردۆغـان لەکاتـی سـەردانەکەی مەسـعود بارزانـی بـۆ دیاربەکـر بـۆ یەکەمجـار نـاوی "هەرێمـی کوردسـتان"ی بەکارهێنـا. لـەدوای ئـەم وتەیـەی ئەردۆغـان ناتوانرێـت بیرۆکـەی بوونـی میانـڕەوی لـە بابەتـی کوردسـتانی سـەربەخۆ بخرێتـەڕوو. بەڵکـو تەنیـا ئاماژەیەکـە بـۆ قبوڵکردنـی هەرێمـی کوردسـتان. لـە سـەردانەکەی بارزانیـدا ئـاڵای کوردسـتان لەپـاڵ ئـاڵای عێـراق لەنێـو کۆشـکی سـەرۆکایەتی کۆماریـدا دانـرا. بـەڵام ئەمـە بەهیـچ شـێوەیەك بەمانـای ئـەوە نایێـت کـە تورکیـا سـەربەخۆیی کوردسـتان پەسـنددەکات. بەڵکـو ڕەنگدانـەوەی ئـەو بۆچوونەیـە کـە تورکیـا لایەنگـری هەرێمێکـە سـەربە عێـراق و لـە هەمانکاتـدا پەیوەسـت بـە تورکیـا بێـت. هـاوکات ڕێککەوتنـی ئابـووری و سیاسـی تورکیـا و کوردسـتان ناتوانرێـت بەمانای قبوڵکردنـی سـەربەخۆیی کوردسـتان لەلایـەن تورکیـاوە لێکبدرێتـەوە. ئەمـە تەنیـا بەمانـای ئـەوە دێـت کـە سـەربە بەغـدا بـە و تەنیـا لەگـەڵ منیـش پەیوەندیـت هەبێـت. تورکیـا بـە تـەواوی تائێسـتا بوونـی کـوردی قبوڵنەکـردووە و بیرۆکـەی کوردستانیشـی بەهیـچ شـێوەیەك پـێ قبـوڵ نییـە. دەتوانیـن بڵێیـن قەدەخـەی بیرۆکـەی کوردسـتان لـە تورکیـا بەردەوامـە.

پڕوپاگەندەی نوێی تورکیا:
لەبەر سەقامگیری نەخێر بۆ کوردستان!

دەوڵەتـی تورکیـا، لـە هەڵوێسـتی نەرێنـی لەبـارەی سـەربەخۆیی کوردسـتان بەردەوامـە. باشـترین چارەسـەر بـۆ تورکیـا بەهێزبوونـی هەرێمـی کوردسـتان و مانەوەیەتـی لەگـەڵ بەغـدا. ئەحمـەد داودئۆغڵـو سـەرۆکوەزیرانی تورکیـا، لـە لێدوانێکیـدا بـۆ ڕۆژنامـەی فرانکفـورت ئاڵگێمیـن زایتونگـی ئەڵمانـی لـە وەڵامـی پرسـیاری "پەنجەرەیـەك بـۆ دامەزراندنـی دەوڵەتێکـی سـەربەخۆ، بـۆ کوردەکانـی عێـراق دەکرێتـەوە. ئایـا ئەمـە هیـچ مەترسـییەکی بـۆ سـەر تورکیـا هەیـە"؟ گوتوویەتـی: "بـۆ تورکیـا نەخێـر، بـەڵام بـۆ سـەقامگیری ناوچەکـە بەڵـێ". داودئۆغڵـو ئامـاژەی بـەوەداوە کـە گۆڕانـی سـنووری عێراق و سـووریا، شـەڕ و پێکدادانـی دەوڵەتـەکان زیاددەکات و هـاوکات مانەوەی سـنووری ئێسـتای بەباشـتر زانیـوە. ئـەم لێدوانـەی داودئۆغڵـو ئامـاژە بـە بنەمـای سیاسـەتی دژایەتـی تورکیـا بـۆ سـەربەخۆیی کوردسـتان دەردەخـات. بەجۆرێـك تورکیـا دەسـتیکردووە بـە بەکارهێنانـی بانگەشـەی سـەربەخۆنەبوونی کوردسـتان بەمەبەسـتی سـەقامگیری ڕۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت. بەوشـێوەیەش بانگەشـەی بەسـتنەوەی سـەربەخۆنەبوونی کوردسـتان بـە سـەقامگیری بەشـێوەیەکی ئاشـکرا و ڕوون لەلایـەن گوتەبێـژی ئاکپارتـی عومـەر چەلیـك بەوشـێوەیە خراوەتـەڕوو: "سـەرهەڵدانی دەوڵەتێکـی سـەربەخۆ لـەم ناوچەیـەدا ئاسـوودەیی ناوچەکـە پێشـناخات، ئەمـە نـەك تەنیا بـۆ ناوچـەی کـوردی یـان ناوچەیەکـی دیکـە بڵێـم. هـاوکات ئێسـتا ئەگـەر بـاس لـەوە بکەیـن لەوانەیـە بگوترێـت کەسـانی دیکـە مافـی ئەوەیـان هەیـە و بـۆ کـورد مافـی ئـەوەی نییـە؟ ئەمـە بابەتـی ئەمڕۆ، بابەتـی جیهـان و بابەتـی سـەدەیە ... ئـەوەی کـە ڕۆحـی کات فەرمانـی بـە ئێمـە کـردووە ئەوەیـە: بابـەت دروسـتبوونی چەنـد دەوڵەتێـك نییـە، بەڵکـو پێویسـتە ڕێـز لـە سـنوورەکانی نێـو ئـەو دەوڵەتانـە بگیرێـت و یەکێتـی سیاسـی و ئابـووری پێکبهێنرێـت. هـاوکات بتوانرێـت لـەڕووی سیاسـی، کولتـووری و ئابوورییـەوە گەلانـی ئـەم ناوچانـە لێـك نزیکبکرێنـەوە. هەروەهـا بتوانرێـت خەڵکـی ئەنـادۆڵ و مێزۆپۆتامیـا یەکبخرێـن لەنێـو حـەوزی کولتـووری هاوبـەش، ئاسـوودەیی، ئاسـایش و ئـازادی هاوبـەش. بەوشـێوەیەش ئەگـەر بابەتەکـە وەك بابەتـی دەوڵـەت لێکبدەینـەوە ئـەوا ڕووبـەڕووی سـەرهەڵدانی بۆچوونـی دەوڵەتێکـی نەتەوەیـی سـەرەتایی وەك سـەدەی 19یـەم دەبینـەوە. ئـەم بۆچوونـەش سـوود بـە هیـچ لایەنێـك ناگەیێنێـت و ئـازادی و ئاسـوودەیی کـەس فـراوان نـاکات. هـاوکات بانگەشـەی بوونـی دەوڵـەت یـان

نەبوونـی هیـچ شـتێك نییـە بـەدەر لـە جێگیرکردنـی ئـەو ڕۆژهـەڤـە دروسـتکراوەی سـایکس-پیکـۆ. ئـەوەی لـەم ناوچەیـەدا پێویسـتە خۆمانـی پێـوە سـەرقاڵبکەین ئەوەیـە کـە چـۆن گشـت گرووپـە ئەتنیکـی و مەزهەبییـەکان ڕێـز لـە سـنووری دەوڵەتـان بگـرن و هەروەهـا چـۆن بۆچوونـی سیاسـی و پێکەوەبەسـتنی کولتـووری نـوێ بەرهەمبێنـن. بۆیـە پێموایـە بۆچوونـی دەوڵەتێکـی سـەربەخۆ بۆچوونێکـی زۆر ڕاسـت نییـە".
پێویسـت بـە بۆچوونێکـی جیـاواز هەیـە لەبـارەی ئـەوەی کـە کوردسـتانی سـەربەخۆ سـەقامگیری و ئاسایشـی ڕۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت تۆکمـەدەکات. پرسـەکانی سـەقامگیری و دادپـەروەری، سـەربەخۆیی کوردسـتان بەپێویسـت دەزانێـت. تورکیـا داوادەکات کـە کوردسـتان واز لـە دیاریکردنـی چارەنووسـی خـۆی بێنێـت. تورکیا بەپێویستی دەزانێت کە ڕێگـە لـە سـەربەخۆیی کوردسـتان بگیرێـت. دەیەوێـت تەنیـا خـۆی ببێتـە خاوەنـی دواوتـە لەبـارەی هەمـوو شـتێکی کوردسـتان. تورکیـا وەك دۆڕاندنـی خـۆی و سـوودمەندبوونی کورد دەڕوانێتـە بابەتـی سـەربەخۆیی.
هـاوکات بانگەشـەی ئـەوە دەکـرا کـە سـەربەخۆیی کوردسـتان دەبێتـە هـۆکاری ناسـەقامگیری ڕۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت. دابەشـبوونی سـووریا و عێـراق دەرفـەت دەڕەخسـێنێت بـۆ دامەزراندنـی دەوڵەتـی داعـش. سـەرەڕای بوونـی دەوڵەتـی عێـراق و سـووریا، بەنـاو دەوڵەتێکـی داعـش دانـراوە. بەرامبـەر دەوڵەتـی داعـش، هـەردوو وڵاتـی سـووریا و عێـراق دەستەوەسـتانن. تاکـە هێـزی کاریگـەر بەرامبـەر داعـش کوردسـتانە. ئـەو ئەزموونـەی کـە هاتووەتەپێـش نیشـاندەری ئەوەیـە کـە دەسـەڵاتی هەرێمـی کوردسـتان بەهیـچ شـێوەیەك هەڕەشـە بـۆ سـەر هیـچ وڵاتێـك نییـە. دروسـتکردنی هەڕەشـە لەلایـەن هەرێمـی کوردسـتان هەڵەیـە و بەپێچەوانـەوە دروسـتبوونی هەڕەشـە لەلایـەن دەوڵەتانـی ناوچەکـە بـۆ سـەر هەرێمـی کوردسـتان ڕاسـتییە. سـەرۆك بارزانـی بانگەشـەی ئـەوەی کـرد کـە ڕێککەوتنامـەی سـایکس-پیکۆ کـە بـەر لـە 100 سـاڵ واژۆکـراوە ئیـتر کۆتاییهاتـووە و پێویسـتە ڕێککەوتنامەیەکـی نێودەوڵەتـی لـە ناوچەکـە واژۆبکرێـت. سـەرۆك بارزانـی بـە گرنگییـەوە جەختـی لـەوە کردووەتـەوە کـە بیرۆکـەی پێکەوەژیـان لـە ناوچەکـەدا هەڵەیـە. بـەڵام ئـەو بیرۆکەیـەی کـە بارزانـی باسـی لێـوە دەکات تائێسـتا جیهـان پێـی نەگەیشـتووە و بۆچوونـی مانـەوەی کـورد بـە ناچـاری لەگـەڵ دەسـەڵاتی بەغـدا و دیمەشـق لەژێـر نـاوی سـەقامگیری ناوچەکـەدا بەردەوامـە. شـەڕی دژی داعـش ئیـتر سـەربەخۆیی کوردسـتان بـە پێویسـت دەزانێـت.

کوردستان وەک بەشێک لە تەوەری سوننی

تورکیـا زۆر گرنگـی بـە تایبەتمەندێتـی سـوننی دەسـەڵاتی هەرێمـی کوردسـتان دەدات. تورکیـا پێیوایـە کـە دەسـەڵاتی بەغـدای شـیعی بەرێگـەی هەولێـری سـوننی هاوسـەنگ دەکات. تورکیـا لەنێـو شـەڕی مەزهەبگەرایـی ئەمـڕۆی ناوچەکـەدا پێیوایـە دەسـەڵاتی هەرێمـی کوردسـتان دەبـێ لەگـەڵ تـەوەری سـوننی بمێنێتـەوە.

لـەدوای زیادبوونـی کاریگـەری داعـش لـە عێـراق و سـووریا، ئەگـەری پێکدادانـی سـەربازیی لەنێـوان هەرێمـی کوردسـتان و عێـراق جێگـەی بـاس نییـە. هـاوکات عێـراق لـە بـواری ئابـووری گوشـاری خستووەتەسـەر هەرێمـی کوردسـتان و بەشـی بودجـەی پێویسـتی بڕیـوە. لـە ئەگـەری کۆنترۆڵکردنـی داعـش، سـەربەخۆیی کوردسـتان دەبێتـە بابەتـی سـەرەکی. لەپـاڵ ئەمەشـدا لـە ژینگەیـەك کـە کاریگـەری داعشـی تێـدا کەمبێتـەوە، بـە روونـی ئامـاژە بـە ئەگـەری سـەرهەڵدانی شـەڕ و پێکـدادان لەنێـوان کوردسـتان، بەغـدا و عەرەبـە سـوننەکان دەکرێـت. تورکیـا لـە دۆخێکـی بەوشـێوەیەدا پشـتیوانی لـە سـەربەخۆیی کوردسـتان نـاکات. لـە ئەگـەری سـەرهەڵدانی هـەر شـەڕێك تورکیـا لـە جیاتـی کوردسـتان، پاڵپشـتی لـە عەرەبـە سـوننەکان دەکات. عەرەبـە سـوننەکان لـە عێـراق هاوپەیمانـی سـتراتیژی تورکیـان. دەتوانیـن پێشـبینی ئـەوە بکەیـن کـە لـە ئەگـەری سـەرهەڵدانی هـەر شـەڕێك، عەرەبـە سـوننەکان بەوەکالەتـی تورکیـا شـەڕەکە بەڕێوەدەبـەن. لـەدوای قۆناخـی داعـش، ملیشـیا شـیعەکان لەوانەیـە هێـرش بکەنەسـەر کوردسـتان بەتایبەتـی ناوچـە ناکۆکـی لەسـەرەکان. لـەم دۆخەشـدا بەشـێوەیەکی بەهێـز دەتوانیـن پێشـبینی ئـەوە بکەیـن کـە تورکیـا لـەلای دەسـەڵاتی هەرێمـی کوردسـتان نابێـت. پێویسـتە ئـەوە لەبیرنەکرێـت کـە تورکیـا هیـچ کاردانەوەیەکـی بەرامبـەر هێرشـەکانی حەشـدی شـەعبی بۆسـەر خورماتـوو نەبـووە.

هەروەکـو چـۆن تورکیـا سـەربەخۆیی کوردسـتان پەسـندناکات، چاوەڕێـی ئـەوە دەکات کـە دەسـەڵاتی هەرێمـی کوردسـتان لەجیاتـی کـورد و ناسـنامەی کوردسـتان، ناسـنامەی ئیسـلام و سـوننی وەپێشـبخات. تورکیـا لـە هەوڵـی ئەوەدایـە کـە کوردسـتان وەك ناسـنامەیەکی سـوننی بخاتـە تـەوەری تورکیا-قەتەر-سـعودییەوە.

تورکیا، ئەمریکا و ئێران

ئەمریـکا، لەبـارەی سـەربەخۆیی کوردسـتان سیاسـەتێکی روونـی رانەگەیانـدووە.

لەوبارەیـەوەش هەوڵیـداوە دوورەپەرێزبێـت. تورکیـا ئـەم هەوڵـە دوورەپەرێزییـەی ئەمریـکا وەك دژایەتـی بەرانبـەر سـەربەخۆیی کوردسـتان لێکدەداتـەوە. لـە تورکیـا بۆچوونێکـی بەوشـێوەیە لەئارادایـە کـەوا ئەمریـکا دەیەوێـت کوردسـتان سـەربەخۆ نەبێـت و لەهەمانکاتیـش بـۆ ئـەوەی لەناوچەکـەدا کێشـە دروسـتبکات، لەژێـر کۆنترۆڵـی خـۆی بێـت.

لـەدوای کەمبوونـەوەی کاریگـەری و هێـزی داعـش، تورکیـا بەهیـچ شـێوەیەك پاڵپشـتی لـە کوردسـتانێکی سـەربەخۆ نـاکات. تورکیـا هەرێمـی کوردسـتان ناچـاردەکات بـۆ ئـەوەی لەگـەڵ بەغـدا بمێنێتـەوە. تورکیـا بـە گەرمییـەوە پێشـوازی لـە دروسـتکردنی هیـچ بنکەیەکـی سـەربازیی لەلایـەن ئەمریـکا لـە هەرێمـی کوردسـتان نـاکات. بەڵکـو لە هەوڵـی ئەوەدایـە لەجیاتـی ئەمریـکا خـۆی هێـزی سـەربازیی لـە هەرێمـی کوردسـتان زیادبـکات. هـاوکات دەیەوێـت کاریگـەری خـۆی لەسـەر گاز و نەوتـی هەرێمـی کوردسـتان زیادبـکات.

لەپاڵ ئـەوەی دەسـەڵاتی هەرێمـی کوردسـتان دەیەوێـت ببێتـە هاوپەیمانـی سـتراتیژیی تورکیـا، بـەڵام تورکیـا بـەدەر لەمـە دەیەوێـت لەسـەر بنەمـای بەرژەوەندیـی ئابـووری- سیاسی-سـەربازیی پەیوەنـدی لەگـەڵ هەرێمـی کوردسـتان دروسـتبکات. بەهـۆی ئـەوەی کـە بەرژەوەندییەکانـی تورکیـا و هەرێمـی کوردسـتان بەرامبـەر یەکـتر جیـاوازە، تورکیـا لەبـارەی سـەربەخۆیی نەبووەتـە پاڵپشـتی پێویسـت بـۆ هەرێمـی کوردسـتان.

ئەمریـکا و تورکیـا، نیگەرانـن بەرامبـەر دەسـتێوەردانی ئێـران لـە کاروبـاری ناوخۆیـی هەرێمـی کوردسـتان. هـاوکات تورکیـا خۆشـحاڵە بـەوەی کـە ئێـران دژی سـەربەخۆیی کوردسـتانە. تورکیـا نایـەوێ ئێـران ببێتـە ئەکتەرێکـی سـەرەکی لـە هەرێمـی کوردسـتان. سـەرەڕای ئـەوەی کـە ئێـران و بەغـدا نیگەرانـن بەرامبـەر زیادبوونـی هێـزی سـەربازیی تورکیـا لـە هەرێمـی کوردسـتان، بـەڵام خۆشـحاڵن بـە سیاسـەتی هەرێمـی کوردسـتان لەمـەڕ مانەوەیـان لەگـەڵ بەغـدا. لەگـەڵ ئەمەشـدا رێگریکـردن لـە نزیکبوونـەوەی پەیوەنـدی نێـوان رۆژئـاوا و هەرێمـی کوردسـتان یـان هـەر ئەگەرێکـی یەکگرتنەوەیـان لـە داهاتـوو، ئامانجـی سـتراتیژی هـەردوو دەوڵەتـی ئێـران و تورکیایـە. تورکیـا دەیەوێـت هەرێمـی کوردسـتان وەك ناوچەیەکـی سـەربە بەغـدا، رۆڵـی هاوسـەنگ لەنێـوان بەغـدا، دیمەشـق، تـاران ببینێـت. بـەڵام بـە پێگەی ئێسـتای هەرێمـی کوردسـتان، ئەمە ئەسـتەمە. لـە کاتێکـدا بیرۆکـەی سـەربەخۆیی کوردسـتان و رۆڵـی هاوسـەنگی و سـەقامگیری لـە ناوچەکـەدا لەلایـەن تورکیـاوە فەرامۆشـکراوە.

ڕۆژەڤی تورکیا سەربەخۆیی کوردستانی تێدا نییە

تورکیا هەڵسەنگاندنێکی راستەقینە و پێویست بۆ داوای سەربەخۆی کوردستان ناکات. بەهیچ شێوەیەك لەوادەی نزیك، ناوەند و درێژ هەڵسەنگاندن بۆ سەربەخۆیی کوردستان ناکرێت. تورکیا خاوەنی هیچ ئامادەکارییەك نییە بەرامبەر سەربەخۆیی کوردستان. لەگەڵ ئەوەی هیچ بەرپرسێکی باڵای تورکی پاڵپشتی کوردستان نییە، پارتە سیاسییەکانی نێو پەرلەمانیش (پارتی داد و گەشەپێدان، پارتی کۆماری گەل، پارتی بزووتنەوەی نەتەوەپەرست) دژی سەربەخۆیی کوردستانن.

کوردستان وەک هەڕەشەیەک

تورکیا بوونی هەرێمی کوردستانی بەهۆی ئابووری و بازرگانی قبوڵکردووە. تورکیا لە هەوڵی پەیڕەوکردنی سیاسەتی دەستەبەرکردنی بەشی خۆیەتی لە سەرچاوەکانی گاز و وزەی هەرێمی کوردستان. تورکیا دەیەوێ ببێتە هێزی سەرەکی لە گەیاندنی نەوتی هەرێمی کوردستان بۆ جیهان. تورکیا سەربەخۆیی کوردستانی وەك بنەمایەك وەرنەگرتووە، بەڵکو دەیەوێت ببێتە خاوەن بڕیار لە سەرچاوەکانی وزەی هەرێمی کوردستان.

تورکیا پاڵپشتی کوردستان دەبێ بەقەد ئەو بەشەی کە خۆی دەیەوێت. تورکیا لە پەیوەندی نزیکدایە لە بواری ئابووری، سەربازیی، دیپلۆماسی لەگەڵ هەرێمی کودستاندا. بەڵام لە هەر هەوڵێکی سەربەخۆیی رەنگی ئەم پەیوەندییانە راستەوخۆ دەگۆڕێت. تورکیا بەردەوامە لە دیتنی سەربەخۆیی کوردستان وەك هەڕەشەیەك.

تورکیا باوەڕناکات کە کوردستان نابێتە هەڕەشە لەسەری. تورکیا هەرێمی کوردستان بە هەڕەشە بەرامبەر ئاسایشی نەتەوەیی خۆی دەبینێت. هاوکات سەربەخۆیی کوردستان وەك بابەتێکی ناوخۆیی عێراق نابینێت. لە پەیوەندییەکانی خۆشی لەگەڵ کوردستان تەنیا بۆچوونێکی لۆکاڵی نییە، بەڵکو رۆژهەڵات، رۆژئاوا، باکوور و گشت بنەماکانی دینامیکی دیکەی رۆژهەڵاتی نێوەڕاست بەهەند هەڵدەگرێت و پەیوەندییەکانی خۆی فراواندەکات. تورکیا بابەتی سەربەخۆیی هەرێمی کوردستان وەك بابەتی گۆڕانگای لە پارچەکانی دیکەی جوگرافیای کوردی هەڵدەسەنگێنێت. تورکیا بەگوێرەی رووخانی عێراق و پێشهاتەکانی ناوچەکانی دیکەی جوگرافیای کوردی، دەیەوێت هەرێمی کوردستان سەربەخۆ نەبێت. هاوکات خستنەڕووی هەڵوێستی تورکیا لەبارەی

سەربەخۆیی کوردستان، پرسی شەڕی ناوخۆی سووریا و پێشهاتەکانی ڕۆژئاوا گرنگییان زۆرە. داهاتووی هەرێمی کوردستان و ڕۆژئاوا بەیەکەوە بەستراوەتەوە. سەربەخۆیی هەرێمی کوردستان بەشێوەیەکی گشتی پەیوەستە بەو پێگەیەی کە ڕۆژئاوا لە شەڕی دوای سووریا بەدەستیدێنێت. تورکیا بەمەبەستی ڕێگری لە پێکهێنانی پێکهاتەیەکی هاوشێوەی هەرێمی کوردستان لە ڕۆژئاوا، ڕێگەی سەربازیی و گشت ڕێگەکانی دیکە بەکاردێنێت. هاوکات بانگهێشتی دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان بۆ کوردانی ڕۆژئاوا بەمەبەستی پاڵپشتی لە تێزی فیدراڵی، لەلایەن تورکیاوە بە نەرێنی پێشوازی لێکراوە. تورکیا ئەگەری یەکگرتنەوەی ڕۆژئاوا و هەرێمی کوردستان لە داهاتوو وەك هەڕەشەیەکی جیدی هەژماردەکات.

ئایا تورکیا سەربەخۆیی کوردستان قبوڵدەکات؟

لە دۆخی ئێستادا تورکیا بەهیچ شێوەیەك سەربەخۆیی هەرێمی کوردستان قبوڵناکات. لە چوارچێوەی ئەو هەڵسەنگاندنانەی کە کردوومانە، تاکە سیناریۆ بۆ تورکیا، وازهێنانی هەرێمی کوردستانە لە پرسی سەربەخۆیی. ئەگەری وازنەهێنانیشی، ڕێگریکردنە لەم بیرۆکەیە. دەتوانین بە چەند بژاردەیەك ئاماژە بەم بابەتە سەرەکییە بکەین:

1 -لەدوای کەمکردنەوەی کاریگەری داعش و کۆنترۆڵکردنی ئەو ڕێکخراوە، تورکیا داوادەکات کە دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان لەگەڵ بەغدا بمێنێتەوە. بە گوێرەی تورکیا ئەگەر هەڕەشەی داعش کۆتایی پێبێت، ئیتر هیچ بەهانەیەك نامێنێت بۆ ئەوەی کوردستان داوای سەربەخۆیی بکات.

2 -لەدوای کۆتاییهاتنی هەڕەشەی داعش ئەگەری پارچەبوونی عێراق لەوانەیە ببێتە جێگەی باس، هاوکات لەدوای نەمانی عێراق بەشێوەیەکی کرداری و سەربەخۆبوونی کوردستان، تورکیا لەوانەیە بەرامبەر ئەم دۆخە بێدەنگ بێت. بەڵام ئەمە بەمانای ئەوە نایێت کە تورکیا پشتیوانی لەم سەربەخۆییە دەکات.

3 -لەدوای کۆتاییهاتنی هەڕەشەی داعش، لەوانەیە ئێران هەوڵی زیادکردنی کاریگەری خۆی لەسەر عێراق و کوردستان بدات و پەرە بە سیاسەتی ڕەوتی شیعی لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست بدات. لە ئەگەری بوونی ئێران وەك هێزێکی ناوچەیی لەوانەیە تورکیا سەربەخۆیی کوردستان پەسندبکات.

4 -لەدوای کۆنترۆڵکردنی هەڕەشەی داعش، لەوانەیە سووریا نەمێنێت و پێکهاتەیەکیش لە ڕۆژئاوا دابمەزرێت. تورکیا بەمەرجی دژایەتی پەکەکە لەوانەیە بەرانبەر سەربەخۆیی

هەرێمـی کوردسـتان بێدەنـگ بێت.
5 -لـە ئەگـەری کۆنترۆڵکردنـی هەڕەشـەی داعـش، لەوانەیـە سـەربەخۆیی کوردسـتان ببێتـە ئەگەرێکـی زۆر بەهێـز. لەگـەڵ قبوڵکردنـی رووسـیا و ئەمریـکاش لەوانەیـە کوردسـتان سـەربەخۆیی رابگەیێنێـت. هـاوکات تورکیـاش بەرامبـەر ئـەم قۆناخـە کـە توانـای کۆنترۆڵکردنـی نییـە، بەشـێوەی هەنـگاو بـە هەنـگاو لەوانەیـە سـەربەخۆیی کورسـتان پەسـندبکات. لـەم دۆخەشـدا تورکیـا لەگـەڵ هەرێمـی کوردسـتان هەوڵـی زیادکردنـی بەرژەوەنـدی سـەربازیی، ئابـووری و سیاسـی خـۆی دەدات. تورکیـا هەمیشـە دژایەتـی خـۆی بـۆ سـەربەخۆیی وەك کارتێـك بـۆ بەرژەوەندییەکانـی خـۆی بەکاردەهێنێـت.

ئەنجام

متمانەکـردن بـە تورکیـا وەك یەکێـك لـە دوو وڵاتـی دراوسـێ بەمەبەسـتی پەسـندکردنی سـەربەخۆیی کوردسـتان بەهەڵەداچوونێکـی گەورەیـە. هەرچەنـد گشتپرسـی سـەربەخۆییش ئەنجامبدرێـت، بـەڵام چارەنووسـی سـەربەخۆیی هەرێمـی کوردسـتان بەنـدە بەو پێشـهاتانەی کـە تاوەکـو سـاڵی 2020 دێنەئـاراوە. سـەربەخۆیی کوردسـتان بەشـێوەیەکی بەهێـز بەنـدە بـەو پێشـهاتانەی کـە لـە سـووریا دێنەئـاراوە. بوونـی داعـش بەشـێوەیەکی پارادۆکسـی، زەمینەیەکـی گرنـگ بـۆ سـەربەخۆیی کوردسـتان پێکدێنێـت و هـاوکات نەبوونیشـی دەبێتـە هۆکارێـك بـۆ گۆڕانـی پرسـی سـەربەخۆیی هەرێمـی کوردسـتان لـە رۆژەڤـدا.
کوردسـتان لەڕێگـەی سـەربەخۆیی رووبـەڕووی پارادۆکسـی داعـش بووەتـەوە. لـەدوای دەسـتپێکردنی هێرشـەکانی داعـش تاوتوێکردنـی سـەربەخۆیی کوردسـتان بەبیانـووی ئـەوەی کـە ئێسـتا کاتـی نییـە، لـە رۆژەڤ هەڵگیـراوە. هـاوکات دوای نەمانـی کاریگـەری داعـش، بەهیـچ شـێوەیەك بـە کاتێکـی گونجـاو بـۆ سـەربەخۆیی کوردسـتان نابینرێـت. ئەوکاتیـش بەبیانـووی دروسـتبوونی کێشـە و تێکچوونـی سـەقامگیری ناوچەکـە دژایەتـی سـەربەخۆیی کوردسـتان دەکرێـت. بەمانایەکـی دیکـە، بیرۆکـەی کاتـی گونجـاو و پـلان بـۆ سـەربەخۆیی کوردسـتان لـە رۆژەڤـی دەوڵەتەکانـی جیهـان و ناوچەکـەدا نییـە.
پێویسـتە بابەتـی سـەربەخۆیی کوردسـتان بکرێتـە بابەتێکـی نێودەوڵەتـی. کوردسـتانێك کـە لەنێـو تورکیـا و ئێـران گیریخـواردووە بەهیـچ شـێوەیەك سـەربەخۆ نابێـت. مەحکومـی چارەسـەرنەکردن دەبێـت. دەسـەڵاتی کوردسـتان، پێویسـتە جیهـان بە سـەربەخۆیی کوردسـتان رازیبـکات. پێویسـتە تاوتوێکردنـی سـەربەخۆیی کوردسـتان بەگوێـرەی بۆچوونـی دەوڵەتانـی ناوچەکـە بێتـەدەرەوە و لـە چوارچێـوەی ئاشـتی، دیموکراسـی و مـاف ببێتە بابەتێکـی جیهانی.

ئێران: سیاسەتی هەژموونی گوتاری

د.مەسعود رۆستەمی

ئابستراکت

ئێران لەپاڵ سعودیە و تورکیا، سێ هێزی سەرەکی رۆژهەڵاتی نێوەڕاستن کە لە کێبڕکێدان بۆ پەرەپێدانی قەڵەمڕەوی جیۆپۆلیتیکی خۆیان و کۆنترۆڵکردنی ئەم ناوچەیە. بەوەشەوە کە کۆماری ئیسلامی ئێران لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست دوورگەیەکە لەنێو دەریای دەسەڵاتدارێتییەکانی سوننە، بەڵام توانیویەتی کاریگەری بەرچاوی لەسەر جیۆپۆلیتیکی ناوچەکە هەبێ، تاوەکو جێگەیەك کە وەکو هێزێکی سەرەکی دەرکەوێت. یەکێك لە هۆکارەکانی ئەم کاریگەرییە، دەگەڕێتەوە بۆ سیاسەتی گوتاریی ئێران. دەسەڵاتی ئێران لەلایەکەوە بەکەڵك وەرگرتن لە سیاسەتی ناسنامە و لەلایەکیتریشەوە نەبوونی دیموکراسی لە وڵاتانی رۆژهەڵاتی نێوەڕاست، کەلێنە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکانی کردووە بە ئامراز بۆ پەرەدان بە قەڵەمڕەوی جیۆپۆلیتیکی. ئەم وڵاتە، لەڕێگەی سیاسەتی گوتارییەوە، بەدوای مانادارکردنی جیهانەوەیە بۆ مژارێك لە دەقی ئێرانیگەرایی و شیعەگەری. لێرەدا دەمانەوێ بەپێی تیۆری شانتاڵ مووفە و ئەرنست لاکلاو، وەڵامی ئەم پرسیارە بدەینەوە کە: کورد و کوردستان وەك ناسنامە و ناوچەیەکی جوگرافی، لە قەڵەمڕەوی جیۆپۆلیتیکی سیاسەتی گوتاری ئێران، چ پێگەیەکی هەیە و چۆن پێناسەدەکرێت؟

چەمکە کلیلییەکان: گوتار، سیاسەتی گوتاری، کوردستان و کورد، جیۆپۆلیتیکی شیعە، جیۆپۆلیتیکی شارستانیی ئێرانی.

پێشەکی

دوای پەیماننامەی سایکس-پیکۆ، جیۆپۆلیتیکی رۆژهەڵاتی نێوەڕاست تووشی گۆڕانکاری بووە لە دوو رەهەندی بابەتی و خودییەوە. یەکەم دارشتنی سنوورەکان بەپێی خواستی وڵاتانی رۆژئاوا و پێکهێنانی دەوڵەت، دووەم نەتەوەسازی. بەپێچەوانەی خودی رۆژئاوا

کە کۆمەڵگەی مەدەنی ژێرخانی دەوڵەت و نەتەوە بووە، لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست نە ڕەهەندی بابەتی و نە ڕەهەندی خودی پێکهێنان و دامەزراندنی دەوڵەت لەچەشنی ڕۆژئاوا، بەدینەکراوە. سنوورەکان لە ڕۆژهەڵات، بەبێ ئاوڕدانەوە لە جیاوازییە فەرهەنگییەکان لەسەر خواست و بەرژەوەندی ڕۆژئاوا دیاریکراون و هێز و دەسەڵاتی سیاسی لەنێو هەریەك لەم وڵاتانە، رادەستی قەوم یان پەیڕەوانی ئاینێکی تایبەت کراوە. شێوازی دامەزراندنی دەوڵەتی شوناسخواز، لەلایەکەوە بووە هۆی بەرهەمهێنانەوەی ئایینی سیاسی و سیاسەتی ئایینی کە لووتکەکەی شەڕی شیعەی سەفەوی و سوننەی عوسمانی بووە. لەلایەکی دیکەشەوە دەوڵەت-نەتەوەی هێنایە نێو ئەدەبیاتی سیاسی ئەم ناوچەیە. لەشێوازی نوێی دەسەڵاتدارێتیدا، هەر دەوڵەتێکی ناوچەکە بۆ ئیدارەی سیاسی ناوخۆ و پەرەپێدانی قەڵەمڕەوی جیۆپۆلیتیکی خۆی، بەدوای پێناسەکردنی جیهان لە پەنجەرەی نەتەوە یان ئایینەوە بووە تاوەکو لەو ڕێگەیەوە مژارسازی بکەن و زەینەکان بەرەو سیاسەتی دیاریکراو ئاراستەبکەن. بۆیە لە ڕەهەندی سیاسەتی نەرم، سیاسەتی گوتاری بنچینەی سیاسەتی ناوخۆ و دەرەکی ئەم دەسەڵاتانەی پێکهێناوە. لەم نێوەندەدا، سیاسەتی گوتاری ئێران لە دوو تەوەری ناسنامەی شیعەگەری و ئێرانگەری جومگەبەندی بۆ کراوە. ئەوان بەو جومگەبەندییە گوتارییە، لەلایەکەوە تاڕادەیەکی زۆر توانیویانە مانا و پێناسەیەك لەنێوان سابجێکت و کۆمەڵگەی ئێران پێکبێنن. لەلایەکی دیکەشەوە قەڵەمڕەوەی جیۆپۆلیتیکی خۆیان پەرەپێبدەن. ئەم دوو تەوەرە کە لەدوای شۆڕشی ئیسلامی ئێران بناخەی سیاسەتی گوتاری فارسەکانی پێکهێناوە، سێ تایبەتمەندی هەیە: یەکەم، داڕشتنەوەی بابەت لە دەقێکی ماناداری ئێرانگەری. دووەم، هەوڵدان بۆ داڕشتنی سابجێکتی دەرەوەی سنوور و پەرەپێدانی بازنەی قەڵەمڕەوی جیۆپۆلیتیکی. سێیەم، بەرجەستەکردنی سیاسەتی دژبەری و ڕووبەڕووبوونەوە لەسەر بنچینەی ناسنامەی نەتەوەیی و ئایینی. ئەم ستراتیژییە، بەپێی دۆخی ناوچەکە و فراوانخوازی ئێران و تایبەتمەندییەکانی کوردستانی گەورە، یەك لەو مەترسییانەیە کە هەڕەشەی لەسەر ناسنامەی کورد و کوردستان دروستکردووە.

چوارچێوەی تیۆری

گوتار، پەیوەندی نێوان زمان و میتازمانە. لای فۆکۆ، گوفتمان زنجیرەی پەیوەندی نێوان زانست و هێزە. کێشەی گوتار لەم حاڵەتەدا (گوتاری فۆکۆیی) هەروەك ژیژەك دەبێژێ، گرنگینەدان یان بێبایەخکردنی ئایدیۆلۆژیایە. بەڵام شانتاڵ مووفە

و ئەرنست لاکڵاو هەوڵیانداوە ڕەهەندی ئایدیۆلۆژیایی گوتار ڕەچاوبکەن. بۆیە ئەم دوو بیرمەندە، باس لە سیاسەتی گوتاری دەکەن. پێویستە گوتاری سیاسی و سیاسەتی گوتاری لێك جیابکرێنەوە. ئەمڕۆ کە سیاسەتی گوتاری یەکێکە لە گرنگترین کۆڵەکەکانی سیاسەتی ناوخۆ و دەرەکی کە پشت پێبەستنی لەلایەن دەوڵەتەکانەوە، بەدەستهێنانی زۆرترین بەرژەوەندییە بەکەمترین تێچوو. لەپشت گوتاری سیاسیدا ئایدیۆلۆژیایەك هەیە. لە ڕوانگەی مووفە و لاکڵاودا، ئایدیۆلۆژیا لە گوتاردا نابێ وەك ڕوانینی کلاسیك بە ئایدیۆلۆژیا کە ڕاستیخوازە سەیربکرێت. بەڵکوو لێرەدا ئایدیۆلۆژیا ئامرازێکە کە بە نێوبژێوانی ئەوە، گرووپە سیاسییەکان (یان حکومەتەکان) ڕەگەزەکانی تایبەت بە خۆیان لەنێو گوتارێکدا یەکدەخەن، تاوەکو لەو ڕێگەیەوە ئاراستەی بڕیاردانی کۆمەڵگە یان هۆکاری کۆمەڵایەتی پێناسەبکەن. بۆیە سیاسەتی گوتاری سیاسەتێکی هەژموونییە. بەواتایەکیتر، لە تیۆری سیاسی مووفە و لاکڵاو، هەژموونی پارادایمێکە کە نێوەڕۆکی گوتار پێناسە دەکات. لای ئەوان، "ڕێبەری سیاسی و بەهەمان ئەندازەش ڕێبەری زەینی-دەروونی هێزێکی هەژموونییە کە لەسەر بنچینەی فۆرماسیۆنێکی گوتاری ڕاوەستاوە". بۆ ئەم دوو بیرمەندە، چەمکی دژبەری و دژایەتیش لە دەقی گوتاردا خۆی پێناسەدەکات و لەو ڕێگەیەوەیە کە سیاسەتی گوتار، سنووره سیاسییەکانی نێوان ئێمە و ئەویدی، ناسنامەی خۆی بەدەستدێنێ و پێناسەی دەکات. گرنگی ئەم ڕوانینەی مووفە و لاکڵاو لەوەدایە کە بابەت بەپێچەوانەی بابەتی مۆدێرن کە گەوهەری و نەگۆڕە، لە دەقی گوتاردا شکڵدەگرێت. بۆیە، تایبەتمەندی گوتاری ئۆبجێکتێك، بەهیچ شێوەیەك هەڕەشە لە بوونی ناکات، بەڵکو لە بەستێنێکی تێکەڵاوی گوتاریدا، دەلالەت لە وێنایەکی تایبەت دەکات. کەوابوو ئەوە گوتارە کە دۆخی زەینی شێوە بە بابەتێکی کۆمەڵایەتی دەدات نەك بەپێچەوانەوە. ئەم تایبەتمەندییە دەبێتە هۆی ئەوەی ناسنامە وەك پرۆسەیەکی گوتاری بناسێندرێت. بەمانایەکی دیکە، ناسنامە کارێکی ڕەها و لەپێشدا داڕێژڕاو نییە، بەڵکو ئەوە گوتارە کە ئاراستەی ڕێبازی بابەتەکان دیاریدەکات. بەواتایەکی دیکە، پەیوندەییەکی نەپچڕاو لەنێوان ڕەگەزی زمان و ڕەگەزی میتازمان هەیە کە گوتار هەردووکیان لەخۆدەگرێت، تاوەکو لەسەر زەمینەی "زمان" ئاراستەی "کردار" بخولقێنێت. بۆیە، سیاسەتێکی گوتاری هەرچەند زمان-تەوەرە، بەڵام کردارخوڵقێنە، لەوەش زیاتر، جیهان بۆ بابەت لە دەقێکی زمانی تایبەتدا پێناسە دەکات.

جێۆپۆلیتیکی کوردستان و ناسنامەی کورد

پێش ئەوەی بچینە سەر سیاسەتی گوتاری ئێران لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست، پێویستە وەستانێکی کورتمان دەربارەی جێۆپۆلیتیکی کوردستان و ناسنامەی کوردی هەبێت، تاوەکو پێگە و گرنگی جیۆپۆلیتیکی کوردستانمان بۆ دەرکەوێ و لەهەمان حاڵیشدا وێنایەك لە بابەتی کوردی و تایبەتمەندیی ناسنامەی کوردیمان لە ئاستی ئەم گوتارە بۆ روون ببێتەوە. ڕۆژهەلاتی نێوەڕاست ناوچەیەکی جیۆپۆلیتیکییە کە ئێستاش دوای یەکەمین ڕووبەڕووبوونەوەی شارستانیی رۆژئاوا و ڕۆژهەڵات لە سەردەمی داریۆشی یەکەم، خاوەن پێگەیەکی گرنگە. لە دڵی ئەم ناوچەیەدا، زنجیرە چیای زاگرۆس هەڵکەوتووە کە لە دێرزەمانەوە سەرزەمینی گەلێك بووە بەناوی میدیا یان میتانی یان بەوجۆرە کە لە دەقە ئاشوورییەکاندا هاتووە ماد. ناوی ئەم شارستانییە لە دینەکەیانەوە وەرگیراوە کە هەمان ئایینی میترایی بووە. تاوەکو ئەو جێگەیە کە بە روونی دەکرێ باسی لێبکەین و لە دەقەکاندا هەیە، تاوەکو سەدەی شەشی زایینی ئەم ناوچەیە بە هەمان ناو لە دەقەکاندا هاتووە. پێش شکستی میدییەکان بەدەستی پارسەکان، پایتەختی ئەم شارستانییە شاری هەنگمەتانە یان هەمان هەمەدانی ئەمڕۆکە لە رۆژهەڵاتی کوردستان بووە. پاشان لە سەردەمی سەلجوقییەکان، ناوی کوردستان بۆ ئەم جوگرافیایە بەکارهێنراوە. کوردستان سەرچاوەی زۆربەی ڕووبارەکان و کانگاکانی ئاوی شیرینی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستە. ڕووبارگەلێکی بەنێوبانگ وەك دیجلە، فرات، ئاراس و زێی گەورە و بچووك لە کوردستان سەرچاوە دەگرن. ئەم ڕووبارانە دەڕژێنە نێو دەریای قەزوین، کەنداو، دەریاچەی ورمێ و دەریای ڕەش و وڵاتانی تورکیا، ئازەربایجان، ئەرمەنستان، عێراق، سووریا و کوێت وابەستەی ئاوی کوردستانن. بەوشێوەیە، کوردستان یەکێك لە دەوڵەمەندترین سەرچاوەکانی ئاوی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستی لەژێر دەستدایە و لەبواری جێۆپۆلیتیکی ئاوەوە گرنگییەکی زۆری لە داهاتوودا هەیە. هەروەها، کوردستان لەنێوان چوار پێکهاتەی شارستانی و فەرهەنگی ئێران، عەرەبستان، ئەنادۆڵ و قەفقازدایە و دەروازەی نێوان سێ کیشوەری ئاسیا، ئەورووپا و ئەفریقیایە. جگە لەوانەی کە گوترا، کوردستان پردی پیکەوەبەستنی ئێران لەگەڵ تورکیا و ئەوروپایە بۆ ڕاگواستنی لولەکانی نەوت و گازی دەریای قەزوین و میزۆپۆتامیا لەگەڵ دەریای نێوەڕاست. زیاتر لەوانەش، کوردستان خۆی لە هەر چوارپارچە دەوڵەمەندە بە نەوت و گازی سرووشتی. ئەم تایبەتمەندیانەی کوردستان وایکردووە نووسەرێکی

ئەمریکـی بەنێـوی رۆبـەرت ئێڵسـن بڵـێ: هـۆکاری سـەرەکی پێکنەهاتنـی دەوڵەتـی کـوردی کۆمەڵناسـی سیاسـی کـورد نییـە، بەڵکـو تایبەتمەنـدی جیۆپۆلیتیکـی کوردسـتانە. دەوڵەمەنـدی و گرنگـی پێگـەی جیۆسـتراتیژیی کوردسـتان وایکـردووە دراوسـێیەکان کـە نیشـتمانی کـورد لەنێوانیانـدا دابەشـکراوە، جگـە لـەوەی لەبەرامبـەر هـەر دەسـکەوتێکی کـورد بوەسـتنەوە، لەهەمانکاتیشـدا لـە نێوانیانـدا کێبرکێیـەك بـۆ هێنانەژێـر هەژموونـی قەڵەمـڕەوی جیۆپۆلیتیکـی باقـی بەشـەکانی دیکـە بەدیبکرێـت.
لـە سـەر جوگرافیـای کوردسـتان نەتەوەیـەك بەنـاوی کـورد دەژیـت. نـاوی کـورد پێشـتر بـۆ گەلـی میـدی نـە لەلایـەن خـودی میدییەکانـەوە و نـە لەلایـەن نەتەوەکانـی دەوروبـەرەوە بەکارنەهێـنراوە. گەزنەفـۆن لـە کتێبـی پاشەکشـەی (دەهـەزار کەسـی) بـاس لـەوە دەکات کاتـی کشـانەوە لـە ناوچـە شـاخاوییەکانی میدیـا لەگـەڵ شـەڕکەری بەتوانـا رووبەڕووبوونەتـەوە کـە پێیاندەگوتـرا کوردۆیـن. ئەمـە خـۆی گەواهیـدەرە بـۆ ئـەوەی گەلـی میدیـا واژەی کوردیـان بەشـێوەی گشـتی بۆخۆیـان بەکارنەهێنـاوە. تـورەج دەریایـی لە کتێبـی (ساسـانییەکانی پـارس) دەبێـژێ لـە سـەردەمی ساسـانییەکان، واژەی کـورد بـۆ خێڵـە کۆچـەرەکان بەکارهاتـووە. ئـەوە لەکاتێکدایـە کـە مووسـا خوڕنـی، نووسـەرێکی ئەرمەنـی سـەدەی شـەش و حەفتـی زایینـی کـە هاوکاتبـووە لەگـەڵ ساسـانییەکان، لـە کتێبـی مێـژووی ئەرمەنییـەکان بـاس لـە جوگرافیـای میدیـا و گەلـی میـدی دەکات. هەروەهـا کـە لـە سـەردەمی سـەلجوقییەکان، نـاوی کوردسـتان بـۆ جوگرافیـای میدیا بەکارهێـنراوە، بەهەمـان شـێوەش بـۆ هەمـوو گەلـی میـدی نیشـتەجێی میدیـا، وشـەی کـورد بـووە ناسـنامەیەکی نەتەوەیـی. تاوەکـو ئـەم دوواییانـەش بـاوەڕی زۆربـەی مێژوونووسـەکان وابـووە کـە میـدی/ کـورد وەك فارسـەکان کۆچەرگەلێکـن کـە لـە ئاسـیای نێوەڕاسـتەوە بـەرەو چیاکانـی زاگـرۆس کۆچیانکـردووە. بـەڵام لـە توێژینەوەیەکـی DNAدا کـە لەلایـەن فیردینانـد هینیربیشـلێر لەژێـر نـاوی کـوردە رەسـەنەکان بڵاوکرایـەوە، ئـەو راسـتییە سـەلمێنراوە کـە کـورد کۆچـەر نیـن، بەڵکـو نەتەوەیەکـی خۆجێییـن کـە لـە پـاڵ جوولەکـەکان لـە کۆنتریـن نەتەوەکانـی ناوچـەی رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـتن. جیـا لـە ئیدیعـای فارسـەکان بـۆ ئێرانیبوونـی کـورد، سـەدان سـاڵ دراوسـێبوونی کـورد لەگـەڵ شارسـتانیی جۆراوجـۆر، بووەتـە هـۆی ئـەوەی کـورد نەتەوەیەکـی فرەرەنـگ بێـت. ئـەم فرەرەنگییـە هەرچەنـدە جوانیەکـی ئەوتـۆی بـە کوردسـتان بەخشـیوە، بـەڵام لەهەمانکاتـدا، کارتێکـراوی کوردسـتان لەبەرامبـەر سیاسـەتی گوتـاری دراوسـێیەکانی ئاسـان کـردووە. بەهـۆی نەبوونـی دەوڵەتێکـی کـوردی لـە سـەت ساڵی رابـردوودا، کـە پێناسـەیەك بۆ ناسـنامەی کـوردی لـە دەقێکـی مێژوویـدا گەڵاڵەبکات،

بابەتـی کـوردی بابەتێکـی لەرزۆکـە. تەنیـا توخمـی ناسـنامەی کـوردی ئێسـتا، زمـان و خاکـە. جگـە لـەم دوو ڕەهەنـدە کـە هەردووکیشـیان بابەتیـن، بابەتـی کـوردی هیـچ وێنایەکـی لـە ناسـنامەی خـۆی نییـە. بابەتێکـی لـەرزۆك، زەمینەیەکیـی ڕەخسـاوە بـۆ سیاسـەتی گوتـاری وڵاتانـی دەوروبـەری کوردسـتان، تاوەکـو لـەو ڕێگەیـەوە هەرچەنـد ئۆبجێکتێـك بەنـاوی کـورد هەبـێ، بـەڵام لـە زەیـن و کـرداردا، بابەتـی سیاسـەتی گوتـاری وڵاتێکـی دیکـە بێـت و لـەدەرەوەی سیاسـەتی کـوردی و بەرژەوەنـدی کـوردی هەڵسـوکەوت بـکات. بێگومـان هـەر سـێ وڵاتـی تورکیـا، سـعودیە و ئێـران سیاسـەتی گوتـاری خۆیـان بـۆ ناوچەکـە هەیـە. تورکیـای پارتـی داد و گەشـەپێدان، بـرەو بـە گوتـاری ئیخوانـی و سـعودیە گوتـاری وەهابـی دەدەن و ئێرانیـش بایـەخ بـە گوتـاری ئێرانـی فەرهەنگـی و شـیعەگەری دەدات.

ئێران و سیاسەتی داگیرکردنی جیۆپۆلیتیکی مێشکەکان

ئێـران ئەگـەر زلهێزتریـن وڵاتـی ڕۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت نەبـێ، بێگومـان یەکێکـە لـە زلهێزەکانـی ناوچەکـە. مانـای زلهێزبـوون ئەوەیـە کـە لـەدەرەوەی سـنوورەکانی خـۆی، کاریگـەری و نفـوزی لەسـەر ئاراسـتەکردنی ڕووداوەکان هەیـە. بـەڵام لەوەش گرنگـتر، توانای ئاراسـتەکردنی مێشکەکانیشـی هەیـە. هەربۆیـە نووسـەری ئەمریکـی، مایـکڵ ئەکۆرسـی ناوینـاوە ئێمپراتۆریـای زەیـن. دوای پێکهێنانـی دەوڵـەت لـە ڕۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت، لـە مـاوەی سـەت سـاڵی ڕابـردوودا، جگـە لـە شـەڕی ئێـران و عێـراق کـە ئەویـش لەلایـەن سـەدامەوە هەڵگیرسـا، ئێـران خـۆی تووشـی شـەڕ لەگـەڵ هیـچ دراوسـێیەك نەکـردووە. بەوەشـەوە، زۆرتریـن کاریگـەری لەسـەر وڵاتانـی ناوچەکـە هەیـە، بەتایبـەت دوای هەرەسـهێنانی دەسـەڵاتی پێشـوو و دامەزراندنـی کۆمـاری ئیسـلامی. دوای شۆڕشـی گەلانـی ئێـران، کۆمـاری ئیسـلامی بـۆ دابینکردنـی بەرژەوەندییەکانـی، قەڵەمڕەوێکـی جیۆپۆلیتیکـی لەژێـر نـاوی "کەوانـەی شـیعە" پێناسـەکردووە. دواتـر لـە سیاسـەتی ڕۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـتی کۆمـاری ئیسـلامی، قەڵەمـڕەوی دیکەیـش زیادکـراون. ئـەوەی جێگـەی سـەرنجە، لـە چـواردە قەڵەمـڕەوی جیۆپۆلیتیکـی پێناسـەکراوی سیاسـەتی ئێـران، دووانیـان دەکەونـە بازنـەی سیاسـەتی گوتارییـەوە. کـە لـە هـەردوو گوتـاردا سـێ پارچەکـەی دیکـەی کوردسـتانی دەرەوەی سـنوورەکانی ئێرانیـش دەگرێتـەوە. بنەمـای سیاسـەتی گوتـاری ئێـران ئـەم

بیرۆکەیەیە کە جوگرافیا، سەرزەمینێکی بەتاڵ لە مرۆڤ نییە، بەڵکو لەم قەڵەمڕەوە ژمارەیەك نەتەوە دەژین کە بۆ سەپاندنی هەژموونی خۆمان بە سەریاندا، پێویستە فەرهەنگ و ناسنامەکەیان تێکبدەین و بابەتێک یان سابجێکتێک لە چوارچێوەی سیاسەتی گوتاری خۆمان دابڕێژینەوە. بۆ ئەمەش سیاسەتی گوتاری جیۆپۆلیتیکیی ئێران لە دوو قەڵەمڕەوی جیۆپۆلیتیکی ناسنامەیی ئێسکبەندی کراوە: قەڵەمڕەوی جیۆپۆلیتیکی شارستانیی و فەرهەنگی ئێرانی، قەڵەمڕەوی جیۆپۆلیتیکی شیعەی سیاسی. بۆ بەرچاوڕوونی زۆرتر، لێرەدا ئەم دوو قەڵەمڕەوە جیۆپۆلیتیکییە پێناسە دەکەین: قەڵەمڕەوی جیۆپۆلیتیکی شارستانی و فەرهەنگی ئێرانی: ئێرانی فەرهەنگی ئاماژە بە جوگرافیایەك دەکات کە لە ناویدا تایبەتمەندییەکان و هێماکانی فەرهەنگ و شارستانیی ئێرانی هەبێت. ئەم جوگرافیایە کە بانی ئێرانی پێدەڵێن، ئاسیای رۆژئاوا، ئێرانی ئێستا، ئەفغانستان، سەرزمینەکانی ئاسیای نێوەڕاست، ناوچەی قەفقاز، ناوچەی مێزۆپۆتامیا و کەنارەکانی کەنداو و بەشێکی زۆری هیندستان لەخۆدەگرێت.

قەڵەمڕەوی جێۆپۆلیتیکی شیعە: جوگرافیای شیعەکان کە دەکەوێتە سەنتەری جیهانی ئیسلام واتە سەرزەمینێك کە لە میسرەوە دەسپێدەکات تاوەکو دەگاتە هیندستان. لەم ناوچەیەدا زۆربەی شیعەکان لە وڵاتانی وەك ئێران، عێراق، ئازەربایجان، بەحرەین و لوبنان دەژین و کەمینەیەکی بەرچاویش لە هیندستان، پاکستان، ئەفغانستان، سووریا، سعودیە و وڵاتانی کەناری کەنداودا دەژین.

هەروەها لەو دوو پێناسەیە لە قەڵەمڕەوی جێۆپۆلیتیکی ئێراندا هاتووە و کوردستانی گەورەش بە گشتی دەگرێتەوە، نێوەرۆکی ستراتیژی فارسەکان، گرنگیدانە بە تایبەتمەندی فەرهەنگ و ناسنامەی نەتەوەکانی دەرەوی سنوورەکانی خۆی. بەڵام نابێ بە هەڵە لەم گرنگیپێدانە تێبگەین، چونکە ئەوە سیاسەتی ئەوان لە قەڵەمڕەوی جیۆپۆلیتیکی ناسنامەیی بریتییە لە فەرهەنگسازی و ناسنامەسازی بەپێی ئایدیۆلۆژیایەك کە لەپشت سیاسەتە گوتارییەکەیاندایە. جومگەبەندی ناسنامەسازی ئێران، سەرەتا بە جیۆپۆلیتیکی شیعە دەسپێکردووە. لەم جومگەبەندییەدا، ناسنامەی نەتەوەیی زمان-تەوەری عەرەب، لەلایەن ئێرانەوە بۆ بابەت و سابجێکتیی شیعە لەمانا هەڵماڵراوە و لەهەمانکاتدا ناسنامەی مەزهەب-تەوەری شیعە بەرجەستەکراوە. بەوشێوەیە دژبەر و دووژمن بۆ بابەتیی شیعەی عەرەب، بووەتە سوننەی عەرەب و دۆست و هاوپەیمانیش بووەتە ئێرانی شیعە. ئەم سیاسەتە گوتارییە تاوەکو ئەو جێگایە سەرکەوتوو بووە کە هەنووکە هەژموونی ئێران لە لوبنانەوە بگرە تاوەکو دەگاتە یەمەن، بەحرێن و تەنانەت

خـودی سـعودیە پەرەیسـەندووە. لـەم جومگەبەندییـە گوتارییـەدا، ئاخافـتن، بیرکردنـەوە و هەڵسـوکەوتی بابەتـی عەرەبـی شـیعە، لـە دەقـی سیاسـەتی ئێرانـی پێناسـە دەکرێـت، ئەمـە تاوەکـو ئـەوێ دەڕوات کـە نووسـەرێکی فـارس دەڵێـت: "ریمڵانـدی شـیعە شـوێنێکە کـە لـە کۆنترۆڵـی سیاسـەتەکانی شـیعەدایە". بەپێچەوانـەی سیاسـەتی گوتـاری شـیعە، سیاسـەتی گوتـاری ئێرانگـەری بـۆ پەرەپێدانـی قەڵەمڕەوی جیۆپۆلیتیکـی، پێشـینەیەکی دوورودرێـژی نییـە. هەرچەنـدە مـاوەی نزیکـەی یـەك سـەدەیە بـاس لـە چەمکـی وەك ئێرانزەمیـن و ئێرانشـار دەکرێـت، بـەڵام هەوڵـدان بـۆ خوڵقاندنـی بابەتێکـی ئێرانـی بەهەمـان شـێوەی بابەتیـی شـیعە لـەدەرەوەی سـنوورەکانی ئێـران، سـتراتیژێکە تازەبەتـازە هاتووەتـە ئـاراوە. لێـرەدا، ئامانـج ماناداركردنـی جیهـان بـۆ بابەتێکـە کـە دەقـی شـیعەگەری ناتوانـێ هەمـان مانـای پێببەخشـێت. بەپێچەوانـەی جومگەبەنـدی گوتـاری شـیعەگەری کـە لـە چەنـد جومگەیـەك وەك سـتەمکاریی و سـتەملێکراوی، ئیمامـەت و خەلافـەت، ئەولەوییەتـی مەزهـەب بەسـەر زمـان، ئوممـەت لەجیاتـی نەتـەوە و هتـد، بنیاتـنراوە. جومگەبەنـدی گوتـاری ئێرانگـەری لەسـەر بنچینـەی زمانـی ئێرانـی، مێـژووی هاوبـەش، ئێرانزەمیـن، ناسـنامەی ئێرانـی لەجیاتـی ئوممـەت و هەندێـك داوونەریـت، پێناسـەکراوە. گەورەتریـن و گرنگتریـن تیۆریسـتی ئـەو بـوارە، جـەوادی تەباتەبایـی لەوبـارەوە دەڵێـت: "دەکـرێ بڵێیـن لـە سـنووری چیـن تاوەکـو دەگاتـە هەندێـك بەشـی وڵاتـی ئێسـتای عێـراق سـنووری ئێرانـی گـەورەی فەرهەنگییـە". لـە سـیمینارێکی تایبـەت بـە قەفقـاز، تەباتەبایـی گوتـی: "قەفقـاز بـۆ ئێرانـی فەرهەنگـی زۆر گرنگـە. دووبـارە دووپاتیدەکەمـەوە کـە مەبەسـتی مـن ئێرانـی گـەورەی فەرهەنگییـە. ئێمـە نابـێ هیـچ ئیدیعایەکـمان سـەبارەت بـە جوگرافیـای دەرەوەی سـنوورەکانمان هەبێـت". هەرچەنـد تەباتەبایـی بـاس لـەوە دەکات کـە نابـێ چـاوی تەمـاح ببڕینـە خاکـی وڵاتانـی دیکـە، بـەڵام لـە هەڤپەیڤینێکدا، کاتێـك باسـی هەرەسـهێنانی یەکێتی سـۆڤیەت دەکات، دەبێژێـت : "کاتێـك یەکێتـی سـۆڤیەت هەرەسـیهێنا ئێمـە نەمانتوانـی کارێکـی گرنـگ بکەیـن لەگـەڵ کۆمارەکانـی سـۆڤێتی پێشـوو. مـن هـەر ئـەوکات گوتـم ئێمـە بـۆ جـاری دووەم ویلایەتەکانـی پێشـووی ئێرانمـان لەدەسـتداوە. بەشـێکی گرنـگ لـە وڵاتانـی باکـووری ئێـران لەنێـوان ئێـران تاوەکـو دەگاتـە سـنوورەکانی باشـووری رووسـیا، بەشـێکن لـە ئێرانـی گـەورەی فەرهەنگـی". هەرچەنـد دیـارە تەباتەبایـی وەك تیۆریسـتی ئێرانـی فەرهەنگـی، ئـەوەی قبوڵکـردووە کـە بەپێـی قانونـی نێونەتەوەیـی گەڕاندنـەوەی سـەرزەمینە لەدەسـتچووەکانی سـەردەمی ئیمپراتۆریـای قاجـار گونجـاو نییـە، بـەڵام دواتـر بـاس لـەوە دەکات کـە "ئێـران تیۆرییەکـە کـە توانـای پێکهێنانـی یەکێتی نـەك تەنیا لـە ناوخۆ

بەڵکو لـە ئێرانـی فەرهەنگیشـی هەیـە". تاڕادەیەکـی نزیـك لـە تەباتەبایـی، بیرمەندێکـی دیکـەی فـارس بەنـاوی داریۆشـی شـایگان دەربـارەی ئێرانـی فەرهەنگـی وا بیردەکاتـەوە: "ئێرانـی فەرهەنگـی ڕەنگدانـەوە و هەڵکـوڵاوی ناسـنامەی فەرهەنگییـە و خۆیبوونـی ئـەم ناسـنامەی فەرهەنگییـە زمـان و هونـەر و بیرکردنەوەیـە". ئەمیـر حوسـێنی خونەجیـش دەڵـێ: "ئێرانزەمیـن، سـەرزمینێکە کـە لـە تاجیکسـتانی ئێسـتاوە دەسـتپێدەکات تاوەکـو دەگاتـە میزۆپۆتامیـا... لـە ڕۆژئـاواش کوێسـتانەکانی کوردسـتانی گـەورە دەگرێتـەوە".

هـەروا کـە ئامـاژەی پێکـرا، ڕوانینـی فارسـەکان بـۆ قەڵەمـڕەوی جیۆپۆلیتیکـی ئێرانـی فەرهەنگـی و شـیعە، لـە هـەردوو گوتارەکـەدا کوردسـتانی گـەورەش دەگرێتـەوە. ئەمـە سیاسـەتێکی ناسـنامەییە. ئەگـەر ئـەو بۆچوونانـە لـە ئاسـتی نووسـینی چەنـد نووسـەرێکدا بمابووانـەوە هێنـدە گرنـگ نەدەبـوو.

بـەڵام کاتێـك دەبینیـن کـە ئـەم ڕوانینـە لـە سیاسـەتی کۆمـاری ئیسـلامیدا وەك سـتراتیژی سـەیردەکرێت، گرنگـی بابەتەکەمـان زیاتـر بـۆ دەردەکەوێـت. بێگومـان سیاسـەتێکی وا لەڕێگـەی چـەك و شـەڕەوە بەدیناییـت، بەڵکـو پێویسـتی بـە ڕێبـەری و ئیـدارەی زەینەکانـە لەپێنـاو سیاسـەت و بەرژەوەندییەکانـی خۆیـان بـۆ داڕشـتنەوەی بابـەت و کۆمەڵگـە تاوەکـو لـە دەقـی سیاسـەتی گوتـاری ئەوانـدا بیربکەنـەوە و هەڵبسـوڕێن.

ئەنجام

لـە گوتـاری شـانتاڵ moوفـە و ئەرنسـت لاکلاودا، بابـەت و کۆمەڵگـە بەپێچەوانـەی ڕوانینـی مۆدێـرن، شـتێکی ڕەهـا و جێگیـر نیـن، بەڵکـو ئـەوە گوتارە کـە جیهان بـۆ بابـەت و کۆمەڵگە مانـادار دەکات. ئـەم دوو بیرمەنـدە، سیاسـەتی گوتـاری لـە گوتـاری سیاسـی جیادەکەنـەوە و لەوبـاوەڕەدان کـە لەپشـت سیاسـەتی گوتـاری ئایدیۆلۆژیایـەك خەوتـووە. بەشـی هـەرە گرنگـی سـتراتیژی کۆمـاری ئیسـلامی لـە ڕۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت کـە کوردسـتانی گـەورەش دەگرێتـەوە، بەپێـی سیاسـەتی گوتـاری داڕێـژراوە. لـەم سـتراتیژیەدا، دوو قەڵەمـڕەوەی جیۆپۆلیتکـی ناسـنامەیی پێناسـەکراون کـە بریتیـن لـە: قەڵەمـڕەوی جیۆپۆلیتیکـی شـیعە و قەڵەمـڕەوی جیۆپۆلیتیکـی شارسـتانی و فەرهەنگـی ئێرانـی. لـە هـەردوو تەوەرەکـەدا، کوردسـتانی گـەورە بەشـێکە لـە سیاسـەتی گوتاریـی فارسـەکان. ئـەوان بـەدوای داڕشـتنی بابەتێکـی کوردییـەوەن کـە لـە دەقـی گوتـاری ئەوانـدا بیربکاتـەوە و بجوڵێتـەوە. کوردسـتان لـە هـەردوو تەوەرەکـەدا، زەمینـە و بەسـتێنی وەرگرتنـی ئـەم گوتـارەی هەیـە، چونکـە جگـە لـەوەی کۆمەڵگەیەکـی فرەدیـن و ئایینـە، لەهەمانکاتیشـدا بابەتـی کـوردی، بەهـۆی

نەبوونـی وێنایەکـی مێژوویـی لـە ناسـنامەی خـۆی، بابەتێکـی لەرزۆکـە. جوگرافیایـەك کـە ئێسـتا بەنـاوی کوردسـتان و گەلێـك کـە بەنـاوی کورد نـاسراوە، تاوەکو سـەردەمی سـەدەکانی شـەش و حەفتـی زایینـی، لـە دەقـە مێژووییەکانـدا بەنـاوی میدیـا و گەلـی میـدی نـاسراوە کـە ناوەکـەی لـە ئایینـی میـتراوە وەگیـراوە. بـەڵام سـەلجوقییەکان بـە ناونانـی کـورد و کوردسـتان، مێـژووی ئـەم گەلەیـان تووشـی دابـڕان کـرد و هەمـوو داسـتان، ئەفسـانە و مێـژووی ئـەم گەلـە، لەژێـر نـاوی ئێـران و شارسـتانی ئێرانـدا، خرایـە خانـەی فارسـەکانەوە. بـەم دابڕانـە، ناسـنامەی کـوردی بەپێـی دوو رەگـەزی بابەتیـی زمـان و خاك پێناسـە دەکرێت. سـابجێکتێکی وا لەرزۆکـە و بەسـتێنێکی گونجـاو بـۆ سیاسـەتی گوتـاری ئێـران و سـعودیە و تورکیایـە. ئاوڕدانەوەیـەك لـە دۆخـی ئێسـتای چوارپارچـەی کوردسـتان-بە تایبـەت باشـوور-خـۆی گەواهیـدەری ئـەم پرسـەیە.

سەرچاوە ئینگلیزییەکان

1. Ferdinand Hennerbichler، The Origin of Kurds. Lang Verlag، Frankfurt am Main 2010، 269 S.
2. A.d.H. Bivar. Mithraism: A Riligion For The Ancient Medes. Iranica Antiqua، Vol XL. 2005.
3. Touraj Daryaee. Sassanian Persia. Palgrave Macmillan. 2009.
4. Ernest Laklau and Chantal mouffe. Hegemonie and Socialist Strategy. Verso، 1992.

سەرچاوە فارسییەکان

1. ایـران فرهنگـی در اندیشـەهای داریـوش شـایگان. پژوهشـنامەی علـوم سیاسـی، سـال پنجـم، شـمارە چهـارم. پاییـز 1389
2. رابرت السن. مسئلە کرد و روابط ایران و ترکیە، ترجمە ابراهیم یونسی. تهران: پانیژ. 1380
3. پژوهشـنامە ایرانـی سیاسـت بیـن الملـل، محمـد رضـا حافـظ نیـا و دیگـران، سـال اول، شـمارە اول، پاییـز و زمسـتان 1391
4. پژوهش علوم سیاسی، محمد رضا تاجیك، شمارە دوم، بهار و تابستان 1385
5. موسی خورنی، تاریخ ارمنیان، ترجمە ادیك باغداسیان. تهران:احسان. 1380
6. http://www.tarikhirani.ir/fa/news/36/bodyView/5273
7. http://www.ibna.ir/fa/doc/tolidi/234209/

هەڵوێستی دەوڵەتانی ئەنجوومەنی هاریکاری کەنداو و ئاسۆی پەیوەندییەکانیان لەگەڵ هەرێمی کوردستان [1]

د. ئازاد عەلی

دوای ئـەوەی داعـش شـاری موسـڵ و دەشـتەکانی باکـوور و رۆژهەڵاتـی نەینـەوای داگیرکـرد، پێشـبینی ئـەوە دەکـرا داعش بـەرەو پێشـەوە بێ و پەلامـاری کوردسـتانیش بدات. لەگـەڵ ئەوەی کەشـێکی پـڕ لـە گومـان لەمـەڕ راسـتی ئامانجەکانـی داعـش و بڵاوکردنـەوەی ئـەو نەخشـەیەی کوردسـتانی گەورە کە دابەشـکاری سـایکس – پیکۆی تێدەپەڕاند (بڕوانە نەخشەکە)، مشتومڕێکی چـڕ لەمـەڕ کاتبەنـدی هێرشـی داعـش بـۆ سـەر کوردسـتان دەسـپێکردبوو: هەندێـك لایەنـی کـوردی بەڕۆشـنی دەیانزانـی کـە ئاگربـڕی نێـوان داعـش و هەرێمـی کوردسـتان زۆر ناخایێنـێ، بۆیـە ئامـادەکاری رووبەڕووبوونەوەیـان دەکـرد. لـەو چوارچێوەیـەدا مەسـعود بارزانـی سـەرۆکی هەرێمـی کوردسـتان رۆژی 17 حوزەیرانـی 2014 دانیشـتنی لەگـەڵ تێکڕای گرووپە سیاسـییەکانی کوردسـتان بـۆ تاوتوێکردنـی سـتراتیژیەتی مامەڵەکـردن لەگـەڵ قۆناخـی نـوێ دەسـتپێکرد.

داعش ئەو نەخشەیەی لە نێوەڕاستی 2014دا بڵاوکردەوە

1 - ئەم باسە بە زمانی عەرەبی نووسراوە و لەلایەن سەنتەری لێکۆڵینەوەی رووداوەوە کراوەتە کوردیی ناوەڕاست.

لەوبارەیـەوە بەیاننامەیـەك بڵاوكرایـەوە كـە تێیـدا هاتـووە "هەمـوو لایـەك لەسـەر ئـەوە كۆكـن كـە نابـێ لەگـەڵ رێكخـراوە تیرۆریسـتی و تەكفیرییـەكان نەرمـی بنوێنرێـت". لەبەرامبـەر ئەمەشـدا داعـش ئامـادەكاری ئەوەیدەكـرد جەنگەكـەی بـۆ نـاو كوردسـتان بگوازێتـەوە. سـەرئەنجامیش بەفەرمـی هەڕەشـەی كـرد كـە دەیـەوێ كوردسـتان داگیـر بـكات،[2] ئـەوەش لـە سـەرەتاكانی ئابـی 2014 روویـدا. هێرشـی داعـش بـۆ سـەر كوردسـتان بـووە تێسـتێكی كردەیـی بـۆ تاقیكردنـەوەی هەڵوێسـتی دەوڵەتـان، هێـز و رێكخـراوە نێودەوڵەتییـەكان لەمـەڕ مەینەتەكانـی گەلـی كوردسـتان. هـاوكاری و بەرگریكـردن لـە هەرێمـی كوردسـتان بـووە هـاوكاری و راگەیاندنـی جەنـگ لـەدژی تیـرۆر. پەیوەندییەكانـی هەرێمـی كوردسـتانیش لەگـەڵ بەغـدا دوائاسـتی تەنگوچەڵەمـەی خـۆی تێپەڕانـد. ئەمـە لەكاتێكدایـە كـە ئـەم پەلامـارە بـووە سـەرەتایەك بـۆ دەسـتپێكردنی گۆڕانـكاری سیاسـی لەسـەر ئاسـتی نێوخۆیـی و نێودەوڵەتـی. لەسـەرەتای ئـەم گۆرانكارییانـەدا قۆناخێكـی نـوێ لـە پەیوەندییـە كوردسـتانی – عەرەبییەكانـدا هاتەكایـەوە كـە لەپێشـەوەیان دەتوانیـن ئاماژە بـە پەیوەندییەكانـی كوردسـتان و دەوڵەتانـی ئەنجوومەنـی هاریـكاری كەنـداو بكەیـن.

1 – جیهادی سەلەفی لە كۆمەڵگە خەلیجییەكان لەنێوان هەناردەكردن و كاریگەریدا

لەماوەیەكـی كەمـدا وڵاتانـی عەرەبـی و خەلیجـی هەوڵیانـدا كـە جیهـادی جیهانگیـری سـەلەفی بقۆزنـەوە و رێكخراوەكانـی هەڵگـری بیـری توونـدڕەوی لـە ململانێیـە هەرێمـی و جیهانییەكانـدا بەكاربێنـن. بـەڵام پلـەی حەماسـی ئـەو دەوڵەتانـە لـە قۆسـتنەوەی ئـەم گرووپانـە جگـە لـە پاڵنـەری ئەمنـی، یاخـود زیـادی چالاكـی هەندێـك لـە دەوڵەتانـی كەنـداو لەچـاو ئەوانیـتر، رووی لـە كـزی نـاوە. ئەمـەش لـە مەترسـی قۆسـتنەوەی ئـەو هێـزە بڵاوەپێكـراوەی جیهادییـەكان لـەدژی دەوڵەتـە گـەورەكان سـەچاوەی گرتـووە كـە لـە رووبەڕووبوونـەوەی یەكێتـی سـۆڤیەتی لـە ئەفغانسـتانەوە دەسـتپێدەكات تاوەكـو بەرەنگاربوونـەوەی هێـزە ئەمریكییـەكان لـەدوای 2003 لـە عێـراق.
بێگومـان لەدووتوێـی گۆڕانكارییـەكان و تێكچوونـی هاوسـەنگییەكان، بـۆ بڕیارسـازانی خەلیجیـی روونبـووەوە كـە مەترسـی جیهـادی تاوەكـو نێـو ئامێزیـان شـۆڕبووەتەوە و ئـەو

2 - . زانكو أحمد، هل سيتعايش الأكراد مع جارتهم الجديدة طويلا؟ موقع : نقاش، 2014/6/19،لينك:
http://www.niqash.org/ar/articles/politics/3468/

ژینگەیـەی گرتووەتـەوە کـە بەرهەمیهێنـاون. بەتایبـەت ئەمـە دوای دامەزراندنـی داعـش و راگەیاندنــی بێباکانــەی بەرامبــەر بــە تێسرەواندنــی حوکمدارانــی کەنــداو، بەتایبــەت لەپێشــی پێشیشــیانەوە بنەماڵــەی پادشــایی ســعودیە گەیشــتە ترۆپکــی خــۆی. بێگومــان راگەیێندراوەکانــی داعــش لــە 2013 – 2015 بــووە هــۆی ئەســپەردەکردنی بیرۆکــەی قۆســتنەوەی ســەلەفییەکان لــەلای خەلیجییەکانــەوە. ئــەوەی روونکــردەوە کــە تێچــوی بەکارهێنانــی توندوتیــژی ســەلەفی زۆر گرانــە و دەستکەوتەکانیشــی زۆر کەمــن.

2 – وەرچەرخانی کارکردی جیهادی سەلەفی و رەنگدانەوەی لەسەر دەوڵەت و کۆمەڵگەی خەلیجی

لەنێوەڕاسـتی 2014 داعـش خـۆی لەهەمـوو رووێکـەوە لەبەرامبـەر سـعودیەدا بینییـەوە، تەنانـەت لـەڕووی ئایدیۆلۆژیشـەوە. بەشـێوەی تاکلایەنـە خەلافەتـی جاڕدا و هـاوکات لەگەڵ ئەمـەش جەنگـی لـەدژی شانشـینی سـعودی راگەیانـد. تەنانـەت پسـپۆڕەکان رایانگەیانـد ململانێـی سـعودیە و داعـش تەنیـا سیاسـی رووت نییـە، بەڵکـو بووەتـە ئایدیۆلۆژیـش. بەشـێوەیەکیش بووەتـە شـێوازێك بـۆ تەتبیقـی رۆحـی وەهابیـەت. بـە قسـەی پـۆل بوانـزل:" دەوڵەتـی ئیسـلامی ئیدیعـای ئـەوە دەکات کـە ئـەو میراتگـری راسـتەقینەی وەهابیەتـە نـەك سـعودیە. وەهابییـەکان سـەرەتا نوسـخەیەك لـە ئیسـلامی سـوننەیان پێشکەشـکرد کـە لـە هەمـوو روێکـەوە بەشـتێکی دانسـقە دادەنرێـت. ئەمانـە جەنگێکـی تەشـەننەکارییان لەدژی برایانـی موسـڵمانی سـوننەیان راگەیانـد. موسـڵمانانی شـیعەیان بـەو بیانـووەوە دەکوشـت گوایـە ئەمانـە موشریکـن و لێیـان نائومێـد بوونـە. داعـش رێـك ئـەم تاوانانـەی بـە هەمـان تۆمـەت ئەنجامداوەتـەوە". [3]

ئـەو ململانـێ ئایدیۆلۆژییـە کـە داعـش رایگەیاندبـوو، جگـە لـەوەی بـووە کێشمەکێشـێکی راسـتەقینە، بـەرەو دووژمنایەتییەکـی ئاشـکراش وەرچەرخـا و سـەرئەنجام بـووە هـۆی ئامانجـی چالاکـی دژی بنەماڵـەی سـعودیە. سـەرباری ئەمـە داعـش خـۆی بـە نموونـەی وەهابیەتـی سـەرەتایی دەزانـێ کـە ئەمـە هەمـان سـیغەیە کـە دەڵـێ سـعودیە جۆرێکـی ناسـەرکەوتووی دەوڵەتـی ئیسـلامی نموونەییـە. ئەمـەش بـۆ دووژمنایەتیـی زۆرتـری سـعودیە و جەمسـەرگیری زۆرتـری سـەلەفیەکانی کەنـداو بەسـوودی خـۆی ئەنجامـدەدات.

---

3 - كول بوانزل، المملكة ودولة الخلافة: مبارزة الدولتين الإسلاميتين، مركز كارنيغي . دراسة نشرت 18 شباط 2016، لينك:
http://carnegie-mec.org/201626/02//ar-62893/iumx?mkt_tok=3RkMMJWWfF9wsRovvanMZKp0aPyQAgobGp5I5FEIQ7XYTLB2t60MWA%3D%3D

بەپێی ئەو پێداوانەی پێشتر، داعش نەیتوانیوە ململانێی بابەتیی سعودیە بکات. ئەمەش هەڕەشەیەکی راستەقینە لەسەر ئاساییشی ناوخۆیی و ژینگەی جیۆسیاسی خۆیەتی. ئەگەری ئەوە هەیە داعش بەشێوەیەکی تایبەت بەرەنگاری بنەماڵەی پادشایی سعودیە ببێتەوە و ئەمە لەدژی ئەو بنەماڵەیە و تێکرای وڵاتانی خەلیج بقۆزێتەوە. ئەمەش ئەو راستییە دەردەخات کە دەوڵەتانی کەنداو بە هێز لەدژی داعش بوەستنەوە. ئەمە وایان لێدەکات کە بە گوڕی زیاترەوە لەگەڵ ئەو زلهێزانە کار بۆ نەهێشتنی داعش بکەن کە بەرەنگاری بوونەتەوە.

3 - پێگەی وڵاتانی عەرەبی سوننە و بلۆکی کەنداو لەدژی داعش

لە ئەنجامی پەرەسەندنی داعش و دەستگرتنی بەسەر بەشێکی زۆر لە سووریا و عێراقدا لە هاوینی 2014 و گەیشتنی بە سنوورەکانی سعودیە و نزیکبوونەوەی تاڕادەیەك لەسنورەکانی ئوردن و کوێت، عەرەبی سوننە و بەتایبەت وڵاتانی کەنداو هەستیان بە مەترسی شێرگێری ئەم هەڕەشە تازەیە کرد. بەتایبەت دوای پاشەکشێی میسر لەسەر گۆڕەپانی عەرەبی و بەخۆوە سەرقاڵبوونی و بەرزبوونەوەی ئەو رەخنانەی کە لە دەوڵەتانی پشتیوانی جیهادییەکان دەگیران، گوایە دەوڵەتانی کەنداو بەتایبەت سعودیە لە ساڵانی رابردوودا بەملیاران دۆلاریان بۆ داعش و هاوشێوەکانیان سەرفکردووە![4] ئەمەش بە خێرایی پاڵی بە دەزگاکانی بڕیاری خەلیجییەوە ناوە کە زووتر لەدژی داعش بوەستنەوە.

لەگەڵ هەموو ئەمانە، دەوڵەتانی ئەنجوومەنی هاریکاری کەنداو لەگەڵ راگەیاندنی هاوپەیمانی لەدژی داعش لەساڵی 2014، دەسبەجێ بڕیاریاندا بەو پەیمانەوە پەیوەست بن و رووبەڕووی داعش ببنەوە.

بەشێوەی کردەیی هاوپەیمانی نێودەوڵەتی بە لێدانی داعش لەلایەن هێزە ئاسمانییەکانی ئەمریکاوە لەکاتی پەلاماریان بۆ سەر هەولێر دەستیپێکرد. رۆژی 7ی ئابی 2014 ئیدارەی ئەمریکی جەختی لەوە کردەوە کە بۆ پاراستنی هاونیشتمانیانی ئەمریکی و کەمینەی ئێزدی پێویستە دەسبەجێ دەستوەردان بکەن بۆ ئەوەی رێگە لە هێرشی داعش بۆ سەر هەولێر بگرن.

4 - لوري بلوتكين بوغارت، التمويل السعودي لـ تنظيم «الدولة الإسلامية في العراق والشام، 24 حزيران 2014، معهد واشنطن،
لینک: https://www.washingtoninstitute.org/ar/policy-analysis/view/saudi-funding-of-isis
دوا سەردان: 11-3-2016

لێرە ڕۆڵی سعودیەش زۆر گرنگ بوو، چونکە یەکێك لە کۆبوونەوە گەورەکانی دامەزراندنی هاوپەیمانی لە ڕۆژی11ی سێپتەمبەر لە شاری جددە بەڕێوەچوو. ئەم کۆبوونەوەیە لەڕووی سیمبوولییەوە و لەڕووی ئاستی بەشداری وەزیرانی دەرەوەش زۆر گرنگبوو و تێکڕا بڕیاریاندا بەرەنگاری داعش ببنەوە و ڕێگە لە گەیشتنی پارە و جیهادی بۆ ناو ئەو گرووپە بگرن و هەوڵی بنیاتنانەوەی ئەو کۆمەڵگەیانە بدەن کە داعش بە کردەوەی وەحشیانە تێکیداون.[5] بەوجۆرە هاوپەیمانی نێودەوڵەتی – عەرەبی لەدژی داعش بەبەشداری 40 وڵات هاتەکایەوە. تورکیا لەگەڵ ئەوەی لە کۆبوونەوەکە بەشداربوو، بەڵام خۆی دوورەپەرێزگرت و لەدواییشدا خۆی لە واژۆکردنی بەیاننامەی کۆتایی بوارد!

هێزی ئاسمانی هاوپەیمانان لەڕۆژی دەستپێکردنی ئەم هەڵمەتەوە واتە لە23ی سێپتەمبەری 2014ەوە سەدان هێرشی ئاسمانیان کردە سەر پێگەکانی داعش. ئەمەش بووە دەسپێکی فەرمی بۆ هاوپەیمانی لەدژی داعش.

لە هەفتەی یەکەمی هێرشی داعش بۆسەر هەولێر، هێزی هاوپەیمانان بەتایبەتی ئەمریکا بەرپەرچی داعشیان دایەوە و بەردەوام کوتایان. هەر لەوکاتەدا زۆر خوێندنەوەی پێشوەخت هاتنەکایەوە کەوا پێویستە هاوپەیمانی سوننی عەرەبی بە سەرکردایەتی سعودیە لەگەڵ هەرێمی کوردستان بێتەکایەوە: "ئەوەی بۆ ئەمریکا گرنگە بەردەوامبوونی هاوپەیمانییە لەدژی داعش. ئەمەش بەو واتایەیە کە پێویستە هاوپەیمانانی ئەمریکا وەك تورکیا، سعودیە و حکومەتی کوردی پابەندی بەڵێنەکانیان بن بۆ ئەوەی گوشاری زیاتر بخرێتە سەر داعش .[6]

4 – ژینگەی پێکگەیشتنی وڵاتانی عەرەبی سوننە بەڕابەرایەتی ئەنجومەنی هاریکاری کەنداو لەگەڵ هەرێمی کوردستان

بەرەنگاربوونەوەی داعش لە سووریا و عێراق زەمینەیەکی تۆکمەی بۆ هاوپەیمانی کوردی-عەرەبی هینایەکایەوە. ئەمە پەیوەندی هاوسێیەتی مێژوویی کوردستان و عەرەبەکانی پێشخست و بووە هۆی زیادکردنی باوەڕبەخۆبوون لە هەرێمی کوردستان. هەر ئەم باوەربەخۆییە بوو کە سەرئەنجام لە سەرکەوتنەکانی پێشمەرگەدا ڕەنگیدایەوە. لەگەڵ تێکچوونی پەیوەندییەکان لەنێوان بلۆکی خەلیجی و دیمەشق و بەغدا،

---

5 - الجزيرة نت: http://www.aljazeera.net/news/reportsandinterviews/2015/6/1/

6 - . غريغوري غوس، داعش وحرب الشرق الأوسط الباردة الجديدة، 25 /8/ 2014، مركز بروكنجز:
http://www.brookings.edu/ar/blogs/markaz/posts/2014/08/25-isis-new-middle-east-cold-war

هاوپەیمانـی لـەدژی داعـش بـووە سـەرەتا بـۆ هاوپەیمانـی خەلیجـی - کوردسـتانی. ئەمەش بـە سـەرەتایەك بـۆ چاككردنـەوەی پەیوەندییـە کـوردی - سـوننەکان لـە قەڵەمدەدرێت دوای ئـەو سـتەمەی رژێمـی بەعسـی عێراقـی دەرهـەق بـە کـورد کـردی. ئەمـە بـاوەڕ و متمانـەی زیادکـرد و دوای ئاوارەبوونـی دەیـان هـەزار ئـاوارەی عەرەبـی سـوننە بـەرەو شـارەکانی هەرێمـی کوردسـتان، ژێرخانـی سیاسـی و کۆمەڵایەتـی ئەمـە لەباربـووە، دوای ئـەوەی بـە باشـی پێشـوازییان لێکـراوە و ئاسایشـی خۆیـان و خێزانەکانیـان دابینکـراوە.

ئەمـە بـەرەو قۆناخێکـی نـوێ رۆیشـتووە کاتێـك کۆنگـرەی هـەر پێنـج پارێـزگا سـوننەکان لـە کۆتایـی 2014 لـە شـاری هەولێـر بەڕێوەچـوو. هـەر ئـەوکات میدیـاکان باسـی ئەوەیـان کـرد کـە ئەمریـکا و وڵاتـە عەرەبییـەکان هەوڵـی ئـەوە دەدەن گرووپـە سـوننە چەکدارەکان و خێڵـەکان یەکبخـەن و ئامادەیـان بکـەن. هـەر ئـەوکات شـاندێك سـەردانی ئەمریـکای کـرد کـە چەندیـن گرووپـی سـوننی تێیـدا بەشـداربوون بـۆ ئـەوەی سـەبارەت بـە هاوئاهەنگیکـردن لەگـەڵ ئەمریکییـەکان قسـە بکـەن. هەروەهـا ئوسامە نوجێفـی جێگـری سـەرۆك کۆمـار، گوتارێکـی لـە کۆنگرەکـە پێشکەشـکرد و بـە ئاشـکرایی باسـی لـە "هەرێمـی پارێـزگا سـوننەکان" کـرد و هەمـوو تۆمەتێکـی پێشـوەختەی رەتدەکـردەوە. بۆیـە هەندێـك نوجێفـی بـە جێبەجێـکاری پلانـی جـۆ بایـدن بـۆ دابەشـکردنی عێـراق بەسەرسـێ هەرێمـدا دادەنێـن. [7]

ئـەم کۆنگرەیـە بەتوونـدی لەلایـەن حکومەتـی بەغـدا و تێکـڕای گرووپـە شـیعەکانەوە رەخنـەی لێگیـراوە، ئەوانـەی کـە بەڕێـز مەسـعود بارزانـی بـە تایفەگـەری تۆمەتبـار دەکـەن گوایـە لایەنـی سـوننە دەگـرێ و هـاوکاری دامەزرانـی هەرێمـی سـوننە دەکات..

5 - گۆڕانکاری لە پەیوەندییە کوردی - خەلیجییەکان دوای رێککەوتنی ئەتۆمی ئێران

کۆمەڵێـك هـۆکار کاریانکردووەتـە سـەر پێشـکەوتنی بەرژەوەنـدی و پەیوەندییـە کوردسـتانی - خەلیجییـەکان. لەپێـش هەموویانـەوە زیادبوونـی نفـوزی ئێرانـی لـە عێـراق و نیگەرانییەکانـی خەلیـج دوای دامەزرانی حەشـدی شـەعبی و پەرەسـەندنی رۆڵـی حیزبوڵڵای لوبنـان و قورسـبوونی سـەنگی ئێـران لـە مەلەفـی سـووریا. لەبەرئـەوە بیـر لـە پێکەوەنانـی

7 - عبد الامير الركابي، مؤتمر أربيل: المأزق السني مستمر. المدن:

http://www.almodon.com/arabworld/2014 - 12 - 20

کۆمەڵێـك هاوپەیمانـی تـازە لەلایـەن خەلیجییەکانـەوە کرایـەوە و بـووە یەکێـك لـە بـژاردە و ئاراسـتە خەلیجییـەکان. یەکێـك لـە نووسـەرە ناسراوەکانـی شـەرقی ئەوسـەت دەنووسـێت: "ئێـران ئەمـڕۆ لـە هێرشـێکی بێوێنەدایـە کـە لـە مێـژووی هاوچەرخمانـدا نموونـەی نەبـووە. راسـتەوخۆ لـە سـووریا و عێـراق شـەڕدەکات، چەندیـن سـاڵە بەنیابـەت کار لەسـەر لوبنـان، غـەزە، حوسـییەکان لـە یەمـەن و بەحرەیـن دەکات. لـە عێراقیـش زۆر بـە ئیلتیزامـەوە کاری کـردووە، بەشـێوەیەك کـە زیاتـر لـە حکومـەت، پشـتیوانی میلیشـیا لایەنگرەکانـی خـۆی دەکات. لێـرە بیرۆکـەی دامەزراندنـی حەشـدی شـەعبی وەك بەدیلـی ئـەو سـوپایەیە کـە بەشـێکیان لەگـەڵ ئێـران نیـن".[8]

لـەم ماوەیـەی دواییـدا هەندێـك ئەنجـام بڵاوبوونـەوە کە ئامـاژە بـەوە دەکەن گوایـە رۆژئاوا ئاراسـتەیەك پێشـدەخات و دەیـەوێ رژێمـی مەلاکانـی ئێـران لـەڕووی سیاسـییەوە ماڵـی بـکات، لـەڕووی ئابوورییـەوە رزگاری بـکات و کۆتایـی بـە گۆشـەگیری ئـەم وڵاتـە بێنـێ نـەك بیگۆڕێـت. چینـی باڵادەسـتی ئێـران دوای 30سـاڵ، لـە جێبەجێکردنـی شـاکارێکی گـەورەی سیاسـی و دیپلۆماسـی نزیـك دەبێتـەوە کـە بریتییـە لـە رێککەوتنـی ئەتۆمـی لەنێـوان ئێـران و دەوڵەتـە گـەورەکان. ئەمـە لەلایـەن زلهێزەکانـەوە بـە دەروازەی دەسـتەمۆکردنی ئێـران دادەنرێـت و رۆژئـاواش لـەم قۆناخـەی مێـژووی رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت بایەخـی زیاتـر بـە تـاران دەدات. ئـەم بایەخـە رۆژئاواییـە بـە تـاران لـە ئەنجامـی شکسـتی نموونـەی تورکـی وەك سەرمەشـقێك بـۆ جیهانـی عەرەبـی و ئیسـلامی دێـت. هەروەهـا هەڵەکانـی ئیخـوان موسـلمین لـە میـسر بـووە هـۆی ئـەوەی هێـزە گـەورەکان بـە پـڕۆژەی جێگیرکردنـی ئیسـلامی میانـڕەو لـە وڵاتانـی عەرەبیـدا بچنـەوە. ئەمـە بـووە هـۆی پارچەکردنـی جیهانـی ئیسـلامی لەنێـوان مەرجەعییەتـە نەریتییـەکان وەك "تورکیـا، سـعودیە و میـسر" لەلایـەك و، گرووپـە سـەلەفییە جیهادییـەکان- بەمـۆری ئیسـلامی سـوننی- لەلایەکـی دیکـەوە. ئێسـتا ئێـران وەك جەمسـەرێکی ئیسـلامی میانڕەوتـر و وەك مەرجەعییەتێکـی سیاسـی و رۆحـی دەرکەوتـووە کـە لـەڕووی فیکرییـەوە کراوەیـە و ناوەندگـەرا و رێکخراوتریشـە.

لـەم دە سـاڵانەی دواییـدا بەشـێوەیەکی بابەتـی خـۆی وەك جەمسـەرێکی مەزهەبـی تۆکمـە پیشـانداوە کـە دەتوانـێ دووبەنـدی ئیسـلامی مەزهەبـی بەڕێوەبەرێـت و توانـای ئـەوەی هەیـە لەرێگـەی ئەجێنـدا و دروشـمی هەڵخەڵەتێنـەرەوە خواسـتە قۆناخییەکانـی رۆژئـاوا دابیـن بـکات.

---

8 - عبد الرحمن الراشد، رۆژنامەی الشرق الأوسط، ژمارە 13243،

22015/3/:http://aawsat.com/home/article/301671/عبد-

ئێـران هەڵـەی وڵاتانـی عەرەبـی و خەلیجـی قۆسـتووەتەوە لەکاتیکـدا رۆژئـاوا لـە مامەڵەکردنـی لەگـەڵ وڵاتانـی عەرەبـی تووشـی دڵەڕاوکـێ بـووە. ئێـران ئەمـەی بەکارهێناوە بـۆ بازاڕکردنـی جەمسـەربەندی و چالاکـی ئیسـلامی خـۆی بـۆ ئـەوەی هێـزی عەرەبـی سـوننی خەلیجـی هاوسـەنگ بـکات. تـاران تێگەیشـت رۆژئـاوا پیویسـتی پێیەتـی بـۆ ئـەوەی لـە جیهانـی ئیسـلامیدا رۆڵـی هاوسـەنگی بگێڕێـت. بەبـێ هەمـوو دەسـکەوتێکی سیاسـی لـە ناوچەکـە، کـەم و زۆر نفـوزی خـۆی بەرفـراوان دەکات و کارتـەکان تێکەڵـدەکات و لـە چالاکـی جۆربەجـۆردا بەشـێوەی سەیروسـەمەرە دەیانقۆزێتـەوە. (9)

دوای جێبەجێکردنـی بەندەکانـی رێککەوتنـی ئەتۆمـی بەتایبـەت دوای گێڕانـەوە بەشـێك لـە داراییـە بلۆککراوەکانـی ئێـران لەلایـەن رۆژئـاواوە، بیرۆکـەی رێککەوتنـی درێژخایەنـی رۆژئاوایـی - ئێرانـی بەریگرتـووە. لەگـەڵ پەرەسـەندنی نفـوزی ئێرانـی لـە سـووریا، عێـراق، لوبنـان و یەمـەن، هەڕەشـەی ئێرانـی بەرفراوانبـووە. بـۆ بەرپەرچدانـەوەی ئـەم هەڕەشـەیە بەتایبـەت لـە عێـراق و سـووریا، بیرۆکـەی پێکەوەنانـی هاوپەیمانـی عەرەبـی سـوننی - کـوردی هاتووەتـە کایـەوە.

6 - پێگەی کوردستان لەنێو هاوپەیمانی ئیسلامی بە پێشەنگیی سعودیە

لێـرە هەندێـك نێوەنـدی رۆژئاوایـی سـێ وێنـە بـۆ داڕشـتنەوەی ئاینـدەی رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت دەکێشـن: ئـەم سیانەش بریتیـن لـە رۆڵـی تورکـی، نفـوزی ئێرانـی و ئاسایشـی ئیسرائیـل. لێـرەدا زۆرینـەی بەرژەوەنـدی عەرەبـی غاییبـە. ئـەم هۆکارانـە لەگـەڵ پشـێوی کارای دوای بەهـاری عەرەبـی، هـاوکات لەگـەڵ پـرۆژەی ئیسـلامی سـوننی تورکـی - ئیخوانی لەگـەڵ ئـارەزووی فراوانخـوازی ئێرانـی لـە جیهانـی عەرەبیـدا لەگـەڵ یەکلاییەنەکردنـەوەی کێشـەی فەڵەسـتین، پاڵـی بـە ریازەوە نا بـۆ ئـەوەی بەرژەوەندییەکانی خـۆی و بەرژەوەندییە هاوبەشــە عەرەبییــەکان بپارێزێــت، لەجیاتــی سیاســەتی خۆپارێــزی، بــەرەو کاراکردنــی سیاسـەتی دەرەوە بکشـێت. بۆیـە هاوشـێوەی ئەکتـەرە نێودەوڵەتـی و هەرێمیـەکان کـە لـەدژی رێسـا نێودەوڵەتییـەکان وەسـتاونەتەوە، بڕیاریـدا چیـتر گـوێ بـەو رێسـا مێژووییانـە نـەدات کـە بەسـەر هاوکێشـەکانی ناوچەکـەدا حوکمدەکـەن.

ریـاز بڕیاریـدا توانـا و دەرفەتەکانـی چـالاك بـکات بـۆ ئـەوەی ئەجێنداکانـی کـە خـاوەن

9 - آزاد أحمد علي، إيران بين الدور والانتصار، 2015/3/21، پۆرتاڵی رووداو:
http://rudaw.net/arabic/opinion/21032015

ڕەهەنـدی عەرەبـی و خەلیجیـن، بەسـەر هەمـوو لایەکـدا بسـەپێنێت. هەروەهـا هەوڵیـدا بۆشـایی ئەمریـکا لـە ناوچەکـە پڕبکاتـەوە و تاوەکـو کۆتاییهاتنـی حوکمـی بـاراك ئۆبامـا گوشـار بـۆ یەکلاییکردنـەوەی کێشـە گـەورەکان بهێنێـت. جگـە لـەوە دەیـەوێ دیدێکـی هەرێمـی عەرەبـی هاوبـەش بەدیبێنـێ کـە تێیـدا ئاینـدەی سـووریا، عێـراق و یەمـەن دیـاری بـکات و مامەڵـە لەگـەڵ مەلەفـی ئەتۆمـی ئێرانـی بـکات و ئەنجامـە ئایندەییەکانـی بخوێنێتـەوە.[10]

ئـەو بۆشـاییەی کـە لەبەریەکترازانـی هەندێـك دەوڵەتـی عەرەبـی وەك عێـراق، سـووریا، یەمـەن و لیبیا هێناویەتەکایـەوە، بوونـی بیرکردنەوەیەکـی وا دەسـەپێنێ کـە دەبـێ ئامادەیی هەبـێ بـۆ پڕکردنـەوەی هەمووجـۆرە بۆشـاییەکی کتوپـڕی جیۆسیاسـی کـە ڕێکخـراوە نێودەوڵەتییـەکان دەیخولقێنـن. بەتایبـەت داعـش کـە وەك دەوڵـەت - ڕێکخراوێکـی توونـدڕەوی سـنووربەزێن، خەریکـە خـۆی لـە سـنوورەکانی باکـووری نیمچـە دوورگـەی عەرەبیـدا تۆکمـە دەکات. هەروەهـا لـە سـنوورەکانی باشـووری ئـەم نیمچـە دوورگەیـەدا هێزێکـی دیکـە خەریکـە پەرەدەسـێنێت کـە ئەویـش حیزبـی ئەنسـارولڵای حوسـییە کـە بەفەرمـی دەوڵەتـی یەمەنـی هەڵوەشـاندەوە و سـەنعای پایتەختیشـی داگیرکـرد.

زۆربـەی خوێندنـەوە بابەتییـەکان بـۆ هەڵوێسـتی تاقـە هێـزی مـاوەی عەرەبـی دەچـوو کـە هێشـتا لـەڕووی دارایـی و کۆمەڵایەتییـەوە یەکپارچەیـە، کـە شانشـینی عەرەبـی سـعودییە. دوای ئـەو بۆشـاییەی ڕمانـی دەوڵەتەکانـی دەوروبـەری دروسـتیانکردووە، لەنوێـوە پێگـەی خـۆی دەخوێنێتـەوە. شانشـینی سـعودی وەنەبـێ تەنیـا بەشـێوەی سـەربازی و هەڵچوونـی ئایدیۆلـۆژی هەڕەشـەی لێبکرێـت، بەڵکـو هەڕەشـەی ئەوەشـی لەسـەرە کـە ڕۆڵـی بـۆ نزمتریـن ئاسـت دابەزێـت. بۆیـە هەوڵـدەدات ڕۆڵـی عەرەبـی خـۆی بەرزبکاتـەوە وەك مافێکـی سرووشـتی و جوگرافـی خـۆی، بەتایبـەت بـۆ ڕووبەڕووبوونـەوەی ڕۆڵـی ئێرانـی کـە ناوچەکـەی گرتووەتـەوە. وەنەبـێ ئێـران وەك هاوسـێیەکی عێـراق سـنوورەکانی گەمارۆدابێت، بەڵکـو بووەتـە مەنزومەیەکـی یەکگرتـووی هێرشـبەری سـەربازی - ئایدیۆلـۆژی کـە پێویسـتە هێزەکـەی هاوسـەنگ بکرێـت و کارایەکـەی لەسـەر ڕۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت لاوازبکرێـت.[11] سـعودیە هەنگاوێکـی بـۆ پێشـەوەنا بـۆ ئـەوەی ڕۆڵێکـی یەکجـار گـەورە بگێڕێـت. هەروەها دوای ئـەوەی لـە ڕۆژی 26/3/2015دا ڕابەرایەتـی ئۆپەراسـیۆنی "باهـۆزی یەکلاکـەرەوە"ی

---

10 - مصطفى فحص، الرياض وأقلمة السياسية الدولية، ڕۆژنامەی الشرق الوسط، 13619، 2014/12/29: http://aawsat.com/home/article/253671/

11 - آزاد أحمد علي، حول ضرورة تنامي دور المملكة العربية السعودية، پۆرتاڵی ڕووداو، 2015/3/27: http://rudaw.net/NewsDetails.aspx?pageid=115647

لـەدژی حوسـییەکان لـە یەمـەن کـرد، هاوکێشـەی هێزەکانـی سـەراوژوور کـرد. بەمـە ناوچەکـە کەوتـە قۆناخێکـی سیاسـی تـازەوە و سـعودیە 10 دەوڵەتـی عەرەبـی دیکـەی لەگـەڵ خـۆی خسـت بـۆ ئـەوەی نەهێڵـن حوسـییەکان دەسـت بەسـەر هەمـوو یەمەنـدا بگـرن. بەمـە ئـەوەی نیشـاندا کـە ئـەم جەنگـە شـێوەی نەخشـەی ناوچەکـە دەگۆڕێـت و هاوکێشـەی هێـزەکان لەناوچەکـە سـەرووبن دەکات. جگـە لـەوە پێگەکانـی دەپارێزێـت و نفوزیشـی زیـاد دەکات. بەشـێوەیەك ئـەم جەنگـە جەنگـی سـعودیە لـەدژی رێککەوتنـی ئەمریـکا – ئێرانـە کـە زۆر سیاسـەت و پـڕۆژەی ئایندەیـی جیـاوازی لـێ دەسـتەبەر دەبێـت. بێگومـان "باهـۆزی یەکلاکـەرەوە" بـە رووداوێکـی کلیلـی دەزانرێـت. ناوەنـدی گفتوگـۆی سـتراتیژی سـەر بـە ئەکادیمـی ناتانیـای تەلەبیـب پێیوایـە کـە رووداوەکانـی یەمـەن دەبنـە هـۆی بنیاتنانـی رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـتی تـازە. ئـەم ناوەنـدە پێیوایـە سـعودیە لـە ژێـر فەرمانـی شاسـەلماندا رۆڵێکـی گـەورەی پێشـەنگی لـە ناوچەکـەدا دەگێڕێـت و بەشـێنەیی لەژێـر نفـوزی ئەمریـکا دێتـەدەرەوە و وەك هێزێکـی لێهاتـوو مامەڵـە دەکات. لـەدوای باهـۆزی یەکلاکـەرەوە سـعودیە بەشـێنەیی خـۆی لـە نفـوزی ئەمریـکا دەرخسـتووە و پشـت بەخـۆی و هاوبەشـە راسـتەقینەکانی دەبەسـتێت. هەروەهـا دەڵێـن باهـۆزی یەکلاییکـەرەوە رووخسـاری رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـتی تـازە دەکێشـێت. (12)

رووداوەکانـی 2015 ئەوەیـان سـەلماند کـە باهـۆزی یەکلاییکـەرەوە هاوکێشـەی هێـزەکان و کولتـووری بـاوی سیاسـی ناوچەکـەی گۆڕیـوە. ئـەو بیـرە چەقبەسـتووەی لـە ناوچەکـە گـۆڕی کـە ئەنجوومەنـی هاریـکاری کەنـداو ناتوانـێ بەبـێ ئەمریکا هیـچ کارێك و دەسپێشـکەرییەك بـکات چ جـای کاری سـەربازی! لەسـەر ئاسـتی نێودەوڵەتـی باهـۆزی یەکلاییکـەرەوە زەمینـەی بـۆ پێکەوەنانـی هاوپەیمانییەکـی ئیسـلامی گـەورە خۆشـکرد کـە سـعودیە سەرپەرشـتیدەکات. میـر محەممـەد بـن سـەلمان وەلـی شـازادەی جێنشـین و وەزیـری بەرگری لـە کۆبوونـەوەی رۆژنامەڤانـی رۆژی سێشـەممە 15/12/2015 دا رایگەیانـد: هاوپەیمانییەکـی ئیسـلامی بـە سـەرکردایەتی سـعودیە هاتووەتەکایـەوە کـە بارەگاکـەی لـە شـاری ریـازە و بـەو زووانـە ناوەنـدی ئۆپەراسـیۆنی هاوبەشـیش دروسـتدەکرێت. لـەم بارەگایـەدا کار بـۆ هاوئاهەنگـی و رێکخسـتنی ئۆپەراسـیۆنی سـەربازی لـەدژی تیـرۆر دەکرێـت. لەتەنیشـت ئەمـەدا میکانیـزم و بەرنامـەی ئـەم ئەرکـە لەگـەڵ دەوڵەتـە هاوپەیمانـەکان پێشـدەخرێت. بەشـێوەی کردەیـی ئـەم دەوڵەتانـە هەندێکیـان بەشـداری لـە هاوپەیمانییەکـەدا دەکـەن و

12 - محمد خالد، السعودية نفضت عن كاهلها التبعية المطلقة للولايات المتحدة، الخليج الجديد: http://www.thenewkhalij.net/ar/ node/12223. دوا سەردان 2016/3/14

هەندێکیشیان پاڵپشتیدەکەن کە 35 دەوڵەتی ئیسلامین، لەوانە: میسر، ئوردن، ئیمارات، پاکستان، بەنگلادش، تورکیا، تونس، سنیگال، سودان، فەڵەستین، قەتەر، کوێت، لوبنان، مەغریب، موریتانیا، نایجیریا. ئەمە لەگەڵ ئەوەی 10 دەوڵەتی ئیسلامی دیکەش ئەم هاوپەیمانییەیان پەسەندکردووە کە ئەندۆنیزیای تێدایە.
لە بەیاننامەی هاوپەیمانییەکدا هاتووە کە هەموو کارەکانی بەپێی پەیمانە نێودەوڵەتییەکان دەبێت. تێیدا جەخت لە رووبەڕووبونەوەی تیرۆر دەکرێت کە تەنیا داعش نا بەڵکو هەموو گرووپێکی تیرۆریستی دەگرێتەوە، جا لەژێر هەر ناوێکدا بن. لەڕووی فکریشەوە بەرەنگاری تیرۆر دەبنەوە. هاوپەیمانی شەرعیەتی خۆی بە شەرعیەتی پەیمانە نێودەوڵەتییەکان و رێکخراوی هاوکاری ئیسلامی دەبەستێتەوە بەپێی ئەم دەقەی بەیاننامەکە:" بەپێی بەندەکانی نەتەوە یەکگرتوەکان و بەپێی بەندەکانی رێککەوتنی رێکخراوی هاوکاری ئیسلامی بۆ بەرەنگاربوونەوەی هەموو جۆرەکانی تیرۆر و زاڵبوون بەسەر هۆکار و ئامانجەکانی، هەروەها لەپێناو جێبەجێکردنی ئەرکی پاراستنی میللەت لە وەیشومەی گشت گرووپە تیرۆریستییەکان کە لەسەر زەوی شەڕ و فەساد بڵاودەکەنەوە، ئەم هاوپەیمانییە دێتەکایەوە".[13]
لەگەڵ ئەمە وڵاتانی جەزایر، سووریا و عێراق لە هاوپەیمانییەکەدا بەشدارنەبوون. هەروەها ئەو پرسیارە خۆی دەوروژێنێ کە هەرێمی کوردستان چۆن چۆنی بەشداری ئەم هاوپەیمانییە دەکات؟ جگە لەوە ئەم پەیمانە و پیادەکردنی لەسەر زەوی بەبێ هێزی پێشمەرگەی کوردستان چۆن دێتەکایەوە؟
لێرە دەتوانرێت بگوترێت کەوا سەرکردایەتی کوردستانی چ بەئاشکرا و چ بەنهێنی پشتیوانی لەم هاوپەیمانییە دەکات. ئەمە بەو مانایە نییە کە سەرباری هەڵویستی بەغدا، جێگەیەك بۆ هەرێمی کوردستان نەکرێتەوە. دەتوانرێت کاتی سەردانی مەسعود بارزانی بۆ سعودیە ئاوا بخوێنرێتەوە: مەسعود بارزانی سەرۆکی هەرێمی کوردستان وایدەبینێ کە بەرژەوەندی هەرێمی کوردستان لەوەدایە بەم هاوپەیمانییەوە پەیوەست ببێ بۆ ئەوەی سنووریك بۆ نەیارییەکانی ئێران بەرامبەر خۆی و هەرێمی کوردستان دابنێ کە بەو دوواییە رووی لە زیادبوون کردووە و بووەتە هۆی گرژی لە پەیوەندییەکانی نێوانیان. ئەمەش دوای ئەوە هات کە کورد پێداگیری خۆی بۆ ئەنجامدانی گشتپرسی نیشانداوە بۆ ئەوەی چارەنووسی هەرێمی کوردستان یەکلایی

13 - آنادية راضي، المرسال:http://www.almrsal.com/post/295354. دوا سەردان 2016/3/14

بکرێتەوە کە ئەمە بووەتە هۆی تووڕەیی ئێران و هاوپەیمانە شیعەکانی. [14]

بەشێوەیەك تەرجەمەی کردەیی ئەم پەیمانە لە دەرکردنی بڕیاری ناساندنی حیزبوڵڵای لوبنانی وەك گرووپێکی تیرۆریستی تاقیکراوەتەوە. هەروەها دەشێ ئەمە لە مانۆڕی "برووسکی باکوور"یشدا بخوێنینەوە کە بە ئامادەیی بۆ دەستوەردانی زەوینی لەکاتی پێویست بۆ نێو سووریا لەقەڵەمدەدرێت. ئەمە یەك شت یەکلاییدەکاتەوە کە سعودیە لە هەرێمەکەدا جەمسەری دژی ئێرانە.

لەڕووی جیۆسیاسییەوە مانۆڕی بروسکی باکوور کە لە رۆژی 27ی شوباتی 2016دەستیپێکرد، بە هەنگاوێکی بوێرانە دادەنرێت. ئەم مانۆڕە لەلایەك لە بیابانی سووریا نزیکە و لەلایەکیش لەتەنیشت و لاپاڵی عێراق هاتووەتەکایەوە! واتە لەنزیك سنوورەکانی "دەوڵەتی ئیسلامی". تەرجەمەی ئەمیش ئاوایە کە "ئەم بابەتە قوڵایی ستراتیژی هەرێمی و عەرەبییە". بەتایبەت دوای ئەو هەموو هەڕەشە و رووداوانەی کە ناوچەکە بەخۆیەوەی بینیوە. ئەمە یەکەم مانۆڕ و ئۆپەراسیۆنی راهێنانە لەمێژووی دەوڵەتانی عەرەبیدا و یەکەمیشە لەوەتی هاوپەیمانی ئیسلامی لەدژی تیرۆر راگەیێندراوە. ژمارەی سەربازانی بەشدار لەم مانۆڕەدا گەیشتووەتە 150 هەزار. ئەمە کاراکردنی سەربازی هاوپەیمانییەکەیە و راگەیاندنی هاوسۆزی وڵاتانی بەشدار لە مانۆڕەکەیە لەدژی ئێران. جگە لەوە نیشاندانی هێزی سەربازی عەرەبیشە بەتایبەت لەسایەی بەشداریکردنی هەردوو هێزی عەرەبی سعودیە و میسر. [15]

دوای کۆتاییهاتنی مانۆڕەکانی بروسکی باکوور کە 20 دەوڵەت بەشداری تێدا کردووە، سەرباری هێزەکانی سپەری جەزیرە - هێزی هاوبەشی ئەنجوومەنی هاریکاری کەنداو- کە لەنێو لیستی 57 ئەندامی هاوپەیمانی ئیسلامی لەدژی تیرۆردان، غیابی دوو دەوڵەتی هەرێمی گرنگ سەرنجی چاودێرانی راکێشا کە جەزاییر و تورکیان! دیارە ئەمە دەیسەلمێنێ کە تورکیا لەبەرئەوە بەشداری نەکردووە کە بەنیازە پەیوەندییەکانی لەگەڵ ئێران پێشبخات. [16]

برووسکی باکوور لووتکەی بەرزبوونەوەی سیاسی و سەربازی کەنداو پێکدەهێنێت. لە بنەڕەتدا ئەمە لەدژی ئێرانە و تورکیا تێیدا بەشداری نەبووە. دەشێ لێرەدا

14 - وحدة الدراسات العراقية، مركز الروابط للبحوث والدراسات الاستراتيجية. 2015/12/5:

http://rawabetcenter.com/archives/15983

15 - شؤون خليجية: http://alkhaleejaffairs.info/c-32302/

16 - . نصر المجالي، لماذا لم تشارك تركيا والجزائر في «رعد الشمال»؟، إيلاف:

http://elaph.com/Web/News/20161077027/3/.html، 2016/3/14 دوا سەردان

خوێندنەوەیەکـی کـوردی بـۆ بکرێـت، بەشـێوەیەك لەگـەڵ بەرژەوەندییـە سـتراتیژییە کوردسـتانییەکاندا دەگونجێـت. باشتریشـە بەشـێوەی سـیمبوولی پێشـمەرگە بەشـداری تێـدا بـکات.

7 -ئاسۆکانی ئایندەی پەیوەندییە کوردستانی - خەلیجییەکان لە دوای داعش

لـەم سـاڵانەی دواییـدا پەیوەندییەکانـی هەرێمـی کوردسـتان لەگـەڵ بلۆکـی عەرەبـی سـوننە پێشـکەوتوون. سـەرباری کارەسـات و وەیشـومەی داعـش، بـەڵام ئـەم پەیوەندییانـە بـەرەو پێشـەوە دەچـن. بەتایبـەت دوای پەلامـاری داعـش بـۆ سـەر کوردسـتان، هەڵوێسـتی عەرەبـی سـوننە بەرامبـەر کـورد و مەسـەلەی فیدراڵـی هەرێمـی کوردسـتان گۆڕانـی بەسـەردا هاتـووە. بەتایبـەت دەوڵەتانـی خەلیجـی لـەوەدا لەپێشـی پێشـەوەن. لـەم ساڵانەدا 7 کۆنسـوڵخانەی عەرەبـی لـە هەولێـر کراونەتـەوە کـە دواترینیـان کۆنسـوڵخانەی سـعودییە بـوو کـە لەنێوەڕاسـتی شـوباتی 2016دا کرایـەوە.[17] ئەمـە نیشـاندەری ئەوەیـە کـە پەیوەندییـەکان لەسـەر ئاسـتی سیاسـی و دیپلۆماسـی بـەرەو پێشـەوە دەڕۆن. لەنێـو نێوەنـدی رووناکبیـران و نووسـەرانی عەرەبیشـدا هاوسـۆزی بـۆ رزگاری کوردسـتان وا زۆربـووە کـە لەژمـاردن نایـەن. بـۆ نموونـە هەندێـك لەسـەر بایەخـی جیۆسیاسـی کوردسـتان وایـان نووسـیوە: "لـەڕووی جیۆسیاسـییەوە هەرێمـی کوردسـتانی عێـراق بـە پەرژینێکـی سرووشـتی و سیاسـی لەبەرامبـەر کشـانی ئێـران و تورکیـا لـە ناوچەکـە دەزانرێـت. زۆر باشـە کـە لەسـەر بناخـەی هاوبـەش بەرژەوەندییەکانـی لەگـەڵ ببەسـتینەوە. ئەگـەر ئـەم دەوڵەتە دابمەزرێـت، ئـەوە بـە زەبرێکـی کاریگـەر لەپشـتی ئێـران لەقەڵەمدەدرێت. ئەمـەش ئەوکاتە خـۆی نمایشـدەکات کـە نفـوزی کـوردی بەهێـزەوە بـۆ نـاو ئێـران شـۆڕببێتەوە و لـەوێ داوای سـەربەخۆیی بـکات". [18]

هەڵوێسـت و بانگـەوازەکان بـۆ پشـتیوانی لـە کوردسـتان بەرزدەبنـەوە و جەخـت لـەوە دەکرێتـەوە کـە سـەربەخۆیی کوردسـتان بەسـودی سـعودیەیە: "ئایـا سـەربەخۆیی هەرێمـی کوردسـتان بەسـوودی سـعودیەیە یـان نـا؟ بـەڵام ئیـتر درەنـگ نییـە ئەگـەر پەیوەندییـەکان

17 - رۆژی 2016/2/22 کرایەوە، روداو: http://rudaw.net/arabic/kurdistan/220220162

18 - سعود كابلي، هل يصب استقلال كردستان العراق في مصلحة المملكة؟ جريدة الوطن أون لاين السعودية، 2015-03-25

لەگـەڵ ئـەم هەرێمـە پێشـبخرێن کـە لەبـەردەم دەروازەکانـی سـەربەخۆییدایە. ئەگـەر ئەمڕۆ ئەمـە بەئیـرادەی خۆمـان نەیێتـەدی، ئـەوا سبەی بەبێ ئیـرادەی خۆمـان بەدیدێـت ".[19]
چالاکـی و ڕۆڵـی ناوەنـدی هێـزە کوردسـتانییەکان لـەدژی داعـش، بـووە هـۆی پڕچەککردنـی دەیـان هــەزار چەکـداری کـورد. لانیکـەم نزیکـەی 200هــەزار جەنــگاوەری کـورد لــە بەرەکانـی جەنـگ لـە سـووریا و عێـراق دەجەنگـن. ئـەم جەنگـە درەنـگ یـان زوو هاوتـای سیاسـی خـۆی لەسـەر زەوی دەسـتەبەر دەکات. ئـەوەش بریتییـە لـە بەرزبوونـەوەی دەوری سیاسـی و سـەربازی کـورد. ئەمـە لەسـەر حیسـابی پاشەکشـێی ڕۆڵـی دیمەشـق و بەغـدا و بگـرە لاوازبوونـی ڕۆڵـی تـاران و ئەنکـەرەش دێتەکایـەوە.
توێـژەران ئەوەیـان زانیـوە کـە کـورد لـە جەنگـی دژبـە داعشـدا بـە ژمارەیەکـی گرنـگ لەقەڵەمدەدرێـن، بۆیـە بـاس لـە پەیوەندییـە جوگرافـی و کۆمەڵایەتییەکانیـان دەکرێـت. سـەرئەنجام ئەمـە دەبێتـە دەرئەنجامێکـی جیۆسیاسـی نـوێ لـەلای دەوڵەتانـی ناوچەکـە بەگشــتی و وڵاتانــی ئەنجوومەنــی هاریــکاری کەنــداو. وەك دەزانیــن گۆڕانکارییەکانــی ناوچەکـە زۆر زیاتـر لـە جـاران کـورد و گەلانـی کەنـداوی عەرەبـی لێـك نزیکدەکاتـەوە. هەروەهـا ناکۆکـی بەرژەوەنـدی و هەسـتیاری مێژوویـی لەنێـوان کـورد و گەلانـی کەنـداودا نییـە. بگـرە بەرژەوەنـدی هاوبەشـی بێسـنوور لەنێوانیانـدا هەیـە و لەوانەیـە ڕۆژێـك ڕۆڵـی ئێــران و تورکیــاش تێپەڕێنــن و بتوانــن کاریگــەری لەســەر ناوەنــدی بڕیاریــان بکــەن و تەنانـەت دەوری سیسـتەمی باڵادەسـت لـە بەغـدا و دیمەشـق کزبکـەن. ئەمانـە هەمـووی، پێشخسـتنی شـێوەکانی پەیوەنـدی لەنێـوان هاوپەیمانـی خەلیجـی و هەرێمـی کوردسـتان بەسـەر بڕیارسـازانی سیاسـیدا دەسـەپێنن.
بەڕاسـتی کـورد هاوسـێی ڕاستەقینەی گەلانـی خەلیجـن. ڕوانینـی کـورد بـۆ وڵاتانـی خەلیـج لـەڕووی کۆمەڵایەتییــەوە، بەتایبــەت لــەڕووی کۆمەڵگــەی مەدەنــی و چالاکــی سیاســی و ئابـووری ناحکومییـەوە، بـەرەو پێشـەوە دەڕوات. لەکاتیکـدا ئێـران و تورکیـا تەنیـا لـەڕووی فەرمــی و قانونییــەوە هاوســێی کەنــداون. زۆربــەی پردەکانــی پێــك گەیاندنــی مرۆیــی و جوگرافـی لەنێـوان دەوڵەتانـی ئەنجوومەنـی هاریـکاری کەنـداو و ئێـران و تورکیـا تێکـڕای بەسـەر کوردسـتاندا تێدەپەڕێـت. کـورد تائێسـتاش دەروازەی دەربازبـوون و کلیلـی گەیشـتن بـۆ نـاو ئـەم دوو دەوڵەتـەن. کاتێـك دەتوانیـن بەباشـی لـە کارکـردی ئـەم پـردە جوگرافییـە بگەیـن کـە هەرێمـی سـونی لـە عێـراق و سـووریا دابمەزرێـت.

19 - سەرچاوەی پێشوو.

بەپێـی نرخاندنـی سـتراتیژی بـۆ پەیوەندییەکانـی کوردسـتان و خەلیـج، ئـەوە سـاخدبێتەوە کـە پێویسـتە هەرێمـی کوردسـتان بـە هاوپەیمانـی ئیسـلامی بـە پێشـەنگی سـعودی پەیوەسـت ببـێ و لەگـەڵ ئـەم دەوڵەتانـە کار بـۆ کاراکردنـی پڕۆژەیەکـی سیاسـی تـازە بـکات کـە ببێتـە بەدیـل و تەریبـی سیاسـەتی دەوڵەتەکانـی ناوچەکـە وەك ئێـران، تورکیـا و عێراقـی شـیعە. بـۆ سەرخسـتنی ئـەم پڕۆژەیـە پێویسـتە جەخـت لەسـەر ئـەم دوو شـتە بکرێتـەوە: یەکـەم، پێکەوەنانـی هەرێمـی فیدراڵـی یـان کۆنفیدراڵـی سـوننە کـە پەیوەنـدی تایبەتـی لەگـەڵ کوردسـتان هەیـە. دووەم، دەسـتەبەرکردنی پـڕۆژەی هاوبـەش لـە بـواری وزە و ئـاو، گەیانـدن و گواسـتنەوە. کارکردنـی شـێلگیرانە بـۆ پەیوەسـتکردنی ئـەم پڕۆژانـە لەگـەڵ پـڕۆژەی ئابـووری و گەشەسـەندنی دەوڵەتانـی ئەنجوومەنـی هاریـکاری کەنـداو و ئوردنیـش. پیادەکردنـی سـتراتیژیەتی تـازەی سیاسـی، ئابـووری - کۆمەڵایەتـی پـاڵ بـە هەرێمـی کوردسـتانەوە دەنـێ بـۆ دەسخسـتنی سـەربەخۆیی و ئـازادی زیاتـر. هەروەهـا بناخـەی پەیوەنـدی تۆکمـە و جیـاواز لەگـەڵ هاوسـێ عەرەبـەکان دادەنـێ و کۆتایـی بـەو چەمبـەرە ئاگـرە دەهێنـێ کـە کـە سـەت سـاڵە کوردسـتانی تەنیوەتـەوە.

سەرچاوەکان

1 - زانكو أحمد، هل سيتعايش الأكراد مع جارتهم الجديدة طويلا؟ موقع : نقاش، 2014/6/19،لینک:
/http://www.niqash.org/ar/articles/politics/3468

2 - كول بوانزل، المملكة ودولة الخلافة: مبارزة الدولتين الإسلاميتين، مركز كارنيغي . دراسة نشرت 18 شباط 2016، لینک:
http://carnegie-mec.org/201626/02//ar-62893/iumx?mkt_tok=3RkMMJWWfF9wsRovvanMZKp0aPyQAgobGp5I5FEIQ7XYTLB2t60MWA%3D%3D

3 - لوري بلوتكين بوغارت، التمويل السعودي لـ تنظيم «الدولة الإسلامية في العراق والشام، 24 حزيران 2014، معهد واشنطن،
لینک: https://www.washingtoninstitute.org/ar/policy-analysis/view/saudi-funding-of-isis
دوا سەردان: 11-3-2016

4 - الجزيرة نت: /6/1/http://www.aljazeera.net/news/reportsandinterviews/2015

5 - غريغوري غوس، داعش وحرب الشرق الأوسط الباردة الجديدة، 25 /8/ 2014، مركز بروكنجز:
25-isis-new-middle-east-cold-war/08/http://www.brookings.edu/ar/blogs/markaz/posts/2014

6 - عبد الامير الركابي، مؤتمر أربيل: المأزق السني مستمر. المدن:
/20/12/http://www.almodon.com/arabworld/2014

7 - عبد الرحمن الراشد، رۆژنامەی الشرق الأوسط، ژمارە 13243،
-http://aawsat.com/home/article/301671/%D8%B9%D8%A8%D8%AF:2015/3/2

8 - آزاد أحمد علي، إيران بين الدور والانتصار، 2015/3/21، پۆرتاڵی روداو:
http://rudaw.net/arabic/opinion/21032015

9 - مصطفى فحص، الرياض وأقلمة السياسية الدولية، رۆژنامەی الشرق الوسط، 13619، 2014/12/29: http://aawsat.com/home/ /article/253671

10 - آزاد أحمد علي، حول ضرورة تنامي دور المملكة العربية السعودية، پۆرتاڵی روداو، 2015/3/27: http://rudaw.net/NewsDetails. aspx?pageid=115647

11 - محمد خالد، السعودية نفضت عن كاهلها التبعية المطلقة للولايات المتحدة، الخليج الجديد: http://www.thenewkhalij.net/ar/ node/12223. دوا سەردان 2016/3/14

12 - آنادية راضي، المرسال:http://www.almrsal.com/post/295354. دوا سەردان 2016/3/14

13 - وحدة الدراسات العراقية، مركز الروابط للبحوث والدراسات الاستراتيجية. 2015/12/5:
http://rawabetcenter.com/archives/15983

14 - شؤون خليجية: /http://alkhaleejaffairs.info/c-32302

15 - نصر المجالي، لماذا لم تشارك تركيا والجزائر في «رعد الشمال»؟، إيلاف:
html.1077027/3/http://elaph.com/Web/News/2016، دوا سەردان 2016/3/14

16 - رۆژی 2016/2/22 کرایەوە، روداو: http://rudaw.net/arabic/kurdistan/220220162

17 - سعود كابلي، هل يصب استقلال كردستان العراق في مصلحة المملكة؟ جريدة الوطن أون لاين السعودية، 2015-03-25

بەشی 4

فاکتەرە نێودەوڵەتییەکان و کوردستان پۆست-داعش

کاریگەری ستراتیژی ئۆراسیایی رووسیا لەسەر دۆخی کوردستان پۆست-داعش

عەبدولڕەحمان کەریم دەروێش

پێشەکی

کوردستان رووبەڕووی جەنگێکی دڕندە دەبێتەوە لەو کاتەوەی داعش هێرشیکردە سەری و چەندین شاڵاوی کۆمەڵکوژی دەرهەق خەڵکی سیڤیلی بێتاوان ئەنجامدا. ئەم جەنگە کە بەرۆکی کوردستانی گرتووە خەسڵەتێکی جیهانی هەیە. زۆربەی زلهێزەکانی جیهان ڕاستەوخۆ یان ناراستەوخۆ بەشداریان تێداکردووە. هەریەك لەو وڵاتانە کاریگەری خۆی هەیە لەسەر کوردستان، چونکە کوردستان لەم جەنگەدا بووەتە لایەنێکی سەرەکی.

جەنگی داعش سەرەتای قۆناخێکی نوێ لە ناوچەکە دادەمەزرێنێت، چەندین پرسیاریش گەڵاڵە دەبێ سەبارەت بە: ئایا کاریگەری وڵاتانی زلهێز لە جەنگی دژبە داعش لەسەر کوردستان چ دەبێت؟ داعش چ کاریگەریەکی لەسەر رووسیا کرد؟ چی لەرووسیا گۆڕی؟ ئایا هەڵوێستی رووسیا بەرامبەر کورد بەهۆی ئەو کاریگەرییە چۆن بووە؟ تاوەکو چەند رووسیا وەك زلهێزێك کاریگەری لەسەر پێگەی هەرێمی کوردستان لە قۆناخی پۆست-داعشدا دەبێت؟ ئەم تۆیژینەوەیە تایبەتە بە هەوڵی ناسینەوەی کاریگەری گریمانەکراوی ستراتیژی ئۆراسیایی رووسیا لەسەر دۆخی کوردستان پاش-داعش. بۆ ئەم مەبەستەش هەوڵدەدرێت میتۆدی لێکۆلینەوەی گریمانەی ئایندەیی (استشراف مستقبلی) بەکاربهێنرێت بۆ ئەوەی گریمانەی ئایندەی کاریگەری ستراتیژی ئۆراسیایی رووسیا لەسەر دۆخی کوردستان پۆست-داعش بکەین. ئەم لێکۆلینەوەیە بریتییە لە چەند تەوەرێك و هەر تەوەرێك پرسێکی گرێدراو دەکاتە سەرباسی سەرەکی و بەکۆی هەموو تەوەرەکانی، تەواوی وێناکەی ئەم تۆیژینەوەیە دەردەکەوێت. لەکۆتاییدا ئەنجامێکی گشتی دەخرێتەڕوو کە جێگەی ئەنجامی تەوەرەکان ناگرێتەوە.

جەنگی داعش وکاریگەرییەکانی رووسیا
یەکەم: جەنگی داعش

جەنگی داعش،[1] ئاماژەیە بەو جەنگەی کە لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست سەریهەڵدا، کاتێك رێکخراوی تیرۆریستی داعش بەشێوەیەکی دڕندانە هێرشیکردە سەر ناوچەیەکی بەرفراوان لە عێراق و سووریا و لەسەر چەندین وڵاتی دیکە هەڕەشەی دروستکرد. لە چەندین وڵاتی ئاسیایی و ئەفریقایی لقیان دامەزراندووە و خەریکن کاری تیرۆریستی ئەنجامدەدن. لەچەندین وڵاتی رۆژئاوایی کاری تیرۆریستی ئەنجامدەدەن. ئەم رێکخراوە جەنگی لەئاست جیهان راگەیاندووە، لەسەر چەندین بەرەی جیاواز لەگەڵ چەندین سوپا دەجەنگێت، لەوانەش هێزی پێشمەرگەی کوردستان کە بووەتە سەرمەشقی ئەو هێزانەی کە لەنزیکەوە رووبەڕووی داعش دەبنەوە. لەئەنجامی جەنگی داعشدا چەندین هاوپەیمانی لۆکاڵی، هەرێمی و نێودەوڵەتی پێکەوەنراون لەوانە:

- هاوپەیمانی نێودەوڵەتی بە رابەرایەتی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا
- هاویەپمانی چوارقۆڵی لەنێوان رووسیا، ئێران، عێراق و سووریا
- هاوپەیمانی ئیسلامی لەلایەن بەشێکی زۆری وڵاتە ئیسلامییەکان بە رابەرایەتی سعودیە
- هاوپەیمانی دەرعی عەرەبی لەلایەن وڵاتە عەرەبییەکانی کەنداو بەرابەرایەتی سعودیە

لەئەنجامی جەنگی داعش گرژی و ئاڵۆزی لەناوچەی رۆژهەڵاتی نێوەڕاست بە یەکجاری پەرەیسەندووە و چەندین جەنگی دیکەیشی تەقاندووەتەوە لەنێوان لایەنەکانی دیکە وەك جەنگی یەمەن، لیبیا و ئاگری چەندین ململانێی دیکەشی خۆشکردووە. بەشێوەیەکی گشتی هەستی ناڕەزایی لەنێو گەلانی رۆژهەڵاتی نێوەڕاست دروستکردووە بەوەی چیتر بەدۆخی پێش جەنگی داعش رازی نابن. لەم جەنگەدا تاوەکو نووسینی

1 - کورتکراوەی (دەوڵەتی ئیسلامی لە عێراق و شام) (الدولة الاسلامية فی العراق والشام) کەدواتر گۆردرا بە دەوڵەتی خەلافەتی ئیسلامی، بەڵام لەزۆر لە ئەدەبیاتی ناوچەیی وجیهانی هەر بە داعش ناسراوە بۆیە لەم تۆیژینەوەویە زاراوەی داعش بەکاردەهێنین بۆ ئاماژەدان بە رێکخراوێکی تیرۆرستی کە ناوچەیەکی بەرفراوان لە عێراق وسوریای داگیرکردوە وبانگەشەی ئەوەدەکاکە نوێنەری راستەقینەی موسلمانە لە هەموو جیهان وئەرکی نەهێشتنی غەیرە موسڵمانی خستۆتە ئەستۆی خۆی وسیستەمی خەلافەتی دامەزراندوە وشاری رەققە لەسوریای وەك پایتەخت بۆخۆی هەڵبژاردوە. بۆ زانیاری زیاتر لەسەر بنەوریشەی ئەم رێکخراوە بروانە:عبدالباری عطوان، الدولة الاسلامية (الجذور، التوحش، المستقبل)، دار الساقي، بيروت، 2015.

ئـەم دێڕانـە چەندیـن شـاڵاوی جینۆسـاید و دەرکردنـی بەکۆمـەڵ دەرهـەق بـە میللەتانـی ناوچەکـە روویـداوە بەتایبـەت ئەوانـەی کەمینەیەکـی ئایینـی یـان ئایینزایـی یـان نەتەوەیـی پێکدێنـن (دەرکردنـی مەسـیحییەکان، کۆمەڵکـوژی کوردانـی ئێـزدی دیارتریـن نموونـەن و چەندیـن نموونـەی دیکـەش هـەن).
بەوشـێوەیەش و لەبـەر چەندیـن هـۆی دیکـە، جەنگـی داعـش بـە جەنگێکـی قۆناخبـەر دەژمێردرێـت، بۆیە قسـەکردن لەسـەر قۆناخـی دوای جەنگی داعش بۆ دووبارە داڕشـتنەوەی دۆخـی رۆژهـەڵات بنەمایەکـی پتـەوی هەیـە و چاوەڕواندەکرێـت گۆڕانکارییەکـی بەرچـاو لـە هەڵوێسـت و سیاسـەتی نێودەوڵەتـی، هەرێمـی و ناوخۆیـی سـەرجەم هێـزە کاراکانـی سـەر شـانۆی رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت دروسـتببێت. بـەو شـێوەیەش سـەرهەڵدانی داعـش، سـەرەتایەك بـوو بـۆ زنجیرەیـەك گۆڕانـکاری تراژیـدی لەناوچەکـە بەشـێوەیەکی گشـتی و لـە کوردسـتان بەشـێوەیەکی تایبەتـی. هـەر یـەك لە هەرێمـی کوردسـتان، باکووری کوردسـتان[2] و رۆژئـاوای کوردسـتان، بەجۆرێـك لـە جـۆرەکان رووبـەڕووی جەنگێکـی کوشـندە دەبنـەوە. داعـش راسـتەوخۆ هێرشـیکردە سـەر هەرێمـی کوردسـتان و رۆژئـاوای کوردسـتان، چەندیـن رووبەڕووبونـەوەی خوێنـاوی بەرۆکـی کوردسـتانی گـرت. رۆژئـاوای کوردسـتان و هەرێمـی کوردسـتان بەهـۆی ئـەم جەنگـە تووشـی چەندیـن گۆڕانـکاری ناوخۆیـی بوونـەوە، پێگـە و کاریگـەری و کارتێکردنـی دەرەکـی لەسـەریان گۆڕانـکاری بەسـەرهات. دیـارە ئـەم گۆڕانکارییـە تەنیـا کوردسـتان ناگرێتـەوە بەڵکـو هەمـوو ناوچەکـەش دەگرێتـەوە.

دووەم: بنیاتی ستراتیژی ئۆراسیایی رووسیا

رووسـیا وڵاتێکـی مەزنـەو لـەڕووی رووبـەرەوە بەگەورەتریـن وڵاتـی جیهـان دەژمێردرێـت. پانتاییەکـی بەرفـراوان لـە کیشـوەری ئاسـیا و ئەوروپـا پێکدێنێـت، چەندیـن ئاییـن و ئایینـزا و نەتـەوەی جیـاوازی تێـدا دەژیـن. ناسـنامەی رووسـی بـە ناسـنامەیەکی سیاسـی - ژیـاری دانـراوە و هەمـوو کەسـێك قبوڵـی بـکات دەبێتـە رووسـی. زمانـی رووسـی زمانـی فەرمییـە لەگـەڵ بوونـی چەندیـن زمانـی جۆراوجـۆر. سیسـتەمی سیاسـی لـەو وڵاتـە سیسـتەمێکی فیدرالـی دیموکراسـییە و لـە 84 یەکـەی فیدرالـی و ئۆتۆنۆمـی پێکدێـت.[3] ناسـنامەی

2 - باکووری کوردستان تووشی جەنگ بۆتەوە لەگەڵ ئەرتەشی تورکیا. بەمەش چەندین شاری کوردستان رووبەرووی جەنگی کۆڵان بەکۆڵان دەبێتەوە. سەرهەڵدانی ئەم جەنگە پەیوەندییەکی زۆری هەیە لەگەڵ جەنگی داعش. تورکیا وەك بەشێك لە جەنگی دژی تیرۆر هەژماریدەکات.

ئاسایشی نەتەوەیی رووسیا لەسەر رووسیاییبوون بنیاتنراوە کە رووسیا وەك رووسیا دەناسێتەوە بەبێ ئەوەی رۆژهەڵاتی بێت یان رۆژئاوایی. ئەمەش دەبێتە بنەما بۆ بنیاتی تیۆری ستراتیژی ئۆراسیایی. ئەم ستراتیژیەتە پەیوەندییەکی ئۆرگانی پتەو لەگەڵ ناسنامەی ئەوروپایی و ئاسیایی لەیەك کاتدا بەپێی ناسنامەی رووسیایی پێکدەهێنێت، بەبێ ئەوەی بەشێك بێت لەهیچ کامیان لەبەرامبەر ئەوەی دیکە. ئەمەش دەروازەی مامەڵەی ستراتیژی خودی بۆ رووسەکان بە دوو ئاست دەکاتەوە ئەویش دەروازەی هەرێمی (کە چەند هەرێمی هەیە و هەر هەرێمێك ناسنامەی ستراتیژی تایبەت بەخۆی هەیە) و دەروازەی نێودەوڵەتی کە پایە سەرەکییەکانی بۆ رووسیا فرەرەهەندن. ئەم ستراتیژییە تاقانە نییە لە رووسیا بەڵکو چەندین قوتابخانەی تیۆری لە رووسیا هەن هەریەك لەوانەش پێگە و بنەمای تایبەتی خۆی هەیە. [4] تیۆری ئۆراسیایی بنیاتێکی جیۆپۆلیتیکی نوێی بۆ رووسیا گەڵاڵەکردووە. تێروانینی نوێی بۆ بازنە جیۆپۆلیتیکییەکانی دەوروبەری رووسیا بەتایبەت رۆژهەڵاتی نێوەڕاست هەیە. تیۆری ئۆراسیایی لەبەر گەڵاڵەبوونی لەسەر بنەمای نیشتمانی رووسی نەبەستراوەتەوە بە ئایین یان بیروباوەری ئایدیۆلۆژی، بۆیە بەپێی سیاسەتی ناوخۆیی و دەرەکی لەسەر بنەمای پراگماتی نەتەوەیی بنیادنراوە.[5] تیۆری ئۆراسیایی ئاسایشی نەتەوەیی رووسیای لەسەر چەندین بازنەی کاریگەری و کارتێکردنی جۆراوجۆر نەخشاندووە. یەکێك لەو بازنانەی کە وەك هەڕەشە و لەهەمانکاتیشدا وەك دەرفەت لێیدەڕوانرێت بازنەی رۆژهەڵاتی نێوەڕاستە. ئەلکسەندەر دووگین (یەکێك لە بیرمەندە هاوچەرخەکانی رووسیایە) دەڵێ چارەنووسی رووسیا بوونە بە دەوڵەتێکی مەزن و هیچ بژاردەیەکی دیکەی لەبەردەمدا نەماوە ئەگەرنا تێدادەچێت.[6] بەپێی بنەماکانی ئەم تیۆرییە گریمانە دەکرێت ستراتیژی

---

3 - بۆ زانیاری زیاتر وپشتراستکردنەوەی ئەم زانیاریەیانە بڕوانە:

- Ronald Grigor Suny, The Cambridge History of Russia, VIII, Cambridge University Press,2006

- دستور الاتحاد الروسي 1993 (المعدل 2014) 35صفحة، 16:23 2015/09/28 :PDF أنشئ الملف بصيغة constituteproject.org4 - بۆ زانیاری زیاتر بروانە:

- S.V. Utechin, Russian Political Thought, Aconcise History, Frederick A.praeger Publisher,University of Florida, New York-London ,www.archive.org

5 - بۆ زانینی زانیاری زیاتر لەسەر پەیوەندی نێوان ئیشکالیەتی جیوپۆلیتیکی ئۆراسیایی وسیاسەتی پراگماتی نەتەوەیی بروانە:

- Argot Light. Foreign Policy Thinking,(in)Neil Malcolm, Internal Factors in Russian foreign policy, oxford UniversityPress,Oxford,1996.

- Natalia Morozova, Geopolitics,Eurasianism and Russian Foreign Policy Under Putin,Taylor&francis Group, Central European University, Budapest,Hangary.2009

6 - الفكر السياسي الروسي، المنتدى العربي للدفاع والتسليح «القسم العام»، الدراسات والتحاليل الإستراتيجية، الجمعة نوفمبر 19, 2010 http:// alfateh.yoo7.com/t274-topic

رووسی لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست بەرەو چەسپاندنی رۆڵێکی بەرفراوان و جێگیرتر بێت، بۆیە چاوەڕواندەکرێت دەستتێوەردان و ئامادەبوونی لەسەر ئاستی سیاسی، ئابووری، سەربازی و تەنانەت کولتووریش گەشەبکات. ئەم گریمانەیە کوردستان دەگرێتەوە. چالاکی رووسیا بەمەبەستی ئاراستەکردنی کوردستان، بەرەو پێشەوە دەڕوات.

سێیەم: کاریگەری رووسیا لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست

رۆژهەڵاتی نێوەڕاست لە ململانێی جیهانیدا خاوەن پێگەیەکی سەرەکییە. ئەم پێگەیەش لە ماوەی سەدەی رابردوودا نەگۆڕ بووە.[7] لە سەرەتای ئەم سەدەیەشەوە هاوکێشەکە بۆ بەرژەوەندی بەهێزکردنی پێگەی رۆژهەڵاتی نێوەڕاست گۆردرا تاوەکو وەك ناوچەی دڵی جیهان هەژماربکرێت. ئەم پێگە نوێیەی رۆژهەڵاتی نێوەڕاست دۆخێکی ململانێی ترسناکی لەسەری دروستکردووە و پڕ لە ناسەقامگیری و تیرۆرە. لەڕاستیدا رەنگدانەوەی ململانێی ستراتیژی زلهێزەکانە.[8] رووسیا لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست لە سەدەی بیستەمەوە تاوەکو ئێستا خاوەن رۆڵێکی گەورەیە و خوازیاری رۆڵێکی زیاترە و لە هەوڵێکی بەردەوامدایە بۆ جیگیرکردنی پێگەی بەهێز لەم ناوچەیە. هەرچەندە لە زۆربەی کاتەکاندا رووسیا لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست نەیتوانیوە پێگەیەکی بەهێزتری هەبێت لە رۆژئاوا بەتایبەت ئەمریکا، بەڵام رووسەکان کۆڵیاننەداوە و تائێستا بەردەوامن لە گەڕان بەدوای ئەگەرێك لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست پێگەیان بەهێزبکات.[9] رووسیا لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست مێژوویەکی کۆنی هەیە، لەم ناوچەیەدا سیاسەتی کردووە، پەیوەندیەکی جوگرافی لەنێوانیاندا هەیە و زۆربەی بەخاکی کوردستاندا تێدەپەڕێت[10]. رۆژهەڵاتی نێوەڕاست گرنگی ئابووری و سیاسی زۆری هەیە بۆ رووسیا و جگە لەوەش بۆ رووسیا "بنکەیەکی" سەرەکی ئیشکالیەتی ستراتیژیەتی وزەیە.

رووسیا لەلایەن ناتۆوە ئابلۆقە دراوە و هەموو پەلکێشییەکی جیۆپۆلیتیکی لێ قەدەخەکراوە. تەنیا هەندێك دەرفەتی جوڵەی لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست بۆ ماوەتەوە

---

7 - بۆ زانیاری زیاتر بروانە:

- يحيى احمد الكعكى، الشرق الاوسط والصراع الدولى، دار النهضة العربية، بيروت، 1986.

8 - د. عبدالحفيظ عبدالرحيم محبوب، واقع جيوسياسى جديد فى الشرق الاوسط يغذيه الصراع والارهاب، دار ناشرى للنشر الالكترونى، 2015. ص 24-37.

9 -. بروانە: د. ناصر زيدان، دور روسيا فى الشرق الاوسط وشمال افريقيا من بطرس الامبر حتى فلاديمير بوتين، الدار العربيه للعلوم ناشرون، 2013.

10 - . د. ناصر زيدان، دور روسيا فى الشرق الاوسط وشمال افريقيا ، مصدر سابق، ص 250-258.

ئەویش لە بەشێك لە رۆژهەڵاتی دەریای نێوەڕاست کە لەسەر کەنارەکانی سووریا قەتیسکراوە. ئەمەش هاندەرێکی سەرەکییە بۆ رووسیا بۆ ئەوەی رێگەنەدات سووریا لەرێی ململانێوە ببێتە بەشێك لە ناوچەی هەژموونی رۆژئاوا.[11] لەڕاستیدا بەرفراوانبوونی ناتۆ لەماوەی پێنج ساڵەی رابردوو و پلانەکانی دیکەی بۆ پێنج ساڵەی داهاتوو، ناوچەی رۆژهەڵاتی نێوەڕاستی لە ناوچەی پێکدادانەوە بۆ ناوچەی "دڵی نوێ" گواستەوە. لە ناوچەیەك کە زلهێزەکان لەناویدا ململانێیان دەکرد بۆ ناوچەیەك کە ململانێ بۆ داگیرکردنی دەکرێت. رووسیا وەك وڵاتانی عەرەبی لە قەیرانێکی مێژوویدایە بەرامبەر مەترسییە پاوانخوازییەکانی ناتۆ، چونکە هەڕەشەی نەمان و پەرتبوون رووبەڕوویان دەبێتەوە.[12]

بەمەش رووسیا چاوەڕێدەکات بەهاوپەیمانی و یارمەتی راستەوخۆ و ناڕاستەوخۆی وڵاتانی ناوچەکە، رۆژهەڵاتی نێوەڕاست دژی رۆژئاوا رێکبخرێتەوە تاوەکو ئاسایشی نەتەوەیی خۆی بپارێزێت. بەواتای ئەوەی رۆژهەڵاتی نێوەڕاست وەك هەڕەشە بۆ رووسیا نەمێنێت. لەڕاستیدا ئەمەش گریمانەی ئەوەمان بۆ دەکات کە رووسیا وەك کارەکتەرێکی سەرەکی لە ململانێیەکانی رۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا بمێنێتەوە.

چوارەم: کاریگەری رووسیا و ئیشکالیەتی ئیسلامی سیاسی رادیکاڵ

لە مەودایەکی بەرفراوان و راستەوخۆدا رووسیا ئیشکالیەتێکی گەورەی لەگەڵ ئیسلامی سیاسی توندڕەودا هەبووە و هەیە. ململانێ، گومان و دژایەتی تێڕوانین لەنێوان رووسیا و ئیسلامی رادیکاڵ جێگیربووە و ئەمەش لەبەر ئەم هۆکارانەی خوارەوە:

- سەرهەڵدانی چەندین جەنگ لەگەڵ وڵاتانی قاجاری و عوسمانی بەهۆی هاندانی ئایینی لەلایەن قاجارییەکان و عوسمانییەکان دژی رووسیا. بەمەش کولتووری دژایەتیکردنێکی ئایینی دژی رووسیا لەم میللەتانەدا پەیدابووە.
- سەرهەڵدانی چەندین شۆڕش لەلایەن پیاوانی ئایینی موسڵمان دژی فەرمانڕەوایی رووسی وەك شۆڕشی چەرکەسییەکان و داغستانییەکان کە بەپشتیوانی راستەوخۆی عوسمانییەکان بووە.

---

11 - تقدير موقف» الحرب الروسيه فى سوريا: الاسباب والمالات، مركز الجزيره للدراسات، دوحه، 2015.

12 - عاطف معتمد عبد الحميد، من روسيا الى العراق.. جغرافيا سياسية جديده، مركز الجزيرة للدراسات، دوحة، اذار، 2016، .http://www
869%85%D9%D9%/3/10/aljazeera.net/knowledgegate/opinions/2004

- بەکارهێنانی هەستی ئایینی لای میللەتانی موسڵمان دژی رووسیای شیوعی بۆئەوەی رێگە لەبەردەم بڵاوبوونەوەی بیروباوڕی کۆمۆنیزم لەنێو ئەو وڵاتانەدا بگیرێت. بەمە ئاراستەی تێڕوانینی میللەتانی موسڵمان دژی رووسیا دانرا، ئەمەش زیانێکی زۆری بە وێنای رووسیا لەنێو موسڵمانەکان گەیاندووە و بەپلان و ئاراستەی راستەوخۆی وڵاتانی رۆژئاوا ئەنجامدراوە.[13]
- جەنگی ئەفغانستان و دەستێوەردانی رووسی وایکرد کە ئیسلامی رادیکاڵی فەتوای جیهاد دژی رووس دەربکات و لەمەودایەکی زۆردا جەنگێکی خوێناوی گیانی دەیان هەزار کەسی فەوتاند کە لەنیوان رووسیا و ئیسلامییەکان دروستبووە. هەر لەو جەنگەشدا رێکخراوی تیرۆریستی قاعیدە سەریهەڵداوە.
- هەرچەندە پرسی چیچان پرسێکی نەتەوەییە، بەڵام بەهۆیەکی ئاڵۆز سەرکردەکانیان بەناوی ئایینییەوە هێرشیانکردە سەر رووسیا و بەمەش ئەزموونێکی تاڵ هاتەکایەوە کە کاریگەری راستەوخۆی لەسەر پەیوەندی سیاسی ئیسلامی رادیکاڵی و رووسیا هەبووە و چەندین کردەوەی تیرۆریستی گەورە لەلایەن ئیسلامییەکانەوە ئەنجامدراوە.
- وڵاتانی دەوروبەر و ئەوانەی ناوەندی ئاسیاش ئایینی ئیسلام بەکاردێنن بۆ ئەوەی لایەنگری بۆ رووسیا کەمبکەنەوە یان خەڵك دژی رووسیا هانبدەن.

ئیسلامیە رادیکالییەکانی رووسیا هەزاران چەکداریان لەنێو داعش هەیە و لە چەندین شاڵاوی کۆکوژی لە ناوچەکە بەرپرسن، تەنانەت چەندین ناوچە لە عێراق و لە سووریا بەدەستی ئەوان داگیرکراوە. رووسەکان ئەزموونی جەنگیان لەگەڵ ئەم گرووپە تیرۆریستییە لە چیچان، داغستان و جۆرجیا هەیە. پێیان باشە ئەم جەنگە لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست (سووریا و عێراق) ئەنجامبدرێت نەوەك دووبارە لە وڵاتی خۆیان ئەنجامیبدەن.[14] بەوشێوەیەش دەتوانین بڵێین جەنگی ناوخۆیی رووسیا لەسەر خاکی رۆژهەڵاتی نێوەڕاست ئەنجامدەدرێت. بۆیە رووسیا زۆر بەگرنگی دەزانێ ئەو هێزانەی دژی داعش دەجەنگن لەم جەنگە سەرکەوتوو بن. گریمانەش دەکرێ رووسیا هەنگاوێکی زۆرتر بنێت بۆ یارمەتیدانی ئەو هێزانەی دژی داعش دەجەنگن. لەبەرئەوەی رووسیا متمانەی بە هێزە ئیسلامییە توندڕەوەکان نییە و باشترین بژاردەی هێزی دژەداعش لای ئەوان بەوشێوەیەیە:

---

13 - بۆ زانیاری زیاتر بروانە» ئیلحاد وەك دێوەزمەی ترساندنی موسڵمانەکان لە رووسیا، بروانە:

- د. ناصر زيدان، دور روسيا فى الشرق الاوسط وشمال افريقيا من بطرس الامبر حتى فلاديمير بوتين، الدار العربيه للعلوم ناشرون، 2013،لا 101-110.

14 - ساطع نور الدين الانتداب الروسي على سوريا» | الجمعة 2015/09/18 http://www.almodon.com/opinion/c78b63a2-0f36--400a-ac5e-8cd41c04582e#sthash.by1pYqaP.dpuf

- سـوپای سـووریا (یارمەتیـداوە و بەهاوبەشـی لەبەرەکانـی جەنـگ لەگەڵیـدا دەجەنگێـت)
- سوپای عێراق و حەشدی شەعبی (یارمەتی لوجستی، پرچەککردن و راوێژکردن)
- پێشمەرگە (یارمەتی ناردنی چەك و راوێژکاری)
- شەڕڤانانی رۆژئاوای کوردستان (یارمەتی ناردنی چەك و راوێژکاری)

پێنجەم: رۆڵ و کاریگەری رووسیا لە جەنگی داعش

سـەدان چەکـداری داعـش کـە بـە رەگـەز رووسـین یـان خەڵکـی رووسـیان راسـتەوخۆ لەهێرشـکردن بـۆ سـەر کوردسـتان بەشـداربوون. حکومەتـی رووسـیاش راسـتەوخۆ بەشـداری لـەم جەنگـەدا کـردووە، بـەڵام وەك هاوپەیمانـی نیودەوڵەتـی لەگـەڵ هێـزی پێشـمەرگە کـرداره سـەربازییەکانی دژی داعـش بەڕێوەنابـات. لەگـەڵ ئەوەشـدا چەندیـن جـار حکومەتـی رووسـیا ناردنـی یارمەتـی سـەربازی بـۆ هەرێمـی کوردسـتان راگەیاندووە. رووسـیا لەگـەڵ حکومەتـی سـووریا هێـرش بـۆ سـەر داعـش ئەنجامـدەدات. لـە بەرەکانـی دوور لـە کوردسـتان گـورز دەوەشـێنن. لـە حەمیمیـن و تەڕتـوس بنکـەی سـەربازی دامەزرانـدووە. لەلایەکـی دیکەشـەوە رووسـیا راسـتەوخۆ راوێژکارەکانـی و یارمەتییـە سـەربازییەکانی بـۆ حکومەتـی عێـراق دەنێـرێ و لـە بەرەکانـی جەنـگ یارمەتـی هێـزە عێراقییـەکان دەدات. ئەمەشـی بـۆ کوردسـتان ئەنجامنـەداوە، بـەڵام هەڵوێسـتێکی نەرێنـی راستەوخۆشـی بەرامبـەر هەرێمـی کوردسـتان نەبـووە. کوردسـتان رووبـەڕووی هەڵوێسـتی نەرێنـی حکومەتـی سـووریا و عێـراق دەبێتـەوە کـە لەلایـەن رووسـیاوە پشـتیوانی دەکرێـن.

رووسـیا لەگـەڵ عێـراق، ئێـران و سـووریا هاوپەیمانییەکـی چوارلایەنـەی بـۆ دژایەتیکردنی داعـش دامەزرانـدووە. ئـەم هاوپەیمانییـە کوردسـتانی نەگرتووەتەوە. ئـەم رێککەوتنامەیە بـەزۆری لایەنێکـی سـەربازی و هەواڵگری بـۆ ئاڵوگۆڕکردنی زانیاری سـەربازی - هەواڵگری دژی داعـش هەیـە. دەبووایـە کوردسـتان ئامادەیـی راسـتەوخۆی تیـدا هەبووایـە. رووسـیا بـە لـە دەریـای قەزوینـەوە مووشـکی دوورهاوێـژی ئاراسـتەی داعـش دەکـرد و زۆربـەی ئاراسـتەی ئـەو مووشـەکانە لەئاسـمانی کوردسـتانەوە بـووە. ئەمـەش لەچەندیـن رووەوە زیانـی گـەورەی بـە کوردسـتان گەیانـدووە. دەبووایـە رووسـیا تەنسـیقی سـەربازی لەگـەڵ پێشـمەرگە هەبووایـە بـۆ ئـەوەی ئاسـمانی کوردسـتان بەکاربێنێـت.

شەشەم: کاریگەری جیۆپۆلیتیکی ناوەندی ئاسیا و قەزوین لەسەر هەڵوێستی رووسیا بەرامبەر هەرێمی کوردستان

لە تیۆری ئۆراسیایی رووسی ناوەندی ئاسیا و دەریای قەزوین گرنگییەکی چارەنووسسازی هەیە بۆ رووسیا، چونکە راستەوخۆ کاریگەری لەسەر ئاسایشی نەتەوەیی رووسیا هەیە و چەمکی تەنیشتی نزیك لەسەریان جێبەجێدەبێت، بۆیە رووسیا بەردەوام کاریکردووە و کاریش دەکات بۆ ئەوەی هەژموونی خۆی لەوێ جێگیربکات و رێگەنەدا رۆژئاوا هەژموونی لەو ناچانەدا بچەسپێنێت. جگە لەوەش ناوەندی ئاسیا و دەریای قەزوین لە جیوپۆلیتیکی وزە پێگەیەکی گرنگن، بۆیە رووسیا بەبایەخەوە دەیەوی بەشێك لە ستراتیژی وزە بێت. رووسەکان دەزانن بەپێی تیۆرییە جیۆپۆلیتیکییەکانی رۆژئاوا، کوردستان دەروازەیەکی گرنگە بۆ ناوچەی جیۆپۆلیتیکی قەزوین و بەهۆی ئەوەی بەشێك لە خاکی کورد لەنێو ئێراندایە، ئەوە جیوپۆلیتیکی پرسی کوردستان لەهەر پارچەیەکی کوردستان کاریگەری لەسەر ناوچەی ناوەندی ئاسیا دەکات. بەهەمان شێوە بوونی کورد لە تورکیا کاریگەری لەسەر جیۆپۆلیتیکی قەزوین و ناوەندی ئاسیا لەو ناوچانە کردووە. رووسیا باش دەزانێ بۆ دانانی هەر پلانێك یان سیاسەتێك لەو ناوچانە دەبێ حیساب بۆ کاریگەری راستەوخۆ و ناڕاستەوخۆی پرسی کوردستان بکات. بەمەش رووسیا بەهۆی ئەو ستراتیژیانەی دایڕشتووە بۆ ئەو ناوچانە، هەمیشە کاریگەری لەسەر کوردستان هەبووە و دەبێت.[15] کاتێك داعش خواستی سیاسی خۆی بۆ ئەم ناوچەیە خستەڕوو کە رووسیا وەك بەشێك لە هەنگاوەکانی رۆژئاوا دەناسێتەوە بۆ داگیرکردنی ئەم ناوچەیە، ئەوە جەنگی داعش فاکتەرێکی گرنگی دیکەی بۆ ئەم هاوکێشەیە زیادکردووە. داعش ئامادەیی راستەقینەی لەناوەندی ئاسیا هەیە و ژمارەیەکی یەکجار زۆر لە توندڕەوەکانی ئەو ناوچانە لەنێو داعشدا کاردەکەن.[16] ئیسلامی رادیکاڵی هەڕەشەیەکی راستەوخۆیە بۆ چیچان و قەوقاز، چونکە پەیوەندییەکی دینامیکییان لەنێواندا هەیە. ئەبو عومەر چیچانی هێزێکی زۆری چیچانییەکان و دانیشتووانی ناوەندی ئاسیا و قەوقازی لەنزیك موسڵ جێگیرکردووە. ئەمەش ئاماژەیەکی راستەوخۆیە بۆ ئاستی هەڕەشە چاوەڕوانکراوەکانیان بۆ سەر رووسیا. بۆیە چاوەڕواندەکرێت رووسیا

15 - بۆ زانیاری زیاتر لەسەر کاریگەری جیۆپۆلیتیکی ناوچەی دەریای قەزوین لەسەر پرسی کوردستان بروانە:

- عبدالرحمن کریم درویش، کورد لەناو تۆفانی یارییەگەورەکەدا، بەشی دووەم، سەنتەری مارگرێت، سلێمانی،2013.

- عبدالرحمن کریم درویش» کورد لەناوتۆفانی یاریە گەورەکە، بەشی سێیەم، سەنتەری مارگرێت، سلێمانی، 2013.

16 - Edward J Lemon, Daesh and Tajikistan; The Regimes(In)Security Policy, Routledge, The RUSI Journal, 24 Jan.2016, Pp6873-.

بـۆ جێگیـری لـە هەرێمـی کوردسـتان پشـتیوانی ئەمنـی سـنووردار پێشکەشـی هەرێمـی کوردسـتان بـکات، بـەڵام بەهـۆی کارتێکردنـی سـووریا لەوانەیـە پەیوەندییەکانـی لەگـەڵ کوردەکانـی ڕۆژئـاوا بـە ئاسـتی پەیوەندییـان لەگـەڵ سـووریا ببەسـتێتەوە!

حەوتەم: جیۆپۆلیتیکی عێراق و کاریگەری رووسیا لەسەر کوردستان

عێـراق و رووسـیا لـەڕووی سـتراتیژییەوە بەیـەك ئاشـنان و تـۆڕی پەیوەندیەکانیـان بـۆ قۆناخـە جیاجیـاکان دەگەڕێتـەوە. هەرچەنـدە زۆر بەیەکـەوە نەبەسـتراون، بـەڵام رووسـیا پێیوایـە عێـراق وەك دەوڵـەت ئەگـەر هاوپەیـمان بێـت زیاتـر بەسـوودە و کاریگـەری بۆسـەر بەرژەوەندییەکانـی هەیـە. رووسـیا پشـتی عێـراق دەگرێـت. ئەگـەر کوردستانیشـی لەگەڵ نەبێ کاریگـەری لەسـەر سـتراتیژیەتی رووسـیا نـاکات، بـەڵام ئەگـەر عێـراق ویسـتی پشـتیوانی رووسـیای دەسـتکەوێ دژی کوردسـتان، ئەوە چاوەڕواندەکرێت رووسیا پشـتیوانی عێـراق بـکات.[17] لـەدوای جەنگـی داعـش چاوەڕواندەکرێـت عێـراق گوشـارێکی سـەربازی لەسـەر کوردسـتان دروسـتبکات و رەنگـە تاوەکـو ئاسـتی راگەیاندنـی جەنـگ پـەرە بـەو گوشـارە بـدات. بـۆ ئـەو مەبەسـتەش پەنادەباتـە بـەر چەندیـن رێـکاری جۆراوجـۆر، یـەك لـەو رێکارانـە داواکردنـی یارمەتـی سـەربازی لـە رووسـیایە.

هەشتەم: جیۆپۆلیتیکی کەنداو و کاریگەرییەکانی رووسیا لەسەر کوردستان

ناوچـەی کەنـداو لەژێـر هەیمەنەتـی ئەمریکادایـە. رووس لە قۆناخـە جیاوازەکانـی مێژوویدا هەوڵیـداوە ئـەم هەیمەنەتـە تێکبشـکێنێ، بـەڵام سـەرکەوتوو نەبـووە. رووس لەکەنـداو تووشـی چەندیـن ئالـۆزی بـوون کاتێـك وڵاتانـی کەنـداو بوونـە بەشـێك لـەو کۆسـپانەی راسـتەوخۆ رووبـەڕووی رووسـیا دەبنـەوە، وەك یارمەتیدانـی ئیسـلامییە توندڕەوەکانـی چیچـان و داغسـتان و ئەزموونـی تاڵـی یارمەتـی وڵاتانی کەنـداو بۆ جەنگاوەرە ئیسـلامییەکان لـە ئەفغانسـتان و پشـتوانیان بـۆ رەوتـی ئیسـلامی توونـدڕەو. جگە لـەوەش سیاسـەتی فەرمی

17 - بۆ زانیاری لەسەر جیوستراتیجیەتی روسیا وویستی ئێراقی وکاریگەرییان لەسەر کورد بروانە:

- عبدالرحمن كريم درويش، ویستی عێراق و جیوستراتجیەتی رووسیا وکاریگەریان لەسەر کورد، سەنتەری جمال عیرفان، سلیمانی 2013.

وڵاتانی کەنداو دژی رووسیا لەبواری سیاسی، ئابووری و بەتایبەت ئیشکالیەتی وزە هەیە. کەنداو بەدوو ئاراستەدا سیاسەت بەرامبەر رووسیا دەکات، هەردووکی لەچوارچێوەی ئیحتیواکردنی رووسیا و دوورخستنەوەی لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاستە. [18]
لە کەنداوەوە سیاسەتی یاری بەنرخی وزە دەکرێت کە رووسیا زۆر پێی زەرەرمەندە. رووسیاش دەزانێ بۆ کۆنترۆڵکردنی نرخی وزە دەبێ رۆڵێکی گەورەی لەکەنداو هەبێت. ستراتیژییەتەکەی لە یەمەن، ئێران و سووریا ئاراستە دەکرد، بەڵام لەدوای رێککەوتنی ئەتۆمی ئێران لەگەڵ رۆژئاوا و داڕمانی یەمەن و سووریا کاریگەری رووسیا لەسەر کەنداو زۆر-زۆر کەمبووەتەوە. لەلایەکی دیکەشەوە چەندین شرۆڤەکار باس لە جەنگی وڵاتانی کەنداو دژی رووسیا لەرێگەی میلیشا دروستکراوەکان لەنێو سووریا دەکەن.[19] ئەمەش گریمانەی ئەوە دەخاتەڕوو کە عێراق و کوردستان دەبنە ئەو هێزەی کە رووبەڕووی پاوانخوازی هێزی عەرەبی کەنداو لەنزیك سنوورەکانی رووسیا دەبنەوە.

نۆیەم: جیۆپۆلیتیکی ئێران و کاریگەرییەکانی رووسیا لەسەر کوردستان

ئێران لەبەر هاوبەشییان لەسەر چەندین پرس لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست و رووبەڕووبوونەوەیان بۆ گوشارەکانی رۆژئاوا هاوپەیمانێکی هەرێمی بەهێز بۆ رووسیایە. دیارە رووسیاش بەپێی ئەزموونی سەدەی پێشووی لەمامەڵەکردنیان لەگەڵ ئێران هەمیشە لەگەڵ جێگیرکردنی دۆخی دەوڵەتی نەتەوەیی ئێران بەرامبەر هەر بزووتنەوەیەکی نەتەوەیی لەنێو دەوڵەتی ئێراندا بوون و بەمەش چاوەڕواندەکرێت رووسیا بۆ یارمەتیدانی پرسی کوردستان لەبەر بەرژەوەندییەکانی لەگەڵ ئێران دەستکراوە نەبێت. بەمانایەکی دیکە دەبێ ئێران بەئاگابێ لەهەر هەنگاوێك کە رووسیا سەبارەت بەپرسی کورد دەیهاوێژێت. [20]

---

18 - بۆ زانیاری زیاتر لەسەر مەترسیەکانی وڵاتانی کەنداو لەسەر روسیا بروانە:
- عبدالرحمن کریم درویش، ویستی عیراق وجیوستراتیژیەتی رووسیا وکاریگەریان لەسەر کورد، سەنتەری جمال عیرفان، سلیمانی 2013.
- Dr. Roland Dannreuther, Russia and the Middle East: Towards a New Cold War?. ISA Conference, New York 1518-February 2009.

19 - بۆ زانیاری زیاتر لەسەر بژاردەکانی کەنداو دژی روسیا بروانە:
- د. حمال عبدالله، خيارات دول الخليج لمواجهة التدخل العسكري الروسي في سوريا، مركز الجزيرة للدراسات، دوحة، 2015
20 - بۆ زانیاری زیاتر بروانە:
- احمد نوری النعيمي، السياسة الخارجية الايرانية، دار الجنان، عمان، 2012.
- د. نيفين مسعد، علاقات ايران الدولية والاقليمية: وتأثيراتها على الامن القومي العربي، مركز العربي للابحاث ودراسة السياسات، 2011.

دەیەم: جیۆپۆلیتیکی تورکیا و کاریگەرییەکانی رووسیا لەسەر کوردستان

تورکیا و رووسیا لە پەیوەندییەکی ئالۆز و گرفتاردان بەهۆی هەڵکەوتەی ستراتیژی و ئاواتی هەردوولایان. لەنێوانی هەردوولا چەندین گرفت هەن کە کارتێکردنی ئەرێنی و نەرێنییان لەسەر یەکتر هەیە. لەو مەودایەدا پرسی کورد بووەتە یەکێك لەو گرفتانەی کە نێوان هەردوولادا هەیە. لە ماوەی دواییدا دۆخی نێوان هەردوولا گەیشتە ئاستی پێکدادانی سەربازی. تورکیا پشتیوانی دژەکانی رووسیا لە جۆرجیا و چیچان و ئۆکراینا دەکات. رووسیاش پشتوانی کوردی باکوور بەتایبەت پارتی کرێکارانی کوردستان دەکات. رووسیا لەم دۆخە ئاگادارە لە قۆناخی پاش-داعش دەبێ کارێك بکات هەژموونی تورکیا لەناوچەکە کەمبکاتەوە و لە کاروباری سووریا دووریخاتەوە. هەستدەکرێت کە کورد یەکێك لەو ئامرازانەیە کە دەبێ بەکاربهێنرێت. بەمەش هەڵوێستی رووسیا بۆ هەر چالاکییەکی چەکداری کوردی لەنێو تورکیادا پشتیوانخوازە تاوەکو تورکیا لەگەڵی رێککەوتنێك بکات.[21]

یازدەهەم: کاریگەری رووسیا لەسەر کوردستان پاش-داعش

1 - هەڵسەنگاندنی ئەزموونی مێژوویی کاریگەرییەکانی رووسیا لەسەر کوردستان

مێژووی ستراتیژیەتی رووسیا بەرامبەر کوردستان بۆ سەردەمی قەیسەری دەگەڕێتەوە و بەردەوام حکومەتە یەك لەدوای یەکەکانی رووسیا بەبایەخەوە لە پلانە ستراتیژییەکانی بەرگری و هێرشخوازی وڵاتەکەیان، سەیری کوردستانیان کردووە. کوردستان گرنگییەکی زۆری لە ستراتیژیەتی سۆڤێتیدا هەبووە. کورستان وەك کلیلێکی سیاسی و سەربازی بۆ سۆڤیەت دەژمێردرێت و کوردستان دەکەوێتە سەر رێگەی سوڤیەت بۆ رۆژهەڵاتی نێوەڕاست.[22] سەرەڕای گرنگی کوردستان وەك وڵات، بەڵام ئەم گرنگییەی راستەوخۆ

---

21 - بروانە ئەم سەرچاوانە :

- ايمان منى، الدور الاقليمي لتركيا في منطقة شرق الاوسط بعد الحرب الباردة، مكتبة الوفاء القانونية، اسكندرية، 2014.

- تقدير موقف، تصعيد حرج: تداعيات اسقاط المقاتلة على العلاقات التركية- الروسية، مركز الجزيرة للدراسات، دوحة، 2015.

- جلال الورغي، الازمة الروسية- التركية: محددات التاريخ والجغرافيا والتطلعات لادوار جديدة، مركزالجزيرة، دوحه، 2015.

22 - بۆ زانیاری زیاتر بروانە:

- ويسلون ناثانيل هاول، الكورد والاتحاد السوفيتي، ت: ضياء الدين المرعب، دار الثقافة والنشر الكردية، وزارة الثقافة، بغداد، 2006، ص4-15. ص 211-254.

لەدەسـتداوە، چونکـە بووەتـە بەشـێك لـە عێـراق و گرنگـی عێـراق زیادیکـردووە. ئاسانتریشـە بـۆ وڵاتانـی جیهـان و لەسەرووشـیانەوە رووسـیا بـۆ یەکلاییکردنـەوەی ویسـت و بەرژەوەندییەکانـی، مامەڵـە لەگـەڵ عێـراق بـکات. بۆیـە کوردسـتان لەمێـژووی سـەدەی بیسـتەمدا هەمیشـە لەکاتـی رێککەوتنەکانـدا کراوەتـە قوربانـی، چونکـە رووسـیا ویسـتی وڵاتەکانـی لـەلا گرنگـتر بـووە.

2 -ئیشکالیەتی نەوت و گازی کوردستان لەسەر ستراتیژیەتی وزەی رووسی

رووسـیا یەکێـك لـە وڵاتـە گرنگەکانـی هەنـاردەکاری نـەوت و گازە. لەهەوڵـی بەهێزکردنـی پێگـەی خۆیدایـە لـە بـازاڕی نـەوت و گاز. وڵاتانـی رۆژئـاوا بـۆ کەمکردنـەوەی پێگـەی رووسـیا لـە بـازاڕی وزە گریمانـەی چەنـد پڕۆژەیەکیـان بـۆ گواسـتنەوەی نەوتـی نێوەڕاسـتی ئاسـیا و ئازەربایجـان بـۆ ئەوروپـا لەنێـو خاکـی تورکیـاوە کـردووە. بەمـەش رێگـەی گواسـتنەوەی وزە لـە رووسـیاوە دەگۆڕدرێـت بـۆ تورکیـا. ئـەم پڕۆژانـە چەندانیـان کەوتنـە بـواری جێبەجێکردنـەوە، لەوانـە هێڵـی تانـاپ.[23] هێڵـی نەوتـی کوردسـتان چەنـد جارێـك تەقێندرایـەوە، هەمـوو جارێـك پارتـی کرێکارانـی کوردسـتان لـەو کردەوانـە تاوانباردەکرێـت. گریمانـەش دەکـرێ پەکەکـە ئـەم کارانـە بـۆ بەرژەوەنـدی رووسـیا ئەنجامبـدات، بـەڵام چەندیـن کۆمپانیـای رووسـی لەچالاکـی وەبەرهێنـان لەکەرتـی وزەی کوردسـتان بەشـدارن. دەتوانیـن بڵێیـن رووسـیا ئیشـکالیەتی لەگـەڵ سیاسـەتی وزەی کوردسـتان بـەو شـێوەیەیە:

- ئیشـکالیەتی بەرهەمهێنانـی وزەی گازی سرووشـتی کـە کەرتـی گازی رووسـیا لـە تورکیـا و باشـووری رۆژهەڵاتـی ئەوروپـا دووردەخاتەوە.
- ئیشـکالیەتی هێڵـی گەیاندنـی نـەوت و گاز کـە کاریگـەری جیوسـتراتیژی رووسـیا بەرامبـەر ئەوروپـا تێکـدەدات.

گرفتـی عێراقـی لەگـەڵ نەوتـی کوردسـتان سـەبارەت بـەو پرسـە کاریگـەری دەکاتـە سـەر رووسـیا. ئیشـکالیەتی باکـوور و باشـوور و کاریگـەری لەسـەر سـتراتیژیەتی رووسـیا لەسـەر کوردسـتان پاش-داعـش بەپێـی رێککەوتنامـەی سـایکس-پیکۆ و لێدوانـی مێژوویـی سـۆخارۆف بەشـێکی زۆری باکـووری کوردسـتان دەبووایـە خاکـی رووسـیا بووایـە، بـەڵام

23 - بۆ زانیاری زیاتر لەسەر ستراتیژیەتی گواستنەوەی نەوت وگازی ناوەندی ئاسیا وقەوقاز بروانە:
- دياري صالح مجيد، التنافس الدولي على مسارات انابيب نقل النفط من بحر قزوين ، دراسة فى الجغرافيا السياسية، مركز الدراسات الاستراتيجية، ابو ضبى، 2010.

رووسـیا بەهـۆی شۆڕشـی ئۆکتۆبـەرەوە لـەو ڕێککەوتننامەیـە کشـایەوە و بەشـەکەی ئەویش بـۆ کـەس نەمایـەوە و بـووە بەشـی تورکیـا. هـەر لەبـەر ئـەم هۆیـە تورکیـا مایـەوە و کەمـال ئەتاتـۆرك توانـی تورکیـا لەهەنـاوی دەوڵەتـی عوسـمانیدا زیندووبکاتـەوە. رووسـیا زۆر زیانی پێگەیشـت. بەپێـی تیـۆری ئۆراسـیایی رووسـیا بەتایبـەت بەپێـی ڤێرژنـە کۆنەکـەی، دەبووایە ناوچەکانـی ئـارارات و گەرووەکانـی ئیجـە بەدەسـت رووسـیاوە بوونایـە، بۆیـە سـۆخارۆف زۆر جەختـی لەسـەر دەکـردەوە و توانـی بـە ڕێککەوتننامـە، گـەرووەکان لەبـەردەم رووسـیا بکاتـەوە و باکـووری کوردسـتان تاوەکـو ئـارارات بـۆ خـۆی گەرەنتـی بـکات. لینیـن ئـەو ڕێککەوتنامەیـەی هەڵوەشـاندەوە. ئێسـتا رووسـیا زۆر بایـەخ بـە باکووری کوردسـتان دەدات لەبـەر ئـەم هۆیانـە:

- وەك بەشـێك لەمافـە زەوتکراوەکانـی خـۆی تەماشـای دەکات کـە لەئەنجامـی شۆڕشـی ئۆکتۆبـەری 1917 لەدەسـتیدا.
- باکـووری کوردسـتان ناوچـەی جیۆپۆلیتیکـی ئەڵتەرناتیڤـی گواسـتنەوەی وزەیـە کـە کاریگـەری زۆر نەرێنـی دەکاتـە سـەر پێگـەی ئابـووری رووسـیا.
- باکـووری کوردسـتان راسـتەوخۆ کاریگـەری لەسـەر جیۆپۆلیتیکـی قەوقـاز و قەزویـن و نێوەڕاسـتی ئاسـیا هەیـە.

رووسـیا چاوەڕێـدەکات لەقۆناخـی پاش-داعـش هەنگاوێـك لەمافـە مێژووییەکانـی خـۆی لـەو ناوچەیـە نزیـك ببێتـەوە و زامـی 1917 پـێ سـاڕێژبکات. رووسـیا هەمـان ئاراسـتەی بـۆ باشـوور نییـە، لەبەرئـەوەی کوردسـتان یـەك وڵات نییـە، بۆیـە رووسـیا بەجیـا مامەڵـە دەکات و بەهـۆی ململانێـی حیزبـی و ناوچەیـی، رووسـیا بـە سیاسـەتی تاکتیکـی دژبەیـەك مامەڵـە لەگـەڵ بەشـەکانی کوردسـتان دەکات. ئەگـەری ئـەوە هەیـە ئـەم پرسـە کاریگـەری زۆری لەسـەر ئاراسـتەی رۆڵـی رووسـیا لەنێـوان باشـوور و باکـووردا هەبێـت.

ئەنجام

لەئەنجامـی ئـەم تۆیژنەوەیـەدا چەندیـن ئەگـەر و گریمانەمـان بـۆ دەردەکـەوێ کـە لەنێـو دووتۆیـی ئـەم بابەتـەدا دانـراون. بـۆ ئـەوەی دووبـارە نەبێتـەوە، تەنیـا لـە ئەنجامـی کارتێکردنـی قۆناخـی دوای داعـش، ناوچـەی رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت تووشـی ژانـی لەدایکبوونێکـی تـازە دەبێـت. کاریگەرییـەکان لەهەمـوو بـوارەکان زۆر زیـاد دەبـن و هەریـەك لەلایەنـەکان بـۆ بەرژەوەنـدی خۆیـان کاردەکـەن. رووسـیاش کاریگەرییەکانـی بەوشـێوەیە دەبـێ:

- کاریگـەری راسـتەوخۆی رووسـیا کـە بـۆ جێبەجێکردنـی بەرژەوەنـدی خۆی بەسیاسـەت و ئامـرازی خودیـی جێبەجێیدەکات
- کاریگەری ناراستەوخۆی رووسیا بە هاوپەیمانی لە ناوچەکە
- کاریگەری راستەوخۆ بۆ بەرژەوەندی هاوپەیمانەکانی لە ناوچەکە
- کاریگەری رووسیا بەمەبەستی دوورخستنەوەی هەژموونی رۆژئاوا لە ناوچەکە

لەبـەر رۆشـنایی ئـەم گریمانەیـە ئەگـەری ئـەوە هەیـە رووسـیا بەم ئاراسـتانەی لای خـوارەوە لەسـەر هەرێمـی کوردسـتان کاربـکات، بۆیـە دەبـێ کوردسـتان چاوەڕوانـی گەشـەکردنی چالاکییەکانـی رووسـیا بـکات بـەدوو جـۆر:

1 - راستەوخۆ:

- ئابـووری - زیادکردنـی چالاکـی ئابـووری لـە بـواری وزە و بازرگانـی چـەك و ئامێـری قـورس لەگـەڵ کوردسـتان
- دەسـتێوەردان لـە هەنـدێ لایەنـی سیاسـەتی کوردسـتان بەتایبەت ئـەوەی بەرژەوەندی رۆژئـاوای لێدەکەوێتەوە
- دروسـتکردنی گوشـاری سیاسـی بـۆ نزیککردنـەوەی هەرێمـی کوردسـتان لـە هاوپەیمانەکانـی

2 -ناڕاستەوخۆ

- پاڵنانـی کوردسـتان بـۆ باوەشـی رووسـیا لـە رێگـەی پتەوکردنـی بوونـی رووسـیا لەدەوروبـەری کوردسـتان
- هاندانی هێزە سیاسییەکانی باکوور دژی باشوور
- رێگەگرتن لەبەردەم تەبایی لەنیوان خۆرئاوا و باشوور

ئـەم هەنگاوانـەی سـەرەوە بـە هێـزە ئیقلیمییەکانـی هاوپەیمانـی جێبەجێـدەکات. بەوشـێوەیەش چاوەڕواندەکرێـت کاریگـەری رووسـیا لەسـەر هەرێمـی کوردسـتان زیـاد بـکات. لـە ململانێـی لەگـەڵ رۆژئـاوا لەوانەیـە رووسـیا زۆر بایەخ بە چارەنووسـی کوردسـتان لەکاتـی هـەر ئەگەرێـك بـۆ رێککەوتنێکـی نێودەوڵەتـی لەسـەر رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت نـەدات.

لیستی سەرچاوەکان :

یەکەم: دەستوور

1 - دستوور الاتحاد الروسی 1993 (المعدل 2014) 35 صفحه، 16:23 28/09/2015 :PDF أنشئ الملف بصيغه constituteproject.org

دووەم: سەرچاوە بەزمانی ئینگلیزی :

2- Argot Light. Foreign Policy Thinking، (in) Neil Malcolm، Internal Factors in Russian foreign policy، oxford UniversityPress،Oxford،1996.

3- Edward J Lemon، Daesh and Tajikistan; The Regimes(In)Security Policy، Routledge، The RUSI Journal، 24 Jan.2016، Pp68-73.

4- Natalia Morozova، Geopolitics، Eurasianism and Russian Foreign Policy Under Putin،Taylor&francis Group، Central European University، Budapest،Hangary.2009

5- Roland Dannreuther، Russia and the Middle East: Towards a New Cold War? ISA Conference، New York 15-18 February 2009

6- Ronald Grigor Suny، The Cambridge History of Russia، VIII، Cambridge University Press،2006

7- S.V. Utechin، Russian Political Thought، Aconcise History، Frederick A.praeger Publisher،University of Florida، New York-London ،www.archive.org

سێیەم: سەرچاوە بەزمانی عەرەبی:

8 - تقدیر موقف" الحرب الروسیه فی سووریا : الاسباب والمالات، مرکز الجزیرة للدراسات، دوحه، 2015.

9 - عبدالحفیظ عبدالرحیم محبوب، واقع جیوسیاسی جدید فی الشرق الاوسط یغذیه الصراع والارهاب، دار ناشری للنشر الالکترونی، 2015.

10 - ناصر زیدان، دور رووسیا فی الشرق الاوسط وشمال افریقیا من بطرس الامبر حتی فلادیمیر بوتین، الدار العربیه للعلوم ناشرون، 2013.

11 - دیاری صالح مجید، التنافس الدولی علی مسارات انابیب نقل النفط من بحر قزوین ، دراسه فی الجغرافیا السیاسیه، مرکز الدراسات الاستراتیجیة، ابو ضبی، 2010.

12 -عبدالباری عطوان، الدولة الاسلامیة (الجذور، التوحش، المستقبل)، دار الساقی، بیروت، 2015.

13 - ویسلون ناثانیل هاول، الکورد والاتحاد السوفیتی، ت: ضیاء الدین المرعب، دار الثقافه والنشر الکردیة، وزاره الثقافة، بغداد، 2006.

14 - یحیی احمد الکعکی، الشرق الاوسط والصراع الدولی، دار النهضة العربیة، بیروت، 1986.

15 - ایمان منی، الدور الاقلیمی لترکیا فی منطقة شرق الاوسط بعد الحرب البارده، مکتبه الوفاء القانونیة، اسکندریه، 2014.

16 - تقدير موقف، تصعيد حرج: تداعيات اسقاط المقاتلة على العلاقات التركيه-الروسية، مركز الجزيره للدراسات، دوحه، 2015.
17 - جلال الورغى، الازمه الروسية-التركية: محددات التاريخ والجغرافيا والتطلعات لادوار جديده، مركزالجزيرة، دوحة، 2015.
18 - احمد نورى النعيمى، السياسه الخارجيه الايرانيه، دار الجنان، عمان، 2012.
19 - د. نيفين مسعد، علاقات ايران الدولية والاقليمية: وتأثيراتها على الامن القومى العربى، مركز العربى للابحاث ودراسة السياسات، 2011.
20 - د. جمال عبدالله، خيارات دول الخليج لمواجهة التدخل العسكرى الروسى فى سووريا ، مركز الجزيرة للدراسات، دوحة، 2015

چوارەم: سەرچاوەی کوردی:

21 - عبدالرحمن كريم درويش، كورد لەناوتۆفانی ياريە گەورەكە، بەشی سێیەم، سەنتەری مارگرێت، سلێمانی، 2013.
22 - عەبدولڕەحمان کەریم دەروێش، ویستی عێراق و جیۆستراتیجیەتی رووسیا و کاریگەریان لەسەر کورد، سەنتەری جەمال عیرفان، سلێمانی 2013.
23 - عەبدولڕەحمان کەریم دەروێش، ویستی عێراق و جیۆستراتیجیەتی رووسیا و کاریگەریان لەسەر کورد، سەنتەری جەمال عیرفان، سلێمانی 2013.

پێنجەم: سەرچاوەی ئینتەرنێت:

24 - ساطع نور الدين الانتداب الروسى على سووريا " | الجمعة 18/09/2015
http://www.almodon.com/opinion/c78b63a2-0f36-400a-ac5e-8cd41c04582e#sthash.by1pYqaP.dpuf
25 - عاطف معتمد عبد الحميد، من رووسيا الى العراق.. جغرافيا سياسيه جديدة، مركز الجزيرة للدراسات، دوحة، اذار، 2016،
http://www.aljazeera.net/knowledgegate/opinions/2004/10/3/%D9%85%D9%869

26 - الفكر السياسى الروسى المنتدى العربى للدفاع والتسليح < القسم العام > الدراسات والتحاليل الإستراتيجية الجمعه نوفمبر 19، 2010 http://alfateh.yoo7.com/t274-topic

سیاسەتی ئەتڵەسی و کوردستانی پۆست-داعش [1]

حیسام دەستپیش

شــەڕ و ئاشــتی دوو بابەتــی ســەرەکین کــە زۆر لــە تیۆریەکانــی پەیوەنــدی نێودەوڵەتــی بەخۆیــەوە خەریککــردووە[2]. ئاشــتی هەمــان نەزمــە و شــەڕیش هەمــان ئاســاییش. واتــە چــۆن نەزمێــك هەبــێ کــە لەگــەڵ خۆیــدا ئاشــتی بێنــێ و چــۆن ئاســاییش ســەقامگیربکرێت کــە رێگــە لــە هاتنەئــارای شــەڕ بگرێــت. لــەم خانەیــەوە هــەر قوتابخانەیــەك بۆچــوون و تێگەیشــتنی خــۆی لــە خانەیەکــی تیۆریــدا رێکخســتووە و جــۆری هاتنــی کایــەی ئــەو بابەتــە دەخاتــە بەردەســت. ریالیســتەکان پێیانوایــە میکانیزمــی هێــزە کــە هەڵگــری ئاشــتی و رێگری لــە شــەڕ دەکات . بــۆ ئــەم مەبەســتە دەوڵــەت ســەرچاوەی هێــزە و تواناکانــی ئــەو دەوڵەتــە ســەرچاوەی هاوســەنگییە کــە رێگــری لــە شــەڕ دەکات. لــە بەرامبــەردا لیبراڵــەکان ئاشــتی وەك بابەتێــك دەبینــن کــە لەرێگــەی هاوکارییــەوە بەدیــدێ و شــەڕیش لــە رێگەی ســازکردنی دامــەزراوە جیهانییەکانــەوە دەتوانرێــت رێگــری لێبکرێــت. بۆیــە دەوڵــەت ئەکتەرێکــە بــۆ هــاوکاری و رێکخــراوە نێونەتەوەییــەکان ئامــرازی رێگریکــردن لــە شــەڕن.[3]

لــە دەرەوەی ئەمــان روانگــەی دیکــەش هــەن و بەشــێوەیەکیتر ســەیری ئــەم بابەتــە دەکــەن. مارکسیســتەکان پانتایــی جیهانــی وەك بەســتێنێکی نادادپــەروەر دەزانــن کــە هاتنەکایــەی ئاشــتی تێیــدا تەنیــا بــە دادپــەروەری بەدیدێــت و شــەڕیش بابەتێکــی حەتمــی و چاوەڕوانکــراوە، چونکــە لــە سرووشــتی سیســتەمی زاڵدایــە کــە ســەرمایەداری بێــت.[4]

لــە دەرەوەی ئەمانــە پۆســت-مودێرنەکان هــەن کــە لــە رەهەندێکــی گوتارییــەوە ســەیری بابەتەکــە دەکــەن و پێیانوایــە کــە ئاشــتی دەرەنجامــی تێگەیشــتن و بەیەکگەیشــتنی وێنــا جیاوازەکانــە و شــەڕیش دەرنجامــی ململانێــی ئــەم وێنایەیــە کــە لەبــارەی دووژمنــەوە

---

1 - ئەم باسە بە زمانی کوردیی ناوەڕاست نووسراوە.

2 - Raymond Aron, Peace and War: A Theory of International Relations. Transaction Publishers, New Jersey, 2003. P2.

3 - Hamza Jehangir, Realism, Liberalism and the Possibilities of Peace. E-International Relations Students. Visited website on 14 March 2016. http://www.e-ir.info/201219/02//realism-liberalism-and-the-possibilities-of-peace.

4 - Fanny Coulomb and J. Paul Dunne, Economics, conflict and war. Real-world economics review, issue no. 46, 2008. P150.

سازدەکرێت. بۆیە عەقلییەتی زاڵ بەسەر سیستەمی جیهانی وەك مایکرۆ دیسکۆرسێك دەبینن کە ناتوانێ بوارە بچووکەکان ببینێ و ئەکتەرەکانیشی لە هەمان خانەوە سەیری چارەسەرکردنی شەڕ دەکەن.[5]

بە ئاماژەدان بەو تیۆرانە دەمانەوێ ئەو خاڵە بەرجەستەبکەین کە سیاسەتی جیهانی کە بەزۆری لەژێر کاریگەری پەیمانی ئەتڵەسیدایە، چۆن سەیری ئەم بابەتە دەکات، تاوەکو بۆمان روونبێتەوە کە لە پاش داعش عێراق چۆن دەبینن، تاوەکو لەوێوە وێنای کوردستان بکەین.

هەرچەند بەهۆی رووخانی یەکێتی سۆڤێت و هاتنەئارای بابەتی بەجیهانیبوون، گریمانەی ئەوە دەکرا کە رۆڵی دەوڵەت-نەتەوە لاوازببێ و لە هەمانکاتدا سیاسەتی جیۆئیکۆنۆمی جێگەی سیاسەتی جیۆستراتیژی بگرێتەوە، بەڵام تاوەکو ئەمڕۆ دەوڵەت-نەتەوە هێشتا رۆڵدەگێڕێت و جەوهەری سیاسەتی جیۆستراتیژی رێکخەری گەمەکانە.[6] بۆ نموونە پاش ئەو هەموو گۆڕانکارییانە کە لە عێراقدا هاتوونەتە ئاراوە، بەڵام هێشتا ئەمریکا و هاوپەیمانانی باس لە دەوڵەتی ناوەندی لەعێراق دەکەن و زۆر پرسی وەك داعش کە پرسێکی ئاسایشییە رۆڵی کاریگەریان لە ئاراستەی سیاسەتەکاندا هەیە.

لەلایەکی دیکەوە کاتێك دەوڵەت بوونی هەیە، لەهەمانکاتدا ئەکتەری نافەرمیش هەن. لەساڵی 2005 وەزیری دەرەوەی ئەوکاتی ئەمریکا (کۆندۆلیزا رایس) گوتی: ئێمە هەوڵدەدەین کە هێزەکان بە دەنگی خۆیانەوە بناسرێن و راقەی بوونی خۆیان بکەن.[7] ئەمە جۆرێکە لە شەرعییەتدان بەو دەنگانەی لە دەرەوەی دەوڵەتن. لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاستی ئێستا ئەوەی ئەکتەری سەرەکی گەمەکانە هێزە نافەرمییەکانن و ئەوانەی سیاسەتیش ئیدارە دەکەن، هێزە بێ ناسنامەکانن. بەرەی ئەمریکا گوتاری دامەرزاندنی سیستەمی لیبراڵی بۆ ئەم مەبەستە پەیڕەوکرد و گوتاری بەرەنگاری تیرۆری هێنایەکایەوە. بۆیە بنیاتنانی دەوڵەتێکی نوێ لەعێراق هاتە رۆژەڤەوە و پەراوێزخستن و لەنێوبردنی هێزە تیرۆریستەکان بووە ئامانجی سەرەکی. دەرئەنجام، دەوڵەت بووە تایفی و هێزی سەربازی بووە میلیشیا و دەوڵەتی تیرۆریستی وەك داعش سەریهەڵدا.

5 - Robert Cooper, The post-modernstate and theworld order. P31. Visited website on 15 March 20016. http://www.demos.co.uk/files/postmodernstate.pdf

6 - O`Brien R, Global Financial Integration: The end of Geography. New York, Council on foreigner Relations Press 1992, pp 135-

7 - Secretary Condoleezza Rice, Remarks at the American University in Cairo. Visited website on 10 March 2016.
http://20012009-.state.gov/secretary/rm/200548328/.htm

لێرەدایە کە وەك ڕۆزێنا دەڵێ لە قەیراندا ئەوە ئەکتەرە بچووکەکانن کە ڕۆڵ دەگێڕن و چارەنووسی گەمەکان دیاریدەکەن. لەهەمانکاتدا بەهۆی تێکچوونی هاوسەنگی، مەودا بۆ ئەم هێزانە هاتووەتەئاراوە کە نەزم -Order-و ئاسایشی خۆیان جێگیربکەن.[8]

لێرەدایە کە نەزم –Order-ی ئەتڵەسی و ئاسایشێك کە لەلای ئەوان مەبەستبوو پێچەوانە بووەتەوە. واتە نەزمێکی بەبێ دەوڵەت هەیە کە هێزی خۆی لە فرەیی جەمسەرەکانەوە وەردەگرێت و ئاسایشێك هەیە کە فرەیی ئایدیۆلۆژی و فرەدەنگی ڕۆڵی تێدا هەیە.

ئەمریکا: داعش و پۆست-داعش

ئەگەر بۆچوونەکانی جۆرج مۆدیلیسکی بکەین بە پێوانە، ئەمریکا لە حالەتی سارێژکردنی نەزمێکی جیۆپۆلتیکییە کە بتوانێ زلهێزێتی ئەو لە قەیرانی شەرعییەت کە بەرەو داڕمان دەچێت، بکات بە بنەمای ساخکردنەوەی شەرعییەت و هەستانەوە.[9] واتە ئێمە ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا دەبینین کە بەهۆی شەڕی عێراق و سەرنەکەوتنی تووشی قەیرانی شەرعییەت بووە، بەو مانایە کە نەیتوانی خەونەکانی خۆی بۆ داهاتوو بنیاتبنێ و لەو ڕێگایەدا جیۆپۆلیتیکی تاقە زلهێزی چووەتە ژێر پرسیارەوە. بۆیە ئەو قەیرانەی کە بەرەو داڕمان دەچوو، کراوە بە ئیدارەی قەیران لەڕێگەی جەمسەرە ناوخۆیی و ناوچەییەکانەوە.

لەم ڕەهەندەوەیە کە ئەمریکا ئێستا گەمەیەکی چەندڕەهەندی و ناکۆك بەڕێوەدەبات. چەند رەهەندی لەو بوارەوە کە هاوکاری لەگەڵ چەندین هێزی دژبەر و نەیار دەکات، ناکۆك لەو بوارەوە کە ئەو هێزانەی هاوکاری ئەمریکا دەکەن لە هاوپەیمان و نەیاری ئایدیۆلۆژی تێدایە. ئەمە جیا لەوەی لە رەهەندی تیمارکردنی شەرعییەتەوە دێت، لەهەمانکاتدا دەتوانێ مانای پراگماتیستیشی پێبدرێت. بەو مانایە کە لە ئایدیۆلۆژی دووربکەوێتەوە و هەڵوەستە لەسەر بوون بکات. هەرچەند لەبەرەی رۆژئاوادا هەموومان سەرئەنجام گرێدراوی ئەمریکاین، بەڵام وڵاتانی وەك فەرەنسا، ئەڵمانیا و بەریتانیا دید و جیهانبینیان لەم بوارەوە جیاوازە، چونکە کێشەی ئەو هێزانە لەوەدایە کە لە پانتایی سیاسەتی جیهانی و ناوچەییدا توانا و تایبەتمەندییەکانیان ناگاتە ئەمریکا.

8 - James N. Rosenau, Turbulence in world politics: a theory of change and continuity (Princeton paperbacks. Princeton, N.J.: Princeton University Press. 1990, p11

9 - George Modelski, long Cycles in The World Politics, Seattle University of Washington Press.1987

بۆیە فەرەنسا لە دەرفەتەکان دەگەڕێت، بەریتانیا هەوڵی ڕاگرتنی مێژووی خۆی لە ناوچەکە دەدا و ئەڵمانیاش ئەکتەری نوێیە لەم پانتاییە و ئەکتەرێك کە خەریکە تەماحە جیۆپۆلیتیکییەکانی دادەڕێژێت.
ئێستا ئەوەی بەلای ئەمریکا و هاوپەیمانانییەوە لە بەرەنگاربوونەوەی داعشدا گرنگە، لەنێوبردنی پرسێکی ئاسایشییە، بۆ گەڕانەوەی نەزمی سیاسی[10] کە دەتوانین بێژین وەك پۆست-مودێرنەکان دەڵێن ئاساییکردنەوەی سیاسەتە. لەم گەڕانەوەیەدا دەوڵەت گرنگە، بەڵام دەوڵەتی لیبراڵی فرەجەمسەر، نەك فرەدەنگ. لەم گەڕانەوەیەدا ئاساییش گرنگە، ئاساییشی خۆجێیی نەك ناوەندی. بۆیە پانتایی سیاسی وەك فرەجەمسەر دەبینرێت و ئاساییش بەهێزی لۆکاڵی.

کوردستان، داعش و پۆست-داعش

هاتنەکایەی داعش، واتای تێکدان و لەنێوچوونی ئەو هاوکێشە سیاسییانە بوو کە کورد لەدوای ڕووخانی دەسەڵاتی بەعس تێیدا گەمەیدەکرد. ئەو هاوکێشە سیاسییانەی کە لە کۆتاییدا بەدوای سەقامگیری و ئاسایشدا دەگەڕا و لەهەمانکاتدا ڕۆژ لەدوای ڕۆژ قەبەکردنی دەسەڵاتی ناوەندی لە بەغدا لێدەکەوتەوە. بەڵام بەهاتنی داعش کوردستان توانی دەربازی ئەم هاوکێشەیە ببێ و خۆی لە هەلومەرجێکدا ببینێتەوە کە سەرئەنجام قورسایی زیاتر ببەخشێتە ئەوەی کە کورد توانای بەئەکتەربوون پەیدابکات.[11] ئەم ڕەوتە لە تێکچوونی هاوکێشەکان، گەیشتە ئاستێك کە خودی کوردستانیش بەهۆی پەلاماری داعشەوە ڕووبەڕووی مەترسی بووەوە. بەڵام فاکتەری پاڵپشتی نێونەتەوەیی هاوسەنگی مەیدانی شەڕی بۆ باشوور گۆڕی و توانی ئەم هاوسەنگییە بە ئاراستەی هەستانەوەی کورد بگۆڕێت. هەرچەند لێرەدا ڕۆڵی هێزی بەرگری کوردستان گرنگبوو، بەڵام نوقسانی سەربازی کورد لەلایەن ئەمریکا و هاوپەیمانانییەوە پڕکرایەوە.
پێش هاتنی داعش، ئاراستەی سیاسی لە کوردستان لە ململانێی نێوان هەولێر و بەغدا خۆی نمایشدەکرد. واتە گەمەکان لەو خانەیەدا یەکیاندەگرتەوە. بەڵام دوای هاتنی داعش ئیتر بەغدا، هەولێر و سوننە وەك سێ دوورگەی جیاوازیان لێهات کە هەر

10 - Brian Katulis, Hardin Lang, Vikram Singh, Defeating ISIS: An Integrated Strategy to Advance Middle East Stability. Visited Website on 10 March 2016. https://www.americanprogress.org/issues/security/report/201496739/10/09//defeating-isis-an-integrated-strategy-to-advance-middle-east-stability/

11 - Burak Kadercan, This Is What ISIS› Rise Means for the "Kurdish Question". Visited Website on 12 March 2016. http://nationalinterest.org/feature/what-isis-rise-means-the-kurdish-question%E29%80%D-13798

کامەیـان هەوڵـدەدات بتوانـێ دوارۆژی خـۆی بنیاتبنێـت.[12] بەغـدا لەنێـوان سـەروەری عێـراق، کاریگـەری ئەمریـکا و ئێـران لـە خوڵانەوەیەکـی بێوچاندایـە و هاوسـەنگی هێـز لـە بەغـدا لـەم سـێ خانـەوە خەریکـی رێکخسـتنی خۆیەتـی. لـە کوردسـتان هاوکێشـەکە لـە مەنتیقـی دەرەکـی، واتـە بەغـدا، ئەمریـکا، تـاران و ئەنکـەرە دەربازبـووە و گیـردۆدەی کێشـەی ناوخۆیـی، خـودی سیسـتەمی سیاسـییە. واتـە ئـەوەی ئەمـڕۆ لـە کوردسـتاندا لـە رۆژەڤدایـە، گیرسـانەوەی سیسـتەمی سیاسـییە. جـا بەرەیـەك ئەم وێسـتگەیە وەك وێسـتگەی کۆتایـی دادەنـێ لـە بەئەنجامگەیاندنـی داهاتـووی سیسـتەمی سیاسـی و بەرەیەکیـش ئـەم وێسـتگەیە وەك دەرفەتێـك دەزانـێ بـۆ داهاتـوو و چارەنووسـی حکومەتـی هەرێمـی کوردسـتان. ئـەم ململانێیـە لەئاسـتە جیاوازەکانـدا رەنگیداوەتـەوە. لـە ئاسـتی سیاسـی ئیـدارەی هەرێمـی کوردسـتان کاردەکات، بـەڵام کارە دەرەکییـەکان بەرێـدەکات و لەئاسـتی ناوخـۆدا راوەسـتاوە! لـە ئاسـتی ئابـووری ململانێـی سـەختی ئیـدارە و چاکسـازی هەیـە، لـە ئاسـتی سـەربازی وێـڕای جیـاوازی لایەنـەکان، نیمچـە ئەجێندایـەك هەیـە کـە بەرهەمـی دابەشـکاری سـەردەمی دووئیدارەییـە، هەرچەنـد لـە پراکتیـك و کورتمـاوەدا کاردەکات و پێدەچـێ لـە داڕشـتنی سـتراتیژی درێژخایەنـدا لاوازبێـت.

بەگشـتی سیاسـەتی کـوردی لـە ئاسـتی ناوخـۆ خەریکـی جەمسـەربەندییە و لـە ئاسـتی دەرەوەدا دڵنیایـە لـەوەی هەیـە کـە دەمێنێتـەوە. بـەڵام خەریکـی تاقیکردنـەوەی ئەوەیـە کـە ئاخـۆ دەتوانـێ تەماحێکـی دیکـەی هەبـێ یـان نـا؟

ئەمریکا، عێراق و کوردستان: قۆناخی پۆست-داعش

ئـەوەی تاوەکـو ئێـرە باسـکرا لـە راسـتیدا خسـتنەڕووی ئـەو لۆژیکەیـە کـە ئێمـە لـە چ بارودۆخێکـدا دەژیـن تاوەکـو لەوێـوە وێنـای داهاتـوو، واتـا قۆناخـی پاش-داعـش بکەیـن بـە لەبەرچاوگرتنـی فاکتەرێکـی کاریگـەر وەك ئەمریـکا. بـۆ ئـەم مەبەسـتە دەتوانیـن وێنـای چەنـد سـناریۆیەك بکەیـن کـە تێیـدا ئەمریـکا وەك هێزێـك دەبینرێـت کـە توانـای ئاراسـتەکردنی هاوکێشـە سیاسـییەکانی داهاتـووی هەیـە.

1 - باڵکانیزەبوونی عێراق[13]

---

12 - ZENONAS TZIARRAS, The Iraq Crisis and Its Geopolitical Implications. Visited Website on 12 March 2016. http://www.e-ir.info/201429/07//the-iraq-crisis-and-its-geopolitical-implications/

13 - BBC The Death Of Yugoslavia 16- parts. Published on 14 Apr 2015. Visited on 15 March 2016. https://www.youtube.com/watch?v=M_PzsfXbyAw

2 - بەردەوامی لۆبنانیبوونی عێراق
3 - سوودانیکردنی عێراق
4 - سۆماڵمانەوەی عێراق

سـێناریۆی یەکـەم: واتــە باڵکانیزەبوونــی عێــراق، ئـەوەی لــەم بــوارەدا گرنگــە جــۆری مامەڵــەی ئــەو پێکهاتانەیــە کــە عێراقیــان پێکهێنــاوە. لــە باڵــکان هەرچەنــد ئەوروپــا و ئەمریــکا هەوڵــی ئەوەیانــدا کــە بتوانــن میکانیزمێــك بــۆ پێکەوەبوونــی پێکهێنەرانــی سـازبکەن، بـەڵام میکانیزمـی دابەشـبوون بەهـۆی ئەکتەربوونـی نەتـەوە جیـاوازەکان بوونـی خـۆی سـەپاندبوو. واتـە کیانـە نەتەوەیـی و ئایینییـەکان توانیبوویـان خۆیـان لـە قەوارەیەکـی دیاریکـراودا جێبکەنـەوە. بۆیـە ئـەوەی مایـەوە بـۆ ئەوروپـا و ئەمریـکا رێکخسـتنی ئـەو قەوارانــە و ئیــدارەی قەیرانەکــە بــوو نــەك داڕشــتنی.
عێراقــی ئەمــڕۆ باڵکانێکــی بەتــەواو مانایــە، چونکــە ئــەوەی باڵکانــی پێــوە دەناسرێــت گەیشـتنە لووتکـەی توونـدوتیـژی و لێکدابڕانـی پێکهێنەرانـی ئـەو ناوچەیەیـە کـە مـەودای نێوانیــان بەهــۆی توونـدوتیــژی و تراژیدییــەوە رێگــەی گەڕانــەوەی نەبــوو. لەهەمانکاتــدا هێــزی نێودەوڵەتــی وەك رووســیا و ئەمریــکا و هێــزی ناوچەیــی وەك تورکیــا و ئەوروپــا گەمەکـەری سـەرەکی ئـەو ناوچەیـە بـوون. ئـەم حاڵەتـە لـە عێراقیـش هەیـە. ململانێیەکـی سـەخت کـە رێگـەی گەڕانـەوەی نییـە، هـەم توونـدوتیـژی و هەمیـش تراژیـدی و هەمیـش هێــزی جیــاواز دەســتیان لــەم وڵاتــەدا هەیــە. جــا ئەگــەر لــە باڵــکان ئەمریــکا هێــزی تەکنۆلـۆژی خـۆی سـەلماند، بـەو مانایـە کـە بەبـێ هیـچ کوژراوێـك سربسـتانی هێنایـە سـەر چـۆك. لـە نموونـەی عێراقـدا دەبـێ بیر لـەوە بکرێتـەوە کـە ململانێـی جیۆپۆلیتیکـی ئەمریکا لــە بــواری زلهێــزی چــۆن بوونــی خــۆی لــەم ناوچەیــەدا دەبینێــت. پێدەچــێ وەك کاپــڵان دەڵــێ "ئێمــە لەگــەڵ ژینگــەی پــڕ لــە ئــاژاوەدا رووبەڕوویــن و ئــەم ئاژاوەیــە بــەردەوام دەبێـت".[14] ئەمریـکا کـە بـە شکسـت لـە پـرۆژەی عێـراق هاتـەدەرەوە و رێبەرایەتـی لـە پرســی ســووریادا چووەتەژێــر پرســیار، پێناچــێ کــە خــۆی ئاوێتــەی ئــەم ناوچــە پــڕ لــە ئاژاوەیــە بــکات و رێگــەی ئیدارەکردنــی جــۆری دابەشــبوونی عێــراق وەك یۆگۆســلاڤیای پێشــوو راڤــەدەکات. لــە ئەگــەری پێشــکەوتنی ئــەم ســێناریۆیەدا، کوردســتان دەتوانــێ باشــترین دەرفەتــی بــۆ بڕەخســێت.

14 - Robert D Kaplan, The coming Anarchy. Atlantic Monthly 273. No 2, pp 4446-

سـێناریۆی دووەم: واتـا بەردەوامـی لوبنانیبوونـی عێـراق، سـازکردنی زەمینەیەکـە کـە عێراقییـەکان بتوانـن بـە میکانیزمـی دابەشـکردنی دەسـەڵاتەکان لـە خانـەی ناوەندێکـدا دووبـارە کۆببنـەوە. لـەم ڕەهەنـدەوە عێـراق دەچێتـە قۆناخێکـی دیکـە لـە دابەشـکاری دەسـەڵاتی ناوەنـدی کـە تێیـدا عێـراق وەك وڵاتێـك دەمێنێتـەوە. بـەڵام ئـەم وڵاتـە لـە سـەر بنچینـەی دەسـەڵاتی زۆرتـر بـۆ هەرێمـەکان و کەمکردنـەوەی دەسـەڵاتی ناوەنـدی هەنـگاو دەنێـت. پـڕۆژەی لوبنـان لـە ریشـەدا، پڕۆژەیـەك بـوو لـە خانـەی دیموکراسـی تەوافقـی، بـەڵام لـە نموونـەی عێراقـدا ئـەم نموونەیـە دەتوانـێ بگوزارێتـەوە بـۆ نموونـەی جەوهـەری سیسـتەمی سیاسـی بـەو مانایـە کـە تەنیـا دیموکراسـی مەبەسـت نەبـێ، بەڵکو دابەشـکردنی دەسـەڵات وەك نموونـەی بەلژیـکا و سـویسرا ئاوێتـە بکرێـت.

بابەتێـك کـە دەبـێ لـەم بـوارەدا هەڵوێسـتەی لەسـەر بکرێـت ئەوەیـە کـە ئـەم نموونەیـە لەگـەڵ خەیاڵـی ئایدیۆلـۆژی و جیۆپۆلیتیکـی ئەمریـکادا دێتـەوە. لەبەرئـەوەی لـە بـواری ئایدیۆلۆژییـەوە ئەمریـکا هێشـتا بـە بەهـا لیبراڵییەکانـەوە کـە خـۆی لـە خانـەی دەوڵەتـی مەدەنیـدا دەبینێتـەوە، پابەنـدە. لەهەمانکاتـدا هێشـتا بـاوەڕی بـە دەوڵەت-نەتـەوە لـە ڕۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت هەیـە کـە بەرهەمـی پـاش شـەڕی یەکەمـی جیهانییـە. لـەدەرەوەی ئەمانـە ئـەوەی بـۆ ئەمریـکا و هاوپەیمانانـی لـەم کاتـەدا گرنگـە، ئەوەیـە کـە داعـش وەك پرسـێکی ئاسایشـی دەبـێ لەنێوبچێـت. بۆیـە یەکـەم بابـەت کە لای ئـەوان گرنگـە ئەوەیە کە ئـەم پرسـە بنبڕبکـەن، تاوەکـو بتوانـن ئاسـایش بـۆ ناوچەکـە بگێڕنـەوە. بـەڵام ئـەو پرسـیارە سـەریهەڵداوە لەلایـان کـە ئاخـۆ پێـش هاتنـی داعـش ئـەم ناوچەیـە ئـارام بـوو؟ دیارە پرسـی لەنێوچوونـی ئاسایشـی ناوچەیـی لەعێـراق هەبـوو، بـەڵام بەهـۆی بەهـاری عەرەبییـەوە تەشـەنەیکرد بـۆ ناوچەکـە. بۆیـە ئێسـتا بیـری ئەمریـکا و هاوپەیمانانـی ئەوەیـە کـە سـەرچاوەی ئـەم کێشـانە جێگیرنەبوونـی دابەشـکاری دەسـەڵات بـووە لەعێـراق. بۆیـە لـەم کاتـەدا دەبـێ کارێـك بکرێـت کـە سـێ پێکهاتـە سـەرەکییەکەی عێـراق بتوانـن دەسـەڵاتی هەرێمییـان زۆربکـەن و لـە بەرامبـەردا دەسـەڵاتی دەوڵەتـی ناوەنـدی کەمـتر ببێتـەوە. (15)

بەگشـتی ئەگـەر ئـەم سـێناریۆیە وەك بابەتێکـی جیـدی لەبەرچاوبگریـن، دەتوانیـن بڵێیـن کـە دۆسـیەی عێراقـی پـاش داعـش، دۆسـیەی حکومەتـی داهاتـووی ئەمریکایـە. بـەڵام پێدەچـێ دیموکراتـەکان و کۆمارییـەکان هێشـتا لـە بـواری گوتـار و سـتراتیژی سیاسـییەوە ئامادەییـان زۆرتربـێ بـۆ بەردەوامبـوون لـە سـەر ئـەم سـێناریۆیە. عێراقێکـی نـوێ کـە

15 -Philippe Le Billon,Oil, Secession and the Future of Iraqi Federalism. Visited Website on 15 March 2016. http://www.mepc.org/journal/middle-east-policy-archives/oil-secession-and-future-iraqi-federalism

نوێنەرایەتی سێ پێکهاتە بکات و دەسەڵات تێیدا هەرێمەکان دیاری بکەن نەك حکومەتی ناوەندی. هەر بۆیە دەتوانین بڵێین لە ئەگەری سەرکەوتنی ئەم سیناریۆیە، راستەوخۆ کاریگەری لە سەر هاوکێشە سیاسییەکانی کوردستان دادەنێت. بەتایبەت کە بەرەیەك لە سەر ریفراندۆم و سەربەخۆیی، ناسنامەی بۆ خۆی بەرهەمهێناوە و بەرەیەکیش پەیوەستبوون بە عێراقەوە.

سیناریۆی سێیەم: واتە سوودانیکردنی عێراق، تەنیا وڵاتێك نابێ کە ناوی عێراق بێ، بەڵکو دابەشکاری خاکی عێراق دێتەکایەوە و لەم بوارەدا وڵاتێکی شیعە هەیە کە دەستی بە ئاو و ئیمکاناتی دەوڵەت دەگات وەك سوودانی باکوور و عێراقێکیش وێران و دوور لە ئیمکانات هەیە وەك سوودانی باشوور کە سوننەکان بن. لەهەمانکاتدا کوردستانیش هەیە کە دەرفەتی هەیە و دەتوانێ هاوپەیمان و هاوبەشی سوننە بێت کە وەك رێگەی دەرچوون یان کۆنفیدراڵییەك لەگەڵ سوننە درێژە بە ژیانی سەربەخۆی خۆیان بدەن.[16]* لە ماوەی رابردوودا لە میدیای کوردستان و ناوچەکەدا باسوخواسی ئەوە هاتەئاراوە کە کورد و سوننە دەیانەوێ یەکبگرن و لە داهاتوودا کۆنفیدرالییەك رابگەیێنن. ئەم بیرۆکەیە بەتایبەت بەهۆی نزیکایەتی و سەفەری سەرۆکی هەرێمی کوردستان بۆ وڵاتانی عەرەبی و سعودیە بەتایبەتی زیاتر گەشەیکرد. لەلایەکی دیکەوە چونکە تورکیا یەکێك لە کارەکتەرە سەرەکییەکانی بەرەی سوننە لەعێراقە و هەروەها نزیکایەتی تورکیا لەگەڵ هەرێمی کوردستان و تەماحی تورکیا بۆ شۆڕبوونەوە بۆ موسڵ وەك پرسێکی مێژوویی، ئەو گومانەیە کە کورد و سوننە دەبنە سوودانی باشوور و شیعەش دەبێتە سوودانی باکوور. نموونەیەك کە بۆ ئەم بوارە دەهێنرێتەوە، راگەیاندنی کۆنفیدرالی لەلایەن کورد و سوننەوەیە.

پرسیارێك کە لێرەدا دێتەئاراوە، ئەوەیە کە ئاخۆ ئەم گومانە لە سیناریۆی ئەمریکاوە نزیکدەبێ؟ ئەم ئەگەرە تەنیا کاتێك دەتوانێ ماناداربێ کە ئەمریکا و هاوپەیمانانی ملکەچ بە ئەکتەرە بچووك و ناوچەییەکان بن. بەو مانایە کە زۆر ئەکتەر وەك کورد و سوننە بکەری ئەم گەمەیە بن و هەروەها ئێران بە هاتن بۆ تکریت هێڵ یان سنووری شیعەی دیاریکرد و لەم کاتەدا تورکیا و هاوپەیمانانی بە هاتن بۆ موسڵ و یارمەتی کورد و سوننە هێڵی خۆیان بچەسپێنن. واتە ئەوەی لەم بوارەدا گرنگە، ئەوەیە کە ئەمریکا بەو ئەگەرە رازیبێ و وەك ئالتەرناتیڤی هێنانەدی ئاسایشی هەمیشەیی لە ناوچەکە سەیری بکات.

16 - * هیچ بابەتێکی راستەوخۆ وەک ژێدەرێک بۆ ئەمە نییە، من بیرۆکەی بەسوودانیکردنی عێراقم لەمەوە هێناوە:

us-foreign-policy-iraq-south-sud-20146186645789446.html/06/http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2014

بـەڵام گرێـی سـەرەکی لـەم بابەتـەدا لەنێوچوونـی دەوڵەتـە لەعێـراق کـە دەبـێ بـۆ سـووریاش شـۆڕببێتەوە، یـان گریمانـەی ئـەوە دەکرێـت کـە سـوننەکانی عێـراق و سـووریا لـەم پەکێجـەدا جێگەیـان ببێتـەوە. بەهەرحـاڵ ئـەم سـێناریۆیە تەنیـا لـە کاتێکـدا دەتوانـێ بـۆ کـورد گرنگبـێ کـە بابەتـی سـەربەخۆیی لەخۆبگرێـت.

بەگشـتی لـەم ئەگـەرەدا رۆڵـی ئەمریـکا وەك رێکخەرێـك دەبینرێـت، نـەك بکـەری سـەرەکی و بەپێـی ئـەوەی لەئێسـتا و داهاتـووی ناوچەکـەدا ئەکتـەرە بچووکـەکان توانیویانـە رۆڵـی بەرچاویـان هەبـێ، روودانـی ئـەم ئەگـەرە زۆر ئەسـتەم نابێـت.

نەخشەی سێ پێکهاتەی عێراق

سـێناریۆی چـوارەم: بـاس لـە هەلومەرجێـك دەكرێـت كـە نموونەكـەی وڵاتـی سـۆماڵە. لـەو وڵاتـەدا پـڕۆژەی ئەمریـكا و هێرشـەكەی سـەرینەگرت و لـە بەشـێك لـەو وڵاتـە ئـاژاوە و تیـرۆر وەك خـۆی مایـەوە و لـە بەشـێكی دیكەیشـی كـە باكوورەكەیەتـی، ئاسـایش و تەناهـی جێگیربـوو.[17] ئەمـە بـەو مانایـە دێـت كـە ئـەوەی لـە سـۆماڵ هاتەكایـەوە لەعێـراق دووبارەببێتـەوە. بـەو مانایـە كـە ئەمریـكا نەتوانـێ عێـراق بخاتـەوە سـەرپێی و گرفتـی ئاسـاییش لەلایـەن سـوننەوە بەردەوامبـێ و لەهەمانكاتـدا شـیعەش وەك سـەرچاوەی مەترسـی سـەیربكرێت، تاوەكـو سـەرئەنجام ئەمریـكا هەمـوو تواناكانـی خـۆی لە كوردسـتان بەكاربێنـێ و هەوڵبـدات كـە ئاسـایش و بوونـی خـۆی لـەم ناوچەیـەدا درێـژە پێبـدات.
لـە ئەگەرێكـی ئـاوادا كـە هەڵگـری زۆربـەی تایبەتمەندییەكانـی بەردەوامـی كێشـە لـە عێراقـی سـوننە و شـیعەیە و جەمسـەربەندییەكان رۆژ لـەدوای رۆژ تۆخدەبنـەوە، ئەوەمـان پێدەڵـێ كـە لـە ئەگـەری لەنێوچوونـی داعـش و نەبوونـی وێنایـەك بـۆ یەكگرتوویـی عێـراق یـان رێـكاری دیكـە، ئەمریـكا وەك ئەفغانسـتانی سـەردەمی تاڵیبـان چـاوی لێبـكات و رێگـەی دەربازبوونـی كێشـەكان بـۆ ناوچەكانـی دیكـە بگرێـت و لەدرێژخایەنـدا بتوانـێ لـە سـتراتیژییەكی دیكـەدا جێگـەی بـۆ ببینێتـەوە. هەربۆیـە كاتێـك خەندەقـی جیاكردنـەوەی كوردسـتان لـە ناوچەكانـی دیكـەی عێـراق دەبینیـن و نەبوونـی هەڵوێسـت لەلایـەن ئەمریـكاوە، پێدەچێـت مانـای ئەوەبـێ كـە ئەمریـكا بەهیـچ شـێوەیەك لەگـەڵ ئـەوەدا نەبـێ كـە دەتوانیـن كوردسـتان وەك سـوماڵیای باكـوور وێنـا بكەیـن، بكەوێتـەوە مەترسـی و لـەم ناوچەیـەدا بتوانـێ سیاسـەتەكانی داهاتـووی خـۆی بنیاتبنێـت.

ئەنجام

ئـەوەی لـە كۆتایـی ئـەم توێژینەوەیـەدا دەتوانیـن ئامـاژەی پێبكەیـن، ئەمەیـە كـە هەرچەنـد ئەمریـكا رۆڵ و كاریگەرییەكـی گـەورەی لەسـەر رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت هەیـە، بـەڵام ئـەم كاریگەرییانـە و جـۆری دیتنـی وەك سـەردەمانی پێشـوو نابێـت. بەتایبـەت كاتێـك كـە سـەرۆكی ئەمریـكا بـاراك ئۆبامـا باسـی راهاتنـی سـعودیە و ئێـران دەكات لـە ناوچەكـە، وێنـای چینـی سـەردەمی ماومـان وەبیردێنێتـەوە كـە هەرچەنـد ئەمریـكا لـە چیـن نزیكبـووەوە، بـەڵام هەرگیـز ناتوانـێ ژاپـۆن لەیـاد بـكات. لـەم كاتەشـدا ئەگـەر ئەمریـكا

17 - Major L. M. Martin, Somalia: Humanitarian Success And Political/Military Failure. United States Marine Corps. 1995. Visited Website on 14 March 2016.
http://www.globalsecurity.org/military/library/report/1995/MLM.htm

لەگـەڵ رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت وەك ناوچەیەكـی پـڕ لـە ئـاژاوە و هەروەهـا وەك هەوێنـی پێكدادانـی ناسـنامەكانی هەنتینگتـۆن دەیبینـێ، پێدەچێـت كـە كوردسـتان قورسـایی خـۆی هەبـێ و بمێنێتـەوە. بـەڵام ئـەوەی فۆرمـی ئـەم قورسـاییە دەگۆڕێـت، خـودی كوردسـتانە نـەك ئەمریـكا، چونكـە پرسـی سـەرەكی ئەمریـكا لێكدابڕانـی عێـراق نییـە و ئێسـتا هیـچ گوتـار و سـتراتیژییەكی سیاسـی نییـە لـە ئەمریـكا كـە تەماحێكـی وای لـەلا سـازببێت.

لێـرەدا خـودی كـوردە كـە ئاخـۆ دەتوانـێ ئـەم بۆشـاییە بكاتـە هەوێنـی سـازكردنی بەرپرسـیارێتی زۆرتـر بـۆ ئەمریـكا یـان نـا؟ بـەو مانایـە كـە بتوانـێ پـڕۆژەی گشتپرسـی بخاتـە بەردەسـتی سـەرۆكی داهاتـووی ئەمریـكا و رۆڵـی هەبـێ لـە سـەرنەگرتنی هـەر چەشـنە پڕۆژەیـەك كەعێـراق بـەرەو لوبنانێكـی دیكـە، سـومالیایەكی دیكـە ببـات. بەڵكـو قورسـایی خـۆی بـۆ دیتنـی عێـراق وەك باڵـكان و سـودانێكی دیكـە سـەیربكات. لـە نەبوونـی ئەگەرێكـی ئـاوا، باشـترین بـژارە هێشـتنەوەی هەرێمـی كوردسـتانە بـە ناوچـە كوردسـتانییەكانی دەرەوەی هەرێمـی كوردسـتانەوە و سـازكردنی ژێرخانێكـی سـەربازی كـە بتوانـێ لەگـەڵ گەشـەكردن، توانـای سـەربازی و بەرگـری خـۆی زیادبـكات و لەگـەڵ هاوكێشـەكان بچێتـە پێـش تاوەكـو دەرفەتـی سـەربەخۆیی هەمـوار دەبێـت. هەرچەنـد وەك توێـژەر لـەو بڕوایـەدام كـە كوردسـتان دەبـێ لەمـڕۆوە بیر لە پـاش داعـش بكاتـەوە، بەمانای پڕۆژەیەكـی سـەرووی ئـەوەی هەیـە وەك حكومەتـی هەرێمـی كوردسـتان. ئاسـتی بۆشـایی جیۆپۆلیتیكـی و لێكدابڕانـی سیاسـی و جەمسـەربەندی ناوچەكـە ئـەو دەرفەتـە دەداتـە هەرێمـی كوردسـتان كـە پـڕۆژەی خـۆی ئەنجامبـدات. هەرچەنـد نەبوونـی یەكگرتوویـی ناوخۆیـی لـەم كاتـەدا كۆسـپی سـەرەكییە!

سەرچاوەکان

1 - Raymond Aron, Peace and War: A Theory of International Relations. Transaction Publishers, New Jersey, 2003. P2.

2 - Hamza Jehangir, Realism, Liberalism and the Possibilities of Peace. E-International Relations Students. Visited website on 14 March 2016. http://www.e-ir.info/201219/02//realism-liberalism-and-the-possibilities-of-peace.

3 - Fanny Coulomb and J. Paul Dunne, Economics, conflict and war. Real-world economics review, issue no. 46, 2008. P150.

4 - Robert Cooper, The post-modernstate and theworld order. P31. Visited website on 15 March 20016. http://www.demos.co.uk/files/postmodernstate.pdf

5 - O`Brien R, Global Financial Integration: The end of Geography. New York, Council on foreigner Relations Press 1992, pp 135-

6 - Secretary Condoleezza Rice, Remarks at the American University in Cairo. Visited website on 10 March 2016.
http://20012009-.state.gov/secretary/rm/200548328/.htm

7 - James N. Rosenau, Turbulence in world politics: a theory of change and continuity (Princeton paperbacks. Princeton, N.J.: Princeton University Press. 1990, p11

8 - George Modelski, long Cycles in The World Politics, Seattle University of Washington Press.1987

9 - Brian Katulis, Hardin Lang, Vikram Singh, Defeating ISIS: An Integrated Strategy to Advance Middle East Stability. Visited Website on 10 March 2016. https://www.americanprogress.org/issues/security/report/201496739/10/09//defeating-isis-an-integrated-strategy-to-advance-middle-east-stability/

10 - Burak Kadercan, This Is What ISIS› Rise Means for the "Kurdish Question". Visited Website on 12 March 2016. http://nationalinterest.org/feature/what-isis-rise-means-the-kurdish-question%E29%80%D-13798

11 - ZENONAS TZIARRAS, The Iraq Crisis and Its Geopolitical Implications. Visited Website on 12 March 2016. http://www.e-ir.info/201429/07//the-iraq-crisis-and-its-geopolitical-implications/

12 - BBC The Death Of Yugoslavia 16- parts. Published on 14 Apr 2015. Visited on 15 March 2016. https://www.youtube.com/watch?v=M_PzsfXbyAw

13 - Robert D Kaplan, The coming Anarchy. Atlantic Monthly 273. No 2, pp 4446-

14 -Philippe Le Billon,Oil, Secession and the Future of Iraqi Federalism. Visited Website on 15 March 2016. http://www.mepc.org/journal/middle-east-policy-archives/oil-secession-and-future-iraqi-federalism

15 - * هیچ بابەتێکی راستەوخۆ وەک ژێدەرێک بۆ ئەمە نییە، من بیرۆکەی بەسوودانیکردنی ئێڕاقم لەمەوە هێناوە:http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/201406//us-foreign-policy-iraq-south-sud-20146186645789446.html

16 - Major L. M. Martin, Somalia: Humanitarian Success And Political/Military Failure. United States Marine Corps. 1995. Visited Website on 14 March 2016.

http://www.globalsecurity.org/military/library/report/1995/MLM.htm

سیناریۆکان
کەی ترسی داعش نامێنێت؟

داعــش، بەهێزێکــی زۆر و تــرس و دڕندەییەکــی بێوێنــەوە هاتــە ناوچەکــە. هــەر زوو رووبەرێکی فراوانـی ناوچەکانی عەرەبـی سـوننەی لـە هـەردوو وڵاتـی سـووریا و عێـراق خســتەژێر رکێفــی خۆیــەوە. ســنووری نێــوان ئــەو دوو وڵاتــەی نەهێشــت، زۆرینــەی بەربەســتە ســنوورییەکانی لابــرد. پاشــان هێرشــێکی دڕندانــەی کــردە ســەر باشــوور و رۆژئــاوای کوردســتان. بەرەیەکــی دوور و درێــژی جەنــگ هــەر لــە عەفرینــەوە تاوەکــو خانەقیــن تــاوی ســەند، دەیــان شــارۆچکە، ســەدان گونــدی کوردســتانیان داگیــر و خاپوورکــرد.

داعــش بــە بــەراوورد بــە دوو ســاڵی پێشــوو، لاوازبــووە. هێرشــەکانیان وەك پێشــتر سیســتەماتیك نییــە. رزگارکردنــەوەی شــنگال، کۆبانــێ، مەخمــوور، جەلــەولا و ئەوانیدیکــە وەرەی داعشــی لــە بەرامبــەر هێــزە کوردییــەکان رووخانــد. کەمــە کەمەیــەك نەبێــت لێــرە و لــەوێ، لێــدە و راکەیــەك دەکــەن یــان بۆمبێکــی چێنراویــان دەتەقێتــەوە. ئەمانــە نیشــانەی بەراییەکانــی کەمبوونــەوەی مەترســیی داعــش لەســەر ســنوورەکانی کوردســتانن.

رزگارکردنــەوەی موســڵ لــە بەرنامــەی وڵاتانــی رۆژئــاوا، عێــراق و حکومەتــی هەرێمــی کوردســتاندا هەیــە و کاری زۆریشــی بــۆ کــراوە. بە گرتنەوەی موسـڵ دەتوانرێـت بگوترێت کـە ترسـی داعـش لەسـەر کوردسـتان بەگشـتی و بەشـی باشـووری زۆر کەمدەبێتـەوە یـان نامێنێت.

پـاش "نەمـان"ی داعـش زۆر گرنگـە ئـەم سـیناریۆ و گریمانانـە لەبەرچـاو بگیرێـن، تاوەکـو چ حکومەتــی هەرێمــی کوردســتان و چ فیدراڵیــی رۆژئــاوای کوردســتان و چ کۆمەڵانــی خەڵکی کوردستانیش ئامادەی هـەر گۆڕانکارییەکـی خـوازراو و نەخوازراو لە پاشـەڕۆژی پۆست-داعشـدا بـبن.

دیــارە ئــەم ســیناریۆیانە هیچیــان پێشــبینیی رەهــا نیــن و زۆرینەیــان دەرئەنجامــی خوێنــدەوە و گفتوگۆکانــی نێــو ســەنتەری لێکۆڵینەوەکەمانــە و ســوودیش لــە لێکۆڵینەوەی لێکۆڵینڤانــە راســپێردراوەکانی ئــەم توێژینەوەیــە وەرگیــراوە. ســیناریۆکان تەنیــا تایبــەت بــە رەوشــی چاوەڕوانکــراوی هــەردوو بەشــی باشــوور و رۆژئــاوای کوردســتانن. ئەویــش بەهــۆی ئــەوەی کــە شــەڕی داعــش زۆرتــر لەگــەڵ ئــەم دوو بەشــەدا بــووە و بانــدۆری ترســناکی سیاســی، ســەربازی، ئابــووری و کۆمەڵایەتــی لەســەریان هەبــووە.

سیناریۆ "خراپ"ەكان

● دروستبوونی سەعدئابادێکی نوێ و ڕێککەوتنی دوو یان زۆرتری داگیرکەرانی کوردستان لەسەر زۆرتر سەرکووتکردنی دۆزی کورد، یەك لە سیناریۆ هەرە خراپەکانی پۆست-داعشە.

● دابەشنەکردنی هەردوو وڵاتی سووریا و عێراق و گێڕانەوەی سنوورەکانی سایکس-پیکۆ، یەکێکی دیکە لە سیناریۆ خراپەکانی پۆست-داعشە. مانەوەی سنوورەکان واتە دانەمەزراندنی دەوڵەتی سەربەخۆی کوردستان کە زۆر لە چاودێران پێیانوایە پاش داعش باشوور و ڕۆژئاوای کوردستان دەوڵەتی کوردستان لە خانەقینەوە تاوەکو سەر دەریای نێوەڕاست، دەبنە یەك دەوڵەت و ئەو ناوچەیەش بە ڕاڕەوی کوردی Kurdish Corridor ناوزەدکراوە.

● درێژەکێشانی خراپی پەیوەندییەکانی نێوان باشوور و ڕۆژئاوای کوردستان، بەتایبەتی پارتی دیموکراتی کوردستان و پارتی یەکێتی دیموکراتی و نەکرانەوەی سنووری هەردوو بەشی کوردستان، سیناریۆیەکی خراپە. ئەمە باندۆری زۆر خراپی لەڕووی نەتەوەیی و ئابوورییەوە هەیە.

● زۆرتربوونی دەسەڵاتی شیعە و ئێران، یەکێك لە گرنگترین گریمانە ترسناکەکانی پۆست-داعشە. هەرچەندە پێشتر سنووری باشووری کوردستان بەشێکی زۆر کەمی بە شیعەی عەرەبەوە گرێدرابوو لە باشووری خانەقین، بەڵام بەهۆی هەوڵە بەردەوامەکانی گۆڕینی دیمۆگرافیای پارێزگای دیالە لەلایەن ئێران و حکومەتی عێراقەوە کە بەشێکی ناوچە کوردستانییەکانیش دەگرێتەوە، هەروەك پێشتر لە بەشی باشووردا باسکرا سنووری کورد و شیعە لە جاران فراوانتربووە. پێکدادانی خوێناویی بەرفراوانی هێزی پێشمەرگە و حەشدی شەعبی گریمانەیەکی بەهێزە. ئەمە زۆر ترسناکە چونکە کوردستان لە جەنگێك دەچێتە دەرەوە و بەرەوڕووی جەنگێکی دیکە دەبێتەوە. دیارە جێگیرنەبوونی ناوچە دابڕاوەکان لە پۆست-داعشدا کە پەیوەندی زۆری بە شیعەکانەوە هەیە بەتایبەتی لە ناوچەی خورماتوودا ترسێکی دیکەی پۆست-داعشە.

● لەکاتی جەنگی داعشدا بەرەی ناوخۆیی کورد زۆرتر پەرتەوازە بوو، ململانێی لایەنەکان لەسەر دەسەڵات گەیشتە لووتکە. ئەم ململانێیە باندۆری خراپیشی لەسەر جەنگی داعش هەبووە. دوورکەوتنەوەی دەسەڵاتدارانی هەولێر و سلێمانی، باشووری کوردستان بەخراپی بەرەو دووئیدارەیی و دوو ئیرادەیی دەبات.

● درندەیــی دەوڵەتــی ئیســلامی نەیتوانــی رەوتــی ئیســلامی سیاســی و ســەلەفی لــە کوردســتاندا کەمبکاتــەوە! هەندێــك خانــەی نووســتوو لــە باشــووری کوردســتاندا ماونەتــەوە و دەبنــە ســیناریۆیەکی ترســناك و بەدڵنیاییــەوە لــە پۆست-داعشــدا هەوڵی کاری تیرۆریستی لــە باشــووری کوردســتاندا دەدەن و ئەمــە دەبێتــە هــۆی تێکدانــی ئاسایشــی ناوخۆیــی کوردســتان. لەلایەکــی دیکەشــەوە پاشــماوەکانی داعــش لە ســنووری باشــووری کوردســتانەوە هەوڵــی کاری تێکدەرانــە و شــەڕی چەتەیــی دەدەن.

سیناریۆ "باش"ەکان

● تــەواوی هێــزە دەســەڵاتدارە جیهانی و ناوچەییەکان چاویان لە کێکەکەی پۆست-داعشــە. رووســیا دەیەوێــت ئاواتــی چەنــد ســەدەیی بــۆ گەییشــتن بــە ئــاوە گەرمــەکان بهێنێتــەدی و لــە بەشــە عەلەوییەکــەی ســووریا خــۆی جێگیرکــردووە و جبەخانەیەکــی ســەربازی گــەورەی بــۆ ئــەو ناوچەیــە گواســتووەتەوە. ئەمریــکا و خۆرئــاواش لــە ناوچەکــەدا ئامادەیــی چالاکیــان هەیــە و نــەوت و گازی باشــوور و رۆژئــاوای کوردســتانیان لەبەرنامەدایــە و بەپێــی رای زۆر لــە چاودێــران لــە هەوڵــی بینینــەوەی رێیەکــدان بــۆ گواســتنەوەی ئــەو بەرهەمــە پەترۆڵییانــە لــەدەرەوەی خاکــی تورکیــا. هەڵبــەت یەکەمیــن و باشــترین ئەلتەرناتیڤیــش گەیاندنــی کــوردە بــۆ دەریــای ســپی نێوەڕاســت. بۆیــە چاوەڕواندەکرێــت گۆڕانــکاری گــەورە بەســەر نەخشــەی جیۆپۆلیتیکــی رۆژهەڵاتــی نێوەڕاســتدا بێــت. بەهۆیــەوە کوردیــش ببێتــە دیوارێکــی جیۆپۆلیتیکــی لەنێــوان شــیعە و ســوننە و دابڕانــی توونــدڕەوی ئایینــی.

● لــە رۆژئــاوای کوردســتان، هەوڵــەکان بــۆ بەســتنەوەی هــەردوو کانتۆنــی کۆبانــێ و عەفریــن بەردەوامــە. هێــزە رۆژئاواییــەکان یارمەتییەکــی بەرچــاوی رۆژئــاوی کوردســتانیان داوە لــەڕووی هێرشــی ئاســمانی و پێشکەشــکردنی پاڵپشــتی لۆجســتیی دیکــەوە و لــە هەوڵــی ئــەوەدان کــە ســووریا ببێتــە دەوڵەتێکــی فیدرالــی. بنکــەی ســەربازییان لێــرە و لــەوێ دانــاوە. پارتــی یەکێتــی دیموکراتــی ئــەو نەخشــەیەی بڵاوکردووەتــەوە کــە کــورد چەندیــن ســاڵە خەباتــی بــۆی کــردووە و ئاواتــی ئــەوە بــووە کــە رۆژئــاوای کوردســتان لــە باکــووری لازقییــەوە دەگاتــە دەریــا. لەکاتــی کردنــەوەی بنکــەی پارتــی یەکێتــی دیموکراتــی لــە مۆســکۆ، ئــەم نەخشــەیە بەبەرچــاوی میدیــای رووس و جیهانییــەوە دانرابــوو. زۆرینــەی هــەرەزۆری ســەرچاوە نەوتییەکانــی ســووریا دەکەونــە رۆژئــاوای کوردســتانەوە. ئێســتا بەنــداوی ســتراتیژیی تشریــن لەســەر رووبــاری فــرات لەژێــر کۆنتڕۆڵــی کــوردە. رۆژئــاوای کوردســتان لــەڕووی کشــتوکاڵ و ئاژەڵدارییــەوە بــە ناوچەیەکــی دەوڵەمەنــد دادەنرێــت.

هەمـوو ئەمانـە ئـەم سـيناريۆيە دەكەنـە ئەگەرێكـی چاوەڕوانكـراو تاوەكـو كـورد بگاتـە دەريـا.

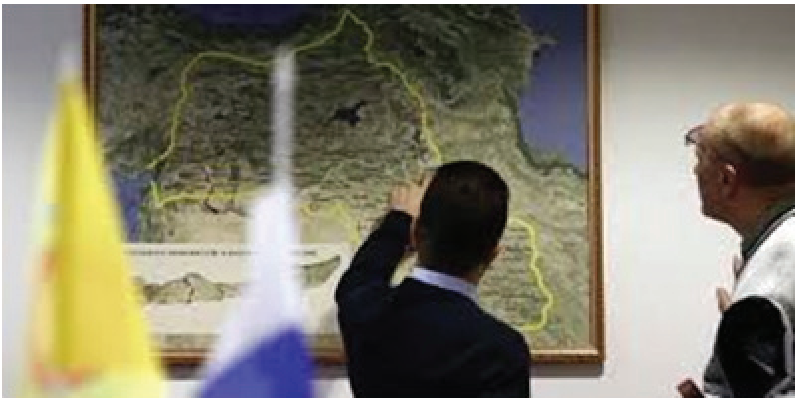

بارەگای PYDلە مۆسكۆ

• هـەر لەسـەرەتای سـاڵی 2016ەوە خواسـتی گشتپرسـی بـۆ سـەربەخۆيی باشـووری كوردسـتان لەعێـراق بووەتـەوە رۆژەڤ. خواسـتی گشتپرسـی هەرچەنـد هەمـوو لايەنـە كوردييـەكان لەسـەری تەبـا نيـن، هەروەهـا ئاسـتەنگی ياسـايی و تەكنيكيشـی زۆرە و ناوچـە دابڕێنراوەكانـی سـنووری مـادەی 140يـش كێشـەيەكی ديكەيـە كـە ئايـا گشتپرسـی ئـەو شـوێنانە دەگرێتـەوە يـان نـا؟ لـە پۆسـت-داعشـدا يـەك لـە سـيناريۆكان ئەنجامدانـی گشتپرسـی بـۆ سـەربەخۆييە.

• سـيناريۆی دامەزراندنـی دوو دەوڵەتـی سـەربەخۆ بـۆ رۆژئـاوا و باشـووری كوردسـتان دەبێتـە هـۆی مانـەوەی بەشـێكی سـنووری سـايكس-پيكۆ. ئەمـە هەرچەنـد بـە يەكێـك لـە سـيناريۆ باشـەكان دادەنرێـت، بـەڵام ئەگـەری هەڵوەشـاندنەوەی سـايكس-پيكۆ بژاردەيەكـی بەهێـزە و زۆر تۆژينـەوە لەسـەر ئـەوە كـراوە كـە باشـوور و رۆژئـاوای كوردسـتان پێكـەوە بلكێـن و دەوڵەتێكـی سـەربەخۆ لـە خانەقينـەوە تاوەكـو عەفريـن و بۆسـەر دەريـای نێوەڕاسـت بێتەكايـەوە. ئـەم سـيناريۆيە لەگـەڵ سـيناريۆی يەكەمـدا زۆر پەيوەسـت و لێكئـاڵاوە و بەرژەوەندييەكانـی رووسـيا و ئەمريـكا و رۆژئـاوا دەبنـە ئافرێنـەری ئـەم سـيناريۆيە. گرێدانـی باشـوور و رۆژئـاوای كوردسـتان لەسـتراتيژی ناتـۆدا بـە كورديـش كۆريـدۆر-ڕاڕەوی كـوردی نـاسراوە و باسـی لێوەدەكرێـت.

نەخشەیەکی نزیک لە ڕاڕەوی کوردی (دیواری کوردی)

● لەباری سەربازی و هەواڵگرییەوە، هێزی پێشمەرگەی کوردستان و گەریلا و شەڕڤانان بەهۆی شەڕی داعشەوە هەرچەند زیانی زۆریان بەرکەوت، بەڵام پێشکەوتنی گەورەیان لە هونەری سەربازی و جەنگیدا بەدەستهێناوە. دامەزراندنی سوپایەکی نیشتمانی و دەزگایەکی هەواڵگری پێشکەوتوو یەکێکی دیکە لە سیناریۆ باشەکانە.

● لەباری ئابوورییەوە، ڕۆژی 7ی مارتی 2016 باڵیۆزانی ئەمریکا، بەریتانیا، کەنەدا، فەرەنسا، ئەڵمانیا، ئیتاڵیا و ژاپۆن لەعێراق لەگەڵ دەسەڵاتدارانی هەرێمی کوردستان لە هەولێر کۆبوونەوە. لە کۆبوونەوەکەدا نوێنەری بانکی نێودەوڵەتیش بەشدارییکرد و باسیان لە کێشەی دارایی باشووری کوردستان کرد. پێدەچێت ئەمە بەرایی باشتربوونی قەیرانی دارایی لە باشووری کوردستان بێت کە لە پۆست-داعشیشدا هەر بەردەوام دەبێت. سەرباری بەرزبوونەوەی بەرچاوی نرخی نەوت لە سەرەتای مارتی 2016ەوە دەکرێت ببێتە هۆکارێکی زۆر گرنگی باشتربوونی قەیرانی دارایی لە پۆست-داعشدا. چاکسازییەکانی حکومەتی باشووری کوردستان بەرایی تاڕادەیەك تێگەیشتنی حکومەتە بۆ پرنسیپی بەناوبانگی "Best value for money" بەواتای باشترین بەها بۆ دراو. بەپێی ئەم پرنسیپە، دراو دەبێت لە پرۆسەیەکی سوودمەندا خەرج بکرێت، کوالیتی و درێژخایەنیی کاڵا و خزمەت لەم خەرجییانەدا پێویستە تاکە مەبەست بێت. هەر ئەمەشە کە دیاردەی گەندەڵی لە پۆست-داعشدا کەمدەکاتەوە.

ئەنجامی لێکۆڵینەوە

● هێرشی داعش، پێگەی کوردستانی لە ستراتیژییە جیهانی و هەرێمییەکانی نەهێشتنی تیرۆردا تۆکمەکرد. هێزە چەکدارە کوردییەکان لە هەردوو بەشی باشوور و رۆژئاوای کوردستان رۆڵی "پەرژینێکی ستراتیژی"یان گێڕا و گورزی کوشندەیان لە ژێرخانی سەربازی داعش وەشاند. ئەمە لەکاتێکدا بەشێك لە ناوچە عەرەبییە سوننەکانی عێراق و سووریا بەکردەوە بوونە مەکۆی داڵدەدانی داعش و بەشێکی زۆر لە سەرچاوە مرۆییەکانی ئەم هێزەیان پێکهێنا. دەرکەوتنی داعش ئەو بیرۆکەیەی لای نێوەندە جیهانییەکان پێشخست کەوا "ڕاڕەوی کوردی" باشترین میکانیزمە بۆ لێکدابڕینی قوڵایی دیمۆگرافی سوننە لە سێکوچکەی "عێراق – شام – ئەنادۆڵ". ئێستا جیهان باس لەم "ڕاڕەوە کوردییە" دەکات.

● دەرکەوتنی داعش وەك وەرچەرخانێکی جیۆپۆلیتیکی، سیستەمی ناوچەیی رۆژهەڵاتی نێوەڕاستی لەبەریەك هەڵوەشاندووە. ریزبەندی و جەمسەربەندی هێزەکان گۆڕانیان بەسەردا هاتووە. ناوچەکە بەسەر سێ جەمسەری سەرەکیدا دابەشبووە. ئەم سێ جەمسەرە ئێران – تورکیا – سعودیەن کە لەشێوەی دوو نیمچە بلۆکی تورك-سوننە و عەرەب – سوننە لەلایەك و ئێران – عەرەب-شیعە لەلای دیکە خۆیان نواندووە. لێرەدا باس لە گریمانەی "دیواری کوردی" وەك پەرژینێکی جیۆپۆلیتیکی دەکرێت کە دەتوانێ هەردوو جەمسەری سوننە و شیعە لێك دابڕێ و رۆڵی "ناوچەی دەروازە" لەنێوان هەردوو بلۆکەکەدا بگێڕێت. بەپێی ئەم گریمانەیە دیوارە کوردییەکە لە نەفتخانەوە دەسپێدەکات و تاوەکو شاری "کەسەب" لە رۆخی رۆژهەڵاتی دەریای نێوەڕاست دەکشێت. ئەم دیوارە کوردییە دەتوانێ هەردوو بلۆکەکە هاوسەنگ بکات و دەشێ لەنێوان هەردوولا ببێتە "دەوڵەتی تامپۆنی"ش.

● پێدەچێ لە قۆناخی پۆست-داعشدا ئێران بیەوێ کوردستان لەژێر هەژموونی ستراتیژی خۆیدا بهێڵێتەوە. بۆیە ئەگەر هەولێر جاڕی گشتپرسی بۆ سەربەخۆیی لێبدات، ئەوا تاران بەرەنگاری ئەم پرۆژەیە دەبێتەوە. لێرە عێراق وەك هێزێکی هەرێمی بوونی نەماوە، بەڵام وەك بەشێك لە تەواوکەری بلۆکی ئێرانی، پشتیوانی لە سیاسەتی ئێرانی لەدژی کوردستان دەکات. هەروەها ئەگەری ئەوە هەیە تاران بەرپەرچی "فیدرالیی رۆژئاوا"ی کوردستان بداتەوە. سووریا وەك هێزێکی هەرێمی نەماوەتەوە، بەڵام وەك هاوپەیمانی سەرەکی ئێران لە ناوچەکە، پێدەچێ ئامرازی بەرەنگاربوونەوەی ئەم سیاسەتە ئێرانییە بێت.

● تورکیا لەناوخۆ رووبەڕووی خولێکی نوێ لە پرسی کورد بووەتەوە. بۆیە لە قۆناخی پۆست – داعشدا بە هەستیارییەکی زۆرەوە سەیری پێشکەوتنەکانی رۆژئاوای کوردستان دەکات. ئەنکەرە نایەوێ کورد لە رۆژئاوای کوردستان ببێتە خاوەنی کیانێکی تایبەت. بۆیە بەهەموو شێوەیەك رووبەڕووی پڕۆژەی کوردی لە رۆژئاوای کوردستان دەبێتەوە. سەبارەت بە هەرێمی کوردستان، ئەنکەرە لەبەر تۆڕی بەرفراوانی بەرژەوەندییە ئابووری و سیاسییەکان بەراشکاوی دژایەتی هەولێر ناکات، بەڵام سەبارەت بە پڕۆژەی گشتپرسی بۆ سەربەخۆیی، ئەوەی بەئاشکرا رایگەیاندووە ئەوان پێشوازی لێناکەن، چونکە سەقامگیری ناوچەکە تێکدەدات. لەبەر ئەمە ئەنکەرە خوازیارە کورد لەچوارچێوەی عێراقدا دەسەڵاتی نیمچەدەوڵەتی هەبێت. ئەنکەرە وا دەنوێنی کورد لە هەرێمی کوردستان هاوپەیمانیەتی، بەڵام سیاسەتە پشتپەردەکانی ئەم دواییەی، ئەوەیان سەلماندووە کە ئەنکەرە عەرەبە سوننەکانی عێراق و سووریا بە تەواوکەری جیۆپۆلیتیکی خۆی دەزانێت.

● سعودیە و بلۆکی خەلیجی لەدوای هێرشەکانی داعش، بەشێنەیی خەریکن سیاسەتی کوردی خۆیان دادەنێن. سعودیە بەو ئەنجامە گەیشتووە کە کورد لە هەرێمی کوردستان دەتوانن ببنە هاوپەیمانی سرووشتی بلۆکی خەلیجی. بۆیە یەك لەدوای یەك کۆنسوڵخانەکانیان دەکەنەوە. بیرۆکەی هاوپەیمانی کوردستان لەگەڵ کەنداو هەستیاری ئێران و تورکیای نییە، چونکە ئەو دوو وڵاتە کوردیان هەیە و کەنداو کوردی خۆجێیی نییە. کەنداو پێیوایە کورد دەتوانن لەعێراق ببنە پاڵپشتی عەرەبی سوننە و شەپۆلی شیعە هاوسەنگ بکەن. هەروەها پێیانوایە کورد بەشێوەی سرووشتی لە ئێران ئۆپۆزیسیۆنی تاران و لەگەڵ دەرکەوتنی قەیرانەکاندا دەتوانن کاریگەری جیۆسیاسی گرنگیان هەبێت. هێشتا رۆژئاوای کوردستان لەسیاسەتی کەنداودا پێگەی دیار نییە. بەڵام دەرکەوتنی بلۆکی کەنداو لە سیاسەتی کوردیدا بۆی هەیە زۆر گۆڕانکاری گەورە بەدیبێنێت.

● رووسیا لەگەڵ هێرشەکانی داعش و تەنگژەی سووریا، بەشێنەیی گەڕاوەتەوە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست. ئۆراسیا لەچوارچێوەی سیاسەتی سوورییی خۆیدا بۆ جڵەوکردنی رەوتی سەلەفی جیهادی، دۆسیەی کوردی کردووەتەوە و خەریکە سیاسەتی کوردی خۆی دادەڕێژێتەوە. رووداوەکانی رۆژئاوای کوردستان پرسی کوردیان بەجیهانیکردووە، بۆیە بەودواییە رووسیا لەڕووی سیاسی و سەربازییەوە پشتیوانی لە کورد دەکات و تەنانەت ئاماژەی بەوەش داوە کە لارییان لە بنیاتنانی سیستەمی فیدراڵی نییە. مۆسکۆ

تائێستا لەسەر ئەم سیاسەتەی رژدە، بەڵام هێشتا دیارنییە تاوەکو چەند ئەم سیاسەتە کوردییەی بەردەوام دەبێت!

• هێزەکانی ئەتڵەسی لەگەڵ هێرشەکانی داعش بۆسەر کوردستان هەم لە باشوور و هەم لە رۆژئاوا رۆڵی یەکلاییکەرەوەیان گێڕاوە. پشتیوانی ئاسمانی ئەمریکا هەم لە کۆبانێ و هەم لە هەولێر، هاوسەنگی ستراتیژی بەسوودی هێزە کوردستانییەکان گۆڕیوە. پێدەچێت ئەمریکا بەشێنەیی رۆژئاوای کوردستان بکاتە بنکەی تێسرەواندنی داعش و گرووپە رادیکاڵییەکانی دیکە. هەروەها ئەگەری ئەوە بەهێزە ئەمریکا بیەوێ راڕەوی نێوان داعش و تورکیا لەرێگەی هێزە کوردییەکانەوە دابخات و لەدنیای دەرەوەیان دابڕێت. بەمەش پرۆژەی ستراتیژی پێکەوەبەستنەوەی کانتۆنەکانی جزیرە-کۆبانێ بە عەفرین کاملدەکرێت. ئەمریکا تائێستاش نایەوێ کورد بەرەو سەربەخۆیی بڕوات. زیاتر داوای ئەوە دەکات کورد لە چوارچێوەی عێراقدا خاوەن پێگەی فیدراڵی بێت. ئەم سیاسەتەی بەرامبەر بە رۆژئاوای کوردستانیش هەیە و زیاتر لە چوارچێوەی نەهێشتنی داعشدا بایەخ بە کورد دەدات. بەڵام پێناچێت لە جاڕدانی گشتپرسی سەربەخۆییدا بەرپەرچی ئەم پرۆژەیەی هەولێر بداتەوە.

• لەدوای ئۆپەراسیۆنی موسڵ و رەققە، پێدەچێت داعش وەك دیفاکتۆ-دەوڵەت نەمێنێ و ببێتەوە هیزێك کە جەنگی چەتەیی پەرە پێدەدات. لەگەڵ ئەمەشدا ناشێ چاوەڕێی ئەوە بکرێت کە لە کورتخایەندا توندڕەوی ئیسلامی لە کۆمەڵگە عەرەبی و ئیسلامییەکاندا ببڕێتەوە، چونکە ئەو هۆکارانەی ئەمانەیان دروستکردووە و بووژاندوویاننەتەوە تائێستاش لەئارادان وەك: ئیشکالیەتی دەسەڵات و حوکمڕانی، هەژاری و جیاوازی کۆمەڵایەتی، بێکاری و پەراوێزخستن، ململانێی فەڵەستین – ئیسرائیل، ئیشکالیەتی پەیوەندییەکان لەگەڵ رۆژئاوای کریستیان، خراپ شیکردنەوە و تەوزیفی سیاسی دەقە ئایینییە ئیسلامییەکان جا چ شیعی بن چ سوننی!

• گێڕانەوەی عێراق و سووریا بۆ سەردەمی رابردوو، واتە هێشتنەوەی ئەم دوو وڵاتە بە هەموو کێشە ناوخۆییە گەورەکانیانەوە بەبێ چارەسەری. بەتایبەت کێشە و ململانێی تایفی شیعە – سوننە لە عێراق و عەلەوی – سوننە لە سووریا. لەئەنجامدا ئەگەر رێککەوتنێك لەسەر هێشتنەوەی شێوەی دەوڵەت بکرێت کە جیاوازییەکی ریشەیی لەگەڵ پێش ساڵی 2011 نەبێ، ئەوە گرووپە توندڕەوەکانیش دەمێننەوە.

ڕاسپاردەکان

• پێویستە کورد لە جەنگی دژی داعش لە دەرەوەی کوردستاندا بەردەوام نەبێ تاوەکو مەرجەکانی بسەپێنێت. هەروەها لەگەڵ ڕۆژئاوای ئەمڕۆ- ئەمریکایی و گەیشتن بە ئاستی هاوئاهەنگی لەگەڵ جیهانی کریستیان بە گشت کڵێسە و ڕەوتە سیاسییەکانییەوە بۆ ئەوەی سنوورێك بۆ هەڕەشە و گۆڕانکارییەکانی ئایندە لەسەر کوردستان و ستروکتووری ئیسلامی دێرینی دابنرێت. دەبێ دوای سەپاندنی مەرجەکانی، هاوکاری هێزی هاوپەیمانی نێودەوڵەتی و رووسیا بکات. دەبێ جەنگی دژ بە داعش و قۆناخی پۆست-داعشیش لەپێناو ستراتیژییە کوردستانییەکاندا بقۆزرێنەوە کە لە باشووری کوردستان خۆی لە پرۆسەی سەربەخۆییدا دەبینێتەوە و لە ڕۆژئاوای کوردستانیش لە قەوارەیەکی فیدراڵی. ئەم جەنگە ئەگەر بۆ کورد دەستکەوتی ستراتیژی بەدواوە نەبێ، ئەوە ئاکامی زیانباری بەدواوە دەبێت.

• پێویستە جەنگی داعش بکرێتە بنەمایەك بۆ دانانی پەیوەندی هاوپەیمانی پراگماتیانە لەگەڵ هۆزەکان و دەوڵەتە عەرەبییە سوننەکان. دەبێ جەنگی دژی تیرۆر لە هەموو ئاستەکاندا بە دۆخی ڕزگاری کوردستانەوە ببەسترێتەوە و بەرەو سەربەخۆیی یەکجارەکی ببرێت.

• پێویستە پشتیوانی لە دامەزراندنی هەرێمی فیدراڵ بۆ ناوچە سوننەکان بکرێت. هەروەها بۆ داڕشتنەوەی سنوورەکان بە لێکتێگەیشتن و ڕێککەوتن لەگەڵ بەرژەوەندییەکانی هەرێمی کوردستان هاوکارییان بکرێت. پشتیوانیکردن لە فیدرالی و داڕشتنی سنوورەکانی بە هاوکاری کوردستان زۆر باشترە لەوەی ئەم سنوورانە بەبێ ئامادەیی و چالاکی کورد دیاریبکرێن. ئەمەش بەپشتبەستن بە ئەنجامدانی ڕێککەوتنی سیاسی لەگەڵ هەموو هێزە سیاسییە عەرەبییە سوننەکاندا دەکرێت.

• پێشخستنی پەیوەندییەکان لەگەڵ هۆزە عەرەبییە سوننەکانی عێراق، پێشکەشکردنی یارمەتی دارایی و چەك بە هۆزە عەرەبییەکان بۆ ئەوەی خۆیان ڕێکبخەن و ڕووبەڕووی داعش و گرووپە توندڕەوەکان ببنەوە. هەروەها هاوکاریکردنی سەرکردەکانی عەرەبی سوننە بۆ ئەوەی بتوانن "حەشدی نیشتمانی" وەك بەدیلی سەربازی سوننەکان بۆ قۆناخی پاش داعش ئامادەبکەن. پێویستە هەرێمی کوردستان ڕۆڵی لە پڕچەککردن و ڕاهێنانی حەشدی نیشتمانیدا هەبێ و پشتیوانی لەو بیرۆکەیە بکرێت کە ئەم هێزە بۆ ناوچەکانی دیالە (بەتایبەتی)، سەڵاحەددین، ئەنبار و بەغدادیش بگوازرێتەوە.

● پێویستە لەنێوان هەرێمی کوردستان و رۆژئاوای کوردستان "هیزێکی ئامادەی هاوبەش" بۆ بەرپەرچدانەوەی هەموو جوڵەیەکی تیرۆریستی پێکەوەبنرێت. ئەم هێزە دەبێ بە هاوئاهەنگی لەگەڵ زلهێزەکان پێکەوەبنرێت. هەروەها دەبێ بۆی هەبێ لە هەموو شوێنێکی کوردستان جوڵەی خێرا ئەنجامبدات.

● دەبێ لە قۆناخی پۆست-داعشدا هەولێر و قامشلۆ سنوورە کوردستانییەکان بکەنەوە و کۆتایی بە عەقلیەتی سایکس-پیکۆ بهێنن. پێویستە ئەم سنوورانە لە سنووری ئەمنی – سەربازییەوە بۆ سنووری ئابوری – بازرگانی بگۆڕدرێن و بکرێنە زەمینە بۆ یەکانگیریی نەتەوەیی راستەقینە.

● پێویستە بە گرنگییەوە لە گۆڕینی دیمۆگرافیای پارێزگای دیالە و ناوچەی خورماتوو بڕوانرێت. دەسەڵاتی حەشدی شەعبی لە ناوچە ناکۆکی لەسەرەکانی چوارچێوەی مادەی 140 و بەتایبەتی خورماتوو نەهێڵرێت. لەم کێشەیەدا دەسەڵاتدارانی باشووری کوردستان باشترە پەیوەندییەکانیان لەگەڵ ئێران و بلۆکی شیعەدا بەشێوەیەکی ناوەندی بێت و هەوڵبدرێت ئەو کێشانە لەڕێگەی گفتوگۆوە لەگەڵ ئێراندا چارەسەربکرێن.

● پێویستە دەسەڵاتی کوردی بەشێوەیەکی زانستییانە شەنوکەوی هەموو ئەو رووداوە گرنگانەی جەنگی داعش بکات، تاوەکو لە پاشەڕۆژدا ئەو ئەزموونانە ببنە پایەیەکی گرنگی ئاسایشی نەتەوەیی و باشتر پاراستنی کوردستان لە هەڕەشە دەرەکییەکان.

● لەلایەنی رۆشنبیرییەوە پێویستە هەرێمی کوردستان و فیدرالیی رۆژئاوا گرنگی بە بڵاوکردنەوەی بیرە پێشکەوتنخوازەکان بدەن و پاڵپشتی رێکخراوە مەدەنی و لیبراڵییەکانیش بن بۆ گەشەکردنی بیرە هاوچەرخەکان، تاوەکو لەبەرانبەر بیری سەلەفیدا بوەستنەوە.

بیۆگرافیای لێکۆڵینڤانان

د. ئازاد عەلی

- ئەندازیاری شارەوانییە. دیپلۆم، ماستەر و دکتۆرا لە مێژووی ئەندازیاری
- پسپۆڕی مێژووی تەلارسازییە
- لە سەرەتای هەشتاکانەوە کاری لە راگەیاندنی پارتە کوردییەکانی رۆژئاوای کوردستاندا کردووە
- سەرنووسەری گۆڤاری (الحوار) بووە کە لە قامشلۆ بە زمانی عەرەبی لە 1993ەوە دەردەچێت
- چەندین گوتار و لێکۆڵینەوەی دەربارەی سیاسەت و مێژووی کوردستان بە هەردوو زمانی عەرەبی و کوردی بڵاوکردووەتەوە

- **کتێبی چاپکراو:**

1 - رۆڵی سیاسی کوردانی سووریا تاوەکو ساڵی 2012 – سەنتەری لێکۆڵینەوەی قەتەر – بەیروت - 2013

2 - رۆڵی سیاسی بنەماڵەی ئیبراهیم پاشای مللی – سەنتەری ئاشتی – سلێمانی - 2012

3 - مێژووی گوندەکانی باکووری سووریا – وەزارەتی رۆشنبیری لە سووریا – دیمەشق – 2002

4 - جۆرەکانی خانوبەرەی گڵین لە دەڤەری میزۆپۆتامیا – دەستەی پەڕتووکە زانستییەکان – دیمەشق 2010-

هاوڕێ باخەوان

- ساڵی 1966 لە سلێمانی لەدایکبووە.
- ساڵی 1990 بەکالۆریۆسی لە یاسا لە زانکۆی موسڵ وەرگرتووە.
- ماوەی 12 ساڵ کارمەندی نەتەوە یەکگرتووەکان بووە لە دادگای نێودەوڵەتیی یۆگۆسلاڤیای پێشوو لە لاهای، دواپۆستی لەو رێکخراوەدا سەرۆکی بەشی پشتگیریی دادگا بووە.
- پلەی ئەکادیمی: لێکۆلینڤان

- **بڵاوکراوەکانی:**

1 - لێکۆڵینەوەیەك لەسەر راپەڕینەکەی بەهاری 1991ی باشووری کوردستان - چاپی یەکەم - هۆڵەندا - 1994.
2 - پڕۆژەی پارتی نەتەوەیی کورد - چاپی یەکەم - هۆڵەندا - 1994. چاپی دووەم - هۆڵەندا - 1995. چاپی سێیەم - هەولێر - 2002 - لەبڵاوکراوەکانی رۆژنامەی میدیا – چاپخانەی ئۆفسێتی هەولێر.
3 - کوردستان... نیشتمانی یەکەمینی سۆمەرییەکانە - چاپی یەکەم - هۆڵەندا - 1996. چاپی دووەم – دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس – کوردستان هەولێر – چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە – ژمارەی سپاردن: 91 - 2003.
4 - هاوڕێنامە بۆ مێژووی کوردستان و کورد (یەکەمین کرۆنۆلۆژیای زانستی بۆ کوردستان و کورد) – چاپی یەکەم – بنکەی چاپ و پەخشی سەردەم - زنجیرە (16) - چاپخانەی روون – سلێمانی – 1999.
5 - ئاڵای کورد - چاپی یەکەم - دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم - زنجیرە (117) - سلێمانی - 2001.
6 - رۆژی شۆڕش یان رۆژی تیرۆر - چاپی یەکەم – ئۆکتۆبەری 2003 – چاپخانەی وەزارەتی رۆشنبیری – ژمارەی سپاردن: 301 - کوردستان – هەولێر.
7 - وشە پەڕتەوازەکان – بەرگی یەکەم – سەرجەمی 100 وتار و کورتە لێکۆڵینەوەیە کە لەنێوان ساڵانی 1995 و 2005دا لە گۆڤار و رۆژنامە و ماڵپەڕە کوردی و بێگانەکانی کوردستان و هەندەراندا بڵاوکراونەتەوە - ژمارەی سپاردنی (1994)ی ساڵی (2008)ی پێدراوە – چاپخانەی سیما - 2009 – کوردستان – سلێمانی.
8 - وشە پەڕتەوازەکان – بەرگی دووەم – چاپی ئەلیکترۆنی.
9 - وشە پەڕتەوازەکان – بەرگی سێیەم - چاپی ئەلیکترۆنی.
10 - ئەدەبیاتی کاژیك – کۆکراوەی بڵاوکراوەکانی کاژیك – چاپی ئەلیکترۆنی.
11 - بەراوردەکانی ژیان - پرس و رایەکی بەراوردکارییە بۆ بەرەو نەتەوەیيبوون - 2009 - چاپی ئەلیکترۆنی.
12 - دەستوورم واهی خوێندەوە - کۆمەڵێك رەخنە و تێبینیی یاسایی، زمانەوانی و لۆجیکییە لەسەر پڕۆژەی دەستووری هەرێمی کوردستان - 2009 - چاپی ئەلیکترۆنی.
13 - زمانی کوردی بگونجێنە بۆ سفر و یەك – 2014– چاپی ئەلیکترۆنی.

مامەند رۆژە

- ساڵی 1972 لەدایکبووە
- بەکالۆریۆس لە زانستە سیاسییەکان
- ماستەر لە زانستە سیاسییەکان
- پیشە: نووسەر و پسپۆڕی جیۆپۆلیتیك

- **کتێبی چاپکراو:**

1 - ئەرمەنۆساید
2 - ئۆپۆزیسیۆن و ئاوارەیی
3 - پێغەمی جیۆپۆلیتیکا
4 - چۆن دەبین بە دەوڵەت؟

- **کتێبی وەرگێڕان:**

1 - دەوڵەت و کۆمەڵگەی مەدەنی
2 - ئاسیا لەبەرامبەر خۆرئاوا
3 - پێکدادانی شارستانییەکان
4 - ئایندەی سۆسیالیزم
5 - تورکیا هێشتا لە رابردوودایە!

عەبدولڕەحمان کەریم دەروێش

- ساڵ و شوێنی لەدایکبوون: جەلەولا - 1978
- پلەی خوێندن: ماستەر لە فەلسەفەی سیاسی
- پلەی ئەکادیمی: مامۆستا لە بەشی زانستە سیاسییەکانی زانکۆی سلێمانی
- کتێبە چاپکراوەکان:

1. هزری سیاسی پارتە سیاسییەکانی کوردستان، کەرکووك 2011 بەعەرەبی
2. چەمکی هوشیاری هەڵبژاردن.. 2008
3. چەمکی دیموکراسی لەهزری سیاسی ، سلێمانی 2012
4. جیوستراتیجیەتی رووسیا و ویستی عێراق و کاریگەریان لەسەر کورد، سلێمانی 2013
5. کورد لەناو تۆفانی یارییە گەورەکەدا، کاریگەری جیۆپۆلیتیکی قەزوین لەسەر کوردستان، دوو بەرگ، سلێمانی 2014-2013
6. تیۆری ئاشتەوایی نیشتیمانی لە کوردستانی عێراق، 2012. سلێمانی

د. مەسعود رۆستەمی

- ساڵی 1970 لە بەغدا لەدایکبووە
- پلەی خوێندن: دکتۆرا لە زانستی سیاسی
- پیشە: مامۆستای زانکۆ
- بواری کارکردن: فیکری سیاسی
- دەیان وتاری هەیە
- کتێبێکی لە سەر ناسیۆنالیزمی فارسی هەیە

د. بیلال سامبوور

- لە باکووری کوردستان لەدایکبووە
- دکتۆرا لە پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان
- پلەی ئەکادیمیی: پرۆفیسۆر و مامۆستای زانکۆیە
- پسپۆڕە لە پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان

حیسام دەستپیش

- ساڵ و شوێنی لەدایکبوون: 1974 / سنە
- پلەی خوێندن: قوتابی دۆکتۆرا لە زانکۆی گێنت / بەلجیکا
- پلەی ئەکادیمی: مامۆستای یاریدەدەر/ زانکۆی سەلاحەدین
- پیشە: مامۆستای زانکۆ
- چەندین وتاری لە رۆژنامە و گۆڤارەکاندا هەیە